

**T.C.
NAMIK KEMAL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**AVRUPA BİRLİĞİ BÖLGESEL VE KIRSAL KALKINMA
POLİTİKASI'NIN FİNANSMANI
ÇERÇEVESİNDE TRAKYA BÖLGESİ'NİN ANALİZİ:
EDİRNE İLİ ÖRNEĞİ**

HAZIRLAYAN

Ahmet ATAKIŞI

DOKTORA TEZİ

TARIM EKONOMİSİ ANABİLİMDALI

TEZ DANIŞMANLARI

**Yrd.Doç. Dr. Okan GAYTANCIOĞLU
Prof. Dr. İ. Sadi UZUNOĞLU**

**TEKİRDAĞ
2007**

Tüm Hakkı Saklıdır

**T.C.
NAMIK KEMAL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**AVRUPA BİRLİĞİ BÖLGESEL VE KIRSAL KALKINMA
POLİTİKASI'NIN FİNANSMANI
ÇERÇEVESİNDE TRAKYA BÖLGESİ'NİN ANALİZİ:
EDİRNE İLİ ÖRNEĞİ**

Ahmet ATAKİŞİ

DOKTORA TEZİ

TARIM EKONOMİSİ ANABİLİMDALI

Bu tez 13.07.2007 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından "BAŞARILI" olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Bahattin ÇETİN
(Jüri Başkanı)

Prof. Dr. Sadi UZUNOĞLU
(Üye)

Doç. Dr. Fadul ÖNEMLİ
(Üye)

Yrd. Doç Dr. Recep Erbay
(Üye)

Yrd. Doç. Dr. Okan GAYTANCIOĞLU
(Danışman)

ÖZET

Doktora Tezi

Avrupa Birliği Bölgesel ve Kırsal Kalkınma Politikası'nın Finansmanı Çerçevesinde Trakya Bölgesinin Analizi: Edirne İli Örneği

Ahmet ATAKİŞİ

Namık Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü

Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı

Tez Danışmanları: Yrd. Doç. Dr. Okan Gaytancıoğlu

Prof. Dr. İ. Sadi Uzunoğlu

JÜRİ: Prof. Dr. Bahattin ÇETİN Prof. Dr. İ. Sadi UZUNOĞLU Doç. Dr. Fadul ÖNEMLİ

Yrd. Doç. Dr. Okan GAYTANCIOĞLU Yrd. Doç. Dr. Recep ERBAY

2007, Sayfa: 191

Bu çalışmada, Avrupa Birliği ve Türkiye'deki bölgesel-kırsal kalkınmaya yönelik finansman ve politika yaklaşımlarının karşılıklı analizi yapılmıştır. Özellikle, Türkiye'nin tam üyelik sürecinde bulunan bir aday ülke konumunda olması, mevcut tarım politikalarının yanı sıra ülkedeki kırsal kalkınma amaçlı mali yaklaşım ve planlama kültürünün dönüşümünü de beraberinde getirmiştir. Dünya ölçeğindeki büyüme ve kalkınmayla ilgili yaklaşımların değerlendirilmesiyle, Türkiye ve Avrupa Birliğindeki katılımcı kırsal kalkınma uygulamalarının güçlü ve zayıf yönleri araştırma kapsamında incelenmiştir.

Araştırmanın alanı, Trakya Bölgesinde Türkiye'nin AB ile olan en önemli sınır kapılarına sahip olan Edirne ili olarak tespit edilmiştir. Şehir merkezine ve Bulgaristan ile Yunanistan sınırına yakınlık derecesine göre tespit edilen 33 köyün içinden, 11 köy örneklem kapsamına alınmıştır. Bu yerleşimlerde sürekli ikamet ettiği belirlenen 1560 hane içinde, 156 hanehalkı reisiyle araştırma alanı içerisindeki kırsal kalkınmaya yönelik mevcut sorunların anket yardımıyla aydınlatılması sağlanmıştır.

Sonuç olarak, Türkiye'nin Avrupa kıtası topraklarının batı ucunda yer alan ve nüfusun büyük bir çoğunluğunun tarımsal faaliyetlerle geçimini sağladığı araştırma alanında, katılımcıların ülkedeki mevcut tarımsal ve kırsal kalkınma politikaları ile piyasa koşullarına ilişkin tutumlarının, istatistiksel ölçüm analizi gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında agroekonomik açıdan tutumları değerlendirilen katılımcıların, tarımsal üretim ile kırsal yaşamla ilgili bölgedeki temel sorunların çözüm önerileri ayrıca tartışılmış ve farklı yaklaşımlar geliştirilerek bilime katkı sağlanması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: AB Politikaları, Kırsal Kalkınma, Bölgesel Kalkınma, Kalkınmanın Finansmanı, Kalkınma Ekonomisi

SUMMARY

Ph. D. Thesis

The Analyzing of Trace Region within the Framework of European Union Regional and Rural Development Financing Policy: Case of Edirne Province

Ahmet ATAKIŞI

**Namık Kemal University
Graduate School of Natural and Applied Sciences
Agricultural Economics Department**

Supervisors: Assistant Prof. Dr. Okan Gaytancıoğlu

Prof. Dr. İ. Sadi Uzunooğlu

JURY: Prof. Dr. Bahattin ÇETİN

Prof. Dr. İ. Sadi UZUNOĞLU

Assoc. Prof Dr. Fadul ÖNEMLİ

Assit.Prof. Dr. Okan GAYTANCIOĞLU

Assit. Prof. Dr. Recep ERBAY

2007, pp. 191

In this study, the mutual financial and policy approaches on regional-rural development of Turkey and EU were analyzed. Especially by Turkey's full membership candidacy to EU, not only the current agricultural policy that has been shaped the new advances in the country, but also the transformation of financial policies and planning culture has begin to questioned during this period as well. Thus, the collective rural development implications of Turkey and EU with the strong and week perspectives were determined under this research, through the world scale on growth and development rapprochements.

The research field of the study had been identified in Edirne which is located in Trace Region and the west border city of Turkey with EU countries. According to their distances with Edirne city centre and national borders, 11 villages had randomly sampled among the 33 villages in the research area respectively. Thus, along the full-time 1560 resident families, 156 horsepersons had been focused with respect to their rural development problems and the situation had been enlightened via the sample query applications.

Consequently, in this study the high percentage of the inhabitants subsisting through agricultural production in the spatial research area, that's existing in the west part and European continent lands of Turkey. Along with the survey, the attitudes under forthcoming agricultural-rural development polices and current market conditions had been analyzed by the statistical measurement methods. Hence, the basic troubles of rural life among the research area and the explanations for the possible scope outs have been questioned under the agricultural production characteristics of the region, in order to contributing science by the innovative agro-economic approaches.

Key words: EU Policies, Rural Development, Regional Development, Development Financing, Development Economics.

TEŐEKKÜR

Doktora tezimin konu seçiminden itibaren, araştırmamın her aşamasında bana yol gsteren, değerli danışman hocalarım; Sn. Yrd. Doç. Dr. Okan GAYTANCIOğLU'na ve Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakóltesi İktisat Bölüm Başkanı Sn. Prof. Dr. İ. Sadi UZUNOğLU'na, ayrıca kalkınma ekonomisi ile tarım politikası konularında, tezimin şekillenmesinde bilgi ve deneyimlerini, benden hassasiyetle esirgemeyen; Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakóltesi Tarım Ekonomisi öğretim üyesi, Sn. Prof. Dr. Bahattin Çetin'e ve Namık Kemal Üniversitesi Ziraat Fakóltesi Tarım Ekonomisi Bölüm Başkanı değerli hocam, Sn. Prof. Dr. İ. Hakkı İnan'a engin teőekkürlerimi sunarım.

Yapmış olduğum araştırma sürecinde, yine bilgi ve deneyimlerinden yararlanma fırsatı bulduğum, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakóltesi Tarım Ekonomisi öğretim üyesi, Sn. Doç. Dr. Bülent GÜLÇUBUK ile T.C. Tarım ve Köyiřleri Bakanlığı'nda Strateji Geliştirme Dairesi Başkanı görevinde bulunan Sn. Doç. Dr. Ahmet BAYANER'e, Avrupa Birliği Komisyon ve diğer birimlerdeki bilgi toplama sürecinde, bana yol gsteren değerli araştırmacı Can BAYDAROL'a Őükranlarımı sunarım.

Araştırma alanı anket uygulaması ve diğer bilgi toplama sürecinde benden yardımlarını esirgemeyen, mesai arkadaşlarım; Sn. Arş. Gör. Serkan YÜRÜK, Sn. Arş. Gör. Levent ÖZKAN, Sn. Arş. Gör. Caner EKİZCELEROğLU'na ve tüm anket katılımcılarına teőekkürlerimi sunarım.

Ayrıca, tezimin basım aşamasına gelmesinde değerli katkıları bulunan, Sn. Doç. Dr. Fadul ÖNEMLİ ve Sn. Yrd. Doç. Dr. Recep ERBAY hocalarıma teőekkürlerimi sunarım.

Tüm eğitim hayatım boyunca beni yönlendirme büyüklüğünü gsteren, maddi ve manevi olarak yanımda olan değerli hocam ve babam; Sn. Prof. Dr. İbrahim ATAKİŞİ'ye ve annem; Işıl ATAKİŞİ'ye minnettarım.

Çalışmamın gerçekleşmesinde beni, maddi-manevi, sabır ve inançla destekleyen sevgili eşim Arzu ATAKİŞİ ve biricik oğlum Atamert ATAKİŞİ'ye tüm yüreğimle sonsuz teőekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

1. GİRİŞ	1
2. KONUYLA İLGİLİ ÇALIŞMALAR	5
2.1 Konuyla İlgili Yurtiçinde Yapılmış Araştırmalar	5
2.2 Konuyla İlgili Yurt dışında Yapılmış Araştırmalar	7
3. MATERYAL VE YÖNTEM	10
3.1 Materyal	10
3.2 Yöntem.....	10
3.2.1 Örneklem ve Veri Toplama Yöntemleri.....	10
3.2.2 Ekonomik Analiz Yöntemleri	12
4. EKONOMİK KALKINMA VE EKONOMİK BÜYÜME AYRIMI	14
4.1 Ülkeler Arası Gelişmişlik Farkı ve Yarattığı Temel Sorunlar	15
4.2 Ekonomik Kalkınma ve Büyümeyle İlgili Temel Yaklaşımlar.....	20
4.3 Ekonomik Gelişime Bağlı Olarak Değişen Kavramlar ve Bölüşüm Sorunu	24
4.4 Kalkınmada Ekonominin Yeri, Gelir Dağılımı ve Kırsal Kalkınma.....	30
4.4.1 Gelir Dağılımındaki Eşitsizliğin Kalkınma Üzerindeki Etkileri:.....	
Türkiye ve AB Örneği.....	38
4.4.2 Değişen Ekonomik Kalkınma Stratejileri Kapsamında Tarım ve Nüfus	44
4.5 Dünya Genelinde; Kalkınabilme Sorunu ve Kırsal Kalkınmanın Finansmanı	47
4.5.1 Merkez-Çevre İlişkisinin Ekonomik Gelişmeye Yönelik Etkileri	54
5. AVRUPA BİRLİĞİ HAREKETİ	60
5.1.1 Avrupa’da II. Dünya Savaşı Sonrası Ekonomik Entegrasyona	
Yönelik Eğilimler.....	60
5.1.2 Avrupa’da Entegrasyonun Siyasi ve Ekonomik Gerekçeleri.....	64
5.1.2.1 Tek Bir Para ve Avrupa.....	68
5.2. Genişleyen Bir Küresel Güç: Avrupa Birliği	72
6. AB ORTAK TARIM ve KIRSAL KALKINMA POLİTİKALARI	79
6.1 Avrupa’da Bölgesel ve Kırsal Kalkınma Anlayışının Gelişim Süreci.....	80
6.2 AB Bölgesel Kırsal Kalkınma Politikasının Tarihsel Gelişim Süreci	82
6.2.1 AB Politik Amaçları Dahilinde Kırsal Gelişimin Temel Felsefesi	84
6.3 AB’deki Bölgesel ve Kırsal Kalkınmanın Mali Kaynakları	87
6.4 AB Ortak Tarım Politikası ve Kalkınma Üzerine Etkileri	93
6.5 AB Üye Ülkelerinde Kırsal Yaşam ve Bölgesel Kalkınma	102
6.6 Türkiye – AB İlişkilerinin Ekonomik ve Siyasi Gelişimi:.....	107

7. TAM ÜYELİK SÜRECİNDE TÜRKİYE’DEKİ BÖLGESEL ve KIRSAL KALKINMADA TARIM SEKTÖRÜNÜN DURUMU	116
7.1 Türkiye’de Tarımsal Desteklerin Devlet Bütçesindeki Yeri ve Finansman	125
8. ARAŞTIRMA BULGULARI	131
8.1 Araştırma Bölgesi Hakkında Genel Bilgiler	131
8.1.1 Edirne İli Ekonomisinde Dış Ticaretin Yeri	133
8.2 Edirne’de Geçekleştirilen Tarımsal Üretim Faaliyetleri ve Alt Sektörlere Göre Dağılımı	134
8.2.1 Edirne’de Faaliyet Gösteren Tarımsal Birlik-Kooperatifler ve	
Finansman Sorunu	143
8.3 Edirne İlindeki Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Ölçütleri ve İstihdam	145
8.4 Edirne İli Sınıra ve Merkeze Yakın Kırsal Alanların	
Kalkınma Açısından Analizi	146
8.4.1 Uygulama Kapsamındaki Hanehalkı Reislerinin Yaş, Eğitim	
ve Gelir Durumlarının Dağılımı	148
8.4.2 Ankete Katılan Hanehalkı Reisi Üreticilerin Gelir, Arazi, Üretim Faaliyetlerine Göre Durumlarının Dağılımları ve Faktör Analizi	150
8.4.3 Araştırma Alanındaki Mevcut Finansal Sorunlarının Değerlendirilmesi	163
8.4.4 Araştırma Alanında Türkiye Tarım ve AB Politikalarına Yönelik	
Yaklaşım ve Tutumların Analizi	166
9. SONUÇ VE ÖNERİLER	173
YARARLANILAN KAYNAKLAR	179
EKLER	189

ÇİZELGELER İLE ŞEKİLLER (GRAFİK) LİSTESİ	Sayfa No
Çizelge 4.1 Dünya Ekonomisinde Gelir Dağılımı ve Ölçütleri (2004 yılı verileriyle)	19
Çizelge 4.2 Yüzde 20'lik grupların gelirden aldığı paylar, 2004-2005 yılları (Türkiye).	41
Çizelge 4.3 Gelir türlerine göre yıllık kullanılabilir fert gelirlerinin oransal dağılımı: 2004, 2005 Yılları	42
Çizelge 4.4 2003 yılı verilerine göre AB üye ve aday ülkelerde toplam nüfus ve yoksulluk sınırına göre oranları	44
Çizelge 4.5 Farklı Coğrafi Alanlarda Bütünleşmeyi Oluşturan Etkenler	56
Çizelge 5.1 AB, ABD ve Japonya' Enflasyon Artış Oranları (Bir önceki yıla göre yüzde değişimi)	71
Çizelge 5.2 AB'nin Ülkeler İtibariyle Genişleme Süreci	74
Çizelge 5.3. AB ve Diğer Küresel Çaplı Ekonomilerin Reel GSYİH Oranları	75
Çizelge 5.4. AB 15 İç ve Dış Ticareti	75
Çizelge 5.5 AB, Japonya ve ABD'deki Uluslararası Yatırımlar	76
Çizelge 5.6 2004 ve 2005 yıllarında 25 üyeli AB'nin dış ticareti	77
Çizelge 6.1 AB Komisyonu SAPARD desteği dağılımı	95
Çizelge 6.2 Gümrük Birliği Sonrasında Türkiye'nin AB ile Gerçekleştirdiği Dış Ticaret Hacmi	110
Çizelge 6.3 2005 yılında AB'nin, Türkiye ve Diğer Ülkelerle olan Uluslararası Dış Ticareti	111
Çizelge 7.1 Türkiye'deki İşgücüne Katılma ve İşsizlik Oranları	120
Çizelge 7. Türkiye'de Tarım, Sanayi ve Hizmetler Sektörlerinin GSMH Paylarının Dağılımı	122
Çizelge 7.3 Tarımdan Diğer Sektöre Yönelen İşgücü	123
Çizelge 7.4 Türkiye'de Kayıt Dışı İstihdamın Kentsel-Kırsal İle Tarım Sektöründeki Durumu	123
Çizelge 7.5 Tarımsal Desteklerin Bütçe İçindeki Payı	125
Çizelge 7.6 Bütçe Harcamaları İçinde Tarımsal Destekler kaleminin, Toplam Bütçe ve GSMH'ye Göre Oranlarının Dağılımı	126

Çizelge 8.1. Edirne'nin Aldığı, Verdiği Net Göç ve Net Göç Hızı	131
Çizelge 8.2 Edirne İlinde Bulunan Sağlık Birimleri	133
Çizelge 8.3 Edirne İlinin Dış Ticareti	133
Çizelge 8.4 Türkiye ve Edirne'de Tarımsal Alanlar	135
Çizelge 8.5 Edirne İli Arazi Büyüklükleri ve İşletme Sayılarının Dağılımı	136
Çizelge 8.6 Edirne İlindeki Tarla Ürünleri Üretim Miktarları	137
Çizelge 8.7 Edirne İlindeki Hayvan Varlığı	139
Çizelge 8.8 Hayvansal Ürünlerin Ülke ve Bölgesel Dağılımları	141
Çizelge 8.9 2006 Yılı İtibariyle Edirne İlindeki Su Ürünleri Üretim Miktarları	143
Çizelge 8.10 Edirne İlinde Üretici Örgütleri ve Ortak Sayıları	144
Çizelge 8.11 Türkiye ve Edirne'de İstihdam Oranları	145
Çizelge 8.12 Örnekleme Alınan Köyler ve Dağılımı	147
Çizelge 8.13 Anket Uygulanan Kişilerin Yaş Dağılımı	148
Çizelge 8.14 İstatistiksel Tanımlayıcılarla Gelir ve Arazi Büyüklüğü Arasındaki İlişki Analizi	154
Çizelge 8.15 Gelir durumu ANOVA Testi	155
ŞEKİLLER (Grafikler)	Sayfa No
Şekil 4.1 Dünya Bölgeler Arası Gayri Safi Gelir Dağılımı	18
Şekil 4.2 Lorenz Eğrisiyle Türkiye Hane Halkı Gelir Dağılımı	42
Şekil 5.1 AB Haritası: 2007 Yılı İtibariyle Üye ülkeler	73
Şekil 5.2 AB Genişlemesine Yönelik Üye Ülke Vatandaşları Arasındaki Kamuoyu Araştırması	77
Şekil 6.1 Kırsal Kalkınmada topluluğun 2004-2006 dönemi hedefleri	96
Şekil 6.2 AB Bütçesinde Tarım ve Yapısal Desteklerin Dağılım Oranları	97
Şekil 6.3 AB Tarım Alanlarının Kullanım Amaçlarına Göre Dağılımı	104
Şekil 6.4 2005 Yılı Satınalma Gücü Paritesine Göre Bazı Avrupa Ülkelerinin GSYİH Dağılımı	114

Şekil 7.1 Ulusal ve Kırsal Kalkınma Stratejisi: Güçlü ve Zayıf Yönler	121
Şekil 7.2 Kırsal Kalkınmada Gerekli Görülen Yeniliklerin Oluşum Süreci	129
Şekil 8.1 Edirne Kırsal Bölgesinden Belli Merkezlere Yönelen/Yönelmiş Göç	132
Şekil 8.2 Edirne'deki Şehir ve Köy Nüfusu Dağılımı	135
Şekil 8.3 Edirne'deki Arazi Varlığı'nın Yüzde Dağılımı	137
Şekil 8.4 Edirne'de Hububat Üretimi	138
Şekil 8.5 Araştırma Kapsamına Alınan Bölgenin Ölçeksiz Harita İşlenmiş Hali	148
Şekil 8.6 Anket Uygulanan Hanehalkı Reislerinin Eğitim Durumunun Dağılımı	149
Şekil 8.7 Ankete Katılan Hanehalkı Reislerinin Aylık Gelirlerinin Toplam İçindeki Dağılımları	150
Şekil 8.8 Katılımcıların Eğitim Durumuna Göre Gelirlerinin Dağılımı	151
Şekil 8.9 Toplam Arazilerin Dekar Aralıklarına Göre Dağılımı	152
Şekil 8.10 Arazinin Parçalık Durumu	153
Şekil 8.11 Gelir Gruplarına Göre Sahip Olunan Arazi Büyüklüklerinin Dağılımı	155
Şekil 8.12 İşletmede Elektrik Kullanımının Gelir Dağılımına Etkisi	156
Şekil 8.13 İşletmede Su Kullanımının Gelir Dağılımına Etkisi	157
Şekil 8.14 Kuru Tarımla Uğraşma Durumuna Göre Katılımcıların Gelir Dağılımı	158
Şekil 8.15 Sulama Kooperatifine Üyelik Durumuna Göre Gelirin Dağılımı	159
Şekil 8.16 Tarımsal Faaliyetlere Ek Olarak Sebze Üretimi Yapanların Gelir Dağılımı	159
Şekil 8.17 Tarımsal Faaliyetlere Ek Olarak Meyve Üretimi Yapanların Gelir Dağılımı	160
Şekil 8.18 Tarımsal Faaliyetlerle Geçinebilme ve Gelir Arasındaki İlişki	161
Şekil 8.19 Katılımcıların Çocuklarının Tarımsal Faaliyet Yapmaları Hakkındaki Görüşlerinin Dağılımı	162
Şekil 8.20 Kredi Kullanan Katılımcıların Gelir Aralığındaki Dağılımı	164
Şekil 8.21 Gelir ile Ödeme Güçlüğü Arasındaki Dağılım Analizi	165

Şekil 8.22 Tarımsal Faaliyet Dışı Gelire sahip Olma İle Gelir Arasındaki İlişki	166
Şekil 8.23 TMO Fiyatları Yetersizdir Fikrine Katılma Oranları	167
Şekil 8.24 Akaryakıt Fiyatları Geliri Olumsuz Etkilemektedir Çıkarımına Katılım Oranı	168
Şekil 8.25 Hanehalkı Reislerinin Toptancı Fiyatları Yetersizdir Önermesine Katılım Oranları	169
Şekil 8.26 Tarıma Yönelik Devlet Desteğinin Katılımcılar Tarafından Değerlendirilmesi	170
Şekil 8.27 Türkiye'nin Tarım Politikası Doğrudur Saptamasının Hanehalkı Reisleri Arasında Değerlendirilmesi	170
Şekil 8.28 Hanehalkı Reislerinin AB Konusundaki Bilgi Düzeyleri	171
Şekil 8.29 Hanehalkı Reislerinin Şehre Göç Etme Eğilimlerinin Dağılımı	172

1. GİRİŞ

İnsanlığın gelişimi, binlerce yıldır dünya üzerinde çok uzun ve zorlu geçen bir mücadele örneği gösteren bireylerin ve de toplumların, bu süreç içerisinde edindikleri bilgi ile paralel gerçekleşen, değişim/farklılaşma olgusu yörüngesinde tanımlanabilen bir süreci ifade etmektedir. Modernleşme ise insanlığın bilgi ile becerisinin gelişmesiyle birlikte, yaşam koşullarının rahatlatılması, zaman içinde yeni yerleşim alanlarının keşfi, daha fazla doğal kaynağa sahip olma olanağı ve hayatta kalabilme amacıyla, sağlık, güvenlik, sosyal- ekonomik ve siyasal yaşamın sürdürülmesi hedefine erişme yönteminde, sürekli değişim/yenilik ivmesi yaratan bir olgudur. Ancak, dünyanın tüm bölgelerinde filizlenen modernleşme ile gelişme hareketlerinin, her toplum için standart ve eşit bir hızla gerçekleşmediği de bir gerçektir. Böylelikle, dünya üzerinde farklı bölge ve coğrafyalarda çeşitli nedenlerden dolayı bir arada yaşam sürdüren insanların, değişik kültürlere sahip olabilmelerinin yanı sıra, çok çeşitli tekniklerle hayatlarını sürdürebilmeleri de söz konusudur. Üretime yönelik faaliyetler, ticaretin yarattığı ekonomik ilişkiler, modernleşme ile teknoloji kullanımı ve sonrasında kaynakların paylaşımı uğruna yaşanan çatışmalar, dünya tarihi içerisinde bazı toplumların yükselmesine bazılarının ise yok olup gitmelerine neden olan etkenlerdir.

Dünya üzerinde farklı coğrafi şekillerde ve büyüklüklerde, değişik ekonomik yapılaraya sahip, siyasi sınırlarla birbirinden ayrılan çok sayıda ülke ve bölge vardır. Bazı ülkeler ve/veya bölgeler gerek geçmiş birikimleri, gerekse buldukları coğrafi konumları ile sahip oldukları doğal kaynaklar nedeniyle çok hızlı bir büyüme - kalkınma eğilimine sahip olabilmektedir. Bu kıstastan farklı yerlerdeki (ülke-bölge) süregelen durum, avantajlı olan bölge ve ülkelere ilişkin tespitlerin aksini ortaya çıkarabilmektedir. İktisadi büyüme ve kalkınma ekseninde düşünüldüğünde, bu farklı uç noktalar dikkate alınacak şekilde, ülkeler ve bölgeler arasındaki farklılıkların tespitine yönelik araştırmaların literatürde sıkça yer alması söz konusudur (Jones, 2001: 3). Tespit edilen çeşitli sosyo-ekonomik sınıflama düzeyleri altında, zengin ülkeler veya bölgeler, yoksul ülkeler ile bölgeler ve bu iki grup arasında döngüsel bir biçimde yer değiştiren yapıdaki ülke veya bölgeler bulunmaktadır.

Zaman içerisinde gelişmeyi en üst düzeyde sağlayabilmiş toplumların, çeşitli sosyal sınıfları arasında, nedenleri yine tarihi dönemler itibarıyla değişim gösteren,

“çatışma ve/veya anlaşmazlıklar” günümüzde, gerek toplumlar içerisindeki farklı kesimler, gerekse siyasal-sosyal-ekonomik-coğrafi açılardan birbirinden ayrılan toplumlar arasında halen sürmektedir. Sosyo-ekonomik bakımdan insanlar arasında gözlemlenen, sınıflar arası mücadele ise yine modernleşme ekseninde, gelişen hukuk anlayışı ve düzenlemeleriyle sınırlandırılmıştır. İnsan hakları, tüm bireylerin mutlak özgürlüğü ile eşitliği, yaşam hakkının korunması ve kutsallığı, ayrımcılığa karşı alınacak önlemlerin arttırılması, yeni bin yılda da modernleşmeye devam eden tüm toplumlarda tartışılarak, çözüme kavuşturulmayı bekleyen temel sorunlardan bazılarıdır.

Kalkınma ekonomisi genelinde metodolojik açıdan bakıldığında, ekonomi düşüncesinin tarihi evrimi doğrultusunda, bazı teorik yaklaşımların, pratik olguların gözlemlenmesiyle geliştiği görülmektedir. Örneğin; Roosvelt’in “pump priming” (iş yada ekonomiyi canlandırmak amacıyla devlet odaklı mali kaynaklar sağlanması) uygulaması ekseninde düşünüldüğünde, Keynesyen yaklaşım meşru bir teori görünümü kazanmıştır. Dünyadaki merkantilist uygulamalar, merkantilizm teorisinin pekişmesine katkıda bulunmuştur. Bölgesel kalkınmayla ilişkili ekonomi teorilerinin evrilme noktası da ihracat temelli ekonomi teorileri olarak kabul edilmektedir (Ward ve Hite, 1998: 247).

Çoğu bilim adamı ve araştırmacı; kalkınma ile gelişme olgusu hakkında, çok çeşitli-farklı disiplinler altında, tanımlayıcı ve çözümleyici yaklaşımlar geliştirmişlerdir. Ekonomi birçok alt disipliniyle birlikte, kalkınma ve gelişmeye yönelik bilimsel çalışmaları, geniş ölçüde içeren ve araştırma alanına dahil eden bir bilim dalı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bölgesel ekonomi, kalkınma ekonomisi gibi, büyüme-gelişme olgularına yönelik teorik ve matematiksel yöntemlerle, uygulama ile modellemeye yönelik araştırmalar, günümüzde daha çok artan bir eğilime sahip durumdadır. Bu araştırmada da üzerinde durulan konu itibariyle, bölgesel ve kırsal kalkınma odaklı, güncel bilim anlayışı çerçevesinde, resmiyet kazanabilecek bir teorik yaklaşım arayışının, literatürdeki çeşitli bilimsel tartışmaların da merkezinde yer aldığı görülmektedir. Dünyanın birbirinden farklı yörelerinde, model oluşturmaya yönelik matematiksel analizlere dayanan araştırmaların ve projelerin sayılarında görülen artışa göre, bölgesel ve kırsal kalkınmayla ilişkili ortak yaklaşımların gelişme olasılığının, düşük bir düzeyde kalamayacağı yorumu yapılabilir.

Dokuz bölümden oluşan bu çalışmada, kalkınma ve büyüme kavramları teorik açıdan ayrıntılı bir biçimde ele alınarak, kırsal kalkınma kavramının tarımda bulunan kesimlerin yaşam düzeylerine olası etkileri değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmeler kapsamında, AB üye ülkeleri ile Türkiye’de uygulanan kırsal kalkınma politikaları bir arada incelenmiştir. Özellikle AB ülkelerinde, tarımda uygulanan kırsal kalkınma politikalarının, tarımsal üretim ve üreticileri nasıl etkilediği birçok boyutu ile yorumlanmıştır. Türkiye’nin olası AB tam üyeliği durumunda, ülkede nasıl bir tarım politikası ve kırsal kalkınma uygulanmasının gerektiği, Trakya bölgesi Edirne merkezindeki köyler bazında dikkate alınarak analiz edilmiştir.

Araştırma kapsamında konuyla ilgili yapılmış olan, yurt içindeki ve yurt dışındaki çalışmaların tespit edilerek yorumlanması ile uygulanan veri toplama ve örnekleme gibi kullanılan ekonomik analiz yöntemlerinin açıklanması **ikinci ve üçüncü** bölümlerde gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın **dördüncü** bölümünde ekonomik kalkınma ve ekonomik büyüme kavramlarının farklılığı, bu olguların dünya ölçeğindeki gelişimi ile toplumlar içerisinde bölüşüm anlayışının ekonomik eşitsizlik sorunlarına etkileri gibi, konuyla ilgili olduğu görülen, çeşitli bilimsel yaklaşımların değerlendirilmesi yapılmıştır.

Çalışmanın **beşinci** bölümünde, Avrupa Birliği’nin oluşum süreciyle paralellik kurulan, bölgesel gelişme ile kırsal kalkınma yaklaşımlarının tüm açılımlarla ele alınması ve ölçütlerinin tespiti sağlanmıştır. Tam üyelik sürecine, 2004 yılı Aralık döneminde başlayan Türkiye-AB arasındaki ilişkiler kapsamında, kırsal kalkınma, bölgesel gelişme çalışmaları ile tarım sektörünün konuyla ilgili bağlantısı ise araştırmanın **altıncı ve yedinci** bölümlerinde kurulmaya çalışılmıştır. **Sekizinci** bölümde edinilen araştırma bulguları çerçevesinde, Edirne ilinin gelişim yapısıyla, genellikle tarım sektörüyle uğraşan kırsal kesimin sosyo-ekonomik özellikleri analiz edilmiştir.

Edirne ili merkezine bağlı Bulgaristan ve Yunanistan’a yakın kırsal alanlar ölçeğinde, hasat öncesi dönemde gerçekleştirilen saha çalışmasının, bilimsel açıdan analizi bilgisayar programları yoluyla yapılmıştır. Kırsal kalkınma açısından ve özellikle tarım kesiminin optimum finansmanı konusunda duyulan ihtiyacın, Türkiye’nin AB ile sınırını oluşturan bu bölgedeki dikkat çekici unsurları, sekizinci bölüm içerisinde irdelenmeye çalışılmıştır.

Sonuç bölümünde araştırmada alanında; göç etme eğiliminde olan, ayrıca gelir dağılımı bozukluğu ve kalkınma sorunu yaşayan kesimler üzerinde gerçekleştirilen anket uygulaması neticesinde elde edilen bulgularla, bölge ve ÷lke ekonomisinin, gelişme ile kalkınma ekseninde katılımcı ve yapıcı politikalara duyduğu gereksinim ekseninde, AB ile uyum sağlamaya yönelik öneriler tartışılmıştır. Çalışmanın geneli itibariyle, gelecekte yapılabilecek makro düzeydeki bilimsel çalışmalara katkı sağlanabilecek düzeyde bir bilgi birikimi oluşturulmaya çalışılmıştır.

2. KONUYLA İLGİLİ ÇALIŞMALAR

Türkiye’de ve AB ülkelerinde bölgesel-kırsal kalkınma politikaları ve özellikle finansman terimi konusundaki araştırmalar sayıca oldukça azdır. Konuyla ilgili görülen, bilimsel araştırma ve yaklaşım eksikliğinin, yapılan çalışma ile doldurulması ayrıca hedeflenmiştir.

Son yıllarda dünya ekonomisindeki hızlı değişimler ve dönüşümler “Bölgesellik ve Kırsal alanların kalkındırılması” gibi spesifik konuların, gerek teorik gerekse uygulamalar bazında sıkça tartışılmasına bir zemin hazırlamıştır. Dünya coğrafyasında, tüm insanların gelişme olgusu kapsamında mutlu ve refah içinde yaşadığı bir ortam dileği ve stratejisi bağlamında, kırsal alanlarda yaşayanlara yönelik kalkınma arayışları hızlanmıştır.

2.1 Konuyla İlgili Yurtiçinde Yapılmış Araştırmalar

Yeni yüzyılda da (21. yy.) dünyanın herhangi bir noktasındaki kırsal alanın sorunu, sadece sorunu yaşayanların karşı karşıya kalma durumunda olduğu bir yaşam şartı olmaktan çıkmıştır. Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası, Avrupa Birliği (AB), [Hükümet Dışı Kuruluşlar] (Non-governmental Organizations), Hükümetler ve Üniversitelerdeki birçok bilim adamı; kırsal kalkınma çabalarına her yönüyle daha fazla kaynak, bilgi ve zaman tahsis etme durumuna gelmişlerdir (Gülçubuk, 2005; 1).

Bölgesel farklılıklar açısından yatırımların alanlara göre dağılımı ile kalkınma arasındaki zengin ve fakir kesimler çerçevesinde farkın ne olabileceği güncel bir konu olarak araştırmaya ne ölçüde açık olduğu, Küçük ve Altuğ’un (2006) gerçekleştirdiği çalışmada tartışılmaktadır.

Türkiye’de kırsal alanların kalkındırılmasına yönelik Avrupa Birliği normlarına uygun olarak, Devlet Planlama Teşkilatınca (DPT) hazırlanan ve 04.02.2006 tarih ve 26070 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan, “Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi” yurt içinde yapılan makro bir çalışma olarak dikkati çekmektedir.

DPT'nin temel olarak nitelendiği bu amaçlar doğrultusunda:

- “Kırsal alanların ülke ekonomisine katkısının artırılması ve kırsal toplumun yaşam kalitesinin yükseltilmesi suretiyle bölgeler ve kır-kent arasındaki gelişmişlik farklarının azaltılması,
- Göç eğilimlerinin istikrarlı bir dinamiğe kavuşturulması dengeli ve sürdürülebilir kalkınma hedefiyle uyumlu bir nüfus yapısına ulaşılması,
- Tarımın yeniden yapılandırılması sürecinde ortaya çıkabilecek sosyo-ekonomik ve çevresel olumsuzlukların azaltılması,
- Çevrenin ve doğal kaynakların korunması, geliştirilmesi ve sürdürülebilir kullanımı,
- AB ile ekonomik ve sosyal yakınsamanın ve müktesebat uyumunun sağlanmasına”(DPT, 2006) yönelik yapılacak bilimsel çalışmalar, Türkiye'nin çağdaş ve modern görünümünü kalıcı kılacak ve özellikle AB komisyonu tarafından müzakere sürecinde sıkça eleştirilen, kırsal alanlarındaki yapısal sorunların çözümüne katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Geçmiş yıllarda yapılmış çalışmalara bakıldığında, Ege Bölgesinde modernleşme açısından tarımsal yeniliklerin yayılmasını etkileyen kırsal alanlardaki sosyo-ekonomik faktörlerin tespitinde ve uygulanma konusunda benimsenme oranının yüksek fakat uygulama oranlarında düşüklük olduğu bulgusu Doğanca'nın (1975) yaptığı analizle desteklenmiştir.

Özkan'ın, Merter (1990) ve Esenpek'e (1982) dayanarak ifade ettiği gibi; köylerin ve [kırsal alanların] ekonomik sistemlerinin değişmesinde, kırsal toplumların sosyal alandaki farklılaşma eğiliminin önemli bir etkisi bulunmaktadır. Özellikle ekonomik sistemdeki değişim, kapalı aile ekonomisinden, dışa açık ekonomiye geçişi sağlayacağından, değişim birimi olarak finansal bir varlık olan paranın önemi de artacaktır. Ekonomide toplumun ortak değişim sembolü ve gelirin ölçüm aracı olan paranın kullanılması, kırsal bölgelerdeki kapalı alt gelir gurubunun, toplumun diğer üst gelir tabakalarıyla farklılığını ve/veya uyumunu gözlemlenmede tespit edilmesi gereken bir fenomendir. Sosyo-ekonomik açıdan, meslek gurubu, hane reisinin yıllık/aylık geliri, sahip olunan toprak büyüklüğü, arazinin parçalılık durumu, traktöre sahip olma, tarım

şekli (sulu veya kuru), hane reislerinin öğrenim durumu, yaşları gibi değişkenler arasında bir ilişki olduğu yine Merter tarafından bildirilmektedir (Özkan, 1999; 10).

Akder'in (2000) Türkiye'deki bölgesel farklılıklar ve kırsal fakirlik açısından; beşeri (insani) kalkınma yaklaşımına göre, Birleşmiş Milletler'in her bir bileşen için kalkınmaya yönelik geliştirmiş olduğu indeks formülasyonu: "indeks = (Gerçek x_i değeri – minimum x_i değeri) / (maksimum x_i değeri – minimum x_i değeri) ülkedeki mevcut durumun tespitinde kullanılmıştır. Ancak Akder, Türkiye'deki mevcut istatistiki bilgiler ışığında bu formülasyonu Birleşmiş Milletlerden farklı olarak, insani kalkınma indeksini (İKİ) üç farklı bileşenin aritmetik ortalamasını dikkate alarak: 1. Şehirdeki hayatta kalma beklentisini (IL), 2. Okur yazar durumu (IE), 3. Gelir. (IY) : İKİ = (hayatta kalma beklentisi indeksi + basit okur yazar durumu indeksi + gelir indeksi) / 3 biçiminde hesaplamıştır. Bu açıdan, Türkiye için spesifik fakat uluslararası olmayan bir insani kalkınma indeksi oluşturulmuş ve yalnızca ülkedeki bölgeler arasındaki kıyaslamalar mümkün kılınmıştır. Akder'in 2000 yılı verilerine dayanarak, Türkiye nüfusunun yüzde 31,5 gibi önemli bir bölümünün kırsal alanlarda yaşadığı ve İKİ endeksine göre bu alanlardaki kişilerin 0,35 puanla düşük insani kalkınma değerine sahip olduğu görülmektedir (0,36-0,59 orta ve 0,60 değer üzeri yüksek kalkınmışlık seviyesi olarak tanımlanmaktadır).

2.2 Konuyla İlgili Yurt dışında Yapılmış Araştırmalar

Teorik çerçeveden bakıldığında, kalkınma sorunu odaklı yurt dışında yapılmış araştırmaların, sayıca çok olduğu tespit edilmiştir. Özellikle 1960 dönemi sonrası kalkınma ekonomisi görüşlerinde, bir alt disiplin olarak bölgeselleşme veya kalkınma ekonomilerinin varlığı pek sorgulanmamıştır. Buna benzer biçimde kırsal kalkınmanın teorik olarak, yine alt bir disiplin olduğuna dair kanıtlar sunulmamaktadır. Konuyla ilgili örnek olarak, Ward ve Hite'in (1998) kalkınma teorisini var oluş nedenleriyle ilgili literatüre yönelik ortak çalışmaları gösterilebilir. Bölgesel ve/veya kırsal kalkınma ekseninde uygulamaya yönelik binlerce bilimsel araştırmanın ve informel (bilimsel resmiyet kazanmamış) modelin, geçen süreçle konuyla ilgili yeniden yaratılan pratik çalışmalarda atıflar biçiminde yer aldığı görülmektedir. Ekonomi biliminde matematiksel yöntemlere yönelik artan talep ve ortaya çıkan birçok teorik yaklaşım,

kırsal kalkınma olgusunun resmiyet kazanmış (formel) bir teori olmadığına yönelik tartışmayı derinleştirmiştir. Diğer yanda, ister formel ister informel olsun, bölgesel ve kırsal kalkınma konusunda binlerce kişi (akademisyen veya politika uygulayıcıları) çalışmaktadır ve konuyla ilgili uygulamalara yönelik milyarlarca dolarlık finansman kaynakları aktif olarak kullanılmaktadır (Ward ve Hite, 1998: 245-246).

Ülkelerin tarihi gelişimleri incelendiğinde, yönetim biçimleri ne olursa olsun, farklı sınırların içinde yaşayan toplumların ortak ve temel amacının; hayatta kalabilmek olduğu kolayca görülmektedir. Bu temel amacın yanısıra toplumda yaşayan bireylerin sayısı arttıkça ve teknolojik ilerlemelere bağlı olarak, yeni alanların keşfe açılmasıyla; kaynakların nasıl bölüşüleceği ve etkinleştirileceği konusundaki arayışlara hız kazandırılmıştır. Tercih edilen ve edilmeyen alanlar arasında yapılan ayrımlar ve kırsal bölgelerin neden geri kaldığı sorunsalı, birçok sosyo-ekonomik çalışmanın da esin kaynağı olmuştur (Ruben ve Pender, 2004; 303-304).

Fakirlik ve eşitsiz gelir dağılımıyla ilgili analizler genellikle üç temel farklılığı işaret etmektedir. Öncelikle kırsal alanlardaki yoksulluğun, kentsel alanlardaki nispi refah seviyesiyle karşılaştırılması sonucu elde edilen ayırım. İkincisi, şehirlerdeki mevcut yoksulluk ile eşitsizlik ekseninde, nüfusun aşırı yoğun olduğu yerleşimlerdeki, zengin semtlerde yaşayanların, kenar yada varoş semtlerdeki bireylere göre, çok daha yüksek gelir ve yaşam standartlarına sahip olma durumundaki nedensellik farklılığıdır. Son olarak, bölgeler arasındaki eşitsizliğin varlığı ortaya konulur. Yapılan çoğu bilimsel çalışmada, özellikle devletlerin sınırları içerisinde coğrafi yada sosyal açılarından farklı olan bölgeler arasındaki, nispi olarak ortalama gelir seviyesi ayrımları ve neden bazı yörelerde ekonomik uğraşların yoğunlaştığı yada yoğunlaşmadığı, merkez ve/veya çevre bölgeler arasındaki yaşam standartlarındaki farklılıklar üzerinde odaklanıldığı görülmektedir (Bar-El, Schwartz, 2006: 135).

Değişen dünya siyasi sistemi ekseninde ve yaklaşık yarım asır süren soğuk savaş sonrasında, ekonomi coğrafyası ve dünyanın liberal sistemlere kapalı bölgelerini araştırmaya yönelik Batı kaynaklı çalışmaların sayısında hissedilir bir artış kaydedilmiştir. Kıtalarındaki tüm üretim biçimleri, nüfus yapıları, dünya sosyo-kültürel

çeşitliliği, ortaya çıkan yeni ekonomik fırsatların derinlemesine irdelendiği, James Samuel Fisher'in 1992 yılında yayınladığı, *Geography and Development: A World Regional Approach* (Coğrafya ve Kalkınma: Dünya [çapında] bölgesel bir yaklaşım) isimli çalışması, Batılı bilim adamlarının bu eğilimlerine örnek olarak gösterilebilir. Fisher çalışmasında, dünya genelindeki tarımsal üretimden, sanayi üretimine geçiş olgusu, değişen gelir yapısı ile zengin ve yoksul bölgeler arasında derinleşen kalkınmışlık düzeyindeki uçurumu, dünya ekonomi coğrafyası kapsamında incelemiştir (Fisher, 1992; 76-92).

Genellikle kırsal kesimde tarımsal faaliyetin yaygın olması ve çiftçilerin finansman konusunda oldukça büyük risklerle karşılaştığı, Anderson'nın (2003) yapmış olduğu çalışmada ortaya koyulmuştur. Kırsal kalkınmada, üretici kesime yönelik uygun finansman ve ödeme sistemlerinin bir arada yürütülememesi, tarımsal işletmeler ve özellikle politika yapıcılarını üzerinde de yoğun baskıların oluşmasına neden olmaktadır.

Avrupa Birliği (AB) genelinde üye ve hatta aday ülkeler boyutunda Bölgesel ve Kırsal Kalkınmayla ilgili optimum finansman kaynaklarının yaratılmasına yönelik araştırmalar ve politika arayışları büyük bir duyarlılıkla sürdürülmektedir. Türkiye'de de kamuoyunda sıkça tartışılan AB tam üyeliği konusundaki mevzuat ve uyum tartışmaları altında; kırsal kesimlerin ve sınır bölgelerinin durumu, bilimsel kapsamlı araştırmalara ve uygulamaya yönelik pratik çalışmalara açık bir konumdadır.

3. MATERYAL VE YÖNTEM

3.1 Materyal

Araştırmanın dayanak aldığı bilimsel materyal birincil ve ikincil nitelikteki kaynaklardan elde edilmiştir. Edirne merkez sınıra yakın kırsal kesimde tarımsal üretim faaliyetleriyle uğraşan çiftçilerin mevcut sorunlarının tespitine yönelik saha anketi çalışmasından derlenen veriler ve AB ülkelerinin tarım politikalarının genel olarak oluşturulduğu, Birliğin başkenti olarak tanımlanabilecek Brüksel'deki tarım politikası uzmanlarıyla yapılan, karşılıklı yüz yüze yapılan görüşmelerden edinilen bilgiler, araştırmanın birincil verilerini oluşturmuştur.

Konuyla dolaylı ve doğrudan ilişkili olan, yurt içindeki ve yurt dışındaki bilimsel yayınların yanısıra, bölgesel-kırsal kalkınmayla ilgili AB komisyonları ve Tarım Bakanlığı'ndaki bağlı birimler gibi, kurum-kuruluşlarla bağlantılı biçimde çalışmanın ikincil veri kaynakları derlenmiştir.

3.2 Yöntem

3.2.1 Örnekleme ve Veri Toplama Yöntemleri

Kırsal kalkınma açısından analiz kapsamına alınan yerleşimlerin tamamı köylerden oluşmaktadır. Trakya Bölgesinde yer alan Edirne ilinin, Bulgaristan ve Yunanistan sınırına ve Edirne ili merkezine göre yakınlık derecesine göre toplam 11 köyde kırsal kalkınmaya ilişkin veriler; yapılan anketler yoluyla rassal biçimde çeşitli yaş ve gelir dağılımına sahip hanehalkı reislerinden edinilmiştir.

Örnekleme kapsamına alınan kırsal alanlardaki köylerde sürekli ikamet eden hanehalkı ile ilgili bilgiler köy muhtarları, Edirne ili Valiliği ve Tarım il Müdürlüğü verilerinden derlenmiştir. Uygulama dahilinde kırsal kalkınmayla ilgili çok yönlü sorunlara sahip olan araştırma alanında tespit edilen basit tesadüfi örnek hacmine ilişkin (Haeussler, Paul, 1993), (Tavşancıl, 2005), (Gujarati, 2006) parametreler ise bilgisayar tabanlı paket programlar tarafından hesaplanmıştır.

Böylelikle:

$$N = 1560$$

μ = Toplam hane halkı nüfusun ortalama sayısı 156; ($n = 1560 \times 0.1$ (%10)).

σ = Basit tesadüfi örneklemede, ana kütle standart sapması veri kabul edilmiştir.

Olası örnekleme hataları açısından aritmetik ortalamanın ($\mu \pm \% 10 (N/n)$) değeri saptanmıştır. Daha açık bir anlatımla, çekilen örneğin aritmetik ortalaması ana kütle ortalamasından $\pm \% 10$ farklı olabilecektir.

$$n = \frac{\pi (1 - \pi)}{(e / Z)^2} = 156 \text{ (\% 90 güven aralığında: } n / N \geq 0,05 \text{ (Kurtuluş, 2004: 191)).}$$

Böylelikle anket kapsamında toplam nüfus ve dağılım açısından araştırmaya katılmak isteyen 156 hanehalkı reisinin toplam 1560 hane içerisinde yüzde 90 güven aralığında rastgele örnekleme yönetimiyle tespiti yapılarak, anket uygulaması gerçekleştirilmiştir.

Yapılan anket çalışmasında seçilen köylerdeki hanehalkı sayısını toplayıp, bu sayıyı anket çalışmasının yapıldığı köylerdeki yüzde örneklem oranına böldüğümüz zaman örneklem ortalamasını buluruz. Bu ortalama değerini \bar{X} (1560×0.1) ile gösterirsek, aynı gözlem sayısını içeren bu tür çeşitli örneklemlerden bulunacak \bar{X} değerlerinin ana kütle ortalamasının genellikle altında veya genellikle üstünde olması istenmeyen bir durumdur. Örneklem ortalamasının \bar{X} ana kütle ortalamasının (μ) genellikle düşük ya da yüksek kestirdiği durumlarda örneklemlerden elde edilen bilginin yanlı yada sapkın olduğu ifade edilebilir. Örneklem bilgisinin yansız olabilmesi için, örneklem ortalamasının ana kütle ortalamasına genellikle düşük veya genellikle yüksek kestirmemesi, tam tersine bazen düşük, bazen yüksek, ama ortalama olarak doğru kestirmesi, bir başka deyişle örneklem ortalamalarının beklenen değerinin ana kütle ortalamasına eşit olması gerekir (Şenesen, 2004). Uygulanacak anket sayısının tespitinde μ değeri ortalama 156 olarak hesaplanabilmektedir. Bu durum aynı zamanda güven aralığı içerisinde olduğu için de anket çalışmasının yansız bir kestirimciye sahip olduğu ($n=156$) dolayısıyla, yapılan projeksiyonların sağlıklı sonuçlar ortaya çıkaracağı öngörülmektedir.

3.2.2 Ekonomik Analiz Yöntemleri

Ekonomik büyüme ve gelişmeyle ilgili bölgesel ve/veya kırsal açıdan geliştirilen yaklaşımlar; ülkeler coğrafyasında büyük bir yer kaplayan kırsal bölgelerin sorunlarına çok çeşitli çözüm önerileri sunabilmektedir. Türkiye’de de kuzey-güney ve doğu ile batı bölgeleri arasında tarımsal üretim çeşitliliği, mevsimsel değişimler, sosyo-kültürel yapılar ve yatırımlar açısından da birçok farklılıklar mevcuttur. Ancak, ister Doğu Bölgeleri olsun ister Orta Anadolu, Akdeniz veya Trakya, bölgeler perspektifinden bakıldığında yine en öncelikli konu olarak; “kırsal alanların içinde buldukları olumsuz koşullar” ön plana çıkmaktadır.

Özellikle mekansal bazlı etüd ve envanter çalışması biçiminde kırsal yörelerdeki sorunların tespitinde “*hızlı kırsal alan değerlendirme tekniği*” (Rapid Rural Appraisal) (RRA) kullanımında artış görülmektedir. En kısa tanımıyla RRA; *kırsal yöre şartlarının yoğun, tekrarlı ve hızlı bir hareket tarzı ile öğrenilmesi sürecidir* (Tolunay, 2005). Böylelikle bölgesel odaklı araştırmalarda, kırsal alanlar özelinde toplanan bilgilerin gelecek yönlü projeksiyonlarının sağlanması, planlama, finansman ve yatırımların nasıl bir değişim ivmesi yaratacağı öngörülebilmektedir.

Kapsam itibarıyla oldukça geniş bir inceleme ve analiz alanına sahip olan çalışmanın genelinde çeşitli sosyo-ekonomik araştırma yöntemlerinden faydalanılmıştır. Bu bağlamda, bölgesel ve kırsal kalkınma olgusu çeşitli bilimsel yaklaşımlar çerçevesinde tartışılarak, geçmiş ve güncel bilgilerin derlenmesi sağlanmıştır. Avrupa Birliği ve Türkiye’de konuyla ilgili düzenlemelerin, özellikle ikili ilişkilerde önemli bir yeri bulunan tarım ve kalkınma başlığındaki gelişmelerin karşılıklı analizi yapılmıştır. Kalkınmanın finansmanı kapsamında AB’nin bölgesel-kırsal açıdan geliştirmiş olduğu yöntemlerin, Türkiye’nin Birliğe uyumu açısından, ülkede ne derecede algılandığı saha araştırmasıyla ortaya çıkarılmıştır. Araştırma bölgesinde örnekleme kapsamına alınan ve tarımsal faaliyetlerle geçimini sağlayan hanehalkı reislerinin gelir durumlarının çeşitli bağımsız değişkenlerle birlikte istatistiksel analizi, anket bilgilerinin bilgisayar programlarıyla incelenmesi sonucunda gerçekleştirilmiştir.

Bölgesel ve/veya kırsal kalkınmanın finansmanında duyulan ihtiyacın, tarımsal faaliyetlerle elde edilen gelir arasındaki faktör analizi gerçekleştirilerek, saha anketi kapsamında değerlendirilmiştir. Elde edilen bulguların nümerik kodlaması yapılarak gelir, kredi, üretim biçimi, girdi maliyetleri gibi bağımsız değişkenlerin ANOVA (varyans analizi) ve t-testi gibi istatistiksel dağılımlarının ayırma (discriminant) analiziyle, kalkınmanın araştırma bölgesindeki mevcut boyutu tespit edilmiştir.

Mercek altına alınan bu geniş ölçekli konuyla ilgili bilimsel çalışmalara yapılacak katkı (özellikle Trakya Bölgesinin, Edirne İli sınır kırsalında gerçekleştirilen araştırmayla) ve devlet ile bazı sivil toplum kuruluşlarının kalkınmaya yönelik aldığı önlemlerin, yaptıkları mali yardımların irdelenmesine ilişkin bulgular ve farklı yaklaşımlar böyle bir araştırmayı gerekli kılan başat etkenler içerisinde gösterilebilir. Böylelikle, tarımsal üretimle geçinen kesimlerin, en azından **asgari bir geçim ücretine** sahip olmaları açısından, geliştirilecek finansal destekleme modelleriyle, bu alanlarda yaşanacak sosyo-ekonomik sorunların (göç ve tarımsal üretimin terk edilmesi gibi) önüne geçilebilecektir.

4. EKONOMİK KALKINMA VE EKONOMİK BÜYÜME AYRIMI

Ekonomi yazınında oldukça sık olarak rastlanan, “ekonomik büyüme” ve “ekonomik kalkınma” kavramları bazen anlatım kolaylığı nedeniyle birbirleri yerine kullanılmaktadır. Oysa bu iki kavram arasında oldukça önemli bir fark bulunmaktadır. Ekonomik büyüme denildiği zaman, milli gelirdeki veya daha dar anlamda fert başına düşen milli gelirdeki artış ifade edilmektedir. Belli bir ekonomide mal ile hizmet üretiminin herhangi bir sebepten dolayı artış göstermesi sonucunda, ekonomik büyümeden bahsedilebilir. Buna karşın ekonomik kalkınma kavramı ile birey başına düşen milli gelirdeki artışa ek olarak ekonomideki yapısal değişiklikleri de içermektedir. Bu yapısal değişikliklerin en önemlilerinden ikisi, milli gelir içerisinde sanayi kesiminin payının artması (yani tarımın payının azalması) ve kırsal kesime oranla kentlerde yaşayan nüfusun yükselmesidir (Kargı, 1998; 5). Bu duruma ek olarak kalkınma ölçütlerine yaşam standartlarının modernleşmesi, kronik göç olgusunun olumsuz etkisinin hafifletilmiş olması, kırsal yaşamdaki gelirin kentsel nüfusun gelirin nispeten daha yakın olabilmesi, beslenme koşullarının iyileştirilmesi, kadınların toplumdaki fırsat eşitliği, eğitim, sağlık, altyapı gibi hizmetlerde mekan ve bölge ayrımlarına bakılmamasının standartların sağlanması gibi daha birçok değişken bulunmaktadır.

Dünya ekonomisiyle ilgili literatürde genellikle gelişmekte olan ülkeler için sosyo-ekonomik açıdan en endişe verici sorunun; ekonomik kalkınmanın düşük düzeyde gerçekleşmesi, toplumdaki gelir dağılımının yüksek düzeydeki eşitsizliği ve bundan kaynaklanan yoksulluk kısır döngüsü olgusu olduğu saptamasıdır.

Bu tipdeki ülkelerin gelişme sorunuyla ilgili olarak çok sayıda ekonomik kalkınma ve büyüme odaklı politikalar (altyapı, eğitim yatırımları, sermaye piyasasının geliştirilmesine yönelik teşvikler, planlamalar gibi) ortaya atılmasına rağmen ve uygulamaların bazılarında başarılı olursa bile, fakirlik ve adaletsiz gelir dağılımının kökten halledilmesine ve/veya tam istihdamın serbest piyasalarda sağlanmasına ilişkin sağlam çözümlere ulaşmada başarı sağlanamamıştır (Bar-El ve Schwartz, 2006: 131, Krugman, 2005). Bu durum öncelikle yarı sanayileşmiş ekonomilerde tipik yapısal bir sorun olarak görülmektedir (Selowsky, 1981: 73).

Büyüme ile gelişme veya kalkınma sonucunda modernleşme gibi kavramlar arasında da karmaşık bir ilişki bulunmaktadır. Örneğin; dört yaşındaki bir çocuğun, iki yaşındaki haline göre temel gıda maddelerini edinebildiği sürece daha büyümüş olduğu kolayca gözlemlenebilir. Ancak dört yaşındaki bu çocuk, diğer arkadaşlarından farklı olarak halen iki yaşında giymiş olduğu kıyafetlerle giyinme gereksinimini karşılıyorsa veya konuşma becerisinin halen iki yaşındaki düzeyinde kaldığı görülüyorsa, ortada bir sıkıntı olduğunu saptamak pek de zor olmayacaktır. Bu durumda yoksulluk veya geri kalmışlık gibi tanımlamalar da devreye girecektir. Ülkelerin birbirleriyle kıyaslanması açısından da durum pek farklı değildir. Bazı ülkeler büyüme ile kalkınmayı aynı ekseninde gerçekleştirebilirken, diğerleri bunu başaramamaktadırlar. Ülkelerin içinde bölgeler arasında da benzer durumlar mevcuttur. Bir bölge büyüklük (genişlik) kıstasına bakılmaksızın, daha gelişmiş veya kalkınmış olabilirken, diğer bölgenin sahip olduğu yada tanımlandığı alan açısından geniş, ancak gelişmişlik açısından daha geride olması da olasıdır. Üretim alışkanlıkları, ticaret (her türlü mal alım ve satımında fiyat farklılıklarının olması) ve yaşam koşulları açısından da bölgeler arası farklılıklar, ekonomi bilimi içerisindeki araştırma konuları arasındadır. Burada ortaya çıkan temel sorun, gelişmişlik düzeyleri farklı bölgeler veya ülkelerde örneğin; bu yerlerde gelir düzeyleri arasındaki açığın yada uçurumun nasıl giderilebileceği biçiminde karşımıza çıkmaktadır.

Bazı ülkelerde uygulanan ekonomi politikalarının hedefi, “büyümeyi yüksek bir düzeye getirebilmek” biçiminde tanımlanmaktadır. Ancak, ülke ekonomilerinde önceki dönemlere göre sağlanabilen büyüme oranlarıyla aynı ölçütlerde, kalkınmanın, toplumun tüm kesimlerinde gerçekleştirebildiği sonucuna ne yazık ki ulaşılamamaktadır. Bu açıdan çoğu ülke arasında giderek artan gelişmişlik seviyelerindeki orantısızlıklar, ekonomik büyüme rakamlarının farklılığına ek olarak, kalkınma ve modernleşme açısından uluslararası düzeyde daha birçok sosyo-ekonomik sorunun gözlenmesine neden olmaktadır.

4.1 Ülkeler Arası Gelişmişlik Farkı ve Yarattığı Temel Sorunlar

Gelişmekte olan yada az gelişmiş ülkeler genel olarak kalkınma ile sanayileşmeyi özdeşleştirmiş durumdadırlar. Sanayileşme kapsamında geliştirilen, içsel

ve dışsal ekonomiler, teknolojik gelişme ile eğitici etkiler, kalkınmada kabul edilen temel itici güçler olarak nitelenmektedir. Diğer yandan gelişmekte olan ülkelerin ekonomide yüksek bir katma değer yaratan sektör olarak görülen sanayinin gelişimi uğruna, tarımı ihmal etme eğiliminde olmaları stratejik bir politika hatasıdır. Çünkü, dengesiz bir sektörler arası geçiş ivmesi yaratmak sonuçta çok daha maliyetli sosyal ve ekonomik sorunların ortaya çıkışına zemin hazırlayacaktır. Ülkeler arasında bulunan ve dezavantaj yaratan eğitim düzeyi, coğrafi nedenler ile sosyo-kültürel yapılar arasında giderek derinleşen anlayış farklılıkları, toplumlar arası uzlaşma projelerini de başarısızlığa uğratabilmektedir. Hükümetlerin yöneldiği ve yalnızca yönetim dönemlerini kapsayan, gelecekte sürdürülebilirliği planlanamayan politikalar, bu durumu perçinleyen diğer önemli bir faktör olarak algılanmalıdır.

Ülkeler arasındaki büyüme oranlarındaki farklılıkların açıklanabilmesiyle ilgili Aleksander Gerschenkron ve Moses Abramovitz gibi iktisat tarihçilerince öne sürülen ilk dönemlerdeki hipotezlere göre; “en azından belli koşullar altında, geri kalmış ülkeler, gelişmiş ülkelere yönelik gelir uçurumunu kapatmak için daha hızlı büyüme eğiliminde olmaları söz konusudur. Bu yakalama olgusu, *yakınsama* biçiminde de ifade edilmektedir. Bu açık nedenlerden ötürü, yakınsama konusundaki yargılar, büyüme ve/veya kalkınma üzerine yapılmış ampirik çalışmaların çoğunun en can alıcı noktası haline gelmiştir. Örneğin; ABD’deki ortalama bir birey, Etiyopya’daki ortalama bireyin bir yıllık kazancını on günden daha az sürede elde etmektedir. Yakınsama sorusu, bu çok derin farkın zaman içinde azalıp azalmadığını irdelemektedir ” (Jones, 2001;57).

Dünya ekonomisinde özellikle geride bıraktığımız son yirmi yılda, ülkeler arasındaki ticari-mali ilişkiler, sermaye ile üretim faktörlerinin; ulaştırma, enformasyon ve iletişim bağlantılarının ilerleyen teknolojinin getirdiği kolaylıklar sebebiyle daha rahat bir biçimde hareket edebilmesi; küreselleşme ve liberalleşme kavramlarının da genişlemesine olanak sağlamıştır. Ancak, küresel ekonomik ilişkilerin geniş çaplı düzensizliği nedeniyle, örneğin; ülkeler arası finansal (ya da parasal) akışların büyüklüğü, hızı ve kolayca yer değiştirebilmesi (oynaklığı), OECD ülkelerinin çoğunda mali serbestliğin sağlanması yönündeki uygulamaları hızlandırmıştır (Baddeley, 2006: 391-392). Bu yöndeki çalışmalar doğrultusunda, gelişmiş ülkelerdeki kurumsal

düzenlemelerin gelişmekte olan ülkelere transfer edilmesi çabalarında bir artış görülmüştür. IMF ve Dünya Bankası gibi kuruluşlar, gelişmekte olan ülkeler üzerinde yürüttükleri baskıcı politikalarla, küresel ekonomik sistemin bir parçası olarak kabul edilen, ekonomik ve finansal sistemdeki liberalizasyon ile serbest ticaret önündeki engellerin kaldırılmasıyla ilgili düzenlemelerin, ivedilikle yapılması gereğini bu ülkelere dayatmaktadır.

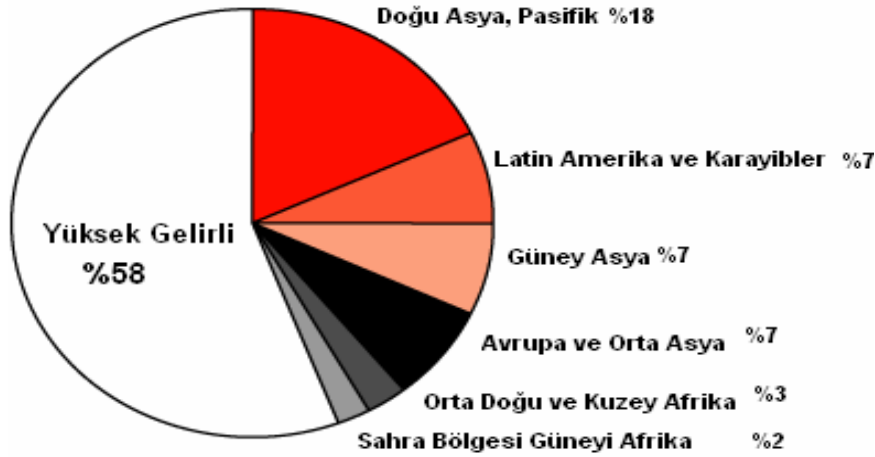
Yeni dünya ekonomik düzeninde, özellikle gelişmekte olan ülkelerin her alanda serbest ticaret politikalarıyla kalkınabilecekleri inanışına yönelik, sağlam kuşkular bulunmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin ticari sektörleri açısından bakıldığında tarım ve sanayi üretimde, dünyadaki gelişmiş ülkelerle tam anlamıyla rekabet edebilecekleri bir teknoloji, ulaşım, ekipman ve altyapı olanaklarının olmadığı bilinen bir gerçektir. Gelişmiş ülkelerin modern ve geniş ticaret olanaklarına sahip tarımsal üretim ölçütleriyle uyum sağlama uğraşındaki, yapısal sıkıntılarla boğuşan az gelişmiş ülkelerin ekonomilerinin, bu küresel boyutlu düzenlemelerle, giderek daha dışa bağımlı hale gelebilme endişeleri, her geçen gün artmaktadır.

Dünya çapında kalkınma ve büyüme ile ilgili OECD, Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletler gibi örgütlerin, özellikle küresel gelir dağılımı, ülke sıralaması gibi çalışmalarla yer yüzündeki toplumların sosyo-ekonomik ilerlemeleri veya yoksulluğuyla ilgili mevcut durum hakkında bilgi sağlanılmasına yönelik araştırma faaliyetlerini dikkatle yürüttükleri bilinmektedir. Örneğin, Dünya Bankası toplam 208 ekonomi üzerinde yaptığı gelir dağılımıyla ilgili çalışmalarını; 2006 World Development Indicators (2006 Yılı Dünya Kalkınma Göstergeleri) adıyla internet ortamından yada basılı biçimde dünya kamuoyuna duyurmaktadır (<http://devdata.worldbank.org/wdi2006/contents/cover.htm>).

Bu araştırmada Dünya Bankası 2004 yılı itibariyle, kişi başına düşen brüt milli gelir açısından (GNI per capita) yaptığı sınıflamada; 825 ABD Doları'ndan az olan ülkeleri **düşük gelirli**, 825 ile 10,066 ABD Doları arası gelire sahip ülkeleri **orta gelirli**, 3,255 ABD Doları civarında yada üstünde veya altındaki ülkeler sırasıyla, **yüksek orta gelirli** ekonomiler ve **düşük orta gelirli** ekonomiler olarak başka bir ayrıma tutulmaktadır. **Yüksek gelire** sahip ekonomiler ise 10,066 ABD Doları ve üzerindeki bir miktarda gelire sahip olan ülkeler biçiminde ifade edilmektedir.

Gelir dağılımı bakımından dünyada gözlemlenen (Bkz, Şekil 4.1) dengesizlikler, ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerin şekillenmesinde de önemli bir faktör olarak algılanmalıdır. ABD, Japonya ve bazı AB'ye üye olan ülkelerde yakalanan yüksek kalkınma düzeyleri, gelişmişlik açısından düşük seviyelerdeki diğer ülke ve/veya bölgelerde yaşayan toplumlar üzerinde göç eylemine katılmada ciddi bir çekim gücünü oluşturmaktadır. Özellikle ulaşım olanaklarının dünya üzerindeki mesafeleri giderek daha da azalttığı bir dönemde, kalkınmışlık açısından geride bulunan ülkelerdeki kırsal kesimde yaşayanların yanı sıra, bu tip ülkelerdeki eğitimli ve nitelikli işgücünün de yüksek gelir veya fırsat eşitliği gibi liberal söylemlerin yaygın olduğu, gelişmiş ülkelere doğru yönelmesi söz konusudur.

Şekil 4.1 Dünya Bölgeler Arası Gayri Safi Gelir Dağılımı

Kaynak: Dünya Bankası, 2006 Yılı Dünya Kalkınma Raporu.

Ancak, küresel rekabet olanaklarının, düşük işgücü ve girdi maliyetleri üzerinde yaratmış olduğu yoğun baskı ile üretim olanaklarının taşınabilirliğinin de modern yöntemlerle kolaylaşması sonucunda, bu üretim araçlarının uluslararası yatırımlar adı altında az gelişmiş ülke ve/veya bölgelere doğru kaydırılmasının, istihdam ve gelir dağılımı üzerinde ne derecede olumlu bir etken olduğu da günümüzde halen tartışılmaktadır.

Avrupa Para Birliği'nde yer alan ve 12'ler olarak bilinen bazı ülkeler, bu yüksek gruptakiler içerisinde, ayrıca farklı bir grup olarak sınıflanmaktadır. Dünyadaki bölgeler, gayri safi gelir içindeki payına göre; satın alma gücü paritesi açısından, 2004 yılı verileriyle aşağıdaki çizelgede özetlenmiştir.

Çizelge 4.1 Dünya Ekonomisinde Gelir Dağılımı ve Ölçütleri (2004 yılı verileriyle)

	Nüfus (milyon) 2004	Yeryüzünde Kapladığı Alan (bin km ²)	Km ² alan başına düşen insan sayısı	Gayri Safi Gelir 2004 yılı (milyar dolar)	Kişi başı gayri safi gelir (dolar)	Satın Alma Gücüne Göre Kişi Başına Düşen Gelir	2003-2004 Kişi Başına Gayri Safi Yurt İçi Hasıla Büyüme yüzdesi (%)
Dünya	6,365	133,941	49	40,282.3	6,329	8,844	2.9
Düşük Gelirliler	2,343	30,276	80	1,187.7	507	2,258	4.6
Orta Gelirliler	3,018	69,070	45	6,862.7	2,274	6,644	6.3
Düşük Orta Gelirliler	2,442	39,173	63	4,116.0	1,686	5,829	6.6
Yüksek Orta Gelirliler	576	29,897	20	2,748.2	4,769	10,168	6.0
Düşük ve Orta Gelirliler	5,361	99,346	55	8,050.1	1,502	4,726	5.8
Yüksek Gelirliler	1,004	34,595	30	32,245.3	32,112	31,009	2.6
Türkiye	72	784	93	269.0	3,750	7,720	7.4

Kaynak: Dünya Bankası: <http://devdata.worldbank.org> (Erişim tarihi: 04.01.2007)

Yukarıdaki Çizelge'den de açıkça görüldüğü gibi, dünya genelindeki gelir dağılımının yüzde 60'ına yakın bir bölümü, bazı belli başlı ülkelerde toplanmıştır ve dünya nüfusunun çok dar bir bölümü bu gelirden faydalanmaktadır.

Yeryüzü genelindeki nüfus dağılımı ve gelir açısından bakıldığında, özellikle düşük ve orta gelirli ülkelerin çoğunlukta olduğu görülmektedir. Yüksek gelirli ülkelerin, 2000'li yıllarda Çin'in yarattığı ekonomik büyüme ivmesi sebebiyle biraz artış gösterdiği, ancak, büyüme hızında ise dünya ortalamasının altında kaldığı kolayca fark edilmektedir. AB ortalaması, Dünya Bankası verilerine göre yüksek gelir grubuna dahil olurken, Türkiye, ülkeler sıralamasında toplam Gayri Safi Gelirler içerisinde 20. sırada, Kişi Başına Düşen Gayri Safi Gelirler ortalamasında ise 89. sırada (satın alma gücü paritesinde ise 90. sırada) yer almıştır.

Ülkeler arasında artan farklılıklarla birlikte, Dünya Bankasının kalkınma yaklaşımlarının, özellikle de “kırsal kalkınma” anlayışında, 2003 yılı içerisinde önemli bazı değişiklikler gerçekleşmiştir. Bu farklılığın yaratılmasındaki temel neden olarak; dünya genelindeki kalkınma göstergelerinin 2000’li yıllardan sonra giderek daha karamsar bir görünüm sergilemesidir. Dünyada gelir açısından yoksul olarak sınıflanan nüfusun **yüzde 75’inin** kırsal alanlarda yaşaması, gıda üretiminin artış göstermesine karşılık açlık çekenlerin sayılarında yükseliş olması, sürdürülebilir kalkınmayla ilgili doğal kaynakların giderek yıpranması gibi sorunlar; Dünya Bankası’nın konuyla ilgili yaklaşımlarını revize etmesini sağlamıştır. Bu arada ortaya çıkan teknolojik yenilikler, çevre duyarlılığı, tam katılımlı kalkınma programları ya da projeleri, mikro kredi uygulamaları gibi olumlu sayılabilecek yeni yaklaşımlar, kırsal kalkınmadaki stratejilerin derinleşmesine ve güncelleşmesine etkiye bulunmuştur (World Bank, 2003, Gülçubuk, 2006). 2005 yılının mikro kredi yılı olarak ilan edilmesi bu açıdan önemlidir.

Ülkeler arasında, kentsel yaşamdaki gelişmişlik düzeyindeki farklılıklara göre, çok daha büyük bir biçimde görülen kırsal alanlar arasındaki; altyapı, üretim, eğitim ve sağlık gibi başlıklardaki eşitsizliklerin yaratacağı sorunların, gelecek dönemlerde daha yoğun olarak tartışılma olasılığı da giderek artmaktadır.

4.2 Ekonomik Kalkınma ve Büyümeyle İlgili Temel Yaklaşımlar

Ekonomi biliminin araştırma alanları içerisinde ayrıca sosyal bir olguyu ifade eden kalkınma ve büyüme konusuyla ilgili yaklaşımların sayısı oldukça fazladır ve uzun sayılabilecek bir geçmişi bulunmaktadır. Konunun ekonomi-politik düzeyde ele alınışı sömürgeleşen gelişmemiş bölgelerden, gelişmiş ülkelere aktarılan kaynak transferleri yörüngesinde, bir tarafta giderek zenginleşen ve gelişen devletler ile diğer tarafta giderek zayıflayan, geride kalarak politik bağımsızlıkları da tehdiye uğramış ülkelerin, merkantalist dönemdeki dünya siyasi haritasını oluşturduğu bilinmektedir.

İlerleyen dönemlerde, merkantalizmin kapitalizm olgusuna dönüşümüyle ve sanayileşmenin yarattığı sosyal sınıfların baskısı altında, gelişmeye başlayan ülkelerdeki monarşik yönetim yapısının, liberalleşmesiyle birlikte, ekonomi yazınındaki yaklaşımların değişimi de hız kazanmıştır. Emek, sermaye, rant ile ticaretin getirdiği

bölüşüm sorunları kapitalizm ile beşeri sermayenin yorumlanmasındaki tartışmayı körüklemiştir.

Ekonomi biliminin öncülerinden Adam Smith, kapitalizm olgusu içinde sınıfladığı beşeri sermayeyi, potansiyel olarak arttırılan bir prodüktif sistem olarak görmektedir. Smith özellikle, kapitalist ekonomik kalkınmaya katkı yapan birincil etmenler olarak iş bölümü ve birikim yasası üzerinde durmaktadır (Smith, 2006: 5-14). Bu iki olgu *ulusların zenginliği* biçiminde ifade edilmektedir. Endüstri devrimi öncesinde iş bölümü; tarım, sanayi ve herhangi bir özel ürünün arasında nispeten daha sınırlıydı. Bir ürün, örneğin elbise bir kişi tarafından baştan sona dikilmekteydi (Parasız, 2005: 6). Dünya genelinde giderek artan ticaret hacmi, ulaşım olanaklarının modernleşmesi ve çeşitli piyasaların genişleyen sınırları, üretim alışkanlıklarının da farklılaşmasına neden olmaktadır. Nihai mallara yönelik artan talep, özellikle üreticilerin üzerindeki baskı unsurlarından en etkin olanıydı. Bu durumda üreticiler, daha entegre ve modern üretim modelleri geliştirme tercihini benimsemişlerdir. Tarım ürünlerindeki ticari katma değer yerine sanayi mallarının artan popülaritesinin yerleşmesi, kırsal kesimlerde yaşayan tarımsal işgücünün, kentlerde yoğunlaşan ve artan sanayi işgücüne doğru kayması yada göçmesine neden olmuştur. İngiltere’de başlayan endüstri devrimi bu gelişmelerin en tipik örneğini oluşturmaktadır.

“Bilindiği gibi Adam Smith, İngiltere’nin sanayileşmesini kalkınma kavramıyla değil, maddi ilerleme kavramıyla açıklamıştır. Dolayısıyla Smith, iktisadi kalkınmadan değil de İngiltere’nin zenginleşme ve ilerlemeye yönelik iyileşmesinden bahsetmiştir. Ulusların Zenginliği adlı eserinde maddi ilerlemeyi sermaye birikimine, bu birikimi de zengin sınıflardaki para artırma eğilimine bağlamıştır. Maddi ilerleme, A. Smith’den İkinci Dünya Savaşına kadar tüm iktisatçılar tarafından Batı’nın iktisadi kalkınması olarak isimlendirilen şeyi açıklamada kullanılan bir ifade olmuştur” (Yavilioğlu, 2002: 60).

Makineleşmenin üretim hacimlerini arttırdığı fabrikalarda, uzmanlaşma ekseninde, işçilerin daha küçük veya daha ince bileşiklere doğru ayrılması gibi bir

durum ortaya çıkmıştır (Smith, 2006: 293-294). Kırsal alanlardan kentlere doğru yönelen göçle birlikte, kentlerdeki yerleşim alanlarında farklı mahallelerin kurulması ayrımını da beraberinde getirmiştir. Bu sosyal olgunun yanı sıra, işçilerin rutin işbölümü, kabiliyet gelişimine katkıda bulunmuş ve fabrikaların üretim sayıları her geçen gün daha artar bir hal almıştır. Smith açısından büyümenin lokomotifi, sermayenin birikmesi ve yeni teknolojinin üretime dahil olması olarak görülmektedir. Kapitalizm, endüstriyel sermaye birikimi, uzmanlaşma aracılığıyla etkinliğin artırılması ve serbest ticaret gibi kavramlar, Adam Smith'e göre, ekonomik kalkınmanın temel yapı taşlarını oluşturmaktadır (Parasız, 2005: 6).

Ekonomik kalkınma ve büyümeyle ilgili Maltus'un nüfus teorisinde (1798'de yayımladığı *An Essay on Principle of Population* adlı ünlü yapıtı), her ne zaman ücretler asgari geçim düzeyinin üzerine yükselirse, nüfusun da buna paralel olarak artış göstereceği varsayılmaktadır. Özellikle toprağı işleyen fakir kesimlerin, yüksek üretim düzeyini yakalayarak arttırdıkları gelirleri doğrultusunda, daha fazla gıda malı satın alabilmeleriyle birlikte, diğer gereksinimlerini de daha rahat bir biçimde karşılamaları söz konusu olmuştur. Artan ücretlerle beraber nüfus artışında da bir ivme görülmektedir. Maltus'a göre ilerleyen süreç içerisinde temel gıda mallarının üretimi, bu hızlı nüfus artışına ayak uyduramayacaktır. Ayrıca artan ihtiyaçları karşılamak amacıyla, başka alanlarında ilave olarak tarımsal üretimine açılması, verimin düşmesini de tetikleyen bir unsur olacaktır. Uzun dönemde ise nüfus artışı sonuçta, temel gıda malları üretiminin ve diğer ücret mallarının üretimindeki artışın yavaşlaması gibi bir durumla karşı karşıya kalacaktır. Üretim ve gelirlerin dengesiz artışı ve nüfusun büyümeye devam etmesiyle, kişi başına düşen gelirlerde azalışın olması kaçınılmaz bir hal alacaktır. Bu durumda Maltus açısından dengeye ancak; nüfus artışıyla, gıda artışı arasında bir uyum söz konusu olduğu zaman ulaşılabilecektir (Parasız 2005; 6-7).

Özellikle, Smith'den sonra iktisatçılar; sanayi devrimi, kapitalizmin yükselişi, ticaretin evrimi veya serbest ticaret ve girişimciliğin yükselişi hakkında araştırmalar yapmışlardır. Arndt'a göre, bu tarihi süreçte ekonomik kalkınma olarak tarif edilmiş olan bir ifade, birkaç ampirik çalışma dışında pek kullanılmamıştır. Bunun bir istisnası A. Marshall'dır. Marshall kalkınma sözcüğünü, "her türlü düşüncenin gelişmesinde veya sosyal kurumların gelişmesinde olduğu gibi sadece zamanla ortaya çıkışa işaret

eden” edebi bir anlamda kullanmıştır. İkinci bir istisnayı “İktisadi Kalkınma Teorisi” isimli çalışmasıyla Schumpeter oluşturmaktadır. Üçüncü istisnaya ise, 1920’lerde iktisat tarihçilerinin “iktisadi kalkınma” terimini kullanmalarıyla ulaşılmaktadır. Bu anlamda Lilian Knowks’un, 1924’te bir iktisat tarihçisi olarak yayımladığı: “İngiliz Deniz Aşırı İmparatorluğunun İktisadi Kalkınması” adlı kitabı dikkat çekicidir. Birkaç yıl sonra Vera Anstey “Hindistan’ın Ekonomik Kalkınması” isimli kitabını yayımlamıştır. R.H. Tawney, 1931’de Çin’i analiz ettiği eserinde “kalkınmanın uzun sürecinden” ve “Çin’in iktisadi kalkınmasına neden olan güçlerden” bahsetmektedir (Arndt, 1981: 458), (Aktaran; Yavilioğlu, 2002: 61).

İlerleyen süreçle birlikte ekonomi literatüründe, A.Lewis 1944 yılında, zengin ve fakir ülkeler arasında kişi başına gelir farklarındaki açığı kapatmaya yönelik, hızlı bir iktisadi kalkınma programına gereksinim duyulduğunu deklare etmiştir. Daha sonra ise kalkınmaya yönelik olarak (1955) *İktisadi Büyüme Teorisi* eserini yayınlamıştır. Bu modelde sanayi sektöründe yapılacak sermaye artırımıyla, tarımda oluşan fazla istihdamın, sanayi sektörüne aktarılması öngörülmektedir. W. W. Rostow’un, *İktisadi Büyümenin Aşamaları* isimli ünlü çalışması da ekonomik kalkınmanın incelendiği eserler sınıflamasına dahil olmuştur. Gunnar Myrdal ise, 1957’de iktisadi kalkınmayı *tüm nüfusun hayat düzeyinde bir artış* olarak tarif ederek, kavramın genel kullanımını yansıtmıştır (Yavillioğlu, 2002: 62). Kenneth Galbraith (1962) ise “*standart bir modern kalkınma planının, aslında bir yatırım planı anlamına geldiğini*” belirtmiştir.

Özellikle 1960’lı yıllara kadar sürdürülen ekonomik kalkınma bağlantılı araştırmalara bakıldığında, gelir dağılımı ve ülkelerin kalkınma süreçlerinde yaşadığı dönüşümlerin sıkça ele alındığı görülmektedir. Dünya savaşlarının yarattığı yıkım etkisi, kıtlık, sektörler arası ticaretin yavaşlaması, iktisadi bunalım evreleri, ekonomi bilimindeki araştırma konularını da etkilemiştir. Ortaya atılan büyüme modelleri, daha planlı kalkınma programlarına duyulan ihtiyacı karşılamaya yönelik araştırmaların derinleşmesine bir zemin hazırlamıştır. Üretime dönük tarım ve sanayi sektörlerindeki, modern teknik bilgilerin kullanımı (know-how), sermaye, yetişmiş insan gücü gibi faktörlerin analizi ekonomik ilerlemeye yapılan veya yapılacak katkıları ortaya çıkarmadaki temel yöntemler olarak belirginleşmiştir (Galbraith: 1962: 15). Ekonomik

kalkınma çabaları, özellikle ülke ekonomik yapılarındaki dönüşümün ve farklılaşmanın temel itici gücü olmuştur. Gelişmenin arttırdığı sermayenin toplum içerisindeki adaletli dağılımı ile sosyal yatırımların bölgeler içerisindeki bölüşüm sorunu, ülkelerdeki kalkınmışlık ölçütlerinin ve kavramların ele alınış biçimlerini değişime uğratan faktörlerdir.

4.3 Ekonomik Gelişime Bağlı Olarak Değişen Kavramlar ve Bölüşüm Sorunu

Sanayileşmenin ve ticari ilişkilerin merkezileşmesinin doğal sonucu olarak, kentsel nüfusun yükselmesi, kentlerin kırsal alanlara doğru genişlemesi veya kırsal alanların kentlerin hinterlandını oluşturması, toprak kavramının da bu bağlamda farklılaşmasına neden olmuştur.

Tarımsal toprak, kentsel toprak ve kentsel arsa kavramları arasında ayırım yapılması gerekliliği, konuyla ilgili çeşitli yaklaşımlarda ileri sürülmektedir (Tekeli, 1991; 134-136, Aktaran, Keleş vd, 1999: 20). Başka bir ifade ile tarımsal toprakların kentsel topraklara dönüştürülmesi sürecine “kentsel toprak (urban land) (yada arsa) üretimi” denilmektedir. Toprak üretiminden de anlaşılması gereken aslında ortada bir *değer üretimi* olduğunun kanıksanmasıdır (Keleş vd., 1999: 21). Karl Marx’a göre ise toprağın taşınamaz ve büyük ölçüde üretilemez olma özelliğinden dolayı, toprak mülkiyeti tekeli bir nitelik kazanmakta ve bunun doğal sonucu olarak da toprak, sahiplerine “mutlak rant” sağlamaktadır. Mutlak rant yalnızca toprak üzerindeki özel mülkiyetin sonucudur ve bu mülkiyetin tekeli niteliğinden doğmaktadır (Keleş vd., 1999: 33). Bir ülkedeki mal üretiminde, tarımsal ürünlerin payının yüksek olması durumunda “rant” kavramı, üretim yeri olarak da algılanabilmektedir. Şehirleşme veya sanayi tesisinin kurulması aşamalarında ise toprak kavramı, arsa tahsisi biçiminde daha teknik bir anlam kazanmaktadır. Toprağa dayalı üretimde veya sanayi yeri kurulumu süreçlerinde oluşan rant ve bölüşüm kavramı birçok sosyo-ekonomik çalışmanın temelini oluşturmuştur.

Ekonomideki “rant” kavramıyla ilgili olarak David Ricardo’un ünlü azalan verimler yasasına bir gönderme yapmak gerekir. Ricardo’nun formülüne göre,

ekonominin ve dolayısıyla nüfusun büyümesi gibi bir süreçte, giderek daha düşük verimliliği olan topraklar kullanıma açılmaya başlar. Çiftçilerin önce en iyi veya en verimli toprakları kullanıma açtıkları, daha sonra ise marjinal topraklara sıra geldiği varsayımı yapılmaktadır.

Bu marjinal olarak tanımlanan topraklar işlenmeye başlandığında, üretim daha güç ve daha maliyetli olacağı için, ek bir birim gıda üretimi de daha pahalı olacaktır. Verimli arazide yapılan üretimle daha az verimli arazide yapılan üretim sonucu elde edilen ürünler, rekabetçi piyasada aynı fiyatla satıldığından, üretim açısından verimli arazisi olanlar bir avanta kazanç elde edeceklerdir. İşte bu durumda edinilen kazanç Ricardo, “rant” adını verir. Nüfus artışı devam ettikçe bu rantlar toprak sahiplerine gitmekte ve böylece toplumun toplam gelirinin giderek daha az bir kısmı ücretlere ve karlara girmektedir. Sermaye sahipleri böylece giderek daha az yatırım yapmak zorunda kalmakta ve üretimdeki büyüme yavaşlamaktadır. Ricardo’ya göre toprak sahiplerinin menfaatleriyle, toplumun diğer sınıflarının yararları birbiriyle çatışmaktadır. Tarımda yaşanan azalan getiriler yasası sonucunda, büyüyen bir ekonomi kişi başına bir maksimum gelire ulaşmakta ve daha sonra kişi başına gelir düşse bile, gıda fiyatları yükselen bir eğilimde olacaktır. Böylelikle ekonomi, çalışanların yalnızca geçinme ücreti elde edebilecekleri bir durağan denge konumuna ulaşmaktadır. Maltus’dan farklı olarak, Ricardo’ya göre; endüstriyel ücret ortalamasının düşüklüğü ve daha az seviyedeki ücretlerin sermayedarlar arasında daha yüksek kar anlamına geldiği için, sanayide sermaye birikimi devam etmekte, daha fazla üretim ve bütün ekonomi açısından daha yüksek gelir durumu ortaya çıkmaktadır. Sürdürülebilir büyümenin başlıca nedeni tarımda çalışanların verimlilikleri ve üretkenliklerindeki artıştır. Ricardo bu savını endüstri sektöründe çalışanların tüketim harcamaları içinde en geniş payın gıdaya ayrılmasına bağlar (Parasız, 2005: 8). Gıdanın daha düşük maliyetlerle üretilmesi, ücretlerin daha düşük, karların daha yüksek olmasına, dolayısıyla daha fazla sermaye birikimine ve daha fazla endüstriyel büyümeye olanak vermektedir. Bu bağlamda, Ricardo’nun gelir dağılımıyla ilgili olarak ekonomi; endüstri ve tarım olarak iki bölüme ayrılmaktadır (Aktan ve Vural, 2002).

Teorik açıdan Ricardo’nun tanımladığı azalan verimler kanunu daha çok emek

piyasaının, üretim düzeyi ve ücretler karşısındaki tutumuna vurgu yapmaktadır. Diğer yandan tarımsal üretim koşullarındaki geleneksel yaklaşımların, modernizasyon ve makineleşme ile şiddetli bir evrim geçirdiği bilinmektedir. Sanayileşmenin, emek piyasasına yönelik artan talebi ve gelir açısından çekici özellikleri ile tarımda makineleşmenin daha az insan gücüne gereksinim duyar hale gelmesi, özellikle tarımsal üretimle hayat bulan kırsal alanların nüfus açısından marjinalleşmesi sonucunu doğurmuştur. Sanayi devrimi sonrası, Batılı ülkelerde nüfus artışının getirdiği artı işgücüne; sanayi ve tarım sektörlerinin teknoloji faktörü kıstasında daha az ihtiyaç duyması, devam eden süreçte hizmetler sektöründeki istihdam yığılmalarının tetikleyicisi konumuna gelmiştir.

Sabit bir teknoloji ve gerçek doğal ücretin söz konusu olduğu varsayımı altında Ricardo'nun gelir dağılımı kuramı, çıktı ve istihdam düzeyinin artmasıyla birlikte çıktıdaki görece ücretler payının artacağını öngörmektedir. Bu durumda karın görece payı gittikçe azalır ve en sonunda da sıfıra düşer (Aktan ve Vural 2002). Sonuç olarak, ekonomideki tüm sermaye birikimi, nüfus artışı ve teknik gelişme durma noktasına gelir. Ricardo'ya göre, *azalan verim* ilkesinin yol açtığı bu durgunluğu teknik gelişme geçici olarak durdursa da ortadan kaldıramaz.

“Bölüşüm teorisiyle, Ricardo, gıda maddeleri fiyatındaki yükselişi ve bunun kara etkisini, teorisinin merkezi olarak tespit etmiştir. O çağlarda İngiltere, gümrük vergilerini kaldırarak, yabancı buğdayı daha düşük fiyatla ithal edip sanayileşmeli midir? Yoksa, Napolyon Harplerinin etkisi ile gelişen tarımını ve toprak sahiplerini korumaya devam etmeli midir? Karşılaştırmalı üstünlük teorisiyle, gümrük vergilerinin kaldırılarak, hububat ithalinin serbest ticaret ilkesine göre yapılmasının sadece İngiltere'nin değil, diğer ülkelerin de çıkarına olacağını ispatlar. Teorisi özel şartlardan esinlenerek kurulduğu halde, serbest ticaretin her ülkede refahı yükselteceği, gerek Klasik gerek Neo-Klasik okulda tam bir “dogma” olmuştur”(Kazgan, 2006: 107).

İktisat tarihinde Adam Smith, David Ricardo gibi, Kral Marks da kendine özgü bir gelir dağılımı kuramı geliştiren düşünürlerden biridir. Marks'ın geliştirdiği kuram

temelde, Ricardo'nun gelir dağılımı teorisini baz alır. Ancak iki kuram arasında bazı farklılıklar bulunmaktadır. Ricardo'nun aksine Marks azalan verimler kanunu kabul etmemesi sebebiyle, rant ve kar arasında bir ayırım olduğunu da kabul etmemektedir. Emeğin arz fiyatı, Marks'a göre bütün mallar için sabit kabul edilmektedir. Zaman içerisinde oluşan sermaye birikiminin nedeni, Ricardo'nun öngördüğünden farklı olarak yüksek kar hadlerinin çekiciliği değil, kapitalistler arasındaki yoğun rekabettir (Aktan, Vural, 2002). Ayrıca, bir başka özellik olarak yine Ricardo'nun modeli, uluslararası ticaret teorilerinde, farklı ülkelerdeki işgüçlerinin üretkenliklerine yönelik karşılaştırmalı avantaj veya üstünlükler üzerine yapılan analizlerin, bir yaklaşım olarak tanımlanmasını sağlamıştır (Krugman ve Obstfeld, 2000: 13).

Büyüme ve kalkınma açısından temel kabul edilen sorunlar kapsamında, kişi başına düşen gelir farklılıklarının açıklanması, yatırım oranlarındaki farklılıklar, nüfus artış hızı ve teknolojiye bazı dışsal farklılıklara başvurulmaktadır. Değişimlerin açıklanmasında, öngörü üretmeye yönelik ekonometrik modeller oluşturma konusunda araştırma yapan bilim adamlarının sayısı ise gün geçtikçe artmaktadır. Örneğin, sıkça referans alınan Robert Solow'un büyüme modelinde; "teknolojik ilerleme" kalıcı bir büyümeyi sağlamaktadır. Ayrıca, gelişmiş ülkelerin neden zengin olduğu sorusuna Solow modeli; zengin ülkelerde yapılan yatırımların çok olması, daha az nüfus artışı hızının yakalanması ve bu iki etkenle birlikte daha çok işçi başına sermaye birikimi yapılmasına olanak sağlanarak, işgücü verimliliğinin artırılmasının, ekonomik gelişmeye neden olduğu biçiminde bir cevap sunmaktadır (Jones, 2001: 40).

Gelişmiş ülkeler açısından, geri kalmış olanlara nazaran, teknolojik gelişme daha farklı piyasaların doğuşunu ve verimlilik artışlarını körüklemektedir. Yatırım-Tasarruf dengesine yönelik rasyonel tartışmalar da bu tarz ülkeler için kalkınma ölçütlerini yada sosyal gelişmişlik düzeylerinin tümüyle farklılaşmasına yol açacak büyüklükte bir etki yaratmamaktadır. Nitekim risk algılama ve yönetimi konusunda uzman sistemlerin varlığı da bu ülkelerin finansal açıdan çok büyük zararlar görmelerini nispeten engeller düzeydedir. Diğer yandan, hammadde ihracatına daha bağımlı, tarımsal ürünler piyasasının ekonomilerinde çok önemli bir yere sahip olan ülkelerde ise durum oldukça farklıdır.

Ekonomi literatüründe büyüme ve gelişme ile gelir dağılımı konularında çok fazla sayıda teori ortaya konmuştur. Bu teoriler alt yapısal biçimde modellerle desteklenmiş ve tartışmaya sunulmuştur. Ekonomik büyümenin sınırları, dinamizmini nasıl karşıladığı, kalkınmanın büyümeyle birlikte nasıl evirildiği, yatırımların, harcamaların, üretim biçimlerinin evrimine yönelik yaklaşımlar ve tartışmalar artarak devam etmektedir. Klasik iktisatçılardan, Neo-Klasik iktisatçılara kadar çok geniş bir yelpazede kalkınma ve büyüme teorileri ekonomi bilimin en geniş ölçekli konularının başında gelmektedir.

Bu bağlamda üretilen, fikirler birbirleriyle etkileşim içerisindedir. Örneğin; *yapısal değişim teorileri* geliştirmekte olan ülkelerin iktisadi yapılarının, geçimlik tarım ekonomisinden sanayi ekonomisine dönüştürme mekanizması üzerinde durmasından ötürü ve bu dönüşüm sürecini tanımlamak için neo-klasik fiyat ve kaynak dağılımı teorisini temel almaktadırlar. Emegin; tarımdan, verimliliği yüksek olan sanayi üretimine doğru akışı ve sonrasında artan üretim hacminin gelirleri artırıcı etkisi, A. Lewis'in "İki Sektörlü Emek Fazlası" yaklaşımında da ele alınmaktadır. Ancak bu yaklaşımın, "Az Gelişmiş Ülkelerin" yapısal gerçeklikleriyle bazı konularda örtüşmediği, kırsal kesimdeki emek fazlasının modern kesimde etkin ve devingen bir biçimde hazmedilemediği ayrıca tartışılmaktadır (Aktan ve Vural, 2002).

Modern kesimdeki sermaye birikim oranına bağlı olarak, kırsal kesimden gelen emek transferinin dengeli bir biçimde sağlamadığı durumlarda işsizlik olgusu daha şiddetli bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Sermayenin, nüfusun çok küçük birimleri tarafından yönlendirilmesi, milli gelir açısından refahın tüm toplumda gözlenememesine yol açmaktadır. Rostow, Lewis, Singer, Liebstein ve benzer görüşleri paylaşan diğer iktisatçılar açısından, özellikle Az Gelişmiş Ülkelerdeki tasarrufların milli gelire oranı, piyasanın kendiliğinden işleyişine bırakıldığı zaman yüzde 4-6 arası değişen oranlarda gelişme gösterir. Bu düşük tasarruf oranı da, ancak neredeyse durağan bir dengeyi sürdürür. Bu durumda ortaya çıkan durgunluğu, kendi kendini besleyen iktisadi büyüme sürecine dönüştürebilmek için, tasarruf-yatırım oranında süratli bir sıçramayla, bu oranın, milli gelirin yüzde 10 ila 15'ine çıkarılması gerekmektedir. Gerçekten de Rostow, ekonominin kendi kendini besleyen büyüme aşamasına geçişi sağlayacak, "uçuşa geçiş" (take-off) aşamasındaki bir biriyle ilişkili üç koşuldan birinin; bahsedilen

oranın yüzde 5'ten yüzde 10'a çıkarılması biçiminde açıklamaktadır. A. Lewis ise "kalkınma teorisinin cevaplandırması gereken ana sorunun, daha önce milli gelirin ancak yüzde 4 ile 5'ini tasarruf edebilen bir toplumun, hangi etkenlerle bu oranı yüzde 12-15 veya daha fazla seviyeye yükseltebileceğidir" (Kazgan, 2006: 272). Diğer bir biçimde düşünülürse, sağlanacak bu yüzdesel büyüme oranlarıyla; ülkeler içerisindeki tüm toplumsal kitleler üzerinde, tam anlamıyla bir rahatlama veya refah etkisi yaratılabilecek midir ?

Refah ekonomisine yaptığı katkılardan ötürü Nobel Ödülüne 1998 yılında layık görülen Amartya Sen, gıda üretimi ve parasal temelli ürünlerin oluşturduğu gelirlerin, beşeri refahın tam ölçütünü gösteren değerler olamayacağını savunmaktadır (Sehnbruch, 2004: 1-2). Sonuç itibariyle Sen, özellikle açlık ve yoksulluk göstergelerinin yüksek seviyelerde olduğu ülkelerde, yeterli gıda üretimini gerçekleştirdiğini ancak, toplumun tüm kesimlerinin eşit düzeyde bu avantajdan faydalanamadığına dikkat çekmektedir. Aynı zamanda, yüksek gelir göstergelerine sahip olan ülkelerde, yine yoksulluğun tamamen halledilememiş olması da bir realite olarak algılanmalıdır. Sen'in bu görüşleri doğrultusunda, özellikle Birleşmiş Milletlerin her yıl yayımladığı Kalkınma Programındaki göstergelerin ele alınış biçimlerini de etkilemiştir. Böylelikle gelir ölçülerinin yanı sıra, toplumlardaki bebek ölüm oranları, ortalama yaşam süreleri, okuma yazma oranları, günlük tüketilmesi gereken kalori miktarı (2400k/Cal) gibi ölçütler de toplumsal refahın tespitinde kullanılmaya başlanmıştır.

Ülkeler bazında veya coğrafik alanlar özelinde, üretim fonksiyonlarının farklılaşmasının yanısıra, ekonomik kalkınma yolundaki ülkelerde birtakım değişiklikler de söz konusu olabilmektedir. "Gelişmekte olan" biçiminde nitelendirilen bu ülkeler, önceleri artan ve daha sonrasında azalan bir nüfus artışı sürecine girerler ve böylece ülke nüfusunun yaş yapısı değişmeye başlar. Örneğin; günümüzün gelişmiş ülkelerinde (ki bu ülkelerde zaman içerisindeki kalkınma aşamalarından evrilmişlerdir) genç nüfusun toplam nüfus içerisindeki payının azlığı dikkat çekicidir. Bu durumda bahsedilen ülkede, yaşam standartlarının yüksekliğinin getirdiği; daha nitelikli sağlık hizmetleri, daha iyi beslenme koşulları gibi bir çok olumlu faktörle birlikte, hayatta kalma yaşının da arttığı yorumu yapılabilir.

Sonuçta, gelişmiş ülkelerin sahip oldukları ekonomik avantajlar için uygun kalkınma stratejileri (Galbraith, 1962: 52) oluşturmaları, artan refah düzeyini kalıcı kılmada önemli bir etken olmuştur.

Birlerinden farklı dönemlerde çalışmış olan birçok araştırmacı gelir dağılımındaki bölüşüm sorununa yönelik, çok sayıda fikir öne sürmüştür. Toplumsal uzlaşmanın, mutluluğun ve refah düzeyinin temelinde toplumsal kalkınmanın, bireysel kalkınmayla paralel biçimde tesisi, uygun maliye ve politika araçlarıyla desteklenmesi, kalkınmanın her aşamasında vurgulanması gereken bir çıkarımdır. Toplumlar ve bireyler arasındaki eşitsizliklerin tam anlamıyla giderilmesi günümüz dünyasında ütopyik bir amaç olarak görülmektedir. Ancak, kalkınma farklılığının azaltılması mümkün olmayan bir hedef olarak nitelenmezse, bu yöndeki çalışmaların dünya çapında ve her bölgede, özellikle de kırsal alanlarda yaygınlaşmasının önü açılacaktır.

4.4 Kalkınmada Ekonominin Yeri, Gelir Dağılımı ve Kırsal Kalkınma

Dünya çapında büyük bir hızla artacağı öngörülen taleple beraber, 2050 yılına kadar günümüzde 6,5 milyar olan toplam nüfusa yaklaşık 2.5 milyar kişilik bir ilave artış gerçekleşeceği öngörülürü ekseninde (Sachs, 2005); toplam enerji kullanımı (bireylerin ve teknolojiyle birlikte sanayinin gereksinimleri karşılamak açısından), kişi başına düşen gelirlerdeki azalış, orman alanlarının daralması, çevre kirliliği, balıkçılığın tükenmesi, erozyonla gelen toprak kayıpları ile doğal yaşamın kendi kaderine terk edilmesi, zengin bitki-hayvan çeşitliliğinin yitirilmesi, günümüz bilim adamlarının önünde çözülmeyi bekleyen, ekonomik kalkınma ve büyümeyle doğrudan yada dolaylı olan sorunlar olarak görülmektedir.

Ekonomik açıdan ülkeler arasındaki giderek derinleşen farklılıklar ve üretim biçimleri arasındaki ayrımlar, toprağın veya coğrafi alanların kullanımı konusunda çeşitli bilimsel yaklaşımların ortaya çıkışına zemin hazırlamıştır. Gerek mülkiyet kavramı gerekse üretim biçimi açısından, bu alanlar arasındaki; sosyal, ekonomik, kültürel ayrımlar ve farklılıklar, literatürde, yeni ekonomik coğrafya (Fujita ve Mori, 2005; 377-405) yaklaşımı veya kalkınmada coğrafyanın önemi gibi (Krugman, 1999; 142-161) konuların sıkça tartışılmasını etkin kılmaktadır.

Ekonomik kalkınma bir anlamda ülkelerdeki başlarda tarımsal üretim koşullarıyla ekonomik ilişkilerin şekillendiği, daha sonrasında sanayi ve hizmet sektörünün ağır basmaya başladığı süreci tanımlamaktadır (Shim ve Siegel, 1995: 114). Ülkelerdeki üretim alışkanlıklarının sanayi ve hizmetler sektörlerine doğru kayması, tarımsal üretimdeki yapısal problemlerin de bir bakıma derinleşmesine yol açabilmektedir.

Böylelikle, kalkınma çalışmaları üretim tercihlerindeki bu değişim süreciyle birlikte, tarımsal konulara ağırlık vermeye başladığında ortaya; “tarım ekonomisi” ve “kırsal kalkınma” başlıklarıyla daha özel kavramlar çıkar. Sonuç itibarıyla, kişilerin üretim ve tüketim alışkanlıkları da kalkınma ölçütünde ayrı ülkelerde yaşayan toplumlar arasında da farklılıklar sergiler. Örneğin, kalkınmakta olan ülkelerdeki tersine gelişmiş ülkelerdeki gelir artışı oranına paralel olarak gıda gibi zorunlu tüketim mallarının orantısal payı azalırken, lüks kabul edilebilecek mallara yapılan harcamalarda artış gösterir ve bu durum ekonomide Engel Kanunu’nun gerçekleşmesi olarak tanımlanır (İnan, 2003a, Kargı, 1998; 5, Şener, 2006; 30-31). Adam Smith’in de daha önceden ifade ettiği duruma benzer biçimde; “Lüzumsuz nesnelere değeri, varlık ve refah zamanlarında yükselir, yokluk ve darlık zamanlarında düşer. Gerekli maddeler içinse (örneğin gıda ürünleri), durum farklıdır. Bunların gerçek fiyatı, yani satın alabilecekleri yahut hükmedebilecekleri emek miktarı, yokluk ve sıkıntı zamanlarında yükselir; çoğu zamanda, refah ve bolluk dönemlerinde düşüş gösterirler” (Smith, 2006: 214) demektedir. Başka bir ifade ile tarımsal üretim mallarının katma değeri, teknolojik ve sanayi mallarına oranla daha düşük seviyede seyrederek. Ancak, tarımsal malların değişen çevresel koşullar veya gıda güvenliği gibi sosyal etkenler boyutuyla maliyet tabanlı olarak üretim hacimleri ve nihai fiyatlarında artışlar görülebilmektedir. Dünyadaki serbest ticaret ve liberalizasyon yine, tarımsal ürün piyasalarını fiyatlar ekseninde şekillendirebilmektedir (Würtenberger, 2006: 679-680).

Ekonomik kalkınma, büyüme yada gelişme üzerine yapılan bilimsel çalışmaların bir kısmı bu olguların gelişim sürecine yönelik tespitleri içermektedir. Örneğin; Rostow’un ünlü gelişme aşamaları kuramı sadece günümüz az gelişmiş toplumlarının değil, her toplumun tarihsel süreç içinde gösterebileceği değişimi açıklama amacını taşımaktadır. Bu kuramda, ülkelerin gelişmesinde birbirini izleyen beş aşamanın

bulunduğu öne sürölmektedir. Bu beş dönem sırasıyla:

1. Geleneksel Toplum,
2. Kalkışa Hazırlık,
3. Kalkış,
4. Gelişen Topluma Geçiş
5. Olgunluk ,

aşamaları şeklinde betimlenmektedir.

Rostow'un gelişme aşamaları kuramının temelinin, günümüz gelişmiş batı toplumlarının geçirdikleri dönemler oluşturmaktadır. Rostow bu açıdan tanımladığı aşamaların, yine günümüzdeki az gelişmiş toplumları için olduğu gibi geçerli olacağını çetin bir şekilde savunmamaktadır. Hiç kuşkusuz, gelişmede etkin olabilecek kimi temel unsurların önemini vurgulaması açısından Rostow'un tanımlamaları göz ardı edilmemektedir.

Kalkınma olgusunu modellemeyi öngören diğeri bir yaklaşım ise “*Yapısalcı Yaklaşım*” olarak nitelendirilir. Latin Amerika Ekonomik Komisyonu (ECLA) bu açıdan yeni bir kalkınma modeli öne sürmüştür. R. Prebisch'in liderliğinde önerilen modelde; “kalkınma, sermaye birikiminin sonucudur ve ölkelerin kalkınma düzeylerindeki farklılıkların temelinde, her bir ölkenin uluslararası ticarete farklı düzeylerde uzmanlaşmış olmalarıdır” (Han ve Kaya, 2004; 29-31). Bu görüş çerçevesinde Latin Amerika ölkeleri, esas olarak hammadde ihracatına yönelik dışa dönük yapılarını değıştirmedikleri sürece, kalkınma sorunlarını çözmeleri olanaksız görölmüştür.

Yaşam standartlarını yükselten ekonomik büyüme kavramı modern bir buluştur. Tarihin oluşmasından on sekizinci yüzyıla kadar dünya, Malthusçu yaklaşıma oldukça yakın bulunmaktaydı. Teknolojiye yapılan yatırımlar ile sermaye yatırımları her zaman nüfustaki büyüme yetiştiriyordu; insanların sayısı yavaş artıyor ama ortalama yaşam standardı yükselmüyordu. Geniş bir tabanda düşünülürse, Ortaçağ Avrupa'sında yaşamış olan feodal sistemdeki köylü toplumları, muhtemelen eski Mısır'daki köylülerden çok daha iyi bir biçimde beslenmiyordu. Günümüzde ise halen milyarları bulan kitlelerin – çoğunluğu Afrika ve Güney Asya'da olmak üzere- açlık sınırında yaşadıkları bilinmektedir.

Diğer yanda, on sekizinci yüzyıldan beri, ülkeler ardı sıra Harvardlı ünlü iktisatçı Walt Whitman Rostow'un "dayanıklı büyüme hamlesi" diye adlandırdığı olguyu yaşamışlardır. Krugmana göre, Rostow'un bu bağlamda bir dönem etkili olan atılım teorisi, uzun süre önce itibarını kaybetti, ama kavramın kendisi halen geçerliğini korumaktadır. Gelişmiş ekonomiler on dokuzuncu yüzyılın sonundan 1960'lara kadar büyümeye devam etmiş, ancak onların kulübüne yeni üyeler katılamamıştır. Hatta Birinci Dünya ile Üçüncü Dünya arasındaki bölünmenin kalıcı olduğu bile düşünölmeye başlanmıştır. İlerleyen süreçle birlikte, Asya'nın sanayileşmesi Batı'nın sermaye hareketleriyle birlikte gerçekleşmiştir. "Sahneye önce orijinal kaplanlar çıkmıştır: Hong Kong, Singapur, Tayvan, Güney Kore ekonomik yükselişlerine 1960'larda başlamışlardır. Ardından ikinci dalga gelmiştir: Bunlar Güneydoğu Asya'nın yoksul ama yoğun nüfuslu ekonomileridir. Nihayet büyük ejderha Çin'in şaşkırtıcı hamlesi ortaya çıkmıştır" (Krugman, 2005: 22-23).

Ekonomik büyüme (growth) genellikle dengesiz bir durumu ortaya çıkarmaktadır. Hirschman'a göre bu dengesizliğin inisiyatifler açısından bazı etkileri bulunmaktadır: Birtakım bölgelerdeki kazanımlar yeni talepler doğurarak, ilerleyen süreçte başka bölgelerdeki diğer ekonomik faaliyetleri de etkilemeye başlar. Kuznets'in "U" eğrisi hipotezinde (büyüme; ilk evrede eşitsizlik yaratırken, ikinci dönemde ise eşitliği doğurmaktadır), veya Hirschman'ın "trickle down*" etkisinde olduğu gibi gelirin etkileşimi yada dağılımı birinci dönemde eşitsizliği yaratır. Bunun sonucunda nüfusun yoksul kesimlerinin de ekonomik kazanımlardan yararlanmalarını sağlamak amacıyla; gelirlerin iyileştirmesine ikinci dönemde daha fazla ağırlık verilir. Ancak, genellikle bu durum ampirik bulgularla ispatlanamaz (önce kalkınma daha sonrasında bölüşümün eşit olarak gerçekleşmesi). Neticede, ekonomik büyüme, gelir dağılımına karşı yansızdır (Ghura, 2002; 4) veya gelir dağılımındaki eşitsizlik, büyümeyi temelden etkilemez (Li, Zou, 1998).

Özellikle toplumda yaygınlaşan adaletli bir gelir dağılımı yaklaşımını bölgesel açıdan gerçekleştirilerek, kırsal alanların doğru planlama ve yatırımlar ekseninde

* Bu terim "aşağıya da damlar" veya "bize de düşer anlamında", gelir artışının zamanla alt ve orta gruptakilere yeni istihdam olanakları sunacağını ifade etmek amacıyla kullanılmaktadır

kalkındırılmasının nasıl sağlanacağı veya her toplumda geçerli bir finansman sisteminin ne olacağı, ekonomik büyüme teorilerinde yer almamaktadır.

Diğer yandan, örneğin; gelişmekte olan ülkelerdeki gelir dağılımıyla ilgili Pakistan, Hindistan ve Tayvan'da yapılan araştırmalarda, gelirin toplumun üst tabakasından alt tabakasına doğru dengeli bir biçimde dağılmasına yönelik bazı bulgulara rastlanılmıştır. Ancak, kalkınma ölçütleri açısından bu ülkelerdeki sosyal-gelişmişlik düzeyi düşük bir konumdadır.

Gelir dağılımındaki eşitlikle ilgili diğer bir yaklaşım ise, devletin mali desteğinin bu sorunu gidermede baskın olması yönündedir (Bar-El, Schwartz, 2006: 134). Burada akıllara gelebilecek ilk soru, “peki devlet büyük bir kamu sektörü oluşturarak yada kamu harcamalarını tam olarak gelirin toplumda adil paylaşılması amacına yönlendirebilir mi ?” şeklinde oluşturulabilir.

Bu soruya devletin ekonomideki payının sınırlandırılması görüşünü savunan bazı iktisatçılar elbette “hayır” diyeceklerdir. Büyük bir kamu sektörünün oldukça ciddi sorunları oluşturabileceği görüşü ilk kez ünlü filozof Thomas Hobbes tarafından, kendi ağırlığı altında ezilen mitolojik deniz canavarı “Leviathan”ın durumuna benzeterek açıklamıştır. J.J. Rousseau ise, kamunun insandan uzak, son derece baskıcı olduğunu iddia etmiş ve hümanist olmayan yönlerini çalışmalarında vurgulamıştır. Bu durumla ilgili olarak Şener (2006), “gerçekten, kamu sektörü büyüdükçe [veya vazgeçilmez derece baskın oldukça] bürokratik yapı da büyümekte, kötü yönetim ve rüşvet olayları gibi [toplumsal riskler] artmaktadır” yorumunda bulunmaktadır. Bu yaklaşımlar kamu sektörünün aşırı bir biçimde büyüyerek yükselmesi ve sonrasında; eski Sovyetler Birliği örneğinde olduğu gibi, siyasi dönüşüm sürecindeki düşüşün bu ağırlığa paralel olarak, çarpma etkisiyle sosyal zeminde oldukça büyük bir çöküntü yaratması biçiminde gerçekleşebilmektedir. Ancak günümüzde, kamu sektörünün önceki dönemlere nazaran neden genişlediği konusundaki teorik açıklamalar ve devletin tamamen ekonomik liberalleşme ekseninde sınırlandırıldığında neler olabileceği konusundaki araştırmalar oldukça yetersiz kalmaktadır.

İş çevrelerinin, IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşların baskısı nedeniyle artan özelleştirme ve serbestleştirme olgularına karşın, gelişmiş ülkelerde

kamu sektörünün, özel sektör aleyhine istikrarlı bir biçimde büyüme kaydetmesi sendromu devam etmektedir. Bu söz konusu büyüme olgusu, gelir ve kurumlar vergisi oranlarında yapılan dramatik düşmeye karşın yine de sürdürülmektedir. Nitekim, gelir vergisi oranlarının düşürülmesinin neden olacağı bütçe geliri azalışı, teşviklerin ve kayıt dışı ekonominin minimum düzeye çekilmesiyle önlenirken; dolaysız ve sosyal güvenlik vergi gelirlerinin arttırılmasıyla kamu harcamaları da giderek genişlemeye başlamıştır (Şener, 2006: 30). Bu da ülkelerin mali politikalarında bir sıkışma etkisi yaratmaktadır.

Nicel anlamda, bölgesel ve kırsal kalkınmayla ilgili devletin planlama ve mali destek yönlerindeki etkisinde herhangi bir sınırlandırmaya gitmek, sosyal anlamda pek istenilen bir durum değildir. Ancak gerçekçi olmak gerekirse, Türkiye örneğinde devletin bütçe dengesi hedeflerinde herhangi bir sapma olduğunda, öncelikle kırsal kesimleri ilgilendiren tarımsal planlarla ilgili harcamaların nedenselliğinin ispatı sıkça değinilen bir konudur.* Nitekim, Avrupa Birliği Türkiye müzakere süreci başlıklarında, ortaya çıkarılan Rum gemilerinin Türk limanlarına açılması tartışmaları sonrasında, yine, ilk kesintiye uğratılmasına karar verilen başlıklardan biri de tarım ve kırsal kalkınma konuları içeren görüşmelerin dondurulması biçiminde gerçekleşmiştir. Devletin tarımsal üretim ve kırsal kalkınma amaçlı finansal destekler açısından dönemler itibariyle değişiklik gösteren mali yaklaşımları, özellikle tarım sektöründeki geliri arttırıcı önlemlerin üreticiler tarafından oldukça yetersiz algılanmasındaki temel neden olarak görülmektedir.

Dünya çapında yaşanan gelişmeler ve ilerleyen süreç içerisinde büyümenin yeniden bölüşümü ile ilgili tartışmalar ise giderek artmaktadır. Yararlar açısından büyümenin bölüşümü hususunda Dünya Bankası, özetle **beş ayrı stratejinin** var olduğunu kabul etmektedir:

1. Dünya genelinde, bir Laissez-Faire (bırakınız yapsınlar) büyüme stratejisi izlenmelidir,
2. Ücret kısıtlaması stratejisiyle gelir dağılımı açık biçimde fakirlerin aleyhine

* Konuyla ilgili olarak basın haberi: **Hükümet, bazı harcamalarda ödenekleri aşınca önlem almak zorunda kaldı. bu çerçevede, 2006'nın son çeyrek yatırım harcamaları tümüyle kesildi.** "2006 bütçesinde 1.8 milyar YTL'lik son çeyrek yatırım harcamaları, ödeneklerin aşılması nedeniyle kesildi. Bunların başında da tarım geliyor. Doğrudan gelir, mazot desteği ve fındıkla başlayan alımlar tarım ödeneğinin 1 milyar YTL aşılmasına neden oldu. Ek bütçe çıkarmak istemeyen ekonomi yönetimi de çareyi son çeyrek yatırım ödeneklerinin tümünü kesip aktarmakta buldu (Kaynak: <http://www.ntvmsnbc.com/news/389159.asp>).

kaydırılır. Böylelikle gelir, yüksek marjinal tüketim eğilimine sahip olanların lehine, marjinal tüketim eğilimi düşük olanların aleyhine bozulduğu için tasarruf artacak ve büyüme hızlanacaktır,

3. Toplam tüketim açısından, gelirin yüzde ikisinin 25 yıl boyunca fakirlere yöneltilmesiyle bir yeniden dağıtım stratejisi izlenmelidir,

4. Toplam gelirin yüzde ikisinin 25 yıl boyunca fakirlerin yararlandığı projelere yöneltilmesini içeren bir yeniden yatırım dağılımı stratejisi geliştirilmelidir,

5. Sonuçta aktifleşen bir yeniden dağıtım stratejisi uygulaması yapılmalıdır.

Ülkelerdeki uygulama ve dünya bankası teşviklerine bakıldığında, yukarıdaki beş farklı stratejinin hepsinde başarısızlığa uğranıldığı bilinmektedir. Hükümetlerin transfer ve harcama programları bazı fakir insanlara zarar ve bazı zengin insanlara ise yarar getirmiştir. Toprak iyileştirme projelerinde ise toprağın rantsal değerinin yükselmesi nedeniyle, yoksul üreticiler yerine, büyük yada küçük toprak sahiplerine yarar sağlanmıştır. Yürütülen inşaat projeleriyle de yoksullara, vasıfsız işçilere istihdam yoluyla ücret sağlarken, aynı zamanda nispeten vasıflı işçilere, profesyonel yöneticilere yüksek ücret ya da maaş sağlanmaktadır. Bu bağlamda, firmaların kar yoğunluğu da artış göstermektedir (Parasız, 2006: 135-139).

Kırsal kalkınmanın tanımlanmasıyla ilgili Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası, OECD, Devlet Planlama Teşkilatı gibi örgütler ile çeşitli bilim adamlarının yaklaşımları kapsamında,

Kırsal Kalkınma: “kırsal alanda yaşayan ve geçimini tarım sektöründen veya benzer kırsal mesleklerden sağlayan birey ve toplulukların, insanca yaşam koşullarına kavuşturulması için onlarda önce bu yönde bir gereksinme duygusu yaratmak, sonrada bu duygu yönünde çaba harcamaları için onlara maddi ve manevi açıdan tüm yardımların yapılması ile demokratik yoldan bu toplulukların kalkınmalarını sağlama savaşıdır.

Diğer yandan Andrew M. Isserman (1998), kırsal kalkınma teorisiyle ilgili yaptığı çalışmada, iyi bir teorinin nasıl olacağı, kırsal kalkınmada ne gibi teorilere ihtiyaç bulunduğu ve hangi çeşit teorilerin oluşturulması gerektiği hakkında bazı tespitlerde bulunmaktadır. Isserman, ünlü fizikçi Stephen Hawking’in teori

tanımlamasından yola çıkarak; “İyi bir teorinin, evrensel açıdan bir model önerebilmesini veya en azından **evrenin sınırlı bir parçasıyla** ilgili olarak yapılmış olan gözlemler kapsamında bazı kurallar oluşturabilmesi gereğinin” altını çizmektedir. Model üzerinde ihtiyaç duyulan bazı öznel unsurlar dahilinde, geniş kapsamlı gözlemlerin açıklayıcılığı sağlanmalı ve bu bağlamda, iyi bir teori gelecekte yapılacak olan yeni gözlemler için, bazı öngörülerde bulunabilmelidir (Isserman, 1998: 344-345). Kırsal kalkınma ile ilgili geliştirilen teorilerin, dünya genelindeki değişen ve gelişen bazı olguları kamuoyuna tanıtip açıklayabilmesi gerekmektedir. Örneğin; kırsal bölgelerdeki yoksul insanların göç etme nedenleri veya gelecekte bu olgunun nasıl şekillenebileceği öngörülebilirdir. Bu açılardan teorinin; politika üretme ve planlamaya doğrudan etkileri olmalıdır. Bu duruma ek olarak yapılan planlama ve üretilen politikaların sonuçlarının ölçülebilmesine olanak sağlayacak ortamlar yaratılmalıdır. Kırsal gelişmenin teşvik edilmesi veya bu çalışmalar boyutundaki ikincil hedef doğrultusunda; “serbest ticaret bölgelerinin” nasıl yaratılacağı gibi unsurlara, kurgulanacak teori bazında değinilmesi gerekmektedir.

Günümüzde dünyayı temelden sarsacak bir bölgesel - kırsal kalkınma teorisi ne yazık ki geliştirilememiştir (Meinzen-Dick vd. 2004: 197-214). Literatürde veya uygulamada çok fazla sayıda kalkınma ve gelişme odaklı proje yada yaklaşımlar olmasına rağmen; dünya ölçeğinde fizik kanunlarındaki “yerçekimi” gibi sabit bir olguya duyarlı, herhangi bir kırsal kalkınma teorisi üretmek oldukça zor görünmektedir. Ülkeler arasındaki gelişmişlik gibi birçok temel fark, ortak bir yaklaşım geliştirmeyi pek mümkün kılmamaktadır. Ancak, yapılan bilimsel araştırmalar, küçük ölçekli toplumlarda gelir düzeyi düşük toplumsal kesimlerin kalkındırılmasına yönelik, temel bir tutum olarak “collective action” “ortaklaşa yada toplu hareket” dinamiğiyle sorunlara daha etkin bir yaklaşım yönteminde paydaş olmaktadır.

Kırsal kalkınmanın, toplu hareketle ve sosyal devlet anlayışının yaygınlaşmasıyla bir arada yürütülmesi bu yöndeki hedeflere ulaşılmasındaki zaman faktörünü de daraltacaktır. Kalkınmanın finansmanında kırsal bölgeler için geliştirilecek, kredi ve/veya hibe niteliğindeki finansman araçlarının, devlet bütçesinden ayrılacak ödenekler ile kamu bankalarının sağlayacağı olanaklarla mı yoksa giderek özelleşen, yabancı sermaye paylarında artış görülen finans kurumları tarafından

yaratılacak desteklerle mi kullanılacağı, üzerinde dikkatle durulması gereken bir konudur. Özellikle, toprak sahibi üreticilerin bu varlıklarını ipotek ederek edinebildikleri kredileri, gelirlerinde düşüş yaşadıklarında ya da yatırımlarının kayba uğraması durumunda geri ödeyememeleri, tarım topraklarının ülke dışındaki yatırımcıların ellerine geçmesini sağlayabilecektir. Tarımsal üretimle ülke topraklarını işleyen çiftçilerin, özellikle kredi aldıkları yabancı ortaklı kurumların karşısındaki durumlarının gelecek açısından yaratacağı tehditler göz ardı edilmemelidir. Konuyla ilgili ülke çıkarlarını gözeterek düzenleme ve denetleme kurumlarının, olumsuz olasılıkları iyi ölçüp, tartması ve kurumsal-hukuksal önlemleri, ivedilikle hayata geçirmeyi görev saymaları gerekmektedir.

4.4.1 Gelir Dağılımındaki Eşitsizliğin Kalkınma Üzerindeki Etkileri: Türkiye ve AB Örneği

Ekonomik büyüme ve gelirlerdeki eşitsizlikle ilgili olarak Kuznets'in (1955) yaptığı çalışmada, bir ülkenin ekonomik büyümesi sürecinde, yaratılan gelirlerin paylaşımındaki eşitsizlik durumunda bir azalma veya artış olup olmadığı sorgulanmaktadır. Kuznets yapmış olduğu araştırmada beş teknik özelliğin varlığından bahsetmektedir. İlk olarak, kaydedilen ve gruplanan gelirler içerisindeki ailelerin yaptığı harcamaların birim olarak alınması, her bir bireyin yapmış olduğu harcamaların uygun dağılımının tespiti ve bunun ötesinde gelir sahiplerinin edindikleri faturalarla (tüm harcamaların faturayla kaydedildiği düşünülürse) yapmış oldukları harcamaların miktarı belirlenmiş olmalıdır. İkincisi, ülkedeki tüm birimleri kapsar biçimde gelir dağılımının tamamlanması gerekmektedir (en üst ve alttaki tüm toplumsal sınıflarda). Üçüncüsü, eğer mümkünse birimler arasındaki, emeklilik veya öğrenim görme gibi özel durumların saptanmasıyla ekonomik aktivitelere tam anlamıyla katılımın ve tam zamanlı çalışmayla gelirlerin bağlı olduğu karmaşık durumun çözümlenmesi yapılmalıdır. Dördüncü olarak, bir ülkedeki gelirin milli gelir olarak örneğin, doğrudan vergiler dahil, sermaye kazanımları hariç olmak üzere, bireylerin nispi (aynı cinsten) gelirlerini ölçüt alınmalıdır. Son olarak, incelenecek toplumsal birimler, konjonktürden bağımsız ve geçici engellemelerden ayrı olarak gelir seviyeleri açısından bölümlere ayrılmalıdır (Kuznets, 1955: 1).

Bu koşullar altında Kuznets, vergi öncesi gelirler açısından; **Birleşik**

Devletlerde 1929 yılında en düşük iki gelir grubunun beşte birlik bölümlerdeki (quantiles) yüzde **13.5** olan aileler bazındaki gelir dağılımının (bağımsız bireylerde dahil olmak üzere), **ikinci dünya savaşı sonrasında** (1944, 1946, 1947 ve 1950 yıllarının ortalamasına göre) yüzde **18'e** ulaştığını hesaplamıştır. Aynı süreçte, en yüksek gelir kademelerindeki ailelerdeki gelir dağılımında ise sırasıyla, yüzde **55'den** yüzde **44'e** doğru bir düşüş görülmüş, bu grubun içindeki yüzde beşlik dilimde ise gelir yüzde **31'den** yüzde **20'ye** gerilemiştir. **İngiltere'de** ise yüzde beşlik en yüksek gelir grubundaki paylarda, 1880'de yüzde **46** olan gelir dağılım oranı, 1910-1913 arasında yüzde **43'e**, 1938'de yüzde **31'e** ve 1947'de ise yüzde **42'ye** düşmüştür. En düşük yüzde 85'lik gelir dilimi dağılımındaki durum ise; sırasıyla 1880 ve 1913'te yüzde **41** ile **43** gibi sabit düzeylerde seyretmiş, sonrasında, 1929'da yüzde **46'lık** bir artış görülmüş ve bu artış 1947'de yüzde **55'e** yaklaşmıştır. **Prusya'da** (Almanya) farklı olarak gelir eşitsizliği 1875-1913 döneminde oldukça artmıştır. En yüksek yüzde birlik dilimdeki gelirlerdeki artış sırasıyla, yüzde **48'den** yüzde **50'ye** yükselmiştir. Aynı süreçte yüzde 5'lik dilimdeki pay artışı yüzde **26'dan**, yüzde **30'a** doğru bir yükseliş kaydetmiştir. Yüzde **60'lık** düşük gelir dilimindeki kesim ise herhangi bir değişim olmamıştır (Kuznets, 1955: 4).

Kuznets'in yapmış olduğu bu hesaplamalar özellikle dünyadaki konjonktürel değişimlerden etkilenmiştir. Savaş ve ekonomik bunalım dönemleri, enflasyon artışları gibi etkenler, toplum içerisinde gelirlerdeki dağılım adaletsizliğini perçinler nitelikte olmuştur.

Ancak bu temel kabul edilen çalışma, yazarında ifade ettiği gibi, yüzde beş ampirik bulgular ile yüzde 95 spekülative bulguları tartışması açısından ve gelir dağılımına yönelik birçok bilimsel araştırmaya yol açması bakımından önemlidir. Özellikle, tarım sektöründen, tarım dışı sektöre doğru yaşanan kaymalarda, gelir dağılımındaki ve eşitsizliğindeki oluşumlara yönelik Kuznets'in analizi kapsamındaki varsayımları dikkat çekicidir.

Kuznets'in araştırmasına benzer biçimde Türkiye'de, DİE'nin (günümüzde TÜİK) 2002 yılında yapmış olduğu Hane Halkı Bütçe Anketi'ne göre, ülkede gelir

dağılımı araştırmasının bazı önemli bulguları: hane halkı gelirleri önce düşükten yükseğe göre sıralanarak, sonrasında mevcut sayıların beş eşit parçaya bölünmesiyle, yüzde 20'lik gruplar halinde ortaya konulmuştur. 1994 ve 2002 yılları arasındaki karşılaştırmalı yapılan anket sonuçlarına göre;

Yüzde 20'lik hane halkı dilimlerinin toplam kullanılabilir gelirlerden aldıkları paylar 1994 yılıyla kıyaslandığında: beşinci yüzde 20'lik hane halkı diliminin haricindeki diğer grupların gelir paylarının arttığı gözlenmektedir. Buna göre; birinci yüzde 20'lik hane halkı diliminin toplam kullanılabilir gelirden aldığı pay, 1994 yılında yüzde 4.9'dan, 2002 yılında yüzde 5.3'e, ikinci yüzde 20'lik hane halkı diliminin aldığı pay yüzde 8.6'dan yüzde 9.8'e, üçüncü dilimin aldığı pay yüzde 12.6'dan yüzde 14.0'a, dördüncü yüzde 20'lik kesimin aldığı pay ise yüzde 19.0'dan yüzde 20.8'e yükselmiştir.

Beşinci yüzde 20'lik grubun ise, 1994 yılında aldığı pay yüzde 54.8 iken, 2002 yılında bu oranın azalarak yüzde 50.1'e düştüğü görülmüştür. Bu verilere göre; 1994 yılında beşinci ile birinci yüzde 20'lik gruplar arasındaki 11.3 kat olan gelir farkı, 2002 yılında 9.5 kata düşmüştür. Ayrıca, ilgili yıllara ait Lorenz eğrileri kıyaslandığında 2002 yılındaki gelir dağılımının, 1994 yılındaki dağılıma baskın olduğu ortaya çıkmaktadır. Gini katsayıları; kentsel ve kırsal yerler ayrımında incelendiğinde ise 1994 yılına göre, kentsel yerlerdeki gelir eşitsizliğinin önemli ölçüde azaldığı, kırsal yerleşim yerlerinde ise az da olsa bir bozulmanın olduğu yorumu yapılmaktadır”(DİE, 2002, Aktaran: Han ve Kaya, 2004: 2).

2005 yılı Hane Halkı Bütçe Araştırması sonuçlarına göre ise:

“Hane halkı kullanılabilir gelirine göre oluşturulan yüzde 20'lik gruplarından birinci gruptaki hane halklarının gelirden aldığı pay % 6.1 iken, beşinci gruptakilerin gelirden aldığı pay %44.4 olarak gerçekleşmiştir. Buna göre, Türkiye’de beşinci yüzde 20'lik grubun payının, birinci yüzde 20'lik grubun payına oranını veren; “S80/S20 eşitsizlik ölçüsü”, 7.3 kat olarak hesaplanmıştır. Aynı oran 2004 yılında 7.7 kat olarak gerçekleşmiştir. Kentsel yerleşim yerleri için beşinci yüzde 20'lik grubun payının birinci yüzde 20'lik grubun payına oranı (S80/S20) 6.8 kat, kırsal yerleşim yerleri için ise 7.2 kat olarak hesaplanmıştır.

Gelir dağılımı eşitsizliği ölçülerinden *gini katsayısı*, Türkiye geneli için **0.38**, kentsel yerleşim yerleri için 0.37 ve kırsal yerleşim yerleri için ise **0.38** olarak hesaplanmıştır. *Sifira* yaklaştıkça gelir dağılımında eşitliği, *bire* yaklaştıkça bozuk bir gelir dağılımını ifade eden gini katsayısı, 2004 yılında sırasıyla Türkiye, kentsel ve **kırsal yerleşim** yerleri için 0.40, 0.39 ve **0.37** olarak gerçekleşmiştir. Bu dönemde gelir dağılımı eşitsizlik ölçücü aracı olan gini kat sayısı yüzde **0.2** oranında azalmıştır (TÜİK Haber Bülteni, 25 Aralık 2006), (gini katsayısı İtalyan Corrado GINI'nin 1912 yılında oluşturduğu bir gelir dağılımı ölçütüdür).

Aşağıdaki Çizelgede 2004 ile 2005 yılları arasında hane halkı yüzde yirmilik gruplarının gelirden aldıkları payların dağılımı görülmektedir.

Çizelge 4.2 Yüzde 20'lik grupların gelirden aldığı paylar, 2004-2005 yılları (Türkiye)

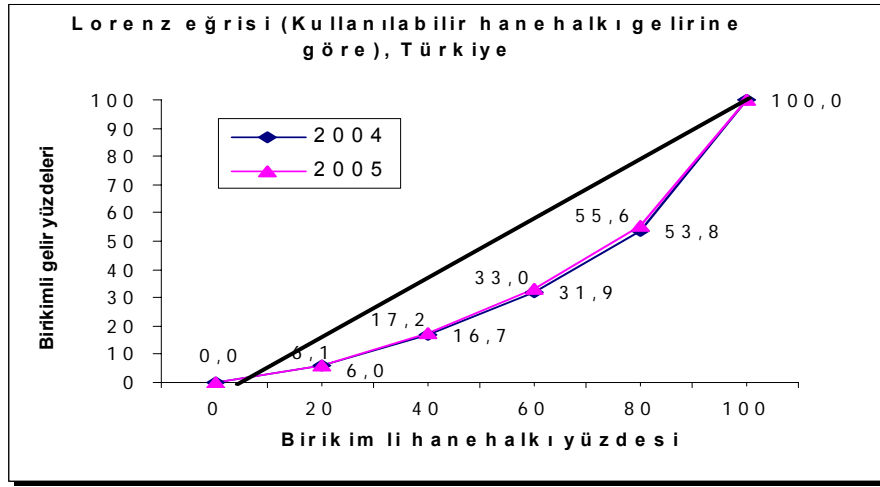
Yüzde 20'lik gruplar	Türkiye		Kent		Kır	
	2004	2005	2004	2005	2004	2005
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Birinci yüzde 20 ⁽¹⁾	6.0	6.1	6.4	6.4	6.3	6.1
İkinci yüzde 20	10.7	11.1	10.8	11.5	11.2	11.3
Üçüncü yüzde 20	15.2	15.8	15.2	16.0	15.8	15.9
Dördüncü yüzde 20	21.9	22.6	21.4	22.6	22.7	22.6
Beşinci yüzde 20 ⁽²⁾	46.2	44.4	46.1	43.5	43.9	44.2
Gini Katsayısı	0.40	0.38	0.39	0.37	0.37	0.38

⁽¹⁾ Toplam gelirden en az pay alan grup

⁽²⁾ Toplam gelirden en fazla pay alan grup

Kaynak TÜİK

Şekil 4.2 Lorenz eğrisiyle Türkiye Hane Halkı Gelir Dağılımı

Kaynak: TÜİK, (Lorenz Eğrisi: Amerikalı Max Otto Lorenz'in 1905 yılında geliştirdiği bir gelir dağılımı ölçüm yöntemidir)

Türkiye'de yıllık kullanılabilir fert gelirlerine bakıldığında dağılımın, % 39.2'si maaş ve ücret geliri, % 28.8'i müteşebbis geliri, % 23'ü transfer gelirleri, % 5.6'sı mülk geliri, % 3.3'ü ise yevmiye gelirden oluşmaktadır. Aynı oranlar 2004 yılında sırasıyla, % 38.7, % 31.8, % 21.2, % 4.9 ve % 3.5 olarak gerçekleşmiştir. Ayrıca, 2005 yılında esas işten elde edilen yıllık gelir ortalaması **6 264 YTL** iken, en fazla ortalama **16 035 YTL** ile mali aracı kuruluş faaliyetlerinde, ayrıca en düşük yıllık ortalama gelir ise **2 467 YTL** ile tarım, avcılık, ormancılık ve balıkçılık sektöründe tespit edilmiştir.

Çizelge 4.3 Gelir türlerine göre yıllık kullanılabilir fert gelirlerinin oransal dağılımı: 2004, 2005 Yılları

(15 ve daha yukarı yaşta kiler)

Gelir Türleri	Türkiye		Kent		Kır	
	2004	2005	2004	2005	2004	2005
	%	%	%	%	%	%
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Maaş ve ücret	38.7	39.2	44.5	45.6	23.9	23.4
Yevmiye	3.5	3.3	2.9	2.8	5.0	4.7
Müteşebbis	31.8	28.8	25.7	22.2	47.5	44.8
Gayrimenkul	2.7	2.9	3.2	3.6	1.3	1.2
Menkul kıymet	2.2	2.7	2.3	2.9	2.0	2.2
Transfer	21.2	23.0	21.6	22.8	20.2	23.6

Not: Toplam gelire izafi kira dahil değildir.

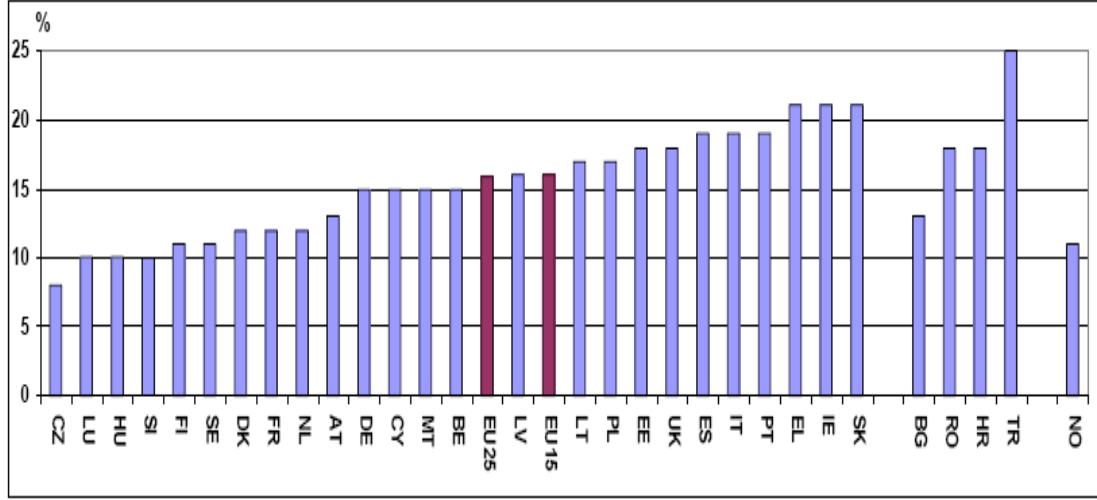
Kaynak: TÜİK

Devlet Planlama teşkilatının uzun bir süredir üzerinde çalıştığı ve Tarım Bakanlığı ile etkileşimli biçimde hazırladığı kırsal kalkınma strateji belgesinde, tarım sektöründe gelir artırıcı önlemler tartışılmaktadır (DPT, 2006). Özellikle, 2001-2023 dönemini kapsayan Uzun Vadeli Gelişme Stratejisi kapsamında Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyelik sürecinde ekonomik ve toplumsal yeniden yapılanması ve bilgi toplumuna dönüşerek, 2010'larda bölgesel güç olarak etkinliğini daha da artırması, 2020'lerde ise küresel düzeyde etkili bir dünya devleti olması, bu belgede temel amaç olarak belirlenmiştir.

Eurostat'ın 2005 yılında yayımladığı, gelir dağılımı ve yoksullukla ilgili 25 üyeli Avrupa Birliği anket araştırması da oldukça dikkat çekicidir. En son genişlemeyle yani, 1 Ocak 2007 itibarıyla Bulgaristan ve de Romanya'nın tam üyeliği sonrasında Birliğin ekonomik göstergelerindeki olumsuz tabloların artışı, genişlemeyle ilgili tartışmaları körükleyeceği açıktır.

Eurostat tarafından yapılan bu araştırmada, AB vatandaşlarından 75 milyon kişinin (ki bu sayı Türkiye'nin tam üyeliği sonrasında nispeten daha da artacaktır), yoksulluk sınırında olma riski taşıdığı ifade edilmektedir. Üye ülkelerin iç verilerinin hesaplanması ve Birlik geneline göre kıyaslanması sonucunda, Slovakya, İrlanda ve Yunanistan yüzde 21'lik nüfus oranlarıyla fakirlik sınırındadır, bu ülkeleri sırasıyla, yüzde 19 oranlarıyla; Portekiz, İspanya ve İtalya, yüzde 18'lik oranlarıyla İngiltere ile Estonya yer almaktadır. Öteki uçta, yüzde 10'a yakın oranlardaki ifadelerle nüfusun fakirlik riskiyle karşı kaldığı ülkeler de sırasıyla, Çek Cumhuriyetinde yüzde 8, Lüksembourg, Macaristan ve Slovenya yüzde 10, Finlandiya ve İsveç'te yüzde 11, Danimarka, Fransa ve Hollanda'da yüzde 12 ve Avusturya'da yüzde 13 olarak hesaplanmıştır. Diğer üye ülkelerde orta düzeylerde AB yoksulluk ortalamasında yer almaktadır. Özellikle kırsal nüfusunda çoğunlukla yer aldığı yoksulluk sınırı tablosunda AB oranlarına göre ülkelerin dağılımı gösterilmektedir. Türkiye (TR) bu tabloda en riskli aday ülke olarak yer almaktadır.

Çizelge 4.4 2003 Yılı Verilerine Göre AB Üye ve Aday Ülkelerde Toplam Nüfus ve Yoksulluk Sınırına Göre Oranları

Kaynak : Eurostat; www.eu.int, Erişim tarihi: 04.01.2007

Ayrıca, yoksulluk tanımlamalarından yola çıkarak, mutlak ve görel yoksulluk açısından uluslararası standartlara göre günlük **bir** ABD Doları “açlık”, **iki** (Türkiye ve Doğu Avrupa’da **4 ABD Doları**) ABD Dolarının altı ise “yoksulluk” sınırı olarak kabul edilmektedir. Türkiye’de bahsedilen tanımlamalar ışığında, TÜİK’nin yapmış olduğu 2005 yılı Hanehalkı Bütçe Anketi Araştırmasındaki verilerine göre ise, açlık sınırında yaşayan kişilerin sayısı 623 bini aşmaktadır ve toplam yoksul sayısı 14.6 milyon kişi ile nüfusun yüzde 20.5’ini oluşturmaktadır.

4.4.2 Değişen Ekonomik Kalkınma Stratejileri Kapsamında Tarım ve Nüfus

Ekonomik kalkınma stratejilerinin, global ekonomi tabanlı bir tartışmaya oturmasıyla birlikte son yıllarda üç farklı gelişimin yaşandığı görülmektedir (Ward ve Hite, 1998: 251): İlk olarak, teknolojik ilerleme, alan ekonomilerini (economics of space) tümüyle etkilemiştir. İkincisi, “Yeni Büyüme Teorisi” ile örgütsel ve davranışsal uygulamaların “izolasyon” yerine, “öğrenerek” entegrasyona gitme önerisini benimsemiş olmasıdır. Üçüncü ve son gelişim ise “hız” olgusunun her alanda artışıyla birlikte şekillenen piyasa tepkisinin ortaya çıkışıyla gerçekleşmiştir.

Dünya çapındaki kalkınma ve büyüme sürecinde gözlenen sosyal adaletsizlik ile diğer yapısal sorunlar, uzun zamandır bağımsız olan ancak, her alanda gelişme

ölçütlerinde geride kalan çok sayıda ülkeyi derinden etkilemiştir. Büyümeye çoğu kez artan eksik istihdam, sosyal hizmetlerde kötüleşme ve mutlak görece fakirlik eşlik etmiştir. İstihdamla ilgili bu tip ülkelerde göze çarpan hususlar için;

a. Özellikle kırsal alanlar görece olarak göz ardı edildiği ve kaynaklar kentsel alanlarda yoğunlaşmışlığı,

b. Kamu harcamalarının tarım ve endüstri arasındaki dağılımında dengesizlik bulunduğu,

c. Tarım sektöründe ticaret hadleriyle ilgili sorunlar yaşandığı, gibi saptamalarda bulunmaktadır (Parasız, 2006: 135). Fakat, bazı durumlarda tarım sektöründeki daha hızlı bir büyüme daha yüksek gıda fiyatlarını teşvik edebilir. Öte yandan bu malları, çoğunluğu oluşturan fakirler satın alamayacak, böylelikle toplumsal sorunların daha fazla derinleşmesi durumuyla karşılaşılması olasılığı artacaktır.

Tarımsal üretimin, en temel niteliklerinden biri olan doğal koşullara duyulan bağımlılık sebebiyle; belirsizliklerin ve risklerin yüksek olması, tarımsal ürünler talebinin ve arzının inelastik bir yapıda olması, tarımsal piyasalar da sürdürülebilir gelir kazanımındaki eksiklikler ve ticaretin oluşum özelliği itibarı ile sermayenin dönüşüm hızının yavaş olması gibi, kendine has görülen özellikleri itibarıyla, diğer sektörlerle göre kârlılık yönünden bazı olumsuzluklara sahiptir. Tarım ürünlerinde talep esnekliklerinin düşük olması da üretimde dalgalanmalara ve bunun doğal bir sonucu olarak da kolaylıkla fiyatlarda dalgalanmalara yol açabilmektedir. Fiyatlarda yaşanan dalgalanmalar da üreticilerin gelirlerinde bazı belirsizlikler yaratır. Batılı ülkelerde planlı üretim ve piyasa mekanizmalarının varlığı ve yeşil devrimle değişen üretim alışkanlıkları dönem içerisinde yaşanan tarımsal ürünlerdeki ticaret zorluklarının bir derecede aşılmış olması, özellikle AB ülke deneyimlerinden anlaşılmaktadır. Ancak, gelişmekte olan ülkelerde tarımsal üretim ve istihdam gibi temel konulardaki yapısal sorunların varlığı ciddiyetini korumaktadır. Tarım piyasalarının giderek daha farklı bir görünüm kazanması ve dünyada hızla artan nüfus, ülkelerin kalkınma stratejilerini de etkileyen boyutlara ulaşmıştır.

Günümüzde dünya genelindeki kalkınma odaklı nüfus politikaları hakkındaki küresel boyuttaki tartışmalar gün geçtikçe daha da karmaşık bir hal almaktadır. Artan insan nüfusu hakkındaki projeksiyonlardan biri de çevre ve refah (ya da kalkınma)

açısından bu gelişmenin önemli bazı tehditler oluşturduğu yönündedir. Göz önündeki bazı etkenler, örneğin; toprak, su, enerji ve biyolojik farklı cinsler hiçbir zaman olmadıklarından daha fazla sıkıntı altındalar ve dünya genelindeki nüfus artış hızı da bu sıkıntının en önemli kaynaklarından biri olarak görülmektedir. Bu tartışmaların diğer bir boyutu ise genel olarak zengin ülkelerdeki ailelerin, hiç yada çok az sayıda çocuk sahibi olma eğilimleri ve mevcut çiftlerin yaşlı ebeveynleriyle yakından ilgilenmemeleri gibi sosyal bir boyutta yaşanmaktadır.

Jeffrey D. Sachs'a göre; nüfusun gelişme hızı hakkındaki bu tür görüşler dışında, iyi sayılabilecek saptamalara sahip olanları da bulunmaktadır. Avrupa, Japonya ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ile orta düzeydeki gelişmiş ülkeleri karşılaştırmaya yönelik yapılan akademik yayınlar; yaşlı nüfusun etkin yönetilmesini ön plana çıkarmaktadır. Ulaşılan tespitler açısından bakıldığında, düşük nüfus artış hızından sağlanan faydalar, devletlerin düzenleme konusunda yaptığı maliyetlerden daha ağır bir şekilde sürdürülmektedir. Öte yandan ifade edilenin tersine global ölçekteki nüfus hızla artmaya devam ederse, dünyanın doğal kaynakların kullanımı konusundaki sıkıntılar da giderek artacaktır. Bu nedenle, doğum oranlarının düşük olduğu yerlerde, devlet doğum oranını arttırmak için ihtiyatlı politikardan kaçınmak durumundadır. En hızlı nüfus artışı görece olarak daha yoksul bölgelerde meydana gelmektedir. Fakir insanlar özellikle de *tarımsal faaliyetlerle geçimini sağlayan kesimler* (çiftçiler), kadın başına altı veya daha fazla çocuğa sahip olma eğilimindedir. Bazı yoksul çiftçi aileleri, yaşlandıklarında güvenlik ve üretim faaliyetlerindeki günlük işlerin yapılması açısından çocuklarına bel bağlamaktadırlar. Böylelikle bu fakir aileler aile planlaması ve doğum kontrolüne başlamaktan yoksun olabilmektedirler. Gelişmişlik açısından, düşük seviyede bulunan Afrika kıtası genelinde, yüksek nüfus artışının bir sonucu olarak, Birleşmiş Milletler (BM) Nüfus Bölümünün yaptığı bir projeksiyona göre; kıta nüfusunun **2050** yılında, yakın geçmişteki 900 milyonluk düzeyinden ikiye katlanarak, 1 milyar 800 milyon kişiye yükseleceğini hesaplanmıştır. Böylelikle, hızla artan nüfusun yapısının genç bir yaş ortalamasına sahip olma olasılığı, her aileye daha çok sayıda çocuk düşmesi varsayımıyla örtüşmektedir. BM'ye göre Afrika kıtasındaki son yıllarda yapılan (2004) ölçümlerde yaş ortalaması 19 iken, 2050 yılında bu rakam 28 civarında olacaktır. Avrupa'da ise nüfus artışı eğiliminin tam tersi bir durum söz konusudur. Birleşmiş Milletlerin tahminine göre günümüzde yaklaşık 725

milyon kişi olan Avrupa nüfusu 2050 yılında 630 milyona kadar gerileyecek. Düşük nüfus artışı hızı ve ortalama yaşam süresinin uzaması, 2005 yılında ortalama 39 yaş civarında olan Avrupa nüfusunun 2050 yılı tahminlerine göre 48'e yükseleceği biçiminde sağlam beklentiler bulunmaktadır (Sachs, 2005).

21. Yüzyılda küreselleşme, teknik değişme ve iletişim devrimi içinde gelişen hızlı sanayileşme sürecinde, kalkınmanın nimetlerinden büyük halk kitlelerinin yeterince yararlanamama rahatsızlığı, gelir dağılımının adaletsiz olan yapısı; başka ülkelerde olduğu gibi, Türkiye gündemindeki yerini halen korumaktadır. Bu eşitsizliğe örnek olarak, Türkiye üzerindeki araştırmaların ortaya koyduğu manzara özellikle sosyo-ekonomik açıdan oldukça düşündürücüdür.

Toplam ülke gelirinin nerdeyse yüzde 50'sini, nüfusun en zengin yüzde beşlik kesimi almaktadır. Nüfusun en fakir yüzde 20'si de toplam gelirin yalnızca yüzde beşini paylaşmak durumundadır (Yenal, [2001], 215)

Birçok ülke arasındaki üretim farklılıkları, teknolojik üstünlüğün yarattığı ayırım, nüfus artış oranlarındaki farklılıklar, tarım ve sanayi sektörlerindeki çalışanlar arasında derinleşen gelir uçurumu, toplumların refahında görülen sorunların ilk aşamada göze çarpan etkenlerindedir. Kırsal alanlar açısından da gün geçtikçe içinden çıkılmaz hale gelebilecek problemlerin tespiti, gerek teorik gerekse uygulama ve politika açılarından sürdürülen kitlesel kalkınma arayışları, ülkeler açısından farklı dinamiklere sahip olsa da **küresel bir sorun** olarak nitelenebilir.

4.5 Dünya Genelinde; Kalkınabilme Sorunu ve Kırsal Kalkınmanın Finansmanı

Devletlerin asli görevleri arasında görülen, eğitim, sağlık ve güvenlik hizmetlerinin, ülkeler içerisindeki bölgelerde standart bir dağılım sergileyememesiyle, ekonomide devletin payının giderek azaltılması eğilimi, kırsal kalkınmaya yönelik mali politika arayışlarının önüne **set** çekmektedir. Kırılgan finans piyasaları ile bankacılıkla ilgili düzenlemelerin yarattığı olumsuz etkiler, tarım kesiminde yapılacak yatırım ve/veya kalkınma projelerinin planlama sürecini zorlaştıran etkenler olarak karşımıza çıkmaktadır.

M. Edwards'ın (1989) kalkınmaya yönelik yaklaşımlara eleştirel açıdan baktığı çalışmasında; "birçok yönden bu alandaki araştırmaların ekonomik bakımdan geri kalmışlığa çözüm üretmek yerine, yapılan çoğu tespitin aslında bu olgunun bir parçası gibi algılandığını" savunmaktadır. Bu düşünceden hareketle Edwards örneğin: 80'li yıllarda Afrika Kıtasındaki geri kalmış ülkelere tavsiyeler vermenin, nerdeyse bir sektör haline geldiğini ve yaklaşık 80.000 kişinin bu çabalar doğrultusunda Sahra bölgesinin güneyinde çalışmalar yürüttüğünü belirtmektedir. Çoğunluğu saha anketi ve politika alanında olan bu teorik tabanlı çalışmaların yerine; katılımcı, aktif ve yapısal projelerin yaratılmasının daha etkin olacağı, yine Edwards'ın önerileri arasında yer almaktadır. Gerçektende kalkınmaya yönelik zaman içerisinde yürütülen araştırmalarda, durum tespiti içeren akademik çalışmaların yerini, katılımcı, çevresel hareketleri öngörebilen ve yapılması gereken eylemleri tespit edip uygulayan, dinamik çalışmaların daha başarılı olduğu görülmektedir (Huizer, 1997). Eylemsel tabanlı katılımcılığı amaçlayan araştırmalar; toplumsal alanlarda, köylü birlikleri, yetişkinlerin eğitimi, kırsal alanlardaki halkın bütünü kapsamı gibi birçok farklı birimle ilişkidir ve temelinde ise "yoksul toplumların güçlendirilmesi" fikri yatmaktadır.

Kalkınmada eyleme yönelik çalışmaların temelinde İkinci Dünya savaşı sonrasında popülerleşen sosyo-psikolojik araştırmalar yatmaktadır. Bu tipteki sosyal ve grup araştırmalarında bilim adamları, katılımcılık olgusunun; sonucu ve süreci nasıl etkilediği konusunda derinlemesine incelemelerde bulunmuşlardır. Yaparak öğrenme konusunda, yürütülen eylemlerin süreç içerisinde nasıl farklılaştığı, neticenin nasıl şekillendiği aktif metotlarla tespit edilmeye çalışılmıştır. Kurt Lewin'in bahsettiği gibi "Eğer gerçekte ne olduğunu öğrenmeyi istiyorsanız, onu değiştirmeyi deneyin" stratejisi, araştırmalarda süreç içerisinde değişime açık olma olgusunu kazandırmıştır. Lewin'in dinamik deneysel yöntem ve yaklaşımları, süreç içerisinde, Güney İtalya ve Latin Amerika toplumsal organizasyonlarda çok çeşitli gruplarda uygulanmıştır. Ancak, Latin Amerika'da özellikle 1960 ve 70'li yıllarda sayıları hızla artan sosyal bilimciler, milli gelirin artırılması veya kalkınmaya yönelik politika uygulamalarının toplumu dışlar nitelikte gerçekleşmesinin, yerel ve kitlesel çatışmaları nasıl etkilediği konusunda bir görüş birliğine de varamamışlardır (Huizer, 1997).

Seabright (1997), özellikle 1970'lerin kalkınma paradigmaları çerçevesinde kitlelerin, geniş tabanlı aktivitelerde, hangi eylemlerin toplumsal seviyede daha iyi yönetildiğine bakılmaksızın, ortak bir biçimde topluca yer almayı tercih ettiklerini ifade etmektedir. Sonuçta kitleleri yönlendiren kalkınma programlarının, sıkça hayal kırıklıklarına yol açması da mümkün olmuştur. Kitlelere yönelik hizmetlerin sağlanmasında veya yaşam koşullarının iyileştirilmesinde, devletin ve piyasanın başarısız kalmasına yönelik toplumsal tahammül sınırları zaman içerisinde iyice aşılmıştır.

Özellikle 2000'li yıllarda, ulusal ekonomik kalkınma gibi sıkça duyulan kavramların esasen yoksulluğun veya eşitsizliğin giderilmesinde doğrudan bir etken olmadığı, bu açıdan kalkınmanın ve ekonomik gelişimin spesifik sektörlerdeki çabalarla veya nüfus gruplarıyla ilişkili olduğu savunulmaktadır. Bu durum, Rosenstein-Rodan'ın "Big Push" (Büyük İtiş) teorisinde de ele alınmıştır (Bar-El ve Schwartz, 2006: 131) ve aynı zamanda, Nurkse'nin "dengeli büyüme" teorisi ile de ilişkilidir. Bir ülkeye yönlendirilen dış kaynakları dönemler itibariyle çok miktarda arttırmak, dış kaynak büyüme rasyosunu bir önceki döneme nazaran daha yüksek bir noktaya çıkaracaktır. Başka bir deyişle, belirli şartlar altında, çok sayıda projelere aynı zamanda girişmekle ekonomik büyüme hızını arttırmak mümkün kılınacaktır. Ancak, çok sayıda projenin aynı anda yürürlüğe girmesi yurtiçi kaynakları doğal olarak aşacağı için, yurtdışı kaynakların devreye girmesi söz konusudur (Tanrıku, 1983: 18). Bu da büyümek için daha fazla dış kaynak (borç) almayı teşvik eden bir durumdur. Diğer yandan, halkın genel beklentisi ise ülkedeki mevcut kaynakların daha etkin biçimde kullanılması yönündedir. Toplumdaki ekonomik açıdan eşitsizliğin giderilmesi ise daha sonraki bir aşamada gerçekleşecektir, bu durum "trickle-down" etkisinin bir sonucu olacaktır. Hirschman (1988) bu teorisinde "ölçüsüz büyümenin", sosyal sermayeyi güçlendirmeye yönelik çok amaçlı yatırım stratejilerinin dengesizce uygulanmasından kaynaklandığını savunmaktadır.

Nakdi dıştan yararlarla bağlı olarak, "dengeli büyüme" veya "büyük itiş" kalkınma için gerekli gören Rosenstein-Rodan, Nurske, Leibenstein gibi iktisatçılar; ekonomiyi, daha önce bahsedilen durağan durgunluk dengesinden kurtarmak ve yatırımların optimal dağılımını gerçekleştirebilmek için, büyük hacimde yatırım

yapmak gerekir görüşünü savunmaktadırlar. Küçük hacimde ve ayrı zaman dilimlerinde yapılacak yatırımların doğuracağı gelir artışı, tek bir defa yapılacak aynı tutardaki yatırımın doğuracağı gelir artışından daha küçük olur. “Dengeli büyüme ve “büyük itiş” teorilerinin, özet olarak, söylediği budur” (Kazgan, 2006: 272).

Ekonomilerde zaman içerisinde oluşturulan bir çok yaklaşımda, en yoksul nüfus gruplarının kalkındırılmasına odaklanarak, yine en fakir ekonomik sektörlerin devlet desteğiyle güçlendirilmesi, yabancı sermayeyi özendirici önlemlerin alınması, mali yardım ve ayrıcalıkların sağlanması, bazı yatırımların yeniden yapılandırılarak daha doğru biçimde yönlendirilmesi, kırsal alanlarda kentsel gelişimin gerekliliğinin savunulması gibi konular halen başlıca tartışılan sorunlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Daha geniş bir çerçevede; çeşitli ülkelerdeki birbirinden farklı planlama biçimleri, Friedmann’ın (2005) “küresel planlama kültürü” kavramının sağladığı tanım içerisinde ele alınmaktadır (Friedmann, 2005;184-185).

Dünya genelinde yaşam standartlarının ülkeler içerisindeki bölgelerdeki seviye farklılıkları ile eşitsizliğin yalnızca “hızlı bir kalkınma hamlesiyle” giderilemeyeceği ve gelir dağılımındaki farklılıkların bir çok alt nedeni olduğu da ilk olarak, Hans Singer tarafından savunulmuştur (Kim, 1997; 1909). Genel anlamda, ekonomik kalkınma sürecinin gelişimi de gerçekte bütün olarak ekonominin araçlarına daha nitelikli bir biçimde eğilerek; örneğin, bölgelere yapılacak yatırımların daha iyi alt yapılarla organize edilmesi ve kırsal toplumun üyelerinin daha iyi eğitimle, daha nitelikli bireyler haline dönüştürülmesine bağlı olacaktır (Bar-El ve Schwartz, 2006: 133).

Gelişmekte olan ülkelerde ve tarımsal üretim alışkanlığının gelişiminde özellikle etkili olan bir başka kavramda “yeşil devrim” olgusudur (Parasız, 2006: 131-134). Geçimlik düzeyde üretim yapan çiftçiliğin yerine, artı ürün yaratarak kar oluşturmaya neden olan yeni üretim teknikleri, özellikle çiftçilerin gelir artışını da perçinlemiştir. Böylelikle piyasa için yapılmaya başlanan bu üretimle beraber, tarımın ticaretleşme sürecinde gelişme göstermiştir. Bazı arazilerde geçimlik üretim yapılırken, diğer arazilerde ise bir dizi faktör karma ve modern çiftçiliğin önü açılmıştır.

Böylece, yeni üretim tekniklerinin yaygınlaşmasıyla beraber, özellikle dekar

başına gelir ve bazı tür tarımsal ürünlerin üretim miktarında artışlar oluşmaktadır. Tarımdaki bu çeşit ilerleme yeşil devrim olarak ifade edilmektedir.

Tarımdaki makineleşme ve emek faktörünün başka sektörlerle doğru yer değiştirmesi, mevsimlik tarım işçileri ile rekabete dayanamayan bazı üreticilerin çoğunlukla işsiz kalmasına neden olmuştur. Üretim açısından yeşil devrim olarak nitelenen gelişmeler, ilk aşamada tarımda büyük bir yeniliğe ve gelire neden olurken, rekabet ve ticari unsurlar açısından sektör üzerinde bazı olumsuzlukları da beraberinde getirdiği bilinmektedir. Tarımsal üretimle ilgili devlet desteğinin kısıtlanmasıyla ilgili fikirlerin Dünya Ticaret Örgütü önlemleri içerisine sokulması, özellikle kırsal alanlardaki gelir ve istihdam bozukluğuna üçüncül bir etken biçiminde eklenmiştir. Üretimde gözlenen artış, tarım sektörünün büyüdüğünü gösterirken, istihdam daralması ve kentlerde oluşan toplulaşma gibi sorunlar, özellikle kırsal kalkınma ölçütlerini olumsuz yönde etkilemeye devam etmektedir.

Kuramsal açıdan düşünüldüğünde kalkınma ve gelişme uygulamaları yörüngesinde, bütüncü bir kalkınma teorisi (daha dar anlamda bir kırsal kalkınma teorisi) gerçekleştirilebilir mi sorusuna, Ward ve Hite yapmış oldukları ortak çalışmada ulaştıkları çeşitli bulgularla cevap vermektedir. Kalkınma teorisinin gövdesini oluşturması bakımından, bazı çok taraflı yada ikili yapılanmaya sahip olan kalkınma amaçlı örgütlerin yapmış oldukları çalışmaların gözlemlenmesi, konuyla ilgili teorik yaklaşımları da etkileyebilmektedir. Dünya bankası (ve artan biçimde Avrupa Yeniden Yapılandırma ve Kalkınma Bankası'nın geçiş ülkelerini kalkındırmaya yönelik çalışmaları) desteğindeki entelektüel liderlik vasıfları sebebiyle, araştırmacılar modeller geliştirme açısından merkezi kaynaklara sahip olabilmektedirler. Kalkınma yada kalkındırma odaklı davranışlardan bir teori çıkarsaması yapılması için, teori bileşenlerine “yapay (doğaya uymayan) etkenlerin” eklemesi yapılmalıdır. Herkesin kabul edeceği gibi, bu şekildeki teorik çalışmalar araştırmacıları biçimsel ve eski kuramlara uygun (formel) modelleme yapmadan uzaklaştırabilmektedir. Ancak, Ward ve Hite yeni yaklaşımların oluşmasıyla, kalkınmanın eylemselleşmiş teorisine çok yönlü katkılar sağlanabileceğine inanmaktadırlar. Özellikle, kalkınma stratejileri bağlamında (az gelişmiş ülkeler, geçiş ekonomileri yada önceden planlı ekonomide olan ülkeler

ekseninde), dört farklı elementin birbiriyle bağlanılarak, genel ekonomi teorisi ve bölgesel bilimlerin katkısıyla optimum bir temel yaklaşım sağlanabilir. Henüz tam anlamıyla birbiriyle bağlantısı oluşturulamamış olan,

1.) Piyasa liberalizasyonu yada yapısal düzenlemeler,

2.) Küresel Entegrasyon,

3.) Fiziki Altyapı Yatırımları,

4.) Sosyal ve Kurumsal Altyapı Yatırımları, gibi unsurlar, temel anlamda uluslararası kalkınma stratejilerinin ana hatlarını oluşturmaktadır. Liberalizasyon temelli entegrasyon stratejisi de bu bağlamda, özel sermayenin akışını iletebilen, yerel üreticiler ile işgücünün küresel üretim ve ticaret sistemindeki bütün dinamiklerle veya ihtiyaçlarla örtüşebilecek bir “uyumlu piyasa çevresi” oluşturmayı amaç edinmiştir (Ward ve Hite, 1998: 249).

Bölgelerin ve kırsal alanların gelişiminde yürütülecek projelerde mevcut koşullara doğru bir biçimde odaklanmak veya konsantre olmak, bölgesel kalkındırma programlarının öncelikli hedeflerinden biri olmalıdır. Bu bağlamda kırsal bölgelerde yaşayan insanların (Örneğin; Çin’deki insanların yaklaşık yüzde 70’inin kırsal alanlarda yaşadığı düşünüldüğünde) kente göçmelerini teşvik etmek yerine, farklılaşan ve zenginleşen üretim araçlarının yerleşiminin kırsal alanlar için yeniden organize edilmesiyle, bu alanların daha yaşanır hale getirilmesi geniş kapsamlı planlamalarla mümkün kılınabilir (Friedmann, 2005: 228). Gazeteci ve yazar Çetin Atlan buna benzer biçimde “Kalkınma, gelişmeyle aynı tempoda olmadığında; toplumsal belaların da kapılarını kırıp açar” ifadesinde bulunmuştur. Bu anlamda düşünülmesi gereken asıl olgu, kalkınmanın ülkenin bütünsel olarak gelişmesine ve tüm yerleşim alanlarının (kırsal ve kentsel) şekillenmesine “nasıl ?” ayak uyduracağıdır. Ekonomik açıdan büyüyen ve gelişen bir ülkede kaydedilen ilerleme, toplumun her kesimince ne derece “eşit ?” paylaşılmaktadır.

Bilindiği üzere, kamu kesimi ile piyasa ekonomisi toplumsal ve özel ihtiyaçları gidermek için ekonomik etkinliklerde bulunmaktadırlar. Diğer yandan, uygulamada kıt kaynaklar bu sektörlerden birine yani, diğer sektör aleyhinde olmak üzere daha fazla

ayrılabilir. Bu durum, Adam Smith'in (1776) "Milletlerin Zenginliği" yapıtında; Fransa'da önceleri tarım kesimine aktarılan devlet kaynaklarının daha çok ticaretle uğraşan, burjuva kesimine doğru aktarılmasını: "Ağacın gövdesini bir tarafa ne kadar çok eğerseniz, sonrasında diğer tarafı dengelemek için aksi yöne doğru daha çok eğmek için, daha fazla güç harcarsınız" benzetmesindeki eleştiri kapsamında düşünölmelidir (Smith, 2006). Böyle bir yoğun kaynak ayırımı, özel ve kamusal yada toplumsal ihtiyaçların etkin veya dengeli bir biçimde giderilmesini önlemektedir. Örneğin; kaynakların önemli bir bölümünün piyasa sektörüne fazla ayırımı, ABD'nde (1970'li yıllardaki petrol krizi) göröldüğü gibi, daha az sosyal hizmet üretimine yol açarken (ki ölkedeki birçok ekonomist bu dönemde sosyal refah devletinin çöktüğünü ileri sürmüşlerdir), kamu sektörüne daha fazla tahsis edilmesi durumunda ise, eski Sovyetler Birliği'nde olduğu gibi özel ihtiyaçların yeterli düzeyde giderilmesini engellemektedir (çöküş sonrasında Rusya'da görölen sosyo-ekonomik harcamalarının artışıyla birlikte ortaya çıkan çalkantılar). Kaynakların kamu ve özel sektörler arasında optimal olmayan ayırımı, sonuçta refah düzeyini de önemli ölçülerde düşürebilmektedir (Şener, 2006: 37-38).

Ekonomik büyüme, gelir dağılımı veya yoksulluk son elli yıldır çok sayıda bilimsel araştırmaya konu olmuştur. Ülkeler arasındaki ekonomik düzey farklılıkları, ölkelerin içinde ise farklı toplumsal birimler arasındaki gelir veya yaşam standardındaki uçurumları oluşturan faktörler derinlemesine incelenmiş, konuyla ilgili yüzlerce yorum veya çözüm önerisi ortaya atılmıştır. Sonuç olarak ortak görüşler çerçevesinde, büyümenin ekonomik eşitliği perçinleştirici bir etkisinin olmadığı, toplumun ve sektörlerin her kesiminde, eş zamanlı büyümenin nadiren göröldüğüne yönelik bulgular üzerindeki tartışma devam etmektedir. Li ve Zou'nun (1998) yapmış olduğu ampirik çalışmada, gelir dağılımdaki eşitsizlik ve endojen (içsel) büyüme arasında görece bir ilişki olduğu, bu ilişkinin birimler arasındaki bölüşüm çatışmasından kaynaklandığı ifade edilmektedir. Hükümetin vergi uygulamaları politik-ekonomi uygulamaları ve mekanizmanın işleyişinde; "gelir vergisi uygulamasının daha eşit bir gelir dağılımını getirerek, daha yüksek gelir vergisi tahsisinin, daha düşük bir büyümeye gidilmesi anlamına geldiği ve genellikle gelir dağılımındaki eşitsizliğin büyümede muğlak bir etkisi olduğu" belirtilmektedir (Li ve Zou, 1998; 318). Ekonomik kalkınma

konusundaki diğ er bir perspektif ise istihdamın arttırılarak ve sonrasında gelirlerin de yükseltilmesi ç abasındaki birbiriye ç atış ma potansiyeline rağ men, bu yüksek amaç lara nasıl ulaş ilacağ ıdır. Geniş anlamda ifade etmek gerekirse; büyümenin yüksek seviyelerini yakalamak ve gelir üretimini sağ lamak için ihtiyaç duyulan ortamda, yüksek teknolojiye uyum veya sermaye yoğ un yatırımların fazlalığ ına ihtiyaç duyulmakla beraber, bununda istihdamda sınırlı bir artışı oluş turduğ una iş aret edilmektedir (konuyla ilgili bazı ampirik ç alış malar için ayrıca bkz; Williams (1981), Jaksch, (1974)), (Bar-El ve Schwartz, 2006; 133).

Kalkınmanın bölgesel düzeyde ele alınış biçimlerinde son yıllarda, birbirinden farklı ç ok sayıda fikir ve strateji ö ne sürülmüş tür. Kırsal alanlar özelinde, bu bölgelerin ö lkelerin iç sel geliş imiyle veya dış a dönük yapılarla geliş iminin sağ lanmasına yönelik arayış lar hız kazanmaya baş lamış tır. Coğ rafî etkenlerin yarattığ ı zorlukların, ulaş im teknolojileriyle ař ılmaya ç alış ılarak, yatırımların kırsal alanları modernleş tirme ekseninde uygulamaya sokulması, her geç en gün artan bir gereksinimdir. Kırdan – kente veya ç evreden-merkeze doç ru yönlenen gö ç hareketlerinin uzun dönemde yaratacağ ı sosyo-ekonomik maliyetlerinin ölç ümü bu bağ lamda, dikkatlice hesaplanmalıdır. Kent gör ünümünün giderek ç arpıklığ a uğ raması, suç oranlarının artış göstermesi, güvenlik-sağ lık harcamalarının buna paralel fazlalaş ması, vergi ö deyen bireylerin zihinlerindeki “koruyucu-gü ç lü devlet” tanımlamalarını da kurcalamaktadır. Sonuç ta, kırsal kalkınmanın toplumsal vergiler veya finansman araç larıyla desteklemesi, kentsel yaşam da gö ç ün olumsuz etkilerini hafifletmek için harcanan milli servetin ç ok daha az bir bölümünü oluş turduğ u unutulmamalıdır.

4.5.1 Merkez-Ç evre İliş kisinin Ekonomik Geliş meye Yönelik Etkileri

Paul Krugman, 1991 yılında yapmış olduğu ç alış mada, bir ö lkenin sanayileş miş bir merkez ve tarımsal üretimin olduğu bir ç evre ile yerleş im tercihlerinin, nasıl endojen (iç kaynaklı) bir biçimde farklılaş abileceğ ini incelemiş tir. Bu durumu basit bir modelle ifade eden Krugman, ulaş im olanaklarından kaynaklanan ticari yerleş imin, üretim bölgelerine yakın olma ihtiyacının Birleş ik devletlerdeki ekonomik aktivitelere olan etkilerini analiz etmektedir (Krugman, 1991; 483). Yerleş im ihtiyacında gör ülen talebin, üretimle doç rudan bir iliş kide olduğu, yine Kurgman’ın modelinde ortaya

konulmaktadır. Bu modelde iki bölge ve iki sektör ele alınmaktadır. Üretim yapılacak yere odaklanırken ve merkez-çevre ayrımını yaparken üç temel parametre doğrultusunda hareket edildiği ifade edilmektedir. İlk olarak üretimin ekonomideki payı, ölçek ekonomisinin varlığı ve son olarak, ulaşım maliyetlerinin düzeyi belirleyici etkenler olarak ele alınmaktadır. Böylelikle merkez-çevre (core-periphery) modeline göre; sanayi üretiminin yoğun ve ticaretin daha fazla katma değeri olan bölgelerde nüfusun yoğunlaştığı yerler “merkez”, diğer yanda ticari faaliyetlerin daha çok tarıma dayalı olan az nüfuslu tarımsal üretimin yapıldığı kırsal alanlarda “çevreyi” oluşturmaktadır. Bu yaklaşım, Thünen’in 1826 yılında ortaya attığı şehirleşme (çiftçilerin, banliyö yerleşimi ve üretim yeri arasında mekik dokuyan bireylere dönüşmesi) ve yerel rekabet koşullarının şekillenmesi üzerine oluşan modelin yeniden doğuşuna dayanmaktadır (Fujita, Krugman, Mori, 1999; 210) Diğer yandan Krugman’ın modeline yönelik diğer araştırmalarda, Lanaspa ve Sanz (2001; 426-428); yüksek yoğunlukta yerleşimin şehirler üzerinde oluşturulduğu ekonomik maliyetlerin, dönemler itibariyle ulaşım maliyetleri karşındaki durumun ekonometrik analizini yapmışlardır. Belirli parametreler doğrultusunda Krugman’ın modelinin eksik olduğu, geniş sanayi merkezlerinin daha küçük çevrelerce beslendiği ve ulaşım olanaklarının modernleştiği bölgelerde, yerleşim alanlarının merkezde kalmak yerine çevreye doğru kaydığı da ifade edilmektedir. Nitekim, daha sonraki çalışmalarında Krugman (1999), ekonomik aktivitelerin yoğunluğunun tek bir yöre ile sınırlandırılmayacağını, “merkezkaç yada merkez dışı” etkisinin, merkezci parametrelerle birlikte ele alınmasının daha doğru olacağını belirtmektedir.

“Kalkınmada Coğrafyanın Rolü” (The Role of Geography In Development) isimli makalesinde Krugman (1999); ekonomik aktivitelerin şekillenmesinde coğrafik yönlerin etkilerini de mercek altına almaktadır. Örneğin, ılıman iklim koşulların yaşandığı bölgelere nazaran ekvatora doğru yaklaşıldığında gelir düzeylerinin neden düşük gerçekleştiğine işaret edilmektedir. Burada ortaya çıkan kavram “ekonomi coğrafyası” olarak tanımlanmaktadır.

Bölgeler arasındaki üretim faktörlerinin başkalaşması, yine bu bölgeler arasındaki coğrafik farklılıklara bağlanması, John Luke Gallup, Jeffry Sachs ve Andrew Mellinger’in ortak yaklaşımlarında ele alınmaktadır. Bu açıdan bakıldığında tropikal

bölgelerdeki milli hasılanın düşük seviyede olması ve bu tip ülkelerde yerleşimlerin niçin daha iyi olan liman bölgelerinde yoğunlaşmasının nedenlerine inilmesi gerekir.

Adam Smith'in belirttiği gibi, su yolu ile ulaştırma, yalnızca karadan taşımanın sağlanabileceğinden daha geniş bir piyasayı her çeşit zanaata açık tuttuğundan, her türlü üretim faaliyeti de doğal olarak, deniz kıyılarında, kullanışlı ırmaklar boyunca, bölümlere ayrılıp gelişmeye başlamıştır. Su yolu ile taşımanın birtakım üstünlükleri olmasından ötürü, sanatın ve sanayinin ilk gelişmesinin, bu kolaylığın, her türlü emek ürününe bütün yeryüzünü Pazar olarak açtığı yerde konumlanması; bunların ülke içlerine sonradan yayılma olanağı bulması doğaldır. Ülkenin iç tarafları, uzun zaman için, malların çoğuna, kendilerini çevreleyip deniz kıyıları ile kullanışlı ırmaklardan ayıran topraklardan başka pazar bulamazlar. Tüm bu nedenlerden ötürü, pazarın genişliği, geniş bir süreçte o toprakların zenginliği ve kalabalıklığı oranında kısıtlı kalmak zorunda olmuştur (Smith, 2006: 20). Smith'in ifade ettiği biçimde, özellikle gelişen teknolojinin ve ilerlemenin, ulaşım olanaklarını (demir yolu, hava taşımacılığı) modernleşmesine kadarki zaman diliminde, üretim aktiviteleri ve ticaretin daha çok deniz limanları bölgelerinde geliştiğini açıklamaktadır.

Dünya Bankası 2006 yılı verilerine göre dünyada yaklaşık bir milyar insan giderek daralan kentsel alanlarda toplanarak yaşamlarını sürdürmektedir. Bölgesel olarak ülkelerdeki yerleşim merkezlerinin oluşumunda ticari ilişkilerin yanı sıra üretim faktörlerinin tarih içerisinde nasıl konuşlandığı, merkez olan bölgelerde kalımsal biçimde üretim olanaklarının kullanılabilir olması, günümüzde nüfusu on milyonları aşan metropollerin oluşumundaki başat etkenler olarak görülebilmektedir. Nitekim, bu iki yaklaşımda çelişkili olduğu düşünülebilir. Ancak, bu iki yaklaşımdan biri kalımsallığı, diğeri ise değişimi ifade etmektedir. Aşağıdaki Çizelgede, nüfusun belli coğrafi alanlarda toplanmasını etkileyen faktörler özetlenmektedir.

Çizelge 4.5 Farklı Coğrafi Alanlarda Bütünleşmeyi Oluşturan Etkenler

Merkezcil Güçler	Merkez Dışı Güçler
Piyasa büyüklüğü etkileri (bağlantılar)	Sabit faktörler
Kalabalık işgücü piyasası	Emlak kiralari
Saf dışsal ekonomik etkinlik	Saf dışsal ekonomik etkinliğin olmayışı

Krugman'a göre (Krugman, 1999; 142-143) yukarıdaki Çizelgenin (4.5) ilk sütunundaki güçler Marshallcı dışsal ekonominin üç kaynağını ifade etmektedir. Geniş yerel piyasaların tümünde geriye dönük bağlantılar (ölçek ekonomisinin bileşenleri kapsamında, geniş piyasaların ürün geliştirmek için tercih ettikleri yerel bölgelere olan bağlantıları) ve ileri yönelen bağlantılar bulunmaktadır. Örneğin; genişleyen iç piyasalar, yerel bölgelerde ara malların üretimini destekleyerek, ikincil nitelikteki üreticilerin maliyetlerinin düşürülmesine katkıda bulunabilmektedir. Endüstriyel yoğunluğun olduğu alanlarda ise güçlü bir işgücü piyasasına ihtiyaç bulunmaktadır. Özellikle bu bölgelerde yerel nitelikli işgücü açısından bakıldığında, işçiler için iş bulabilmek veya işveren için işçi alımı yapabilmek kolaylaşmaktadır. Bilginin dağılım etkisinin ışığında, ekonomik hareketliliğin yerelleşmesi, bu bölgelerin ekonomik dışsallığını da etkilemektedir. Çizelge'nin ikinci sütunundaki, merkez dışı kuvvetlere bakıldığında ise standartların daha düşük olduğu ancak, kullanışlı bazı durumların ortaya çıktığı da görülmektedir. Uluslararası bağlamda, belli başlı sabit etkenlerin kesinlik taşınması, yerel ve doğal kaynakların varlığı (yada güzelliği) bu bölge insanlarını üretim araçlarının (fabrika, atölye, madenler vb.) kendi yörelerinde kurulmasına karşı davranmaya itebilir (Krugman, 1999: 143-144). Arz açısından bakıldığında ise üretim birimlerinin, işçilerin olduğu yerlere kaydırılması veya talep açısından, faktörlerin yaygınlığı dağınık bir piyasa oluştururken, bazı imalatçıların da tüketicilere yakın olan yerlere konuşlanmayı tercih edebildiği durumlara rastlanılabilir. Ekonomik etkinliğin yoğunlaşması yerel bölgelerdeki arazi talebini de arttırmaktadır. Böylelikle emlak fiyatları ve kiralarındaki artışlar bölgedeki yoğunlaşmayı kırılabilmektedir. Ekonomik açıdan dışsallık da bu anlamda azalma veya tıkanma sürecine girebilmektedir.

Bireysel üreticilerin üretim yerlerini belirlerken pazara daha iyi ulaşım imkanlarını göz önüne almaları ve tedarikçilerin piyasayı geliştirebilmelerindeki yer seçimi etkenleri veya seçilmiş bu yerdeki diğer üreticilerin arz yaratabilmelerine geçiş sağlanmasıyla ilgili dairesel bir gelişim sürecinin var olduğuna ilişkin görüşlerin çok da yeni fikirler olduğu söylenilemez. Gerçektende coğrafyacılardan iyi bilinen Harris (1954) ve Pred (1966) gibi bilim adamlarının yapmış oldukları çalışmaların genel temasında "yerleşim ve seçim" konu başlıklarına sıkça rastlanılmaktadır (Krugman,

1999: 145). Peki bu fikirler tekrardan özellikle 1990'larla beraber neden iyice belenmeye başlamıştır?

Krugman'a göre bu soruya verilebilecek en iyi cevap, Harris ve Pred'in çalışmalarının altında yatan yerleşim düzeyindeki kusursuz ölçek ekonomisinin varlığına ilişkin, kesin varsayımların var olması şeklindedir. Ölçek ekonomisinin eksik olduğu durumlarda, üreticiler aktivitelerini gerçekleştirmede teşvik edici unsurlardan yoksun olabilmekte ve yalnızca çok sayıda yerel bölgelerdeki tüketicilere yani, sınırlı kesimlere arz yaratma işlevi görebilmektedirler. Bölgesel piyasadaki genişleme bu bölgede üretilen malların çeşitliliğinin artırılmasına ilişkin öngörülebilir bir gelişme olarak tanımlanamaz. Kazanç yada gelir artışı başka bir ifadeyle bu hikayenin merkezi konumundadır.

Bu durumun aynısının **bölgesel** (spatial) ekonomilerin geneli içinde geçerli olduğu belirtilebilir. **İskan veya yerleşim** (location) teorilerine bağlı ilginç sayılabilecek fikirlerin doğrudan yada dolaylı biçimde dayandıkları kuramlar, ölçek ekonomisinin bazı üretim aktivitelerinin coğrafi yoğunlaşmayı zorunlu kılmasıyla ilgilidir. Bu çerçevede, Weber'in (1909) bireysel üreticilerin yerleşim kararı alırken üretim ve dağıtım işlemlerindeki bileşik maliyetlerin azaltılmasında tek bir üretim alanının tespit edilmesi gerekliliğine yönelik bulguları; Christaller'in (1933), önermesindeki, şehirlerin varlığının merkezi alanların hiyerarşisine bağlı olması ki böylelikle, büyükşehirlerin daha geniş aktivitelere olanak sağlamasıyla ilgili tespiti kusursuz bir paralellik taşımaktadır. Ayrıca Lösch'ün (1940) yapmış olduğu araştırmasında ulaştığı varsayımlar doğrultusunda, merkezi yerlerin etkin örneklerinde görülen hexagonal (altıgen) piyasa alanlarının beslediği ekonomik aktivitelerin, yalnızca limitli sayıdaki sahalarda yapılmasına gereksinim duyduğu vurgulanmaktadır. Yerleşim teorisinin temel gösterilebilecek örneklerinden biri olan von Thünen'in (1826) arazi-rant etkileşimi analizinde ise artan gelir etkisinin rolü, ölçek ekonomisi dayanaklarından farklı bir açıdan, merkezi şehirlerin oluşumuyla ele alınmaktadır. Gerçekte, ekonomi coğrafyasına artan bu yeni ilginin, son çeyrek asırda ekonomileri kasıp savuran eksik rekabette artan gelirler devrimindeki **dördüncü dalga** olarak görülmektedir (Aktaran, Krugman, 1999: 145-146).

İlk dalga çağdaş endüstriyel örgütlerin doğuşuyla beraber gelmiştir ki böylelikle, eksik rekabetin tatmin edici modellerini tam olarak kuşatamayan ve yönetimi kolaylaştırmaya hizmet edici araçlar **ikinci dalgayı** ortaya çıkarmıştır. Ardından yeni uluslararası ticaret teorileriyle artan gelirlerin varlığına ışık tutulmaya başlanmıştır. **Üçüncü dalga** yeni ve modern büyüme teorileriyle ortaya çıkmıştır ve ekonomik büyüme kavramları üzerinde yeni yöntemlerin üzerinde etkili olmuştur. 1990'dan sonra gelişen ve derinleşen **yeni ekonomi coğrafyası yaklaşımları** ise en geniş biçimiyle ifade edilmek gerekirse; farklı tarzlardaki ekonomik analizlerle, bölgesel ekonomilerin, bazı teknik yöntem hileleriyle, eksik rekabette artan gelirleri açıklama amaçlı modelleme çalışmaları şeklinde özetlenebilir.

Krugman'a göre, yeni ekonomik coğrafya yaklaşımında göze çarpan en etkin özellik, yapılmış araştırmalarda bölünmemiş malların varsayılmasıdır. Modelleyiciler böylelikle –parçalı alanlara girmeden- çok sayıdaki yer seçimini “tamsayı veri” (integer) olarak kabul etme doğasına bağlı kalarak, modellerindeki analizlerinde sürekli değişken tespiti davranışlarında, örneğin; bir bölgedeki üretimin paylaşımını; bir değer olarak alabilmektedirler. Dixit-Stiglitz'in (1977) buzdağı, evrim ve bilgisayar (teknoloji) üçlemesi kapsamındaki monopolcü rekabet yaklaşımının yol açtığı, ekonomi coğrafyasındaki teknik analiz hilelerin eleştirisi; Krugman (1999), Fujita gibi ekonomistler tarafından sıkça yapılmaktadır.

Kırsal alanlar açısından bakıldığında, üretim olanaklarının bölgeselleşmesi, geçmişten gelen avantajları doğrultusunda, büyük kentsel alanlara daha yakın bir biçimde konumlanan sanayi veya ulaşım imkanlarının gelişmesiyle çevreye yayılarak yarattığı ekonomik çeşitlilik ve istihdam etkisinin varlığı oldukça önemlidir. Geçmişte tarımsal üretim faaliyetleri için kullanılan geniş alanların, sanayi üretiminin yaygınlaşmasına paralel olarak kentsel alanların içerisinde kalmasıyla, doğal niteliğini kaybedebilmesi gibi kritik çevresel riskler ortaya çıkmaktadır. Böylelikle, kırsal alanların dolayısıyla doğal-çevresel tabiat varlıklarının kaybı, nüfus hareketliliğiyle nitelenen göç ve sonrasında ortaya çıkan sosyal maliyetler üzerine güncel tartışmaların hafiflemesi henüz olası değildir.

5. AVRUPA BİRLİĞİ HAREKETİ

Araştırmanın bu bölümünde küresel bir ekonomik ve siyasi güç olan AB'nin, oluşum süreci nedenleri ile Birliğin getirdiği yeniliklerin, bölgesel-kırsal açıdan gözlenebilen sonuçlar çerçevesinde değerlendirilmesi yapılmıştır. Birliğin bölgesel ve kırsal kalkınma yaklaşımıyla, dünyadaki tüm ülkeler açısından örnek teşkil edebilecek yapısal ve uygulamaya yönelik politik-bilimsel anlayışının analizi bölüm içerisinde alt başlıklar biçiminde ele alınmaktadır.

5.1.1 Avrupa'da II. Dünya Savaşı Sonrası Ekonomik Entegrasyona Yönelik Eğilimler

Yakın tarih açısından dünya siyasi ve ekonomik ilişkilerinin özellikle 20. yüzyılda büyük bir dönüşüm içine girdiği bilinen bir gerçektir. İlk dünya savaşı, siyasi ve ekonomik gücün paylaşım anlaşmazlığından dolayı patlak vermiş, ikincisi ise daha çok ülke üzerinde imtiyaz sahibi olma uğraşında olan, ülkelerin (Almanya ve İtalya daha sonra Japonya) takip ettiği yayılcı politikalardan kaynaklanmıştır. Dünya devletleri arasındaki bu yıkıcı mücadele, yüzyıllardır küçük çapta veya gizliden gizliye sürmekte olan bir paylaşım kavgasının en somut örneğini oluşturmuştur. Sonuçta bu kavga, büyük bir ekonomik ve sosyal çöküntünün tüm dünya devletlerine yayılmasındaki en büyük etken olarak nitelenebilir.

II. Dünya Savaşının küllerinden yeniden doğma uğraşında olan Avrupa devletleri de savaşın yaratmış olduğu bu yıkıcı etkilerden kurtulmada, dayanışma için gerekli yapılanma konusunda, 1940'lı yılların son dönemlerinden itibaren uygulamaya yönelik arayışlar içine girdiler. Özellikle Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB), Doğu Avrupa üzerindeki askeri ve siyasi gücünün varlığı, liberal Batı Avrupa ülkeleri ve Amerika Birleşik Devletleri'ni (ABD) oldukça endişelendiren bir faktördü. Karşılıklı kutuplaşmanın, Doğu ve Batı ülkeleri ekseninde şekilleneceği savaş sonrası dönemde iyice belirginleşmeye başlamıştı. Güvenlik konusundaki çekinceler, ülke liderlerinin açıklamalarından anlaşıldığı üzere, yaklaşık yarım yüzyıl sürecek olan yeni bir savaşın habercisiydi. Bu dünya literatüründe adından sıkça söz ettirecek olan Soğuk Savaş kavramından başka bir şey değildi.

Totaliter rejimlerle Demokratik liberal rejimlerin kapışması olarak anılan II. Dünya Savaşının bilançosu ise fazlasıyla ağır oldu. Kıtalar arası tüm dünyaya yayılan bu büyük savaşa toplam 61 ülke katılmıştı. Savaşın, “Askeri hareket alanı 22 milyon km² ye kadar yayılmıştı. Bu savaşta yaklaşık olarak 110 milyon kişi silahlandırılmıştı. Yaşanan çatışmalarda 62 milyon kişi hayatını kaybetti, ki bu rakam o zamanki dünya nüfusunun yüzde 2.5’ ini içermekteydi. Diğer önemli bir nokta ise, savaşta verilen insani kayıpların **yüzde altmışının yalnızca sivillerden oluşmasıydı**”(Armaoğlu, 1995). Savaşa katılmış olsun yada olmasın, tüm dünya ülkelerindeki sanayi ve tarımsal üretim ile uluslararası ticaret neredeyse durma noktasına gelmişti. Savaş sırasında çoğu ülkenin ekonomisi çökmüş, özellikle 19. yüzyılın büyük devletlerinden biri olan İngiltere, Alman hava saldırıları ve sömürgelerindeki çatışmalardan dolayı derin yaralar almıştı. Bu süreçte, Fransa da yine Alman güçlerinin işgalinde kalarak bir hayli güç ve prestij kaybetmişti. Sovyet Rusya’ya baktığımızda ise, Alman ordusunun Stalingrad kuşatmasında ve hava saldırılarından oldukça geniş çaplı maddi çöküntü içine girdiğini görmekteyiz. Sovyetler bu savaşta yaklaşık 12 milyonu sivil olmak üzere toplam 23 milyon vatandaşını kaybederek, insani açıdan da en büyük zararı gören ülke olmuştur.

Avrupa ülkelerinin kıtadaki barışı ve refahı sürekli kılmadaki arayışlarıyla ilgili olarak Çağrı Erhan (2002 in Oran. B. eds);

1. “Politik açılardan Fransa ile Almanya arasındaki ikili sorunların kalıcı biçimde çözüme kavuşturulması gereksinimi.
2. Avrupa kıtasının güvenliği konusunda Sovyet tehdidine karşı koyabilecek bir bütünleşme oluşturma gerekliliği (Truman doktrini-Brüksel antlaşması-NATO).
3. Ekonomik açıdan savaş sonrası yıkımı ortadan kaldırarak refahı tesis etme ve yaygınlaştırma; Marshall yardımının etkin biçimde dağıtımının ve kullanılmasının sağlanması gereksinimi.
4. Savaş sonrasında ABD’nin, Almanya’yı tekrar Avrupa ekonomisine entegre edebilmek için konfederatif bir yapı üzerindeki geliştirdiği tutumlarının”, dikkat çekici bazı unsurlar olarak nitelendirmektedir.

Böylelikle özellikle Avrupa’da, savaş sonrası diriltilecek olan liberal piyasa

anlayışıyla, Kıta Avrupa'sı ve ABD arasındaki önce mali yardıma ve daha sonrasında uluslararası ticaretin geliştirilmesiyle birlikte, Birleşik Devletlerdeki savaş sonrası oluşan arz fazlası ticari malların eritilmesi kolaylaşacaktır.

Küresel bir barışı sağlamak amacıyla, ABD'nin San Francisco kentinde savaşa dahil olan devletler, 26 Haziran 1945 tarihinde Birleşmiş Milletler Örgütünü kurarak kendilerini güvence altına sokmayı amaç edinmişlerdir. Ancak, Avrupa Devletleri ABD'nin korumacı şemsiyesine alternatif olarak kendi aralarında da bazı güvenlik ve/veya ekonomik amaçlı ittifaklar kurmaya doğru yöneleceklerdir. Özellikle savaşın neredeyse bir moloz yığımına çevirdiği Avrupa'da İngiltere Başbakanı Winston Churchill'in 19 Eylül 1946 yılında Zürih'te yaptığı konuşmada ortaya attığı; "Avrupa Ailesi'ni yeniden yaratarak, Avrupa Birleşik Devletlerini kurma" fikri tartışılmaya başlamıştır (Moussis, 2004).

II. Dünya Savaşından sonra, Batı Avrupa devletlerini bütünleşme sürecine girmeye zorlayan en önemli faktörlerden biride Doğu Avrupa'da belirginleşen komünizm tehlikesidir. 1947-48 devresinde Prag'ın komünist idarenin hakimiyeti altına girmesi, Sovyetlerin Batı Alman **para reformuna** misilleme olarak Berlin'i ablukaya alması, Fransa ve İtalya'daki komünist partilerin Kominform'a dahil olmaları, İngiltere'nin Türkiye ve Yunanistan'ı Sovyet tehlikesine karşı savunabilecek güce sahip olmadığını ilan etmesi, ABD'nin Truman Doktrini'ni kabulüne neden olan güçlü etkenler arasında gösterilmektedir (Pollard, 1974 ss.157,158) (Aktaran, İşyar; 1998).

Savaş sonrası yıkımla boğuşan, genellikle liberal rejime bağlı diğer Avrupa devletlerine, Sovyetler Birliğine karşı bir savunma sistemi kurulmasından başka bir seçenek bırakılmamıştır. İlk girişim beş Batı Avrupa devleti, İngiltere, Fransa, Hollanda, Belçika ve Lüksembourg'dan gelmiş ve bu devletler 17 Mart 1948'de Brüksel'de bir Batı Avrupa Birliği'ni (Western European Union, Union Européene Occidentale) kurmuştur. Günümüzde de yürürlükte olan bu anlaşma ile taraflar hem ortak savunma, hem de ekonomik, sosyal ve kültürel işbirliği yükümlülüğü üstlenmişlerdir. Batı Almanya ve İtalya da 1954 yılında daha sonra bu Birliğe katılacaklardır

Moskova, Marshall'ın yardım önerisine, Avrupa Kalkınma Programı'na katıldıkları takdirde kontrolleri altına aldıkları Doğu Avrupa'nın, giderek ellerinden çıkacağı endişesiyle, "hayır" yanıtı verdiğinde, bir anlamda Soğuk Savaş (Cold War) açıkça başlamıştır.

Özellikle bağımsızlıklarını kazanmak uğraşındaki yada yeni kazanmış olan ülkeler, iki süper gücün rekabet alanları olarak belirmiştir. Dağılan imparatorluklardan oluşan yeni devletlere yapılan yardım da, ABD hegemonyasının ve Sovyet rekabetinin araçları arasında yer almıştır (Bostanoğlu, 1999). Soğuk savaş tehlikesi altında ABD'nin ittifaklar kurabilmesi kolaylaşmıştır. Avrupa'da yaygınlaşan çok uluslu, gerek siyasi, gerekse ekonomik ve ticari entegrasyonların temel hareket noktasında, **dünya siyasetinin bu dönem içindeki yapısı** durmaktadır.

Yakın tarih boyunca dünya siyasi ve ekonomik ilişkilerini her bakımdan etkileyen Soğuk Savaş olgusu ekseninde Vietnam'da ABD, Afganistan'da da Rus ordusunun yaşadığı olumsuzluklar, 1970'li yıllarda güçlenen ekonomik kriz, 1980'li yıllarda ikili ilişkilerin esneklik göstermeye başlamasına neden olan başlıca gelişmeler olarak belirtilebilir. Karşılıklı imzalanan silahsızlanma anlaşmaları, Sovyetlerin özellikle Gorbaçev döneminde Glastnost ve Prestroyka politikalarını benimsemeleri, kutuplar arası ilişkileri olumlu yönde etkilemiştir.

Sonuç olarak Avrupa'da soğuk savaşın 1991'de sona ermesine kadarki süreçte, **ekonomik kalkınma** sorununa Doğu ve Batı blokları kendi aralarında çok boyutlu entegrasyon çemberleri oluşturarak çözüm getirmeye çalışmışlardır. Avrupa'nın kalbindeki Yugoslavya'da yaşanan iç savaşa kadarki süreçte, diplomatik çekişmelerden başka, kutuplar arasında, herhangi doğrudan bir sıcak çatışma yaşanmamıştır. Böylelikle 1950'li yıllardan itibaren Avrupa Ekonomik Topluluğu üye ülkelerin kalkındırılmasına daha aktif bir şekilde odaklanabilmişlerdir. Diğer yanda, Doğu Bloğuna dahil olan Merkezi ve Doğu Avrupa ülkeleri, ekonomik ve siyasi yönden Sovyetler Birliği'ne paralel bir duruş sergilemişlerdir.

Soğuk Savaş Döneminin sone ermesini takiben, Avrupa Birliği'nde siyasallaşma

ve genişleme çabaları hız kazanmış ve özellikle Doğu Bloğundan kopan ülkelerin Birlik bünyesine katılması yönündeki, ekonomik kalkındırma programları devreye sokulmuştur.

5.1.2 Avrupa’da Entegrasyonun Siyasi ve Ekonomik Gerekçeleri

Tarih boyunca Avrupalılık fikrinin çeşitli biçimlerde bölgede kendini gösterdiği bilinmektedir. Özellikle bu kıtada, devletler arasında yaşanan bölgesel çatışmaların sonrasında sınırların kapsamı sürekli değişse bile, ülkeler arasındaki ticaret ve rekabet, ekonomik ilişkileri şekillendirmede oldukça etkili olmuştur. Avrupa’da ulus-devletler arasında yapılan savaşlar ve sonucunda imzalanan barış antlaşmaları sürecinde “Avrupa Federasyonu” düşüncesi gelişmeye başlamıştır. 17. Yüzyılda ünlü Alman düşünür Kant, Avrupa’da sürekli barış ortamını sağlayacak, “Avrupa Birleşik Devletleri” fikrini ilk kez ortaya atmıştır.

Sanayi devrimiyle birlikte, ulus-devletlerin kendi iç pazarları, ürünlerin satılması için yetersiz bir hale gelmiştir. Bu dönemde, siyasi değil, ticari engellemelerin olmadığı, serbest ticarete dayanan “ekonomik birlik” düşüncesi taraftar toplamıştır. Adam Smith’in 1773 yılında kaleme almaya başladığı Ulusların Zenginliği yapıtının ilk bölümünde; “Avrupa’daki yönetimin tutumunu, bir işten ötekine, bir yerden başkasına serbestçe geçebilmeye engel olduğundan ve emek ile mal mevcudunun türlü kullanışlarında ciddi eşitsizliklerin doğmasına neden olması açısından eleştirmektedir” (Adam Smith, 2006; 150). Gelişen fikirlerle birlikte ekonomik açıdan bölgeler arası bir güç birliğine doğru gidilme hedefi evrimleşmeye başlamıştır. 1819’da Prusya’da Maassen Tarifesi’nin kabulüyle ilk kez iç ticari engeller kaldırılarak; 1834 yılında Alman devletleri arasında Zollverein’in (gümrük birliği) temelleri atılacaktır. Ülkeler arası karşılıklı gelişen ticarete serbestliğe dayalı anlaşmalar, 19. yüzyıla gelindiğinde Avrupa ekonomisindeki olumsuz gelişmelerden dolayı etkisini giderek yitirecektir (Oran, 2002).

İlk olarak sanayi devrimi sonrasında (18 ve 19. yüzyıllarda), ticari ulaşım olanaklarının gelişmesi, Avrupa devletlerinin bir biri ardına sömürge arayışı içine girdiği ve hammadde ihtiyacının sanayileşme olgusu çerçevesinde büyük bir artış

gösterdiği bilinmektedir. 20. yüzyıla gelindiğinde ise “Bütünleşik Bir Avrupa” ideolojisiyle ilgili Coudenhove-Kalergi (1926) gibi **federalistler**, I. Dünya savaşı sonrasında Avrupa uluslarının federal bir anayasa oluşturarak, kıtanın bölünmez bir uluslararası güç olabileceği varsayımını savunmaktaydılar. Avrupa’da yaşayan bir ulusun nasyonal sosyalizm ideolojisi ekseninde, diğer milletler üzerinde bir üstünlük sağlamak için başlattığı ikinci yıkım savaşı sonrasında, Altiero Spinelli’nin şu görüşleri de taraftar toplamaya başlamıştı: “Ulusal devletler artık varlık nedenlerinin yitirmişlerdir; çünkü vatandaşlarının siyasal ve ekonomik güvenliğini artık garanti edemiyorlar ve yerlerinin bir federasyona bırakmalıdırlar”. Spinelli bu federasyonun adını “Avrupa Birliği” olarak tanımlamıştır (1972), (Aktaran, Moussis, 2004: 6).

Mitrany gibi işlevselcilerden farklı olarak Ernst Haas’ın geliştirdiği yeni-ışlevselci teori, Avrupa Ekonomik Topluluğu’nun fikir babası olarak kabul edilen Jean Monnet’in; “Avrupa Topluluğu’nun çekirdeği olan ortak eylem” yaklaşımına görece olarak daha yakın bulunmaktadır. Robert Schuman, Monnet esinli ünlü 9 Mayıs 1950 bildirgesinde, Avrupa bütünleşmesinin izleyeceği yolu tespit etme yöntemini; “Avrupa... ilk önce de facto bir dayanışma yaratan somut başarılarla inşa edilecektir” sözleriyle ifade etmiştir (Watson, 1972). Bu bağlamda yeni-ışlevselci görüşlerin merkezinde “taşma” etkisi yatmaktadır. Leon Lindberg (1963) “taşma etkisi”ni: “Özgül hedeflerle bağlantılı bir eylemin, ilk hedefin ancak daha ileri eylemlerle güvenceye alınabildiği, bir sinerji yaratan durum” olarak betimlemektedir (Aktaran, Moussis, 2004: 8) (İşyar, 1998). Avrupa Birliği’nin oluşumda özellikle “taşma etkisi” kapsamında dinamizm yaratan genişleme olgusu, Birliğin siyasi, sosyal ve ekonomik hedeflerinin yaratılmasında itici bir mekanizma gibi işlev görmektedir.

Avrupa Bütünleşmesinin süreci içerisinde 7 Mayıs 1948’deki Batı Avrupa devletlerinden 750 delegenin katılımıyla oluşturulan Avrupa Kongresi’yle birlikte kurulan Avrupa Hareketi (Mouvement Européen) adlı örgüt, bütünleşme yönündeki eğilimlere de hız kazandıracaktır. Ayrıca, 1949 yılının 5 Mayıs günü itibariyle, “Avrupa Konseyi” adlı yeni bir siyasal örgüt oluşturulacaktır. Marshall Planı yardımlarının Avrupa devletlerinde bir eş güdüm çerçevesinde dağıtılabilmesini gerçekleştirmek için aynı yılda kurulan Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü (OEEC) devreye sokulacaktır.

Böylece, 9 Mayıs 1950’de Fransa Dışişleri Bakanı Schuman’ın ünlü açıklamasındaki (Schuman Deklarasyonu); Ruhr bölgesinde bulunan zengin kömür yatakları ile çelik tesislerinin işletilmesi için Avrupa ülkelerinin üye olacağı bir uluslararası örgüt fikri de bu dönemde etkisini gösterecektir. Schuman açıklamasında:

“Avrupa tek ve genel bir plana göre kurulmayacaktır. Belli alanlarda yoğunlaşmış işbirliği zamanla fiili bir dayanışma yaratacaktır. Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu, Avrupa Federasyonu için ilk basamak olarak ortaya ekonomik gelişmenin derhal kurulmasını sağlayacaktır.” (Bozkurt, 1993: 12) diyecektir.

Schuman’ın planında yer alan AKÇT’nin asıl amacı, bir Avrupa Federasyonu kurulması olarak anlaşılabilir. Bu fiili durumun ileride, Fransa ile Almanya arasında herhangi bir muhtemel savaşı “düşünülemez değil, fakat materyal olarak imkansız” bir pozisyona sokmayı amaçladığı da iddia edilebilir.

Fransa ile Almanya’nın siyasal ve ekonomik alanlarda yakınlaşmaya başlamasının resmi sonucu; 18 Nisan 1951’de Paris’te imzalanan ve 23 Temmuz 1952’de yürürlüğe giren Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu Antlaşmasıdır. Bu antlaşmanın sınırlı kapsamına rağmen, Avrupa Meclisi ile Avrupa Adalet Divanı, ilgili hükümler çerçevesinde kurulmuştur.

AKÇT oluşumuyla birlikte Avrupa devletleri, tarihte bir ilki gerçekleştirerek, kendi iradeleri ile ulusal egemenliklerinin bir bölümünü uluslararası (supranasyonel) başka bir kuruma devretmişlerdir. II. Dünya Savaşı’ndan yeni çıkmış, milyonlarca vatandaşını kaybetmiş, ekonomik ve siyasi yıkım yaşayan Avrupa ülkelerinin, entegrasyon temelini en başta savaş sanayi olmak üzere endüstriyel gelişim için büyük önem taşıyan, bu iki sektörde başlaması da tesadüf değildir.

Dolayısıyla kömür ve çelik sektöründe başlayan ekonomik entegrasyon oluşumu, Avrupa’da sürekli barışın sağlanmasının ilk adımı olmuş ve bugünkü Avrupa Birliği’nin temeli böylelikle atılmıştır. Ancak, AKÇT antlaşmasının elli yıl olarak

öngörülen süresi 23 Temmuz 2002 tarihinde sona ermiştir. Kömür ve çelik sektörleriyle ilgili özel kurullar Topluluk hukukuyla bütünleştirilerek kaynakları, uluslararası yükümlülükleri ve de uygulama programları Avrupa Topluluğu'na devredilmiştir (Hobe, 2006: 170).

Çok çeşitli örgütlenme çalışmalarına gebe olan Kıta Avrupa'sında, Avrupa Savunma Topluluğu ile Avrupa Siyasal Topluluğu'nun oluşturulmasına yönelik farklı boyutta girişimler meydana gelmiş, ancak, bu çabalar sonuçsuz kalmıştır. Bir taraftan NATO'nun kurulması, diğer taraftan Avrupa bütünleşmesinin önce ekonomik alanda gerçekleşmesinin daha gerçekçi olacağı düşüncesi, bütünleşme çabalarını ekonomik alanda yoğunlaştırmış ve 25 Mart 1957'de Roma'da, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu (AET) kuran Antlaşma, daha önce AKÇT üyesi olan, altı ülke tarafından imzalanmıştır. AET gibi Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM) da 1 Ocak 1958 tarihinde yürürlüğe giren Roma Antlaşmasıyla kurulmuştur. Böylelikle, 1965'de kurucu üyelerin imzalamış oldukları "Birleşme Antlaşması" (füzyon antlaşması) sonucunda, AKÇT, AET ile EURATOM için tek bir Konsey, Komisyon ve Parlamento oluşturulmuş, bütçeleri birleştirilmiş ve söylemde "Avrupa Toplulukları" terimi kullanılmaya başlamıştır (ikv.org.tr, 09.08.2006).

Aynı dönemde, diğer bazı Avrupa ülkeleri (Avusturya, Danimarka, Norveç, Portekiz, İsveç, İsviçre ve İngiltere), İngiltere'nin önerisiyle 1960 yılında Stockholm'de imzalanan bir anlaşma ile Avrupa Serbest Ticaret Alanı'nı (EFTA) kurmuşlardır. EFTA ülkeleri kendi aralarında sanayi ürünlerinde gümrük ve eş etkili vergilerle diğer kısıtlamaları kaldırmışlar, ancak, üçüncü ülkelere karşı ulusal mevzuatlarını uygulamayı sürdürmüşlerdir. Bu temel farkın dışında, o dönemde EFTA ile AET'nin önemli farklarından bir diğeri de; EFTA'nın **tarım sektörünü** serbest ticaret alanı içine almaması olmuştur. Zaman içinde üyelerinin büyük bir kısmının AET'ye katılmasıyla, eski önemini yitirmiş olan EFTA günümüzde, İzlanda, Liechtenstein, Norveç ve İsviçre'den oluşmaktadır ve AB ile EFTA'nın üç üyesi arasında (İzlanda, Liechtenstein, Norveç) farklı bir Avrupa Ekonomik Alanı (AEA) kurulmuştur. 1968 yılında Gümrük Birliği'nin tamamlanarak yürürlüğe girmesiyle üye ülkelerin gümrük alanları, tek bir gümrük alanı haline gelmiştir. EFTA aynı zamanda Çek ve Slovak Cumhuriyetleri ile (

1 Temmuz 1992); Romanya (1 Mayıs 1993); Bulgaristan (1 Temmuz 1993); Macaristan (1 Ekim 1993); Polonya (1 Eylül 1994.); Slovenya (1 Temmuz 1995) ile serbest ticaret anlaşmaları imzalanmıştır. Bu ülkelere ek olarak, EFTA; Estonya, Letonya, Litvanya (10 Aralık 1991) ve Arnavutluk (10 Aralık 1992) ile Ortak İşbirliği Deklarasyonları imzalanmıştır. Bütün bu anlaşmalar, bahsedilen ülkelerin, piyasa ekonomisine geçiş içerisinde olduklarının bir göstergesi olarak algılanmaktadır. Bu nedenle, anlaşmalarda bir simetri bulunmamaktadır, taraf ülkelere on yıllık geçiş süresi ve anlaşmanın yürürlüğe girmesiyle birlikte EFTA piyasasına girme imkanı tanımaktadır. EFTA'nın Türkiye ve İsrail ile de imzalanmış Serbest Ticaret Anlaşmaları bulunmaktadır. (dtm.gov.tr, 10.08.2006) .

Roma Anlaşmasıyla kurulan Avrupa Ekonomik Topluluğu 1989 yılında Berlin Duvarının yıkılması ve Doğu ile Batı Almanya'nın birleşmesi sonrasında, 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin de dağılarak, Doğu Bloğu'nun tamamen ortadan kalkmasıyla birlikte derin bir dönüşüm sürecine girmiştir. Ekonomik açıdan büyük bir sıkıntıya düşen Doğu Avrupa ülkeleri, Avrupa Topluluğu'nun ilgisini çekmeye başlamıştır. Aynı süreçte AET üyesi ülkeler, ekonomi ve serbest ticaret alanında gerçekleştirdikleri uluslar-üstü mekanizmayı; siyasi bir entegrasyona dönüştürme amacına yönelik çalışmalara ağırlık vermeye başlamışlardır. Bu açıdan bakıldığında, Topluluk üyesi ülkeler arasındaki uluslararası anlaşmaların oluşturduğu ve müktesebata dayanan siyasi ilişkilerin, sözde federalist bir yapı kapsamında düzenlenmesi sağlanılmıştır (Weiller, 1999).

5.1.2.1 Tek Bir Para ve Avrupa

Avrupa Ekonomik Topluluğu'nda mali açıdan önemli bir yıl olan, 1972'de altı AB ülkesi, kendi ulusal paraları arasındaki ve dolara karşı dalgalanmaları azaltmayı kararlaştırmışlardır. İlerleyen tarihlerde, 1988 yılındaki Ekonomik ve Parasal Birliğin (EPB) kurulmasını içeren Delors Raporu yayınlanmıştır. Rapora göre Ekonomik ve Parasal Birliğin üç aşamada gerçekleşmesi kararlaştırılmıştır :

- 1-Para ve Bütçe konularında idari düzenlemeler yapılması.
- 2-Avrupa Para Enstitüsünün kurulması.

3-Ulusal paraların dönüşüm oranlarının sabitlenmesi, konularında anlaşmaya varılmıştır (ec.europa.eu/economy_finance/euro/origins/origins_4_en.htm Erişim tarihi: 08.10.2006).

Avrupa Bütünleşmesi süreci 1960'lı ve 70'li yıllarda birçok ekonomik ve siyasi sorunlarla yüzleşmiştir. Genişleme politikasıyla birlikte bu sorunlar, daha fazla hissedilmeye başlamıştır. 1973 petrol krizini takiben yaşanan ekonomik durgunluk ve daralma, Topluluk üyesi olan ülkeleri yoğun olarak etkilemiştir. Bu dönemde özellikle "Korumacı" ekonomik yapı üzerinde durulmaya başlanmıştır. "Gümrük Birliği 1968'de tamamlanmış olmasına rağmen, *Ortak Pazar* aşamasına, mevcut sorunlar sebebiyle geçilememiştir. Bu sorunları aşmak için Komisyon, 1985'te bir dizi öneriyi sıraladığı *Beyaz Kitap*'ı yayınlamıştır. Böylelikle, Roma Antlaşmasının 236. Maddesine dayanılarak kurucu antlaşmada değişikliğe gidilmiştir. Bu çerçevede imzalanan *Avrupa Tek Senedi 1 Temmuz 1987'de* yürürlüğe girmiştir. Tek Senetle birlikte Avrupa Topluluğu'nda karar alma konusunda oy birliğinden, nitelikli oy çokluğuna doğru bir kayma yaşanmıştır. Parlamento'nun etkinliği yeni düzenlemelerle beraber genişletilmektedir. Yeni üye kabulü ve Ortaklık Anlaşmalarının onaylanmasında Parlamento yetkilerinde artış sağlanmıştır. Adalet konusunda İlk Derece Mahkemeleri bu senetle birlikte hayata geçirilmiştir. Avrupa Tek Pazarı'nın kurularak faaliyete geçirilmesi, alınan kararlar doğrultusunda öngörülmektedir. Sosyal Politika, Ekonomik ve Sosyal Uyum, Teknolojik Araştırma-Geliştirme çalışmaları, Çevre gibi yeni politika alanlarında Topluluk yetkileri derinleştirilmiştir. Avrupa Siyasi işbirliğinin sağlam temellere oturtulması Tek Senetle birlikte güvence altına alınmaya çalışılmıştır.

1991 yılında Avrupa Toplulukları, biri Siyasi Birlik diğeri Ekonomik ve Parasal Birlik üzerine iki hükümetler-arası konferans gerçekleştirmiş ve bu konferanslar 1992'de Avrupa Birliği'ni kuran, Avrupa Birliği Antlaşması'nın imzalanması ile sonuçlanmıştır

Maastricht'te 7 Şubat 1992 yılında imzalanan Avrupa Birliği Antlaşması, Avrupa halkları arasında, "siyasi açıdan daha yakın bir birlik yaratma sürecinde" yeni bir dönemi başlatmıştır. Bu antlaşma ile Avrupa Toplulukları temelindeki ilişkiler sağlam politikalarla ve işbirliği biçimleriyle takviye edilmeye başlanacaktır. Küresel bir güç olarak görülme arzusunda olan, Birlik üyesi ülkelerin ekonomik birlikteliklerini, siyasi

zemine taşıma amaçları çerçevesinde, Maastricht'in önemi daha iyi anlaşılmaktadır (Moussis, 2004: 28).

İlk olarak, Avrupa Birliği Anlaşması ile üye ülke halklarının hak ve çıkarlarının daha iyi bir biçimde korunması amacıyla "Avrupa Vatandaşlığı" kavramı getirilmiş ve bununla ilgili yasal bir çerçeve çizilmiştir. İkinci olarak Avrupa Birliği Antlaşması ile Avrupa Toplulukları (AKÇT, AET ve EURATOM) ve Avrupa Birliği Antlaşması ile oluşturulan iki yeni eylem alanı (Ortak Dışişleri - Güvenlik Politikası ve Adalet ile İçişleri Alanında İşbirliği), ortak bir çatı altında toplanmıştır.

Avrupa Birliği kurucu Anlaşmasının (B) Bölümünün ilk bendinde, Birliğin öncelikli amacının, ekonomik ve sosyal gelişimin sürdürülebilirliği, iç sınırların olmadığı bir ortamda ülkelerin karşılıklı uyumlaştırılmasının sağlanması için parasal birliğin ve tek bir para biriminin gerekliliğine vurgu yapılmaktadır. Anlaşmanın diğer bölümlerinde ise Birlik üyesi ülkelerin bir birlerine ekonomik ve siyasi açılardan yakınlaştırılması için alınması gerekli önlemler ve yapılması zorunlu olan yasal değişikliklerin açıklamaları yapılmaktadır.

- Ortak bir dış güvenlik politikası,
- Birlik vatandaşlığının tahsis edilerek serbest dolaşımın ve farklı milletlerdeki bireylerin haklarının gözetilmesi,
- Adalet ve iç işlerinde uyum,
- Topluluk kurum ve alt yapılarının siyasal anlamda etkinliğinin güvenceye alınması için, "Topluluk müktesebatı" nı tam olarak sürdürmek ve güvenceye almak, Kurucu Anlaşmanın öncelikli amaçları olarak tanımlanmaktadır (Anonim-a, 2007).

Avrupa Birliği Antlaşması daha önce üye ülkeler arasında yapılan anlaşmaları kapsamakta, çevrelemekte ve bazı yeni anlamlarla bir bakıma değiştirmekteydi. İlerleyen süreçle birlikte, Antlaşmanın adı "Avrupa Topluluğu Yasası" olarak değiştirilmiştir. "Avrupa Ekonomik Topluluğu Antlaşmasını değiştiren maddeler, madde G'yi , AKÇT ile ilgili maddeler, madde H'yi, Avrupa Atom Enerjisi

Topluluğuna değinilen dzenlemeler de madde I'yı oluşturmuştur (Moussis, 2004: 29). Ekonomik ve Parasal Birliğin oluşumunda ise;

- Yıllık enflasyon oranının, en dűřük enflasyona sahip uć űlkenin ortalamasından ancak, **1,5** puan fazla olabileceđi.
- Uzun vadeli faiz oranı en dűřük enflasyon oranına sahip 3 űlkenin faiz oranı ortalamasını, **iki** puandan fazla ařamayacađı.
- Kamu borçlarının GSYİH'nın **yüzde 60** oranından yüksek olamayacağı.
- Bütçe açıklarının ise GSYİH'nın **yüzde 3'ünü** geçmeyeceği.
- Son iki yıl itibari ile diğer bir üye űlke parası karşısında **devalüe edilmemiş** halde bulunması, gibi bazı ön koşullar kabul edilmiştir.

Çizelge 5.1 AB, ABD ve Japonya' Enflasyon Artış Oranları (Bir önceki yıla göre yüzde değişimi)

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005*	2006*
Euro Alanı	1,1	2,1	2,4	2,3	2,1	2,1	1,9	1,7
AB-15	<i>1,2</i>	<i>1,9</i>	<i>2,2</i>	<i>2,1</i>	<i>2,0</i>	<i>2,0</i>	<i>1,9</i>	<i>1,8</i>
AB-25	1,6	2,4	2,5	2,1	1,9	2,1	2,1	1,9
ABD	2,2	3,4	2,8	1,6	2,3	2,1	2,8	2,3
Japonya	-0,3	-0,7	-0,7	-0,9	-0,3	2,1	0,2	0,3

Kaynak: Eurostat, IMF, (*)OECD; Tahmini veriler

Maastricht kořullarının kabul edilmesiyle beraber, ortak bir ekonomik yapının iřletilmesi ve sürdürülebilir kılınmasında oldukça önemli görűlen, parasal birliđin oluřumu da hız kazanmıřtır. Serbest ticaretin üye űlkeler arasında daha sađlıklı yürütűleceđi inancıyla benimsenen “Euro” para birimine gećen űlkeler, Birlik içerisinde farklı bir **mali alan** kurmuřlardır. Özellikle, bankacılık ve finans açısından güçlü bir merkez olan **İngiltere'nin** bu alana dahil olmayıřı, bir bakıma AB içindeki finansal uyum konulu tartıřmaların halen devam etmesindeki en bařat etken olarak görűlebilir.

5.2. Genişleyen Bir Küresel Güç: Avrupa Birliği

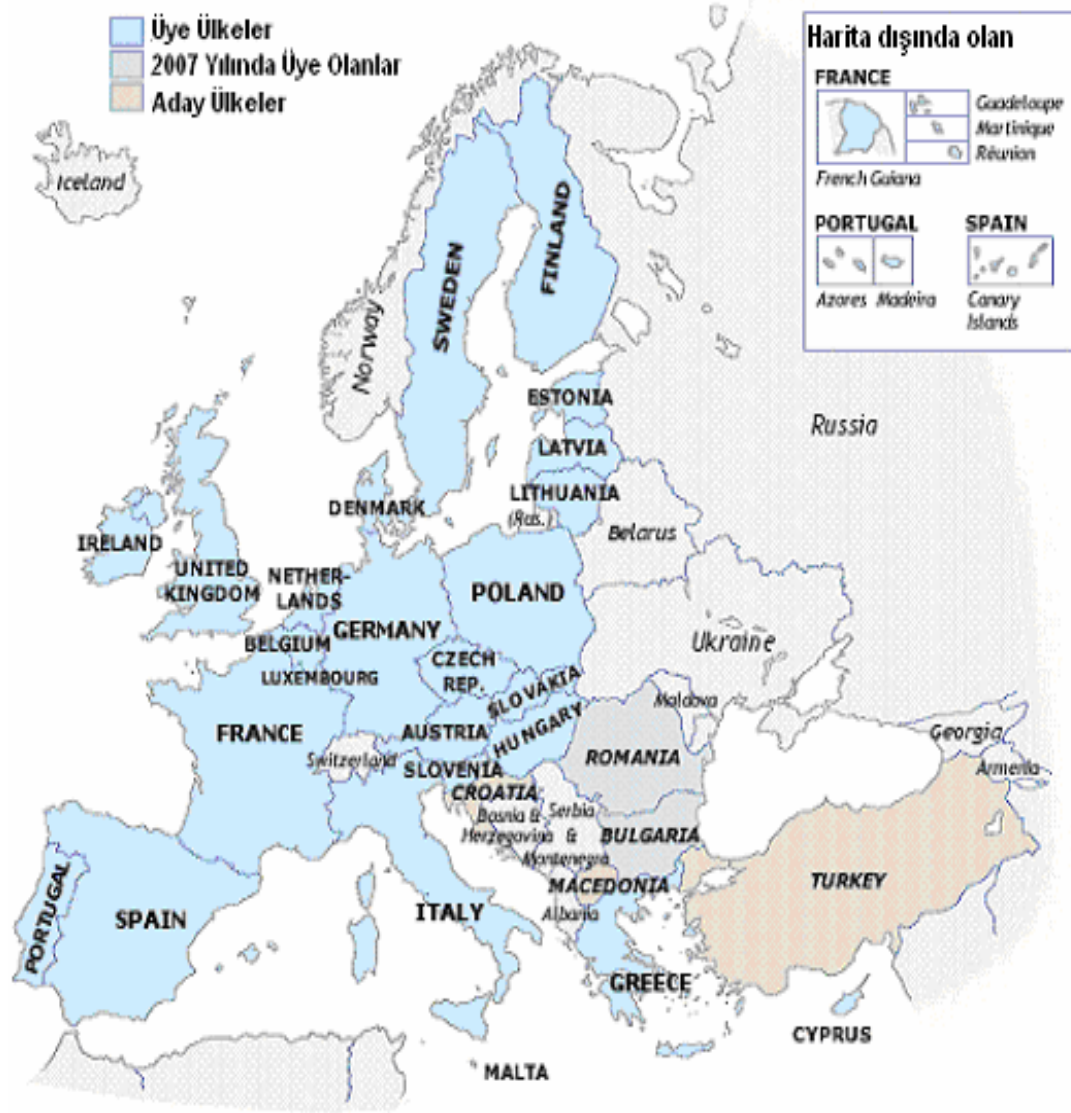
Siyasi ve ekonomik bir açılımla 1993 yılında gerçekleştirilen Kopenhag Avrupa Birliği Konseyi; "isteyen **Orta ve Doğu Avrupalı ülkeler** Birlik üyesi olacaklardır. Katılma, bir ülke ekonomik ve siyasi koşulları yerine getirerek üyelik yükümlülüklerini üstlenmeye hazır olur olmaz gerçekleşecektir" şeklindeki tarihi sözü vermiştir. Avrupa ülkelerinde özellikle, ticari dinamizmi canlandırma amacıyla yönlendirilen, liberal ekonomi politikaların en somut ürünü ise Avrupa Ekonomik Topluluğu konseylerinde tartışılmaya başlanan *genişleme olgusu* oluşturmaktadır. AET'nin ilk genişlemesi, 1972'de İngiltere, Danimarka, ve İrlanda'nın Topluluğa üyelik antlaşmalarının imzalanmasıyla gerçekleşmiş, ardından 1981'de Yunanistan ve 1986'de İspanya ve Portekiz'in katılımıyla üye sayısı 12'ye yükselmiştir (www.ikv.org.tr).

Avrupa'nın Güney şeridinde Yunanistan, İspanya ve Portekiz'in 1981/1986 yıllarında Topluluğa katılımı üçüncü bir genişleme hareketi (dalgası) olarak kabul edilmiştir. AB'nin üye sayısı, 24 Haziran 1994 tarihinde Korfu'daki Avrupa Konseyi toplantısındaki katılım anlaşmalarının ardından, 15'e yükselmiştir. Bu dördüncü genişleme dalgasıyla beraber, Avusturya, İsveç ve Finlandiya Birliğin 1995 yılından itibaren, tam üyesi olmuşlardır. Korfu toplantısında Norveç de katılım anlaşmasını imzalamıştır. Ancak, ülkede yapılan halk oylamasında yüzde 52,8'lik gibi bir çoğunluk tam üyeliğe karşı oy kullanmış ve Norveç'in AB üyeliği gerçekleşmemiştir.

Böylelikle, 2004 yılında ülke sayısı bakımından en büyük ve geniş hacimli olan beşinci genişlemeyle birlikte AB'nin toplam 25 üyeli dev bir entegrasyon haline geldiği görülmektedir (Hobe, 2006: 171). Son olarak, 1 Ocak 2007 tarihi itibarıyla, büyük ekonomik sorunlarla boğuşan, Bulgaristan ve Romanya'nın da tam üyeliğe kabulüyle, Avrupa Birliği ailesinin üye sayısı 27'ye çıkmıştır.

Aşağıdaki haritada (Şekil 5.1) AB'nin en son genişlemeyle birlikte tam üye olan ülkelerin durumu belirtilmektedir.

Şekil 5.1. AB Haritası: 2007 Yılı İtibariyle Üye ülkeler

Kaynak: www.eu.int, (Anonim-a)

AB kamu oyu içerisinde üzerinde hassasiyetle durulan konuların başında gelen genişleme hareketleri, özellikle aday ülkelerin gelecekleriyle ilgili çeşitli öngörülerini de doğrudan etkilemektedir. Bulgaristan ve Romanya'nın ekonomik açıdan güçsüz bulunması sebebiyle ve de 2004 yılındaki en geniş hacimli genişleme dalgasıyla birlikte; AB sınırları içerisindeki bölgeler arası dengesizlikler, kişi başına düşen gelirlerin dağılımındaki eşitsizlikler gibi bir çok konunun, Birlik içerisinde daha derin tartışmalara yol açabilmesi güçlü bir olasılıktır.

Çizelge 5.2 AB'nin Ülkeler İtibariyle Genişleme Süreci

18 NİSAN 1951 KURUCULAR		
1. LÜKSEMBURG	2. İTALYA	3. FRANSA
4. F. ALMANYA	5. BELÇİKA	6. HOLLANDA
1 OCAK 1973 1. GENİŞLEME		
7. İNGİLTERE	8. DANİMARKA	9. İRLANDA
1 OCAK 1981 2. GENİŞLEME		
10. YUNANİSTAN		
1 OCAK 1986 3. GENİŞLEME		
11. PORTEKİZ	12. İSPANYA	
1 OCAK 1995 4. GENİŞLEME		
13. İSVEÇ	14. FİNLANDİYA	15. AVUSTURYA
1 MAYIS 2004 5. GENİŞLEME		
ÇEK CUMHURİYETİ, ESTONYA, MACARİSTAN, LETONYA, LİTVANYA, MALTA, POLONYA, SLOVAKYA, SLOVENYA, GÜNEY KIBRIS RUM YÖNETİMİ		
1 OCAK 2007 6. GENİŞLEME		
BULGARİSTAN	ROMANYA	

Çizelge 5.3 AB ve Diğer Küresel Çaplı Ekonomilerin Reel GSYİH Oranları (yüzde artış)

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005*	2006*
Euro Alanı	2,8	3,5	1,6	0,9	0,5	2,0	2,0	2,2
AB-15	2,9	3,6	1,7	1,0	0,8	2,2	2,2	2,3
AB-25	2,9	3,6	1,7	1,1	0,9	2,3	2,3	2,4
ABD	4,4	3,7	0,8	1,9	3,0	4,4	3,0	2,9
Japonya	-0,1	2,4	0,2	-0,3	1,4	4,2	2,1	2,3

(*)Tahmini değerler

Kaynak: Eurostat, IMF

Gelir kazanımları açısından yeni on üyenin, on beş üyeli Avrupa Birliği ekonomisine çok büyük katkılarda bulunduğu görülmektedir. Yapısal uyum programları açısından özellikle Polonya gibi merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinin, tam üyeliğiyle beraber oluşan yeni ekonomik ihtiyaçların, AB içerisindeki mali yardım kaynaklarının etkin dağılımı konusundaki baskıları arttırmıştır.

Çizelge 5.4 AB 15 İç ve Dış Ticareti

	1999	2000	2001	2002	2003
AB'nin AB dışına ihracatı	760.192	942.044	985.754	997.237	979.648
AB içi ihracat	1.339.172	1.565.815	1.603.279	1.610.919	1.594.76
AB'nin AB dışından ithalatı	779.825	1.033.436	1.028.403	989.244	992.750
AB içi ithalat	1.273.006	1.491.051	1.508.954	1.508.827	1.509.803

Kaynak: Eurostat, IMF

Diğer yanda dünya ekonomisindeki daralmanın; 2001 ve 2002 yıllarındaki

yansımaları, ABD ve Japonya'nın yanısıra AB'yi de olumsuz yönde etkilemiştir. Avrupa Birliği'nin dış ticaret dengesinin, Birlik içi durumdan farklı olarak, **ithalat lehine** olduğu, yine bu dönemde görülmektedir. Aşağıdaki Çizelge'de net doğrudan yatırımların uluslararası düzeydeki dağılımı gösterilmektedir.

Çizelge 5.5 AB, Japonya ve ABD'deki Uluslararası Yatırımlar (2003 yılı, Milyar Euro)

	Net Doğrudan Yatırım	Net Doğrudan Dış Yatırım	Euro Bölgesinde Doğrudan Yatırımlar
Danimarka	1,8	25,9	24,2
İsveç	-11,1	63,5	74,6
İngiltere	-346,3	485,0	831,2
Diğer AB ülkeleri	105,6	108,8	3,2
AB Kurumları	-0,1	0,0	0,1
Japonya	5,0	53,6	48,7
ABD	-3,3	492,8	496,2

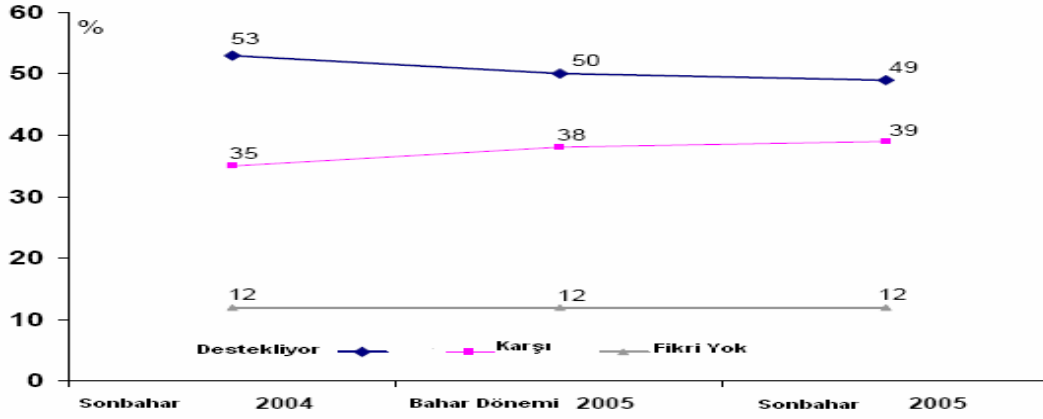
Kaynak: Eurostat.

2004-2005 yıllarında (Çizelge 5.3) AB 15 ve AB 25 GHYİH rakamları arasındaki eşitliğin (artış olmayışın) nedenleri olarak, özellikle genişlemenin yarattığı nüfus artışı ve yeni üye ülkelerin içsel ekonomik sıkıntıların yarattığı bazı olumsuzluklar sayılabilir. Genişleme sonrası AB ekonomik durumunun analiz edildiği Komisyon raporunda, Birlik içi ticaret ve doğrudan yabancı sermaye akışlarının serbest ticaret alanlarının artmasıyla bir ivme kazandığı belirtilmektedir. **Tarımda** özellikle, Polonya (yüzde 19), Litvanya (yüzde 16) ve Letonya (yüzde 12,5) gibi üye ülkelerdeki sektörde çalışanların toplam istihdam oranındaki yüksek paylarının, AB ortalamasının çok üzerinde olmasının yarattığı olumsuz tabloya ayrıca değinilmektedir. Tarımsal arazi oranının yüzde 25'e yükselmesi ve ticaret hacminin de yüzde 10 artış göstermesinin, Birlik içerisindeki dengeleri etkilediği ifade edilen raporda, tarımsal üretkenlikteki artışın, Yunanistan, İspanya ve Portekiz örneklerinde görüldüğü gibi zamanla düzene girmesinin beklendiği, AB kamuoyuna duyurulmaktadır.

(http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/occasional_papers/2006/ocp24en.pdf.)

Aynı Raporda özellikle 25 üyeli AB'nin genişlemesinin devamı konusundaki, üye ülkelerdeki kamu oyu desteğinin bir miktar azaldığına yönelik tespiti dikkat çekicidir.

Şekil 5.2 AB Genişlemesine Yönelik Üye Ülke Vatandaşları Arasındaki Kamuoyu Araştırması

Kaynak: Eurobarometer, 62,63,64'üncü sayılar

Avrupa Birliği kamuoyundaki genişleme karşıtlığının özellikle eski doğu bloğu ülkelerinin birliğe kabulüyle daha da geliştiği bilinmektedir. Bu eğilimin temel nedenlerinin içerisinde, AB bütçesine üye ülkelerin yapabildikleri katkı paylarının eşit bir dağılım gösteremeyişidir. Birliğin web portalındaki bütçe raporlarında (2007), üye ülkelerin toplam gayri safi hasıllarının, **yüzde birlik** bir bölümünün katkısıyla AB bütçesinin oluşturularak, vatandaşların hizmetine sunulduğu ifade edilmektedir. Çeşitli antlaşmalar ışığında, AB bütçesinin açık vermesi gibi bir durum da tamamen ortadan kaldırılmıştır. Ayrıca, toplam nüfusa göre, kişi başına yıllık bütçeye yapılan katkı da yaklaşık **235 Euro**'dur. Bu bakımdan örneğin; yaklaşık **39** milyon nüfusa sahip olan Polonya ile, **10** milyonluk nüfusuyla Bulgaristan ve **22** milyon vatandaşıyla Romanya'nın Birlik Bütçesine yaklaşık **16,5** milyar Euro katkıda bulunuyor olması gerekir. Bu durumda, üyelerin AB bütçesine yapacağı katkıların demokratik bir biçimde dağılım gösterebilmesi için, ülkelerin ayrı biçimde, kişi başına milli gelir düzeylerine göre kendi bütçelerinden, birlik bütçesine pay ayırması sağlanmaktadır. Ancak, bu düzenlemeler, birlik bütçesine yapılacak mali katkılar açısından, yüksek gelirli eski üye ülkeler üzerinde daha büyük ekonomik baskıların oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Böylelikle, Almanya, Fransa ve Benelüks ülkelerindeki görece fakir ve işsiz kesimler

doğal olarak Birliğin, yoksul ülkelere doğru genişleme stratejisi sıkça eleştirmektedir. Ekonomik katkı ve bölüşüm sorununun, bu bakımdan aslında AB'nin gelecek dönemlerde, ortak sosyo-ekonomik politikaların finansmanındaki yaklaşımlarını da etkilemesi söz konusudur.

Genişlemenin yarattığı olumsuzluklar ve Birlik vatandaşlarına getirdiği yeni ekonomik yükümlülüklerin yanı sıra, dünya ekonomik konjonktüründeki dalgalanmalar da Birliğe tam üye olmak için bekleyen aday ülkelere yönelik karışıklığın artışıdaki önemli etkenlerdir. Avrupa Birliği'nin 2007 yılını, “**Avrupa: Herkes İçin Eşit Fırsatlar Yılı**” olarak ilan etmeyi planlamasının altında da genişlemenin yarattığı sosyo-ekonomik sorunların bulunduğu yadsınamaz bir gerçektir (European Commission, 2006a). Avrupa Birliği sınırları içerisinde özellikle fonların dağılımı konusunda artan yapısal sorunlar, eski ve yeni üye ülkeler arasındaki ekonomik “bölüşüm” ve “katkı” gibi başlıklar üzerindeki tartışmayı körüklemiştir.

Çizelge 5.6 2004 ve 2005 yıllarında 25 üyeli AB'nin dış ticareti (Milyar Dolar)

AB (25) Toplamı	2004	2005
İhracat	3714	4001
İthalat	3791	4135

Kaynak: WTO

Dünya ticareti açısından güncel verilere bakıldığında da 25 üyeli Birliğin küresel bir ekonomik güç olarak ön plana çıktığı görülmektedir. Avrupa Birliği'nin 2000 yılında dünya ihracatındaki payı yüzde **38.9** iken bu oran, 2005 yılında, ancak yüzde **39.4**'e kadar yükselebilmiştir. Dünya Ticaret Örgütü'nün verilerine bakıldığında dünya ithalatında Birliğin toplamdaki payı 2000 yılı için yüzde **39.1** iken 2005 yılında ise yüzde **39.3** oranında gerçekleşmiştir. Fakat, dünyadaki ekonomik ilişkilerin bütününde yaşanan ve Çin'in ucuz maliyetli üretimiyle dengede tutunmaya çalışan ithalat ve ihracat rakamlarındaki yavaş artış hızı, doğal olarak AB'yi de (yüzde paylaşımındaki yavaş artış hızı) olumsuz biçimde etkilemiştir. Sonuç olarak, AB üye ülkeler arasındaki bölgeler bazındaki eşitsizliğin giderilmesine yönelik olan fonların etkin kullanımı, Birlik kıstasında küresel ekonominin yarattığı olumsuzlukların aşılması açısından, çok önemli bir sosyo-ekonomik mücadele aracı rolüne sahip olmuştur.

6. AB ORTAK TARIM ve KIRSAL KALKINMA POLİTİKALARI

Bölgesel bir güç olarak ortaya çıkan Avrupa Birliği, kuruluş tarihinden itibaren farklılaşarak gelişen bir ekonomik entegrasyona dönüşmüştür. Birliğin bu dönüşüm sürecinde, üye ülkeler arasında oluşturulan ortak politikalar konusunda da köklü dönüşümler yaşanmıştır. AB Ortak Tarım Politikası ile kırsal kalkınma anlayışı da bu süreçte gelişim gösteren özelliklere sahip olmuştur. Gerek uluslararası tarım piyasalarında, gerekse Birliğin kendi iç piyasalarında farklılaşan koşullar, Ortak Tarım Politikasının finansman araçlarının da yeniden yapılanmasını sağlamıştır.

AB'nin ortak bir bütçe ile üye ve aday ülkelere yapılacak finansal yardımları organize ettiği bilinmektedir. Ancak, bu ortak bütçenin kullanımıyla ilgili Birlik içerisinde üye ülkeler arasındaki tartışmalar giderek artmaktadır. Bütçeye yüksek miktarlarda katkı yapan ülkelerin daha az oranlarda finansal destek alma olanaklarına sahip olmaları AB'nin mali geleceğinin yeni ve eski üyeler arasında sorgulanmasına neden olmuştur. Örneğin, 2007 yılı için AB üye ülkelerinin toplam gayri safi milli gelirinin yüzde 1.08'lik oranında, ortak bütçenin **126,5 milyar Euro** olması öngörülmüştür (2006 yılına göre yüzde beşlik bir artış söz konusudur). Diğer yanda, bütçeden yapılan toplam ödemelerin ise 27 üyeli Birliğin gayri safi milli gelirinin, yalnızca yüzde 0,99'luk bir kesimine denk gelen, 115.5 milyar Euro miktarında gerçekleşmesi, geniş bir coğrafyada yer alan AB üye ülkelerini daha kapsamlı mali fonlar yaratma arayışına itmiştir.

Tarım ve kırsal kalkınma araçlarını desteklemek amacıyla bütçeden yapılan harcamaların 2007 yılı için gösterilen taahhüt miktarı 42.7 milyar Euro civarındadır (2006 yılına göre yüzde 0.6'lık artışla). Yalnızca kırsal kalkınma için yapılan harcama miktarı ise 12.4 milyar Euro olarak saptanmıştır (2006 yılına göre yüzde 3'lük bir artışla).

AB geliştirmiş olduğu ortak tarım ve kırsal kalkınma anlayışıyla ve çeşitlendirdiği finansman araçlarıyla, Birlik vatandaşı üretici ve tüketicileri gözeterek, dengeli bir **sosyo-ekonomik kalkınma modeli** kurmuş durumdadır. 2007-2013 yılında toplam **975 milyar Euro** tutarındaki mali araçlarla AB; bölgesel, çevresel ve kırsal kalkınma gibi sosyo-ekonomik amaçlarına ulaşmada, son derece kararlı bir yapı ile iradeye sahip olduğunu tüm dünyaya göstermektedir.

6.1 Avrupa’da Bölgesel ve Kırsal Kalkınma Anlayışının Gelişim Süreci

AB Ekonomik entegrasyonunun temelinde, pazar mekanizması etkilerinden Topluluk ölçeğinde en iyi şekilde yararlanma amacı yatmaktadır. Avrupa genelinde çok yönlü bir Ortak pazarın kurulmasından önce, ülkeler açısından ekonomik faaliyetlerin ulusal kapsamda gelişmiş olduğu düşünülmektedir. Böylelikle, doğal olarak belli ekonomik etkinlikler, zaman içerisinde gümrük engelleriyle uluslararası rekabetten korunan belli bölgelerde toplanmıştır. Sınırların ortadan kalkmasıyla, gerek Topluluk ve gerekse yabancı menşeli (özellikle ABD ve Japonya) firmalar, ekonomik faaliyetleri için yine doğal olarak, alt yapısı en çok gelişmiş ve nitelikli insan gücünün bulunabileceği bölgeleri tercih etmişler ve yatırımlarını bu alanlara yönlendirmişlerdir. Sonuç olarak, ekonomik etkinliklerde yoğunlaşma, bölgesel yoğunlaşmayı davet etmektedir. Pazarın hızlı biçimde gelişmesi bu yoğunlaşmayı daha da hızlandırmaktadır.

Tarımsal ve sanayi tabanlı ekonomik faaliyetlerin belli bölgelerde yoğunlaşması yerine, olabildiğince muhtelif bölgelere yönlendirilebilmesi ve bölgesel gelişmişlik farklılıklarının artmasına engel olunması amacıyla ulusal ve AB düzeyindeki düzenlemelerin hayata geçirilmesi zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Bölgesel farklılıklar, Birlik genelinde bakıldığında ulusal düzeydeki farklılıklardan daha fazladır. AB’nin en geniş katımlı genişleme hareketi sonrasında; nüfusun **yüzde 30** civarında artması, fakat buna karşılık Birliğin milli gelirinin yalnızca **yüzde beş** oranında büyümesi, yardıma yönelik bütçe oluşumundaki tartışmaları daha da derinleştirmiştir. Birliğe 2004 yılında tam üye olan ülkelerle, çiftçi sayısı **dört milyon kişi** daha artmış ve zengin ile fakir kişiler arasındaki gelir farkı da **yüzde 50** oranında yükselmiştir (EC, 2004a: 7) Ayrıca, bölgesel gelişmişlik dengesizliği yaşayan ülkelerin kendi gayret ve kaynaklarıyla bu sorunu aşmaları olanaksızdır. Dolayısıyla, Birlik düzeyindeki dengesizliği azaltmak amacıyla, Topluluk ölçeğinde sosyo-ekonomik düzenlemelerin tek bir çatı altında toplanması AB Bölgesel ve Kırsal Kalkınma Politikasının ana hareket noktasını oluşturmuştur.

Avrupa’daki kırsal alanlara yönelik reform çalışmalarıyla ilgili olarak geride bırakılan yıllar boyunca kayda değer değişimler yaşandığı gözlemlenmiştir. Bu değişimlerin nedenleri arasında, kırsal bölgelerdeki nüfusun azalışı, gerek şehirlere göç,

gerekse tarımsal üretimin zamanla terk edilmesi veya diğer bölgelerdeki kentleşme ile tarımsal üretime sağlanan desteklerden yararlanma isteği bulunmaktadır. Günümüzde birçok Avrupa Birliği vatandaşının ve politikacıların kalkınmayla ilgili olarak aklılarındaki en temel konuların başında “Avrupa’nın kırsal bölgelerini ileride nasıl bir geleceğin beklediği ?” sorunsalı bulunmaktadır. Bu endişelerin soyo-ekonomik yani, “Avrupalı çiftçiler için bir gelecek var mı ?” veya ekolojik olarak “biyolojik çeşitlilikteki azalış durdurulabilecek mi ?” gibi iki açıdan ele alındığı görülmektedir (Westhoek, 2006: 7).

Bölgesel Politikası kapsamında Avrupa Birliği, 2000 yılındaki reformlaşma hareketlerinin başlamasından itibaren, tam üyeliğine başvurmuş olan aday ülkelere hatırı sayılır miktarlarda ekonomik kalkınma ile yapılandırmaya yönelik mali yardımlar sağlamıştır. Bilindiği üzere aday ülkelerden 10 tanesi Mayıs 2004’ten itibaren AB ailesine katılmışlardır. Bu yeni genişleme dalgasıyla, Birlik içerisinde Bölgesel ve Kırsal Kalkınma Politikası, bölgeler arası dengesizliklerin giderilmesinde çok daha önemli bir pozisyona gelmiştir. Bölgeler arası eşitsizliklerin 15 üye ülkeli AB’dekine nazaran 25 Üyeli Birlikte toplam 254 bölgeyle birlikte daha da derinleştiği gözlemlenmiştir. Ocak 2007 tarihinde Bulgaristan ve Romanya’nın da AB ailesine dahil olmasıyla bu sorunun ülkeler açısından daha da ağırlaştığı ifade edilebilir. Bölgeler arası eşitsizliklerin giderilmesiyle ilgili olarak Avrupa Birliği, genişleme hareketi öncesinde de başlangıç niteliğinde çeşitli çalışmalar gerçekleştirmiştir.

Avrupa ülkelerindeki ulusal ve AB kaynaklı politikalar, kırsal bölgelerdeki gelişimin yönünü belirlemede etkin olma amacını gütmektedirler. Diğer yandan, makroekonomik gelişimler ve demografik değişimler gibi genel koşullardaki farklılaşmalar da Avrupa’daki kırsal alanların başkalaşması üzerindeki temel etkenlerden bazılarıdır. Bölgesel ve Kırsal Kalkınma politikaları, AB’nin niteliksel önem verdiği ve titizlikle uyguladığı bir politika olarak tanımlanmaktadır (Anonim-a, 2007). Bu politika sayesinde sosyal, kültürel ve coğrafi koşullar nedeniyle gelişmemiş bölgelerin, gelişmiş bölgelere yakın bir gelir düzeyine ulaştırılması temel amaçlar şeklinde nitelenmektedir. Bu hedeften hareketle, özellikle AB üye ülkeleri, kurumsal yapılanma çalışmalarına hız vererek, konuyla ilgili gerekli görülen düzenlemeleri başlatmışlardır.

6.2 AB Bölgesel Kırsal Kalkınma Politikasının Tarihsel Gelişim Süreci

Avrupa Birliği bölgesel ve kırsal kalkınma ile ilgili belirlediği ciddi politikalarının gelişimine bakıldığında, **1957** yılında kurucu ülkelerin, Roma Anlaşmasını imzalayarak, ekonomik birliği sağlamlaştırmak ve çok yönlü ekonomik kalkınma çerçevesinde çeşitli bölgeler arası farklılıkları gidermeyi ayrıca, gelişmemiş (tercih edilmeyen) less-favoured bölgeleri kalkındırmayı, ilk kez bu dönemde kabul ettikleri görülmektedir. Bu alanlar içerisinde **sınır bölgelerinin** geleneksel bazı dezavantajlarının bulunmasıyla ilgili olarak, örneğin; uluslararası ticaret sınırlamalarının ve askeri istilalara en açık konumda yer almaları gibi olumsuzlukların (Anderson ve O' Dowd, 1999), Avrupa'nın dış ülkelere uzanan bölgelerdeki durumun iyileştirilmesine yönelik çalışmaların, daha kapsamlı planlanmasına neden olduğu görülmektedir.

1958 yılında, bölgesel kalkınmayla ilgili ilk olarak tarımsal kalkınma konusu üzerinde durulmuş ve FEOGA * ile Avrupa Sosyal Fonu bu tarihte oluşturulmuştur. Süreç içerisinde, yapılan çalışmalar sonucunda 1975 yılında, Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (ERDF) kurulmuştur.

1989-93 Döneminde, Avrupa Konseyi Brüksel'deki toplantısında (Şubat 1988), Dayanışma Fonuna (ki bu günümüzde Yapısal Fon adını almıştır) 68 Milyar ECU aktararak aktifleştirilmesini kabul etmiştir. Avrupa Birliği Kurucu Anlaşmalarının onayı (1992, Maastricht) ve 1993 yılında yürürlüğe girmesiyle beraber, tek pazar, parasal ve ekonomik birliktelik ile uyum fonu araçlarıyla; çevre, ulaşım, kalkınma konularındaki projelerin desteklenmesi kabul edilmiştir.

Edinburg Avrupa Konseyi Toplantısında (Aralık 1993) yaklaşık **200 Milyar ECU** (1997 fiyatlarıyla) yani, Birlik Bütçesinin üçte birinin, yapısal fonlar ve balıkçılıkla ilgili finansal araçların yönlendirilmesi için ayrılması, 1994-1998 sürecinde gerçekleştirilmiştir.

* Diğer bilinen kısaltma adıyla EAGGF(European Agricultural Guidance and Guarantee Fund)

Berlin'deki Avrupa Konseyi Toplantısında (Mart 1999) yeni reform düzenlemeleriyle, Yapısal Fon'un Uyum Fonunu da desteklemesi kararı alınmıştır. Bu fonların, 2000-2006 yılları arasında her bir yıl için, 30 Milyar Euro yani, yedi yılda **213 Milyar Euro**'dan fazla mali güce sahip olması sağlanmıştır. Üyelik Öncesi Yapısal Politika Aracı (ISPA) ile Özel Tarım ve Kırsal Kalkınma Programı (SAPARD), PHARE* programının tamamlayıcıları olarak, yedi yıllık süreçte ekonomik, sosyal ve çevresel kalkınma konularında Merkezi ve Doğu Avrupa'daki aday ülkelere mali açıdan destek olunması için kullanıma açılmıştır.

Lizbon'daki Avrupa Konseyi Toplantısı kararlarında (Mart 2000) ise, istihdam üzerine yoğunlaşan bir strateji çerçevesinde Birliğin 2010 yılına kadar dünyada, dinamik bilgi ve bilişim zeminli bir ekonomiyle, en iyi şekilde rekabet edebilir konuma ulaştırılması amaçlanmıştır. Gothenburg Konsey toplantısında (Haziran 2001) bu stratejinin içine **sürdürülebilir kalkınma** bağlantısı da konulmuştur. Kopenhag Avrupa Konseyinde (Aralık 2002) Birliğe 10 yeni ülkenin üyeliği sağlanmıştır. Yeni üye olacak ülkelerde Bölgesel Kalkınma amaçlı bilgi toplama süreci de böylelikle hız kazanmıştır.

18 Şubat 2004 tarihinde, Avrupa Komisyonu, yeni üyeler için uyum reformlarını açıklamıştır. Buna göre; *uyum için yeni ortaklık çerçevesinde*, yakınlaşma, rekabet edebilirlik ve işbirliği konularında 1 Mayıs 2004'te tam üye olan G. Kıbrıs, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Latviya, Litvanya, Malta, Polonya, Slovakya ile Slovenya **yeni kalkınma stratejilerine** dahil olmuşlardır (EU Regional Policies, working for the regions, 2004b: 1-5).

Bölgesel yardımlar özellikle az gelişmiş bölgelerin kalkınmasına ivme kazandırmak amacıyla geliştirilen araçlar olup, sadece belirli bölgeler içinde uygulanabildiği için Topluluk genelinde yaygınlaştırılmamaktadır. Bu nedenle, mali

*PHARE ilk önce G24 zirvelerinde kullanılan bir kısaltmadır. 14-16 Temmuz 1989'da Paris'te yapılan 16. G7 zirvesinde, Avrupa Konseyi G24'ün Polonya ve Macaristan'daki değişim süreçleri için sağladığı mali yardımın koordinasyonu görevlendirilmiştir. Kısaltmanın açılımı Pologne et Hongrie Assistance pour la Restructuration Economique'nin baş harflerinden oluşmaktadır (Rupp, 2001: 9).

yardımlardan yararlanacak bölgelerin toplam nüfusunun, topluluk nüfusunun yüzde 50'sini aşmaması da gerekmektedir. Bu kapsamda, Komisyon her bir üye devlet için yardımdan istifade edebilecek bölgelerin o ülkenin toplam nüfusuna oranını gösteren tavan eşikler, başka bir deyişle ülke kotaları belirlemiştir. Örneğin, 2000-2006 döneminde Yunanistan'ın ülke nüfusunun % 100'ü bölgesel yardımlardan istifade edebilmiş iken, Belçika nüfusunun ancak % 30.9'u bölgesel yardımlardan yararlanabilmiştir. Katılım öncesi yardım ve kırsal kalkınmaya yönelik alt finansal desteklemelerin (2007-2013 mali dönemi) özellikle **Türkiye** gibi aday ülkelere aktarımında, kırsal kalkınmaya yönelik planların (IPARD) ve desteğin dağılımı organize edecek kurumların yani, Tarımsal ve Kırsal Kalkınma Kurumu gibi oluşumların sağlanmış olması gerekli bir koşuldur.

Birlik üyesi ülkeler arasında kalkınmışlık seviyeleri açısından derinleşen farklılıkların giderilmesi yada Avrupa Birliği'nin belki de çözülmesine neden olabilecek; bölgeler kıstasındaki ayrımcılığın tamamen ortadan kaldırılması, yakın gelecekte halledilebilecek küçük bir sorun olarak nitelenemez. Dünya çapında yoksulluğun artışı ve dolayısıyla da ortaya çıkan marjinal akımların şiddete başvurmaya başlaması, global güçler olarak nitelenen bazı AB üye ülkeleri, ABD, Japonya gibi ulus devletlerin karşısında duran en ürkütücü ve küresel boyuttaki tehdittir. Bu bağlamda, Birleşmiş Milletler ve uluslar-üstü örgütlenmelerin eğilmeleri gereken en temel konuların başında; dünyadaki bölüşüm sorununun, değişim gösteren iklim koşullarıyla birlikte, nasıl bir boyuta ulaşacağını öngörüp, gerekli insani önlemleri alabilecek erken uyarı sistemlerine **nasıl** sahip olunabileceğini saptamaktır.

6.2.1 AB Politik Amaçları Dahilide Kırsal Gelişimin Temel Felsefesi

AB'nin 1993 yılından itibaren kazanmış olduğu yeni siyasi ve sosyo-ekonomik nitelikleri itibariyle, Bölgesel Politikaların ortak amacı kısaca: *Avrupa vatandaşlarının gereksinimleri ve çevre ile ilgili şartların dikkate alınarak kırsal kesimin gelişimini teşvik etmek* biçiminde nitelendirilmektedir. Bu amaç doğrultusunda üye ülkelerden AB ortak bütçesine transferler yapılarak, gelişmemiş bölgelerin kalkınmasına yardımcı olunmaktadır. Ancak, çoğunlukla kırsal alanlarda yaşayan çiftçilerin finansman sorunu ve tarımsal sigortayla ilgili yapılanma süreci halen geliştirilmeye açık bir konudur (Anderson, 2003:168).

Bu bağlamda, bölgesel ve kırsal kalkınmanın bazı başlıklar altında temel felsefesi olarak (Gülçubuk, 2005):

- Ekonomik, toplumsal ve kültürel boyutları bulunan bir süreç olduğu,
- Doğal çevrenin korunduğu bir uygulamanın gerçekleştiği,
- Eşitlik ve adalet ilkeleri ile geliştirilmiş kırsal yaşam düzeyinin sağlanılmasını,
- Kırsal halkın, ülke gelişmişliğinden ve refahından yerinde kalarak, nitelikli bir pay alabilmesini,
- Kırsal emeğin üretken olduğu ve haklarını aldığı bir istihdam biçimini,
- Kırsal alanda yaşayanların kredi ve tarımsal yayım hizmetlerinden en uygun biçimde yararlanabildiği bir çalışma disiplini,
- Kırsal alanda yoksulluğun ve kötü beslenmenin yok edilmesini,
- Doğal kaynakların sorumlucu ve bilinçli kullanıldığı bir faaliyeti tanımladığını,
- Kırsal yaşamın modernizasyonun gerçekleştirilmesi gerektiğini,
- Kent/kır ayrımının azaltılmasını,
- Kadın, çocuk, topraksız üretici vb. boyutunun da dikkate alındığı bir süreci ifade ettiğini,
- Kırsal toplumunun kendine güven duygusunun geliştirilmesini,
- Sanayileşme, eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, barınma, ulaşım, çevre ve istihdam alanlarında da gelişmeyi sağlayacak bir hareket olduğunu,

belirtmek gerekmektedir.

“Nitekim her ulusun, iyi yönetilen bir ekonomi, sağlıklı bir toplum yapısı ve etkin bir siyasi rejime sahip olmak gibi temel hedefleri bulunmaktadır (Kotler vd., 2000). Ulusların kalkınma amaçları içerisinde, aşağıda ifade edilen bazı önemli maddeler, geliştirilmiş ([...]) biçimde düşünülürse;

- Kişi başına düşen gayri safi milli hasılayı artırmak,
- Uluslararası rekabet edebilirliği ileri düzeye taşımak,
- Yüksek düzeyde istihdam oranına ulaşmak,
- İstikrarlı fiyat seviyelerini tesis etmek,
- Etkin sağlık hizmetinden [tüm toplumsal birimlerin eşit bir biçimde faydalanabilmelerini sağlamak],

- Kaliteli eğitimin [yaygınlaştırılması],
- Temiz bir çevre ile [sürdürülebilir kalkınmanın geliştirilmesi],
- Güvenlik ve barış,
- Hak ve özgürlüklerin güvence altına alınması,
- [Ülkeler içerisindeki bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılması],

gibi amaçların önemine dikkat çekmek gerekir (Kotler vd., 2000: 373)''.

Sosyal ve ekonomik gelişmişliğin yaygınlaştırılmasında özellikle AB'nin bu konudaki deneyimi bir örnek teşkil etmektedir. Örneğin; AB Ortak Tarım Politikası'nda 2003 yılında yapılan yeni düzenlemelerle birlikte, tarımda hayvan sağlığıyla ilgili yeni kalite koşullarının yanı sıra, üretici çiftçilerin Birlik standartlarına uygun biçimde yaşam koşullarının iyileştirilmesine daha fazla önem verilemeye başlanmıştır. Avrupa Bakanlar Konseyi Eylül 2005 tarihinde, 2007-2013 sürecini kapsayan yeni bir kırsal kalkınma yönetmeliğini kabul etmiştir. Böylelikle, Kırsal Kalkınma Programlarının, **tek bir çatı altında**; fonlama, yönetim ve kontrol mekanizmalarının birleştirilmesi sağlanmıştır. Yeni oluşturulan politikalar kapsamında kırsal konularla ilgili aşağıdaki üç temel yaklaşım ön plana çıkmıştır :

1. Tarım ve ormancılıkta rekabet edebilme koşullarının geliştirilmesi,
2. Kırsal alanların ve çevrenin korunarak geliştirilmesi,
3. Kırsal alanlarda yaşama kalitesinin yükseltilmesi, ekonomik faaliyet çeşitliliğinin teşvik edilmesi gibi hedefler, yeni dönemdeki (2007-2013) kırsal kalkınma programına dahil durumdadır (European Commission, 2006c).

AB'nin yaklaşık yarım yüzyıldır sürdürdüğü kalkınma program ve fonlarının finansmanı ekseninde düşünüldüğünde, 21. yüzyılda yeni genişlemelerle beraber, Birliğin daha fazla mali kaynağa gereksinim duyacağı bir gerçektir. Ancak, Brüksel merkez ve üye ülkelerdeki taşra örgütlenmelerle AB genelinde; bölgesel ve kırsal kalkınma programları, bilimsel yöntemler ile eşitlik ilkelerine bağlı kalınarak uygulanmaya çalışılmaktadır. Böylelikle AB sınırlarında sosyal sorumluluk ilkeleriyle özdeş kurum ve kuruluşlar desteklenerek, planlı üretim yaklaşımı, markalaşma veya

bölgesel ürünlere katma değer kazandırarak çiftçilerin gelirlerini arttırmak gibi yöntemler, üye ülkeler arasında da giderek yaygınlaştırılmaktadır. Bölgesel yada kırsal nitelikteki projelerin mali desteklerle özendirilerek, üreticilerin bu araçlardan etkin ve örgütlü biçimde faydalanmasını sağlamak, AB'nin destekleme veya kalkınma politikasının ana hedefi olmaktadır. Sonuçta, AB'nin var oluş nedenleri arasında üst sıralarda yer alan kalkınma hedeflerine ulaşma, Birliğin geleceğini de şekillendirecek bir fenomen olarak algılanmalıdır.

6.3 AB'deki Bölgesel ve Kırsal Kalkınmanın Mali Kaynakları

Bölgeler arasındaki kalkınma farklılıklarını gidermeyi hedefleyen **Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu** AB çapında mesleki eğitim, istihdam ve insan kaynaklarının geliştirilmesi amacıyla oluşturulan **Avrupa Sosyal Fonu** ve kırsal kalkınmayı destekleyen faaliyetleri bütünleştirmeyi hedefleyen **LEADER**, OTP'nin özellikle Yönlendirme bölümü finansmanına katkıda bulunan diğer fonlardır. Örnek olarak LEADER, kırsal gelişme için kullanılan bir Topluluk inisiyatifidir. Tüm kırsal kesimlere açıktır ve yeni kırsal gelişim stratejilerini desteklemektedir. Bu inisiyatif içerisinde, ayrıca, yerel katılım ile kırsal alanlar arasında tecrübelerin aktarımı ve know-how transferi gibi konular için, bilgi ağlarının oluşturulması üzerinde de durulmaktadır.

Avrupa Komisyonu yerel gelişme planlarının işlenmesi gereken öncelikli temalarını da tarif etmiştir: Buna göre;

- 1 Kırsal alanda bilgi teknolojisinin kullanımı;
- 2 Kırsal kesimde yaşam kalitesinin arttırılması;
- 3 Yerel ürünlere katma değer kazandırılması;
- 4 Doğal ve kültürel kaynakların en iyi şekilde kullanılması;
- 5 Kırsal alanda kadın ve gençlere eşit fırsatlar tanınması, gereklidir (Verhoeven, 2001:133).

Yapısal fonlar çerçevesinde yapılacak planların **sadece bir kısmı** topluluk tarafından finanse edilmektedir, geri kalan kısım, plana göre değişen şekilde veya üye ülkeler yada yararlanan kesimler tarafından karşılandığı unutulmaması gereken bir unsurdur.

Roma Antlaşması'nın başlangıç metninde üye ülkelerin ekonomik bütünleşmesi çalışmalarının oluşturulması için bölgeler arası ekonomik gelişme farklılıklarının giderilmesi gereği belirtilmektedir. Avrupa Topluluğu bu bağlamda, 1975 yılında Bölgesel kalkınma Politikası'nın temelini oluşturan Bölgesel Kalkınma Fonu'nu kurmuş ve bu fondan yararlanma koşulu olarak; Topuluğun GSYİH'sinin yüzde 75'nin altında kalan bölgelerin tespit edilerek, mali yardımların sağlanması gereğinin altını çizmiştir.

Avrupa Birliği bölgesel ve kırsal kalkınma politikası çerçevesinde, Avrupa Yatırım Bankası (AYB) yoluyla da çeşitli mali araçlardan destek sağlamaktadır. Kalkınmada geri kalan veya dönüşüm sorunlarıyla yüz yüze olan bölgelerde yatırımların teşvik edilmesi yoluyla ekonomik ve sosyal kaynaşmayı güçlendirmek, Avrupa Yatırım Bankası'nın da değişmez bir hedefidir. Bu bağlamda, Fonlarının üçte ikisi, Yapısal Fonlar ve Uyum (Kaynaşma) Fonu, kriterlere uygun bölgelere gitmektedir. 1991 ve 1995 arasında, toplam 57 milyar ECU tutarında AYB kredileri, az gelişmiş bölgelerdeki üretken yatırımlarda kullanılmıştır. Bu yatırımlar, yaşam standartlarındaki eşitsizliği azaltmayı, etkin iletişim ve enerji iletim altyapı şebekeleri oluşturmayı, yeni ekonomik faaliyetleri ile istihdamı teşvik etmeyi, çevreyi korumayı ve uzak bölgelerin coğrafi handikaplarını aşmalarında destek olmayı hedeflemektedir. Banka, kendi ödünç verme faaliyetini, Avrupa Birliği'nin hibe yardımlarıyla uyumlulaştırmak için, Avrupa Komisyonu ile yakın işbirliği içindedir. 1995 yılında, AYB finansmanının yüzde 40'a yakın bölümü, AB'den hibe alan projelere gitmiştir (DTM, 1999: 105), (Anonim-b, 2007).

Diğer yandan, Avrupa Birliği bölgesel kalkınma finansmanının yüzde 90'lık bölümü, üye devletlerce başlatılan ulusal tedbirleri desteklemek için kullanılmaktadır ve üye devletlerin çabalarını azaltmaz, onları tamamlar. Yapısal Fonlardan verilen finansman, genelde, Avrupa Komisyonu tarafından önerilen veya seçilen **bireysel projeler** için **kullanılmaz**. Bunun yerine, fonlar, kendi bölgesel makamlarıyla birlikte üye devletlerce önerilen programlara tahsis edilir. Bu program önerileri, Komisyon tarafından kabul

edildikten sonra, ilgili ulusal veya bölgesel makamlarca uygulanır (deltur.cec.eu.int, 10.11.2004).

Ekonomik ve Siyasi Birlik alanında yapılan atılımlar kapsamında 1991 yılının Aralık ayındaki Maastricht Zirvesi sonucunda, Birlik içerisinde Bölgesel Kalkınma politikası'nın önemi daha da artmıştır. Tek Avrupa Senedi ile Roma Antlaşması'na 130d. maddesi eklenerek; AB'nin bölgesel ve kırsal politikaları içeriğinde Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu, Avrupa Sosyal Fonu ve Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu oluşturulmuştur (DTM, 1999: 105).

OTP Reformları başlığı altında tekrar değinilecek olan Gündem 2000 çerçevesinde, Yapısal Fonların ve bu kapsamda kırsal kalkınma politikasının bir kez daha yenilenmesi gündeme gelmiştir. Yapısal Fonların, başlıca hedefleri üçe indirilmiş, artık destekten yararlanmayacak olan bölgelere ise geçiş yardımı verilmesi kararlaştırılmıştır.

AB içindeki kırsal alanlarla ilgili günümüzde de geçerli olan yapısal politikalar, 1960 yılında tarım sektöründe ilk kez ortaya koyulan politikalardan geliştirilmiştir. 2000 yılından itibaren de yine ilk kez AB'nin tüm bölgelerinde, AB kırsal gelişme fonu çerçevesinde mali kaynaklar kullanılabilir konuma gelmiştir. AB'nin Yapısal Fonları altında desteklenen **kırsal kalkınma tüzüğü** her üye ülkenin kırsal gelişme planının içerdiği önlemleri ortaya koymaktadır. Programlama süreci yerel ve bölgesel düzeyde daha sonra sürdürülecek çalışmaların düzenlenerek, uygulanmasını ve sosyal ortakların katılımını öngörmektedir. Tüzüğün içeriği; tüm tarımla ilgili yapısal ayarlama, kırsal alan gelişim önlemleri, daha az gelişmiş alanlarda telafi edici ödenekler, çevreye uyumlu tarım yapılması önlemleri, çiftçilere erken emeklilik, ormanlaştırma çalışmalarını destekleyen kuralları kapsamaktadır.

Çevrenin korunması ve geliştirilmesinin belli yönleri konusunda taahhüt altına giren çiftçilere mali destek verilmesini içeren çevreyle dost tarım kuralları, bölgesel-kırsal yardım programlarının tek zorunlu ögesidir.

Bölgesel destek amaçlı programların çerçevesinde, amaçlarına özgün faaliyetlerin belirlenmesi yerel ve ulusal yetkililerce gerçekleştirilmektedir. Topluluk inisiyatifleri ise farklı bir amaçla ortaya çıkmışlardır. Buradaki temel hedef, Topluluk alanındaki sorunlara ortak çözümler yaratmaktır. AB inisiyatifiyle 2000-2006 döneminde hazırlanmış olan ve ilgili bölgelere yönlendirilmiş dört yatay program uygulanmıştır. Bu girişimlere, Yapısal Fonların yaklaşık yüzde 5,35'lik bölümü tahsis edilmiştir. Her girişim ayrı bir fon tarafından finanse edilmiştir. Topluluk girişimleri dört temel programdan oluşmaktadır.

İlk olarak, **Interreg III.** adı altında, Topluluk alanının tümünde uyumlu, dengeli ve sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmek amacıyla, Birlik içerisindeki ortak sınır bölgelerinde, üye ülkelerle sınırları bulunan diğer ülkelerin sınır bölgeleri arasında ve Toplumun kendi içindeki bölgeler arasındaki, işbirliğine yönelik destek programı gündeme gelmiştir. Bu girişimlerin finansmanı Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu tarafından sağlanmaktadır. AB'ye komşu olan aday ülkeler de kendi alanlarını finanse etmek amacıyla PHARE mali aracından fon sağlayabilmektedirler. İkinci olarak **Leader+** programıyla, sürdürülebilir kalkınmanın yeni yerel stratejilerini belirlemek amacı kapsamında, kırsal alanlardaki sosyo-ekonomik eylem gruplarının işbirliği desteklenmektedir. Bu programın finansman kaynağı ise yine, FEOGA'nın Yönlendirme Bölümü olarak tespit edilmiştir. Üçüncü Topluluk inisiyatifi ise **Equal** programıdır. Equal, istihdam piyasasına girişte sorunlara neden olan, eşitsizliklerin ve ayrımcılığın nedenleriyle mücadele etmeği hedefleyen bir işbirliği hareketidir. Bu amaca hizmet eden işbirliği projeleri, Avrupa Sosyal Fonu'yla desteklenmektedir. Son olarak **Urban II.** ile krizdeki kentsel alanların ve yerleşimlerin ıslah edilmesi amacıyla geliştirilene yenilikçi strateji ve işbirliği programları desteklenmektedir. Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu, bu programın mali tabanını oluşturmaktadır.

AB'nin belli bölgelerine uyguladığı Yapısal Fonların öncelikli amaçları çerçevesinde ek yardım da sağlanmaktadır. Fonların hedefleri kapsamında, **Birinci amaç**, daha az gelişmiş -GSYİH'nın Topluluk ortalamasının yüzde 75'inin altında olduğu bölgeleri- kapsamaktadır. Bu bağlamda, 10 ülkeli yeni genişleme dalgasıyla birlikte, Avrupa Birliği'ndeki fakir bölge sayısında olumsuz bir artış görülmüştür. Ülkeler arası dengesizlikler de doğal olarak çoğalma göstermiştir; örneğin, Latviya'da bu oran yüzde 38 iken, G.Kıbrıs'ta yüzde 78'dir. En fakir bölge olarak yeni üye

Polonya'nın yüzde 31 oranıyla Lubelskie bölgesi olduğu açıklanmıştır.

İkinci amaç dahilinde önemli ekonomik ve sosyal yeniden yapılanma sürecinde olan alanlara değinilmektedir (kırsal alanların miktarını azaltmayı hedefleyen, balıkçılık sektöründeki küçülme sebebiyle zarar gören alanlar, sosyo-ekonomik problemlerle uğraşan kırsal kesim alanları).

Son olarak **üçüncü amaç** ise insan kaynaklarının, fonlar yoluyla geliştirilmesidir (EU Regional Policies, working for the regions, 2004b: 6).

Söz konusu bu üç temel amacın gerçekleştirilmesi için AB genelinde bölgesel politikalar dahilinde yürütülen kalkınma programları, Komisyon ve üye/aday ülkelerle ortak çalışmalarla belirlenmektedir. Ancak, Yapısal Fonların dağılımı Komisyon tarafından yapılmamaktadır. Birliğin sağladığı mali destek ulusal bütçeyle beraber kullanılmaktadır. Programların takip edilmesi ve yürütülmesi ulusal-bölgesel kurumların sorumluluğundadır. Üye ülkeler ile AB'nin yükümlülüğü kalkınma ihtiyacı olan alanların gelişimine katkıda bulunmakla sınırlıdır. Böylelikle, **AB Bölgesel Kalkınma Politikası'nın uygulanışında,**

a. Konsey, Avrupa Komisyonu ile Avrupa Parlamentosu arasında uzlaşmaya varılan önergeyi gözden geçirerek Yapısal Fonların bütçesinin ve kullanım kurallarının tasarımını gerçekleştirir ve alanlara göre en verimliği fon dağılımı tasarlar.

b. Alınan kararları takiben, her üye ülke veya bölge kendi önergesini hazırlar ve ihtiyaç duyulan alanları veya güçsüz yapıdaki sosyal toplulukları göz önünde bulundurarak bu önergeyi kalkınma planı adı altında toplar.

c. Tüm taslaklar hazır hale getirildiğinde, incelenmek üzere Komisyon'a gönderilir.

d. Üye ülkeler ve Komisyon hazırlanmış olan raporların içeriğini inceleyip onayladıktan sonra uygulamaya başlamak için gerekli olan, ulusal ve Topluluk fonlarını görüşmeye açarlar. Her iki tarafta konular hakkında fikir birliğine vardıklarında; Komisyon gerekli plan ve programları uygulamaya koyar. Hazırlanan bütçe çerçevesinde, üye ülkelerin kalkınma programlarının uygulamaya en kısa zamanda başlayabilmesi için gerekli mali ödeme yapılır.

e. Bu programların detayları ulusal veya bölgesel makamlar tarafından kararlaştırılır. Süreç içerisinde Komisyon bilgilendirilir. Ancak, Komisyonun etkin olarak programlara katılımı söz konusu değildir. İlgili kurumlar yada makamlar kalkınma programlarının hedeflerine en uygun projeleri seçerler ve ihale teklifi verenleri bilgilendirirler.

f. Programın uygulayıcısı olarak seçilmiş olan kuruluşlar bu aşamadan sonra, projelerinde belirtilen tarihe kadar olan süreç içerisinde uygulamaları tamamlamakla yükümlüdürler.

g. İlgili zaman dilimi içerisinde tahsis edilen kurumlar düzenli bir şekilde programların ilerleyişini takip ederler. Ayrıca Komisyon'u bilgilendirip, verilen fonların en verimli şekilde kullanıldığına dair kanıt gösterirler. Komisyon ise kontrol amacıyla kullanılan göstergelerdeki ilerlemeleri izler ve değerlendirmeye alır. Böylelikle ilgili ülkeye yapılacak olan mali yardımın geri kalanını **Yapısal Fonlar** yoluyla ödenmesine devam edilip-edilmeyeceği ayrıca karara bağlanır (İKV, 2005: 19-20).

AB ülkelerinin tüm bölgelerinde ve şehirlerinde daha fazla iş ile daha çok büyümeyi hedefleyen **yapısal fonların**, özellikle 2007-2013 mali döneminde **308 milyar Euro**'luk (2004 yılı fiyatlarıyla) bir mali destek olanağıyla, yaratacağı yeni fırsatların boyutu bir hayli genişlemektedir (EC, 2007). Ancak, bu mali kaynağın kullanılması için amaçları komisyonca kabul edilen projelerin oluşturulması gereklidir. AB'nin yıllık bütçesinden farklı biçimde mali dönemler için belirlenen fonların etkin kullanımını sağlamak amacıyla yürütülen **çerçeve programlarıyla**, üye devletlerden tahsis edilen finansal kaynakların etkin kullanılması için hazırlıklı olunması bir bakıma garanti altına alınmaktadır.

AB fon ve bütçelerine net katılımcı olan bazı üye ülkelerin (Almanya, Fransa, İngiltere, Hollanda, Avusturya ve İsveç gibi) mali katkıları oranlarındaki artışın, genişlemeyle doğrudan ilgili olarak kabul edilmesi, Birlik içerisindeki kaynakların paylaşım mücadelesini ise her geçen gün katılaştırmaktadır.

6.4 AB Ortak Tarım Politikası ve Kalkınma Üzerine Etkileri

Bilindiği üzere Avrupa Birliği'nin en etkin siyasi araçlarından biride Birliğin Ortak Tarım Politikasıdır (OTP). Önceden olduğu gibi günümüzde de OTP'nin uygulamasındaki en önemli amaç savaş sonrası dönemdeki kıtlığın giderilmesi çabaları kapsamında ortaya çıkan; tarımsal üretim ve gıda açısından kendine yeterlilik ilkesinin sağlanmasıdır. Böylelikle OTP'nin üretim tabanlı bir destekleme aracı olduğu düşünülebilir. Piyasa ve destekler açısından:

1. Tarım ürünlerinin serbest dolaşımı,
2. Topluluk tercihi,
3. Ortak mali sorumluluk ilkesi,

OTP'nin temel dayanak noktalarını oluşturmaktadır.

Özellikle 1990'ların başında OTP'de piyasa ve fiyat desteğinden, gelir desteğine doğru bir kayma yaşanmıştır. Ancak yapılan bu gelire yönelik desteğin, reel tarımsal üretim hacminden ayrı olarak ele alınması gerekmektedir. Ortak Tarım Politikasındaki destek yapısının farklılaşmasında dışsal faktörlerin etkisi yoğun olarak görülmektedir. GATT ve daha sonrasında DTÖ (Dünya Ticaret Örgütü) görüşmeleri AB tarım politikaları üzerinde doğrudan baskı oluşturan unsurlar olarak nitelendirilmektedir. Piyasa ve gelir desteği OTP'nin **ilk yapısal sütununu** oluşturmaktadır. **İkinci sütunun** temelini ise 1990'larda yaratılan "kırsal kalkınma hedefleri" atmıştır. Ayrıca, 1992 yılında yapılan OTP reformlarında da "çevreselleşme" kavramı, tarım politikalarındaki temel yaklaşımların merkezine yerleşmeye başlamıştır (Rizov, 2005: 621-622). OTP'nin etkin bir yeniden dağılımlı gelir transferi aracı olarak görülmesinde, toplum ile hanehalkaları üzerinde gelişme ve kalkınma sağlamanın, teknolojinin (fırsat maliyeti) kalkınma üzerindeki katkılarını genişletmiş olması gibi işlevleri yürütmesinde, önemli bir rolü olduğu görülmektedir

OTP'nin yönelimleri "Tarımda Avrupa Modeli" kavramından dayanak bulmaktadır. Diğer yanda yasal açıdan tam olarak bir bağlayıcılık olamamakla birlikte, 1997'deki AB Tarım Konseyi toplantısında ve Avrupa Komisyonu görüşmelerinde "Avrupa tarımının, ekonomik bir sektör olarak, esnek, sürdürülebilir, rekabetçi anlayışının, Avrupa genelinde yaygınlaştırılmasının zorunlu olduğu (tercih edilmeyen

ve dağlık b6lgeler dahil olmak ¼zere)” vurgulanmaktadır (Aktaran, Westhoek [vd.], 2006: 8).

AB B6lgesel-Kırsal kalkınma planında çok 6nemli bir yere sahip olan OTP uygulamalarının desteklenmesi için temel kaynak finansmanı, AB b¼tesinden karşılanan Tarımsal Y6nlendirme ve Garanti Fonu'dur (Bilinen kısaltma adıyla FEOGA). 4 Nisan 1967 tarihinde oluşturulan ve Birlik b¼tesinin yaklaşık yarısına karşılıklı gelen FEOGA, farklı amaçlarda kullanılan "Garanti" ve "Y6nlendirme" adlı iki b6l¼mden meydana gelmektedir.

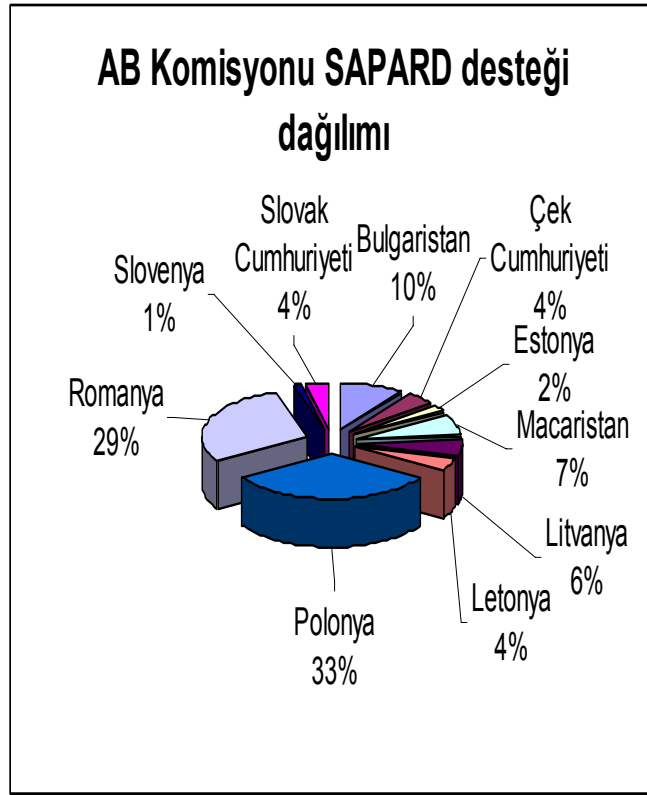
FEOGA b¼tesinin yaklaşık y¼zde 90'ını oluşturan **Garanti b6l¼m¼**, Ortak Piyasa D¼zenlemeleri çerçevesindeki fiyat ve pazar mekanizmaları ile ilgili t¼m zorunlu harcamaların karşılanmasında kullanılmaktadır. FEOGA b¼tesinin kalan y¼zde 10'unu oluşturan **Y6nlendirme b6l¼m¼** ise tarım sektör¼nde yapısal politikalara ilişkin 6nlemlerin t¼m¼ ve **kırsal kalkınma tedbirlerinin** bir kısmının finansmanında kullanılmaktadır. Y6nlendirme b6l¼m¼n¼ Garanti b6l¼m¼nden ayıran temel fark, Y6nlendirme b6l¼m¼nde ¼ye ¼lkeler ile AB'nin ortak finansman sağlamasıdır (www.kobinet.org, 12.05.2005). Kırsal alanların tarımsal ¼retim ve pazarlama açısından “talep rekabeti” ile karşı karşıya kalmaları ve 6zellikle de 1980’li yılların ortalarında, Avrupa’daki çiftçilerin yalnızca y¼zde 25’inin, toplam ¼retimde y¼zde 80’lik bir paya sahip olması (Rizov, 2005: 622), topluluğun yeni politik d¼zenleme arayışına girmesindeki en 6nemli fakt6r olarak karşımıza çıkmaktadır

Aday ¼lkelerin ¼yelik 6ncesi OTP'ye uyum çalışmalarına katkıda bulunmak amacıyla ise G¼ndem 2000 tarım reformları kapsamında "Tarım ve Kırsal Kalkınma Alanında 6zel Katılım Programı" (SAPARD) oluşturulmuştur.

FEOGA' nın Garanti b6l¼m¼nden finanse edilmesi kararlaştırılan program, 1 Ocak 2000 tarihi itibariyle y¼r¼rl¼đe girmiştir (European Commission, 2001). İlgili ¼lkelere program s¼reci kapsamında yapılan 6demelerin y¼zde değişimi aşağdaki şekil ve çizelgeden takip edilebilir.

Çizelge 6.1 AB Komisyonu SAPARD desteği dağılımı

ÜLKELER	Toplam Destek (Euro 2000)
Bulgaristan	371.183.022
Çek Cumhuriyeti	157.114.020
Estonya	86.429.441
Macaristan	270.988.389
Litvanya	212.416.890
Letonya	155.582.958
Polonya	1.201.217.598
Romanya	1.072.702.134
Slovenya	45.126.753
Slovak Cumhuriyeti	130.238.780
TOPLAM	3.702.99.985

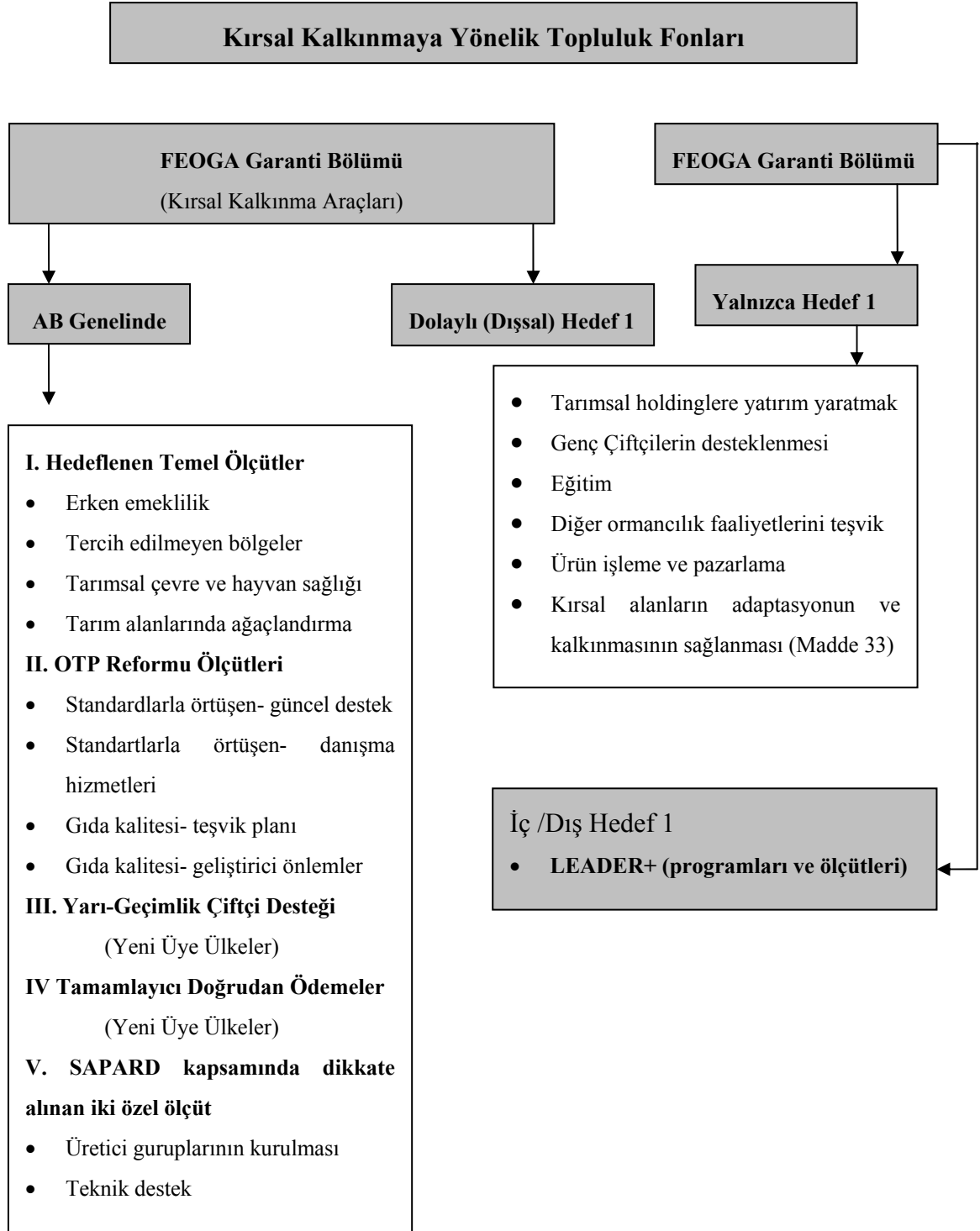

Kaynak: http://europa.eu.int/comm/agriculture/external/enlarge/back/brief_en.pdf

Birliğin katılım öncesi ve sonrasında yapmış olduğu mali yardımların, yatırımlara dönüşüm süreci AB komisyonlarınca yakından takip edilmektedir. Böylelikle, kırsal alanların mali yardımlar sonrasındaki gelişim dönemleri hakkında, daha planlı bir gelecek için gerekli bilgiler derlenebilmektedir.

Aşağıdaki şekilde (6.1) ise AB Komisyonu'nun kırsal 2004-2006 dönemindeki kırsal kalkınma hedeflerini ve ölçütlerinin bir özeti yapılmıştır (EC, 2006c: 4, **FEOGA Ülkelere göre Kırsal Desteklemeler için Ayrıca Bkz: Ekler**)

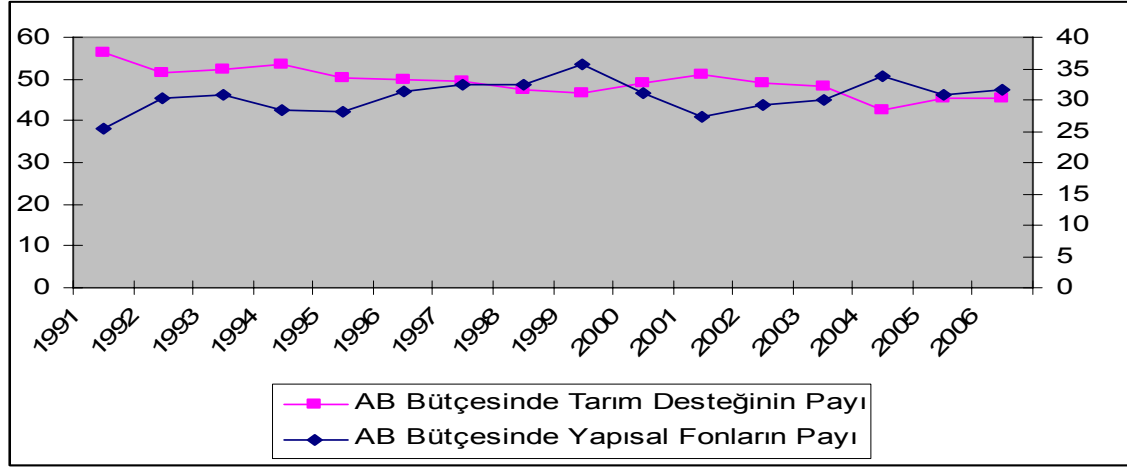
Şekil 6.1 Kırsal Kalkınmada topluluğun 2004-2006 dönemi hedefleri

Kırsal alanların desteklenerek doğaya ve bu alanlardaki yaşama yapılacak katkılar açısından, AB tarım anlayışının derinleştirilerek canlandırılmasının; gıda üretiminde kalitenin, güvenilirliğin sağlanmasının yanısıra, çevre ile diğer canlıların

refahının korunmasına da katkı sağlayacağı öngörülmektedir.

Şekil 6.2 AB Bütçesinde Tarım ve Yapısal Desteklerin Dağılım Oranları (Yüzde)

Kaynak: Eurostat, EU 2005 Financial Report

Yukarıdaki çizelgeden de görüldüğü gibi AB'nin bütçesinde önemli bir paya sahip olan tarım desteklerinin yanında, özellikle 2004 genişleme dalgasıyla, yapısal fonların, bütçedeki dağılım payının artması söz konusu olmuştur. Ancak, tarım fonlarının, kırsal kalkınma açısından genişletilmesi yapısal fonların bütçedeki payını bir bakıma sınırlandırmıştır. Tarım desteğinde Fransa büyük bir paya sahipken, yapısal destekler hesaba katıldığında; İspanya'nın son yıllarda mali desteklerden en çok faydalanan üye olduğunu belirtmek gerekir. Genişleme hareketinin Hırvatistan ve Türkiye'yi de içine alabilecek biçimde tartışılması, AB'nin 2006-2013 dönemindeki mali programda olmasa da 2014 sonrasındaki bütçe dağılımlarını temelden etkileyecektir. Özellikle Türkiye'nin tarım ve kırsal kalkınmanın yanında yapısal sorunlara da sahip olması, 2004 yılında 10 yeni üyenin AB'ye yüklediği mali yükün tamamı kadar bir maliyete yol açabileceği de unutulmamalıdır.

Kanatlı canlılar ve habitat direktifleri ile su kaynaklarıyla ilgili direktifler gibi, diğer AB politika araçlarının da kırsal alanlar ile doğrudan ilişkide olduğu görülmektedir. Bölgesel ve kırsal kalkınmayla ilgili politikaları bir çok yönden AB kamuoyunu doğrudan ilgilendirmekle beraber, küresel anlamda serbest ticaret ve uluslararası kalkınma konularıyla da dolaylı bir ilişkisi bulunmaktadır.

AB üye ülkeleri tarım sektörleri arasında, coğrafi koşullar, tarım sektöründe faaliyet gösterenlerin nitelikleri, kullandıkları yöntemler gibi pek çok noktada önemli ölçüde farklılıklar bulunması sebebiyle, Ortak Tarım Politikası'nın pazar ve fiyat mekanizmalarının, üye ülkeler üzerinde aynı etkiyi yaratamadığı görülmüştür (Westhoek, 2006: 7). Bu durum, AB'nin, söz konusu farklılıkların giderilmesine yönelik yapısal politikalar oluşturmasına neden olmuştur.

Başlangıçta ilk yapısal politikalar, 1970'li yıllarda bölgesel ve sektörel farklılıkların giderilmesi amacıyla gerçekleştirilen düzenlemelerdir. 1980'li yıllarda birden fazla sektörü içeren "bütünleştirilmiş kalkınma programları" kapsamında çok boyutlu politikalar geliştirilmiş, aynı yıllarda Avrupa kamuoyunda çevre bilincinin artması ile birlikte, çevre unsuru vurgulanmaya başlamıştır. Söz konusu girişimler, AB'nin yapısal fonları kapsamında desteklenmiştir. Ekonomik gelişme düzeyleri, yaşam standartları ve işsizlik oranları, Avrupa Topluluğu içinde büyük farklar göstermiştir. Örneğin, 1991 yılında yapılan bir araştırmada, 10 en yoksul bölgedeki ortalama kişi başına GSMH'nin, 10 en varlıklı bölgeye kıyasla dört kat daha düşük, işsizliğin ise yedi kat daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Avrupa Birliği'ni kuran Maastricht Antlaşması'nın onaylandığı süreçte, Hollanda'nın Groningen bölgesi Topluluğun en zengin alanı kabul edilirken, İtalya'nın Basilicata yöresi en yoksul bölge olarak ilan edilmiştir (Aksu, 2000: 63).

Ancak, gerek Mayıs 2004 yılındaki genişleme, gerekse Ocak 2007 itibariyle Bulgaristan ve Romanya'nın Birliğe tam üyeliğiyle, en fakir bölge tanımlamasında bazı farklılıklar oluşacağı öngörülmektedir. Avrupa Komisyonu, 1990'lı yıllarda bakanlar düzeyinde bölgesel eşitsizliklere çözüm bulma amaçlı çalışmalarını hızlandırarak, yerel kalkınma ve üretim olanaklarının sağlanması, dengeli bir siyasi merkezli planlamayla; dinamik rekabet edebilir bölgeler oluşturma ve kent ile kırsal arasında etkin işbirliği politikalarının temellerini atmıştır (Niebhurr ve Stiller, 2003: 156).

1987 yılındaki Avrupa Tek Senedi çerçevesinde 1992 yılı sonuna dek bir Tek Pazar oluşturma hedefi, bölgeler arası gelişme düzeyi farklılıklarının giderilmesini öncelikli bir politika haline getirmiştir. Bu bağlamda Roma Antlaşması'na "Ekonomik

ve Sosyal Bütünleşme" başlıklı yeni bir bölüm eklenmiştir (Maastricht Antlaşması madde 130a, Amsterdam Antlaşması ile madde 158). Bu gelişme ile AB'nin yapısal politikaları yeniden gözden geçirilmiş ve tarımsal alanda uygulanan yapısal fonlar kapsamlı bir biçimde değiştirilmiştir. 1992 yılında Maastricht Antlaşması ile birlikte Roma Antlaşması'nın ekonomik ve sosyal bütünleşme hedeflerine kırsal bölgelerin durumunun iyileştirilmesi bölümü de eklenmiş, böylece kırsal kalkınma politikasının yasal temeli güçlendirilmiştir (Pınar ve Arıkan, 2003: 97-98), (Aksu, 2000: 63).

Avrupa Birliği tam üyeliği kriterleri içerisinde komisyonun 2000 yılı Aday Ülkelerin İlerleme raporlarındaki kısa vadeli önceliklere, Bölgesel Politika ve Yapısal Araçların Eşgüdümü başlığı altında:

- 1 AB kurallarına uygun bir bölgesel sınıflandırma sistemi oluşturulması,
- 2 Etkin bir bölgesel politika geliştirilmesi amacıyla bir strateji belirlenmesi,
- 3 Planlama sürecinde proje seçimi için bölgesel politika kriterleri kullanımının başlatılması (Türkiye'de de bu yönde çalışmaların başlatılması gerekliliği vurgulanmıştır)
- 4 Ekonomik kriterler doğrultusunda; özellikle genç kuşaklar ve az gelişmiş bölgeleri dikkate alarak, genel eğitim ve sağlık düzeyinin iyileştirilmesi, gibi maddeleri, tam üyeliğe giden yolda tamamlanması gereken düzenlemeler olarak ilan etmiştir (Rupp, 2001: 39-41).

Avrupa Komisyonu , 2000-2006 yıllarında uygulanmak üzere gündeme gelen Yapısal Fon (Structural Fund) programları çerçevesinde üye ülkeleri Topluluğun rekabet gücünü arttıracak uygulamalara teşvik etmekte ve firmalara yapılacak devlet yardımlarına öncelik vermektedir. Sektörler ve firmalar arası yardımdan doğacak dengesizlikler nedeniyle bu yardımlara istisnai durumlarda izin verileceği yönünde bir uygulama bulunmaktadır. Bu sistemin temel kuralları Avrupa Topluluğu (EC) antlaşmalarınının 87. ve 88. maddelerinde kapsamlı olarak düzenlenmiştir. (Yeniden düzenlenen ve 1 Mayıs 1999'da yürürlüğe giren Amsterdam Antlaşması)

Ortak Pazarla uyumlu yardım türleri 87 (2)'de şu şekilde sayılmıştır:

- Malın kaynağı açısından herhangi bir ayırım yapılmamak koşuluyla kişilere yapılan sosyal amaçlı yardımlar
- Doğal afetler veya olağan üstü durumlarda ortaya çıkan zararları telafi etmek amacıyla yapılan yardımlar
- Almanya'nın bölünmesinden dolayı dezavantajlı duruma düşen bölgelerin ekonomik durumlarını düzeltmek için yapılan yardımlar.

Avrupa Komisyonu yardımla ilgili yetkisini kullanırken firmanın büyüklüğü, faaliyet gösterdiği bölge, sanayi kolu ve yardımın amacı gibi spesifik bazı yaklaşımlar geliştirmiştir. Geniş bir yetkiye sahip olduğu için Komisyon, yetkinin saydam bir biçimde kullanıldığını göstermek ve otoriter firmaların yasal pozisyonlarını görmeleri için, yaklaşımlarını kamuoyuna açıklamaktadır. Bu amaçla herhangi bir yardımın istisna grubuna girmediğini belirlerken dikkate aldığı ölçütleri de yayınlamaktadır.

Böylelikle “Madde 87 (3)’e göre üç ana istisna alanının belirlenmesi sağlanmıştır:

- 1- **Bölgesel Yardım:** Bölgesel sorunlarla başa çıkmak amacıyla yapılacak yardımların onaylanması düşünülmektedir. (b bendi) AB ortalamasına göre düşük yaşam standardı, ciddi işsizlik oranı ve(c bendi) ulusal ortalamaya göre düşük olan bölgelerle ilgilidir ve üye devletler ulusal gerçeklerle bunu ortaya koymalıdır.
- 2- **Yatay (Horizontal) Yardımlar:** “Cross-industry” veya “yatay” kurallar, herhangi bir sanayi veya bölgede yaşanan bir soruna ilişkin yardımlarla ilgilidir. Bunlar KOBİ’ler, Ar-Ge, çevrenin korunması, zor durumda olan firmaların kurtarılması ve yeniden yapılandırılması, istihdam, az gelişmiş kent merkezlerindeki girişimler ve meslek edindirmeye verilen yardımlardır.
- 3- **Sektörel Kurallar:** Bunlar spesifik sanayi kollarına yapılan yardımlardır. Ciddi ekonomik sorunlar yaşamış hassas (sensitive) sektörlerle yapılacak yardımlarla ilgili özel kurallar belirlemektedir. Bu sektörler kömür ve demir, yapay iplik, motorlu taşıtlar ve gemi yapımıdır. Bu sektörlerle yapılacak yardımlar diğer alanlara göre daha kısıtlayıcı kurallara bağlanmıştır. Genellikle kapasiteyi

düşürme koşulu yanında yardımı tek tek bildirme zorunluluğu da getirilmiştir (Pınar, Arıkan, 2003: 99)”.

AB’de devlet yardımlarının toplam büyüklüğü 1990’ların sonlarında, 80 milyar Euro olmuştur. AB bütçesinden yapılan yardımlar ise 60 milyar Euro’yu geçmektedir. Toplama bakıldığında, büyük ölçüde bölgesel kalkınma ile bağlantılı olarak verilen yardımların, 140 milyar Euro’dan fazla olduğu saptanmaktadır.

2000-2006 yılları arasındaki süreç için ayrılan 213 Milyar Euro’luk kaynak 15 üye devlet tarafından karşılanmıştır. Bu kaynağa ek olarak, yaklaşık 22 Milyar Euro tam üyeliğe geçiş öncesi yardımı, diğer bir ek 22 Milyar Euro da **yeni üye devletlerin** aynı süreçteki yapısal dönüşümleri kapsamında, Birliğin mali kaynakları tarafından tasnif edilmiştir.

Ayrıca toplam 257 Milyar Euro’luk finansman kapsamında, 2006 yılına kadar Birlik Bütçesinin yaklaşık %37’sinin bu tip bölgesel yardımlara ayrılacağı öngörülmüştür.

Birliğe üye ülkeler arasında ulusal düzeyde yapılan yardımlar arasında büyük farklar da gözlemlenmektedir. Örnek olarak toplam kişi başına yardımlarda Almanya ile İngiltere arasında 3 kattan fazla fark varken, imalat sektöründe yapılan yardımlar açısından Portekiz ile İtalya arasında 7 kattan fazla fark bulunmaktadır (Anonim-b, 2007).

Topluluğun bölgesel tedbirleri, ekonomik taraflarına ek olarak, gittikçe artan ölçüde politik bir boyut kazanmaktadır. **Bölgeler Komitesi**’nin çalışmaları bu dinamiği onaylamaktadır. Komite, pek çoğu doğrudan seçimle gelen bölgesel ve yerel yönetimlerin 222 temsilcisinden oluşur. Ayrıca, belirtilen beş Topluluk politikasında Komite’ye danışılması zorunludur bunlar: eğitim, kültür, halk sağlığı, trans-Avrupa şebekeler ve bölgesel kalkınma araçlarını içermektedir. Komite, kendi girişimiyle diğer politikalar hakkında görüşler verebilir ve Avrupa Komisyonu’na ve Avrupa Birliği Konseyi’ne, Topluluk ile ilgili kararlar hazırlarken, kendi pozisyonunu kapsamında raporlar bildirebilir.

Avrupa Birliği 2007-2013 sürecinde kırsal alanlar hakkında eksiksiz bir bilgiye sahip olma amacıyla Birlik içerisinde “Toplu Gösterge ve Değerlendirme Çerçevesi” oluşturmuştur. Böylece;

- Bilgiye ulaşmada zayıf yönlerin tespiti,
- “Kırsal” alanların bütüncül ve kapsayıcı bir tanımının oluşturulması,
- 25 üyeli AB’de kırsal kalkınma politikasının çok çeşitli finansman kaynaklarının dağılımı ve raporlanması hakkında kapsamlı çalışmaların gerçekleştirilmesi amaçlanmaktadır (European Commission, 2006c: 2).

6.5 AB Üye Ülkelerinde Kırsal Yaşam ve Bölgesel Kalkınma

AB sınırları içerisinde, farklı bölgeler ve kırsal alanların sınırlarındaki değişimlerin takip edilmesindeki güçlükler ve ekonomik değişimler ile tanımlama konusundaki yaklaşımların değişken kılınması, önemli bir olumsuzluk olarak görülmektedir. Ülkelerde uzun süreçleri kapsayan, çok sayıda araştırma gerçekleşmesine rağmen, uluslararası biçimde yaygın bir kırsal alan tanımlaması mümkün olmamaktadır. Bu durumun nedenleri ise:

- a. Kırsal alanların neresi olduğuyla (yada olmadığıyla) ve kırsallığın tanımlanmasıyla (doğal, ekonomik, kültürel, vb.) ilgili olarak çok sayıda yaklaşımın olması,
- b. Kırsal alanlara özgü nesnel bir tanımlamanın yapılarak analiz edilmesinde veya politika oluşturulmasındaki zorluklar,
- c. Temel coğrafi göstergeler bazında, geçerli veri toplanmasında oluşan sorunların varolması olarak özetlenebilir.

Bu açıdan bakıldığında, AB’nin kırsal alan tanımlamalarında OECD ölçütlerini kullanarak bir çözüme gittiği görülmektedir. OECD’nin kırsal bölgelere yönelik göstergeleri hazırlamak amacıyla 1994 yılında kabul ettiği normlara göre, AB genelinde bölgesel nitelikte bir sınıflama sistemi (Nomenclature of Units for Territorial Statistics “NUTS”, (İstatistiksel Bölge Birimleri Sınıflama Sistemi) oluşturmuştur.

Böylece, istatistiksel veriler analiz edilerek yıllara göre gerçekleşen, sosyo-ekonomik değişimler, bölgeler bazında ve kırsal alanlar gibi alt başlıklar kapsamında sıkı bir takip altına alınmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda, 1970’li yıllardan itibaren, 2004 ve 2007 yılındaki yeni genişleme dalgalarıyla birlikte NUTS sisteminin, üye ülkelerdeki istatistik bürolarıyla etkileşimli bir biçimde yürütülmesi amaçlanmaktadır (Regions: Statistical Yearbook, 2004c: 18-19). Bu gelişmeler ışığında öncelikle, yerel birimlerde (belediye gibi idareler dahil olarak) km² başına yaşayan insan sayısı 150’yi aşmayan alanlar, “**kırsal**” olarak tanımlanmaktadır. AB sınırları içerisinde, **NUTS 2** ve **NUTS 3** olarak tanımlanan bölgelerde ise üç ayrı kategori belirlenmiştir;

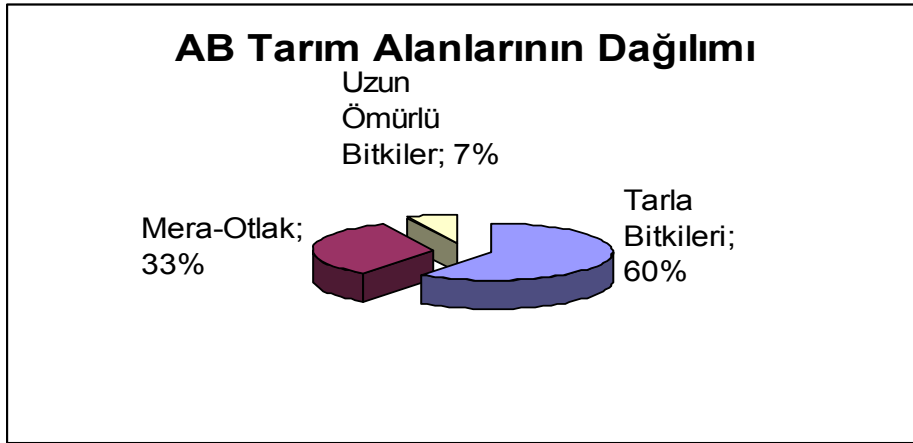
- **Çoğunluğu kırsal olan bölgeler:** Bölgedeki insan nüfusun yüzde 50’sinin kırsal topluluklarda yaşıyor olması (km² başına 150’den az kişinin olduğu yerlerin dikkate alınması söz konusudur).
- **Ara bölgeler:** yerel nüfusun yüzde 15 ile yüzde 50 arası yoğunluktaki kesiminin, kırsal birimlerde yaşadığı bölgeler olarak belirlenmektedir.
- **Çoğunluğu kent niteliğinde olan bölgeler:** Mevcut nüfusun yalnızca yüzde 15’inin kırsal birimlerde oturduğu alanları tanımlamaktadır. Bu üç tip ayırım yoluyla, AB’de bölgeler seviyesinde bir kırsal yöre niteliğinin öne çıkması sağlanmaktadır (EC, 2006c: 3).

Kırsal kalkınmanın planlanması ve gerekli verilerin oluşturulması konusunda, AB genelinde yapılmış bir temel göstergenin olmadığı düşünüldüğünde (EC, 2006c: 2), özellikle 20 Şubat 2006 tarihinde alınan Konsey Kararıyla, 2007-2013 döneminde bu eksikliğin giderilmesine yönelik çalışmaların üye ülkeler bazında artış göstereceği düşünülebilir.

Çoğunluğu kırsal olan ve ara bölgelerin, 25 üyeli Birliğin toplam kara alanının yüzde 92’sini kapladığı ve toplam nüfusun yüzde 56’sının bu bölgelerde yaşadığı, 2006 yılının Ağustos ayında yayımlanan AB Komisyonu’nun “Kırsal Kalkınma Raporu” ile duyurulmuştur. Çoğunluğunu kırsal alanların kapsadığı alanlar yüzde 56 ve bu bölgelerde yaşayanların oranı ise yüzde 19 olarak ifade edilmektedir. Raporla, 25 üyeli Avrupa Birliği’ndeki kırsal alanlarda yaşayanların dağılımı, çoğunluğu kırsal olan bölgelerde, km² başına düşen kişi sayısı 38 olarak hesaplanmıştır. Bu sayı, kentsel

alanlarda km² başına 632 kişi biçiminde tespit edilmiştir. 15 üyeli AB ülkelerine nazaran, yeni on üye ülke ile Bulgaristan ve Romanya'daki yerleşim bölgelerinde, 15-65 yaş arası nüfusun daha çok kentsel alanlarda toplandığı görülmektedir. Diğer ülkelerde ise 65 yaş üstü nüfusun, çoğunluğu kırsal olan bölgelerde yaşamaktadır. Kırsal alanların ekonomisinde, yüzde 13'lük bir istihdam oranıyla, hammadde üretim sektörünün payı yüzde 22'dir. Kentsel alanlarda olduğu gibi, ekonomik aktivitelerin paylaşımında, kırsal alanlar içinde hizmet sektörünün payı oldukça yüksektir. AB genelinde ekonomik aktivitelerdeki brüt katma değerın yüzde 45'i kırsal alanlarda gerçekleşmektedir. Söz konusu alanlarda istihdam edilen işgücü oranı ise yüzde 51'dir. Yeni üye ülkeler ile (Bulgaristan ve Romanya) bu oran daha da artış göstermiştir (EC, 2006c: 5).

Şekil 6.3 AB Tarım Alanlarının Kullanım Amaçlarına Göre Dağılımı (Yüzde)

Birlik toplamında tarımsal üretim faaliyetlerinin, 156 milyon ha'lık alandaki dağılımı: tarla bitkileri (arable crops) yüzde 60, yüzde 33 mera ile otlaklar ve yüzde 7'si de uzun ömürlü bitkiyle kaplı (permanent crops) araziler şeklindedir. Özellikle kırsal alanlardaki birincil sektörlerdeki (tarım, avcılık, ormancılık ve balıkçılık) gelirlerin, 2002 yılı itibariyle 25 üyeli AB genelinde toplam 185 milyar Euro ile Topluluğun GSMH' sinin yüzde ikisini oluşturmaktadır. Ayrıca, 25 üyeli Birlikteki ortalama çiftlik büyüklüğü 16 hektara (160 dekar) ulaşmıştır. Bulgaristan ve Romanya'nın 2007 yılında Birliğe tam üye oluşuyla bu ortalamada bir artış olacağı da öngörülmektedir. AB'nin tarımsal faaliyetlerindeki istihdamın 9.9 milyon kişiye ulaştığı ve yüzde 85'inin de kırsal alanlarda çalıştığı Komisyon raporunda vurgulanmaktadır (EC, 2006c: 6-7).

Günümüzde tam üye olan Slovakya'da, Birlikle uyum sağlamaya yönelik açılımlar dikkat çekici bir örnek oluşturmaktadır. Buna göre, AB ortak tarım ve gıda endüstrisi politikası ile kırsal kalkınma programlarının uyumlu bir biçimde işletilmesinde ülke genelinde beş temel unsur üzerinde durulmaktadır:

- I. Unsur:** Temel ürünler için piyasa rejimi oluşturulması içerisinde iki uygulama bulunmaktadır. Bunlar; seçilmiş ürünlerde piyasanın örgütlenmesi ve tarım ürünleri dış ticaret koşullarının geliştirilmesidir.
- II. Unsur:** Yetersiz üretim koşullarını destekleyici çalışmaları kapsamaktadır. Dezavantajlı alanları ve koyun ve keçi yetiştiriciliğini desteklemek gibi eylem alanları, bu unsur altında tespit edilmiştir.
- III. Unsur:** Tarımın modernizasyonu ve çeşitlendirilmesi biçimindedir. Bu alanda dört uygulama yapılmaktadır. Böylelikle, tarımda modernizasyonun ve üretimde çeşitlendirmenin teşviki, gıda işleme endüstrisinin yeniden yapılandırılarak modernizasyonu, mülkiyet hakkına sahip olunmasının sağlanması ve işletme varlığının tahsis edilerek geliştirilmesi amaçlanmaktadır.
- IV. Unsur:** Genel Hizmetler ve AB sistemine uyum hazırlığıyla ilgilidir. Tarım ve gıda işleme endüstrisi için genel hizmetlerin tahsisi ile tarım ve gıda işleme endüstrisinin beşeri sermaye açısından desteklenmesi hedeflenmektedir.
- V. Unsur:** Çevresel ölçütlerin uygulanması alanı olarak tanımlanmaktadır. Tarımsal çevre programları ile çevresel yatırımların yönlendirilmesi bu başlık altında yapılacaktır (Anonim-b, Erişim Tarihi: 01.02.2007).

AB Komisyonu'nun 2006 yılının Aralık ayında aldığı kararlar doğrultusunda tarım sektörüne yönelik devlet yardımlarının 2007-2013 döneminde de sürdürülmesi karara bağlanmıştır. Komisyonun kırsal kalkınma politikasının, AB Ortak Tarım Politikası ile bir arada yürütülebilmesi için ayrıca yasal düzenlemelerin hayata geçirilmesinin yolu açılmıştır. Böylelikle OTP'nin sadeleştirilmesi Komisyon tarafından öngörülmektedir. Ancak, Komisyon kararına göre (**IP/06/1697**): 2000-2006 dönemine nazaran yeni bütçe döneminde tarım sektöründeki devlet yardımlarında bazı kısıtlamalara gidilmesi söz konusudur. **Tavan değer uygulaması** (de-minimis kuralı) kapsamında üye devletlerin

tarım piyasalarına yönelik yardımlarındaki her bir çiftçiye yönelik kesin tavan fiyat destek değerinin **3000 Euro'yu** aşmaması Komisyon tarafından karara bağlanmıştır.

AB üye ve aday ülkelerin tam üyeliği süreçlerinde yukarıdaki ölçütleri dikkate alarak kırsal kalkınma açısından, tarım ve gıda politikalarını şekillendirmeleri gereği Komisyon'un tavsiye kararlarında da yerini almıştır.

AB kırsal kalkınma programları için ayrılan bütçe 2000-2006 dönemi için 64.4 milyar Euro olarak tahsis edilmiştir. FEOGA'nın garanti bölümü bu bütçenin yüzde 60'ını karşılamıştır. Geriye kalan oranın yüzde 35'i yönlendirme fonu tarafından ve yüzde 5'i de SAPARD desteği mali araçlarıyla sağlanmıştır.

Görüldüğü gibi bölgesel ve kırsal kalkınmayla ilgili AB, daha önce benzeri görülmemiş bir şekilde, üye hatta aday ülkelerdeki yatırım girişimlerini karmaşık ölçütlerle geliştirilen ve birçok çeşidi bulunan finansman araçlarıyla desteklemektedir. Bu destekleme modelleri, üye/aday ülkelere dönemler itibariyle farklı oran ve miktarlarda kullanılan yatırıma dönük mali yardımlar sağlamıştır. Özellikle, kırdan – kente doğru gerçekleşen göçün önlenmesi amacıyla; kırsal alanlardaki istihdam olanaklarının çeşitlendirilmesi ve sağlık, eğitim, sosyo-kültürel faaliyetler açısından da bu bölgelerin çağdaş biçimde yaşanabilecek yerler haline dönüştürülmesi, Birlik üyeleri için temel bir sosyo-ekonomik hedeftir. Tam üyeliğe başvuran aday ülkelerin, Birliğe uyum sağlaması gereği AB komisyonu tarafından sıkça değinilen bir konudur. Daha önce aday olan ülkelerin, tam üyelik öncesi mali yardımlarla AB ile uyum projelerini hayata geçirdiği bilinmektedir. Ancak, genişleme sürecinde Türkiye gibi çok sayıda bölgeye ve geniş çaplı kırsal kalkınma sorununa sahip herhangi bir aday ülke tecrübe etmemiş olan AB'nin, bu konuya çok daha fazla bir özenle eğinmesi gerekmektedir. Türkiye'de hedefi AB'ye tam üyelik olan veya olmayan politikalarla, bölgesel ve kırsal kalkınmaya yönelik ülke içi kaynakların seferber edilmesi; kent - kır yaşamının birbiriyle paralel biçimde iyileştirilmesini sağlayacak ve ülkenin modern bir görünüm kazanmasını da kolaylaştıracaktır.

6.6 Türkiye – AB İlişkilerinin Ekonomik ve Siyasi Gelişimi:

Türkiye, Avrupa Ekonomik Topluluğuna ortaklık talebini 31 Temmuz 1959 tarihinde gerçekleştirmiştir. Başvuru sonrasında ülkede yaşanan iç karışıklıklar, özellikle 1960 yılında yaşanan askeri darbe sonrasında, Ankara Anlaşması'nın 1963 yılında yeni kurulan hükümetle beraber imzalanmasına neden olmuştur. Aradaki 4 yıllık süreçte de siyasi çevrelerde ve kamuoyunda çeşitli tartışmalar daha ilk aşamada başlamıştır. Bu dönemde Türkiye, Batı toplumunda girişilen tüm uluslararası düzenleme ve kurumlaşma eyleminde, kesinlikle ve kararlılıkla yer almayı içeren bir dış politika izlemiştir. Birbirine zıt biçimde oluşturulan, EFTA ve AET ekonomik bloklarının dışında kalma kaygısı, Türkiye'nin alternatif politika geliştirmesinde bir neden olarak görülebilir (Oran, 2002). Bu alternatif, AET'ye başvurmak biçiminde değerlendirilmiştir. Ayrıca, Türkiye'nin tarım ve dış ortak tarife konularındaki kuşkuları nedeniyle önce EFTA'ya (Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi) başvurduğu, ancak bu girişimin, EFTA ülkeleri içinde olumlu karşılanmaması nedeniyle; Türkiye'nin AET'ye yöneldiği düşünülebilir.

Türkiye ile Avrupa dışında bir ekonomik yapılanma kaygısına ortak olan Yunanistan da kendi siyasi kararını vererek, 15 Temmuz 1959 tarihinde AET'ye üye olma amacıyla bir dış politik atak gerçekleştirmiştir. Türkiye yalnızca iki hafta sonra Yunanistan'ı takip ederek AET'ye başvuruda bulunmuştur.

Türkiye'nin Avrupa Ekonomik Topluluğuna başvurusunda özellikle dış politikada aktif olabilme ve ülkenin Avrupa siyaseti ile ekonomisi arasındaki ilişkilerin korunarak geliştirilmesi amacının oldukça baskın olduğu ifade edilebilir.

Taraflar arasında dört yıl süren görüşmeler sonucunda, Topluluk Türkiye'ye; ülkenin kalkınma düzeyinin tam üyeliğin gereklerini yerine getirmeye yeterli olmadığı bildirilmiştir. Böylece Türkiye'ye, tam üyelik koşulları gerçekleşinceye kadar geçerli olacak bir ortaklık anlaşması imzalanması önerilmiştir. Yapılan bu öneri sonucunda, 12 Eylül 1963 yılında Ankara'da imzalanan ve 1 Aralık 1964 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin de onayıyla yürürlüğe giren Ankara Anlaşması ile Türkiye, AET ile ortaklık ilişkisinin temelini atmıştır. Ortaklık Anlaşmasının önsözünde; "Türk halkının yaşam

standardının yükseltilmesi amacıyla AET'nin sağlayacağı desteğin ilerdeki bir tarihte Türkiye'nin Topluluğa katılmasına yardımcı olacağı" ibaresi yer almaktadır. 28. maddede ise, "Topluluğu kuran Antlaşmadan doğan yükümlülüklerin tümünün Türkiye tarafından yerine getirildiğinde, mevcut taraflar, Türkiye'nin Topluluğa katılması olanağını incelerler" denilmektedir (Saracoğlu, 1992: 56-59). Anlaşmanın önsözü ve 28. maddedeki açıklamalardan da görüleceği üzere, Türkiye-AB ortaklık ilişkisinin hedefi, Türkiye'nin Topluluğa tam üyeliğidir .

Böylelikle, son hedefi Türkiye'nin Topluluğa tam üyeliği olan "Ankara Anlaşması" ile Türkiye-AET ilişkilerini malların serbest dolaşımı ile sınırlamamakta, bunun yanı sıra işgücü, hizmetler ve sermayenin serbest dolaşımını sağlamayı, başka bir ifadeyle Türkiye'nin Avrupa Tek Pazarına uyumunu hedeflemektedir. Anlaşmada, "hazırlık dönemi (5 yıl)", "geçiş dönemi (1973 itibarıyla 12 ve 22 yıllık iki ayrı dönem)" ve "son dönem" olmak üzere 3 devre öngörülmüştür. Geçiş döneminin sonunda ise Gümrük Birliği'nin gerçekleştirilmesi planlanmıştır (www.abgs.gov.tr, erişim tarihi: 10.12.2006).

Türkiye Avrupa Ekonomik Topluluğu ilişkileri, Katma Protokoller ve karşılıklı yükümlülüklerin yerine getirilip getirilmediği tartışmalarıyla geçirilen 70'li yıllarda; Dünya Petrol Şoku'nun getirdiği ekonomik sıkıntılar ve Türkiye'nin aynı dönemde gerçekleştirdiği Kıbrıs hareketi, ikili ilişkilerde bazı gerilimlerin yaşanmasına neden olmuştur.

Avrupa Topluluğu, 1971 yılından itibaren, daha önce gerçekleşmesi öngörülen Gümrük Birliği'nin kapsadığı sanayi mallarında gümrük vergilerini Türkiye lehine sıfırlamıştır. Türkiye ise (iki yıl sonra) 1973 yılından itibaren, AB'ye yönelik gümrük vergilerinin sanayi ürünleri için tamamen kaldırılması ve üçüncü ülkelere yönelik vergi düzenlemesini kabul etmiştir. Bu düzenlemelere göre; sanayi ürünleri için geçiş süresi 12 yıllık kapsayan vergi indirimi ve rekabet gücü zayıf olan sanayi dalları içinse 22 yıllık bir vergi indirimi takvimi öngörülmüştür (www.deltur.cec.eu.int, erişim tarihi:10.12.2006). Türkiye, üzerine düşen indirimleri (Türkiye, önce gümrük vergilerini bir gecede yüzde 50 artırmış daha sonra artırdığı bu oran üzerinden indirime gitmiştir) 1978 yılına kadar gerçekleştirmiş, ancak bu yıldan sonra indirimlerin dondurulmasını talep etmiştir.

Dış ekonomik koşulların ve Katma Protokolün kısıtlayıcı niteliğiyle, Türkiye ekonomik açıdan zor bir döneme adım atmıştır. Örneğin; Türkiye'nin özellikle, İngiltere'ye yaptığı pamuk ihracatındaki ek kısıtlamaların etkisiyle, ekonomik bir dar boğaza girmesi söz konusu olmuştur. Bu duruma çözüm olarak da Türkiye, İngiltere'nin bazı ihraç ürünlerine kısıtlama getirme çaresini ele alacaktır. Fakat, bu maddeleri hammadde olarak kullanan Türk sanayicileri uygulamaya tepki göstermiştir (Birand, 1978: 403). Ekonomi ile üretim konularında ülkedeki iç çekişme ve dış ticaretin yoğun maliyet baskısı, gün geçtikçe Türkiye'nin daha büyük sıkıntılara girmesine neden olmuştur. Özellikle, Kıbrıs sorunu sebebiyle, Türkiye üzerindeki ekonomik ambargonun etkileri daha sonra gerçekleşen siyasi (1980 Askeri darbe) ve sosyo-ekonomik problemler, taraflar arasındaki gümrük birliği oluşumunu 1996 tarihine kadar erteleyen içsel ve dışsal nedenler olarak özetlenebilir.

1980-1990 döneminde, Özal'ın başbakan olduğu **14 Nisan 1987 tarihinde:** Türkiye'nin, AT'ye, Roma Antlaşması'nın 237., AKÇT Antlaşması'nın 98. ve EURATOM Antlaşması'nın 205. maddelerine istinaden, tam üye olmak üzere müracaat etmesiyle birlikte, taraflar arası ilişkiler daha farklı bir boyut ve resmiyet kazanmıştır. Ancak, yapılan tam üyelik başvurusundan iki yıl sonra (1989) AT Komisyonu'nun, Türkiye'nin tam üyelik başvurusu konusundaki "Görüş" ünde (Avis); "Topluluğun, kendi iç pazarını tamamlayabilme süreci nedeniyle (1992) yeni bir üyeyi kabul edemeyeceği ve Türkiye'nin katılımından önce, ekonomik, sosyal ve siyasal alanda gelişme göstermesine ihtiyaç duyulduğu" hususlarına yapılan vurgular sonrasında (www.abgs.gov.tr), ikili ilişkiler donma noktasına gelmiştir. Bu gelişmeyle birlikte, Türkiye'nin AT tam üyeliği konusunda kamuoyundaki olumsuz görüşlerin sayısında önemli bir artış görülmüştür (Manisalı, 2006).

Özellikle 1990'lı yılların ikinci yarısından itibaren (Tansu Çiller koalisyon hükümeti) yumuşamaya başlayan, AB ile Türkiye arasındaki ilişkiler çerçevesinde iki yıl süren görüşmeler sonunda; 1995 tarihinde yapılan Ortaklık Konseyi toplantısında, (1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı) AB-Türkiye Gümrük Birliği 1 Ocak 1996 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Böylece Türkiye, Gümrük Birliği konusundaki yükümlülüklerini yerine getirmiş bir konuma sahip olmuştur. Gümrük Birliği basit

anlamda gümrük duvarlarının kaldırılmasının çok ötesine geçmiş ve yapısal değişimleri de beraberinde getirmiştir. 1/95 sayılı Türkiye-AB Ortaklık Konseyi Kararı'yla beraber ülkede başta Patent Enstitüsü ve Rekabet Kurulu'nun tesisi olmak üzere, iç pazarı korumaya yönelik birçok düzenleme yapılmış ve yapılmaya da devam edilmektedir.

Türkiye'de teknik mevzuat ve standartlar konusunda da dünya ve AB normlarına uyum sağlanması amacıyla çalışmalar başlatılmış, iç pazar ve tüketici; kalitesiz, standart dışı ürünlerden Dış Ticarete Standardizasyon rejimi aracılığıyla korunmaya çalışılmış ve bu yolla kaliteli üretim de teşvik edilmiştir (www.dtm.gov.tr). Fakat, Gümrük Birliği'nin olumsuz etkilerine yönelik tartışmalar ülke gündemindeki sıcaklığını halen korumaya devam etmektedir.

Çizelge 6.2 Gümrük Birliği Sonrasında Türkiye'nin AB ile Gerçekleştirdiği Dış Ticaret Hacmi (Milyon Dolar)

Yıllar	İhracat	İthalat	Açık
1995	11,078	16,760	5,782
1996	11,584	23,138	11,590
1997	12,248	24,870	12,622
1998	13,498	24,075	10,577
1999	14,333	21,419	7,086
2000	14,352	26,388	12,036
2001	16,118	18,280	2,162
2002	18,459	23,321	4,862
2003	24,350	31,495	7,145

Kaynak: DTM

Yirmi beş üyeli Avrupa Birliği ile 2004 yılı itibariyle Türkiye'nin üye ülkelere yönelik ihracatı **34,417** milyon dolar, ithalatı ise **45,434** milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. 2005 yılı verilerine göre ise Türkiye'nin üye ülkelere olan ihracatı **38,306** milyon dolar ve ithalatı ise **48,957** milyon dolar olmuştur. AB'nin Türkiye'deki toplam ihracattaki payı **2005** yılında yüzde **52,1** (bu oran 2004'te yüzde 54,5'tir), ithalattaki payı ise (2004 yılındaki 46,6 oranından düşük biçimde) yüzde **41,9** oranındadır (DTM, 2006). Aşağıdaki Çizelge'de (6.3) Türkiye'nin AB açısından uluslararası dış ticaretteki yeri ve diğer ülkelere göre durumu görülmektedir.

Çizelge 6.3 2005 Yılında AB'nin, Türkiye ve Diğer Ülkelerle Olan Uluslararası Dış Ticareti

İTHALAT				İHRACAT			
Ülke	(Milyon €)	Sıra	Pay	Ülke	(Milyon €)	Sıra	Pay
<i>AB-Dışı</i>	1.074.890			<i>AB-Dışı</i>	1.069.374		
ABD	162.936	1	15,16	ABD	251.067	1	23,48
Çin	157.980	2	14,70	İsviçre	81.905	2	7,66
Japonya	106.685	3	9,93	Çin	51.733	4	4,84
İsviçre	73.009	4	6,79	Japonya	56.366	3	5,27
Rusya	66.063	5	6,15	Polonya	43.620	5	4,08
Norveç	67.025	6	6,24	Rusya	33.817	7	3,16
Polonya	33.202	8	3,09	Çek Cum.	33.612	8	3,14
Çek Cum.	23.685	9	2,20	Macaristan	23.659	10	2,21
Macaristan	23.166	10	2,16	Norveç	20.694	12	1,94
G.Kore	18.196	15	1,69	Kanada	20.430	13	1,91
Tayvan	17.153	16	1,60	Hong Kong	25.268	9	2,36
Brezilya	18.886	14	1,76	Avustralya	21.798	11	2,04
Kanada	22.000	11	2,05	G.Kore	20.136	14	1,88
G.Afrika	15.556	19	1,45	BAE	21.098	15	1,97
Türkiye	33.441	7	3,11	Türkiye	41.817	6	3,91

Kaynak: DTM, 2006

Yukarıdaki çizelgeden de izlenebileceği gibi Türkiye'nin, AB toplamında ithalat yapılan ülkeler sıralamasında yedinci, ihracat yapılan ülkeler arasında ise altıncı sırada olduğu görülmektedir. Gümrük Birliği'nin olumlu etkileri içerisinde, Türkiye'nin bu sıralamadaki avantajlı konumu ve yerli üreticilerin, çağdaş AB normlarında üretim yapmalarına yönelik bir rekabet anlayışının tesis edilmesi gösterilmektedir. Öte yandan, Gümrük Birliği Anlaşmasının meclis onayına sunulmaması ve ülkede **83 milyar dolarlık** bir mali kayıp yaratması nedeniyle şiddetle eleştirilmesi de söz konusudur. (<http://www.atonet.org.tr/turkce/bulten/bulten.php3?sira=169>, 08.12.2006)

Türkiye – Avrupa Birliği arasındaki siyasi ilişkilerde özellikle 1999 yılı itibariyle canlılık kazanmaya başlamıştır. Karşılıklı diyalog sürecinde yaşanan olumlu gelişmeler sonucunda, 23 Haziran 2003 tarih ve 2003/5930 sayılı Bakanlar Kurulu kararı'nın, 25178 Mükerrer sayılı Resmi Gazete'de yayınlanmasıyla birlikte, “AB Müktesebatı'nın Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı” yürürlüğe konulmuştur.

Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte yaşanan çalkantılı dönem ve özellikle de Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerine doğru bir genişleme politikası izleme eğiliminde olan AB'nin, kendi içinde yaşadığı siyasi değişimler ve açılımlarla birlikte, Türkiye'nin 1960'lı yıllarda ilişkiye girdiği bir “Ekonomik Topluluktan” çok daha farklı bir “Birliğe” dönüşmüştür.

Binli yılların sona ermesiyle birlikte, değişen dünyadaki siyasi ve ekonomik ilişkiler uzun ve kırılğan bir geçmişe sahip olan (Hale ve Avcı, 2002) Türkiye-AB ilişkilerini de doğal olarak etkilemiştir. 2004 yılının Bahar aylarında gerçekleştirilen en çok üyeli genişleme dalgasıyla birlikte, AB açısından taraflar arasında siyasi bir sorun olarak görülen Güney Kıbrıs tam üye olarak Birliğe kabul olmuştur. Böylece, AB-Türkiye ilişkileri, tam üyelik kriterleri olan **Kopenhag Siyasi Kriterlerinden** farklı bir yörüngeye doğru kaymıştır.

Sözde Ermeni Soykırımı iddialarının bazı üye ülkelerin ulusal meclis ya da parlamentolarında kabul edilmesi gibi daha bir çok konu başlığının yarattığı gerilim; iç

ve dış siyasi çevrelerin tam üyelikle ilgili tartışma konularını daraltılmasından ziyade, daha çok genişletilmesine neden olmuştur.

Son olarak, Türkiye ile AB arasındaki katılım müzakereleri Ekim 2005**te sonradan olan diğer aday (üye) ülkelere göre oldukça uzun süren bir süreç sonucunda açılmıştır. Katılım sürecinin ilk aşaması olan müktesebatın analitik incelemesi (yani tarama süreci) Ekim 2006'da tamamlanmıştır. İlk fasılda -Bilim ve Araştırma- konusunda müzakereler açılmış ve Haziran'da geçici olarak kapatılmıştır. **Genişletilmiş siyasi diyalog** İngiltere, Avusturya ve Finlandiya Dönem Başkanlıkları süresince iki taraf içerisinde devam ettirilmiştir. Böylelikle **Ortaklık Anlaşması** tatminkar biçimde işlemeye devam ettiği, Avrupa Komisyonu tarafından ifade edilmektedir. Yine, Komisyon raporunun olumlu gördüğü başlıklara göre, AB-Türkiye ticareti 2005 yılında 75.258 milyon Euro'ya ulaşmış ve **Gümrük Birliği** kapsamında karşılıklı ticaret hacmi giderek artmaya devam etmiştir.

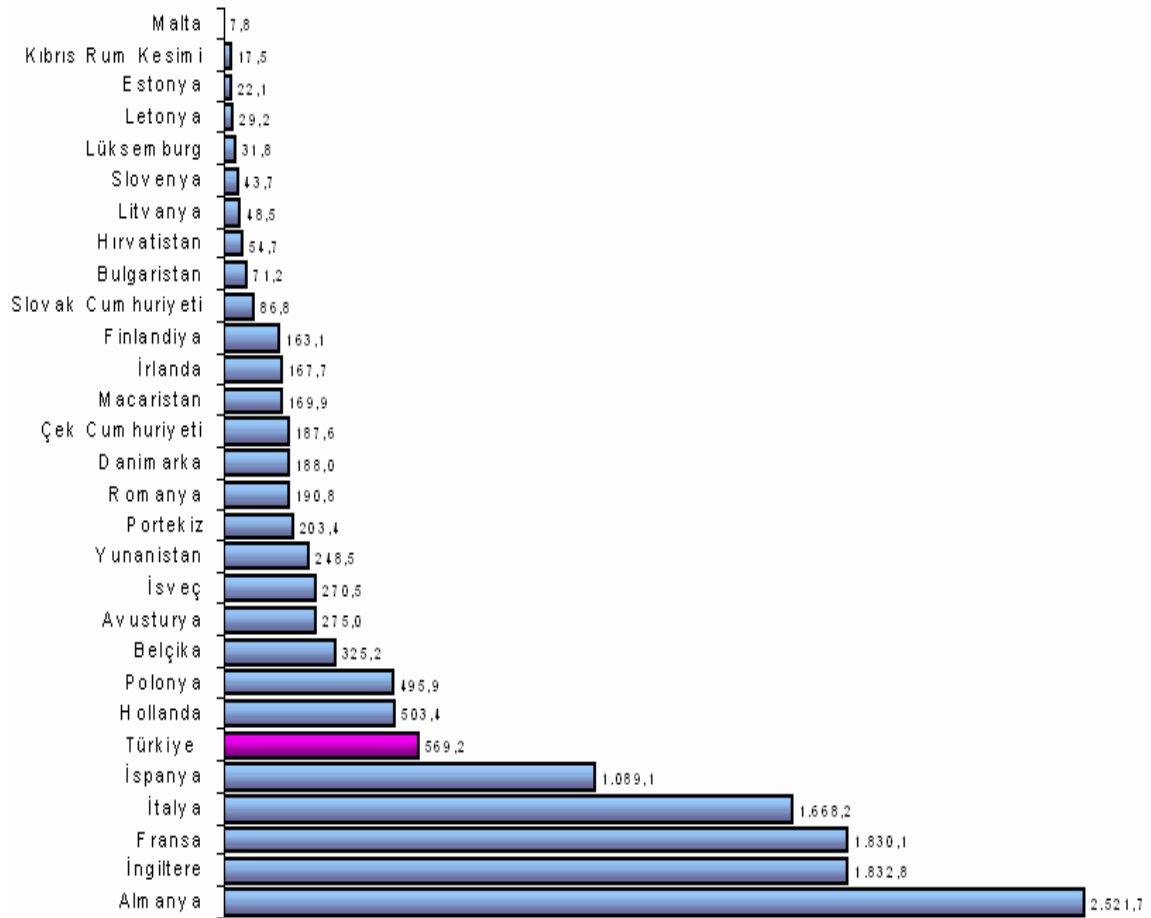
Ancak, Türkiye'nin üçüncü ülkelerle ilgili Gümrük Birliği yükümlülükleri nedeniyle bir hayli mali zarara uğradığı halen ülke gündeminde tartışılmaktadır. AB'nin, bir çok vesileyle, Türkiye'yi, Kıbrıs'a ilişkin olarak ulaşım araçları üzerindeki kısıtlamalar dahil olmak üzere; malların serbest dolaşımına ilişkin tüm kısıtlamaları kaldırmaya çağırmasıyla, müzakere sürecinin zedelenmesi olasılığı da bu çerçevede artmaya başlamıştır.

Ticaretteki teknik engeller, ithalat lisansları, devlet yardımları, fikri mülkiyet haklarının güçlendirilmesi ve diğer ayrımcı hükümlere ilişkin Türk tarafınca yerine getirilmemiş yükümlülüklerin devam ettiği, Avrupa Komisyonunca sıkça dile getirilmektedir. Buna rağmen, zorunlu standartların azaltılması kısmen önemli bir gelişme olarak nitelenmektedir. İki taraf arasında işlenmiş tarım ürünlerine ilişkin ticari konulu görüşmeler de Eylül 2006'da tamamlanmıştır.

* **16-17 Aralık 2004 tarihlerinde:** AB Devlet ve Hükümet Başkanları Konseyinin Brüksel'de yapmış olduğu Zirve Toplantısında Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterlerini müzakereleri açmak için yeterli ölçüde karşıladığına karar verilmiş ve 3 Ekim 2005 tarihinde müzakerelere başlaması öngörülmüştür.

Bu görüşmeler kapsamında, piyasaya erişimi geliştirmek ve Gümrük Birliği hükümlerini AB'nin 2004 genişlemesine göre iyileştirmeyi amaçlandığı bildirilen raporda;. Türkiye'nin canlı büyükbaş hayvan, sığır eti ve diğer hayvansal ürünlere yönelik ithalat yasağına ilişkin hiçbir ilerleme kaydetmediği, Komisyon tarafından ağır biçimde eleştirilmektedir. (Avrupa Komisyonu 2006 Türkiye İlerleme Raporu).

Şekil 6.4 2005 yılı Satınalma Gücü Paritesine Göre Bazı Avrupa Ülkelerinin GSYİH Dağılımı (Milyar Dolar)

Kaynak: TİSK

Yukarıdaki şekilde açıkça görüldüğü üzere, Türkiye, Avrupa'nın en büyük altıncı ekonomisi konumdadır. Gümrük Birliği açısından düşünüldüğünde Türkiye ile AB arasındaki ticari ilişkilerin sürdürülebilir kılınmasının, taraflar açısından bazı yönlerden faydaları vardır. Türkiye ekonomisinin 2002-2005 yılları sürecinde yüzde 7,1 oranında ekonomik büyüme gerçekleştirmesi, ülkenin (Euro bölgesindeki yüzde 1,2

büyüme oranına nazaran) AB sıralamasında birinci konumda yer almasını sağlamıştır. Ekonomik ilişkiler açısından güçlü bir aday ülke olan Türkiye’de sosyal gelişmişlik ölçütlerine göre ise: AB’ye göre 6 kat fazla düzeydeki bebek ölüm oranıyla, dünyadaki en hızlı nüfus artışı hızı olan ülkeler arasında yer almasıyla, düşük kadın istihdam oranıyla, yüzde iki ile dünya yaşam boyu öğrenme oranında alt sırada yer almasıyla ve kişi başına yatırımlarda 23 kata varan açığıyla dikkatleri üzerine çeken bir aday ülkedir (TİSK, Kıyaslama Raporu, 2006). Ancak yukarıdaki ifadelerin **satın alma gücü paritesi** ekseninde kurgulandığı unutulmalıdır.

İlerleme Raporunda AB’nin, Gümrük Birliğinin kamu alımları ve hizmetleri alanına genişletilmesine dair görüşmelerin yakında yeniden başlaması niyetinde olduğu belirtilmesine rağmen, özellikle, Kıbrıs Rum kesimiyle olan liman tartışması, karşılıklı müzakerelerin 8 başlıkta askıya alınmasına neden olmuştur. Sonuç itibariyle, Türkiye – AB tam üyelik müzakere süreciyle ilgili 2007 yılı ve ileri dönemdeki beklentilerde, olumsuz bir sürecinin hakim olacağı görülmektedir.

Üye ülkelerdeki siyasi değişimler ile AB’nin ekonomik entegrasyondan, siyasi birlikteliğe doğru bir değişim sürecine girmiş olması, Türkiye’nin tam üyelik sürecinin sürekli sorgulanmasına neden olmaktadır. Genellikle Fransa, Almanya gibi kurucu üye ülkeler, Türkiye’nin tam üyelik süreci başlamış olmasına rağmen, ekonomik ortaklık veya imtiyazlı ortaklık gibi yaklaşımların ortaya atıldığı siyaset arenalarına ev sahipliği yapmaktadırlar. Bu tartışmalar Türkiye kamuoyunda da tepkiyle karşılanmaktadır. Ancak, gerek coğrafi konumu ve gerekse Avrasya ülkeleriyle köklü ilişkiler içerisinde bulunan Türkiye’nin çok fazla sayıda ve tipte entegrasyon alternatifi bulunduğu, AB siyasi çevreleri tarafından göz ardı edilmemesi gereken bir unsurdur.

7. TAM ÜYELİK SÜRECİNDE TÜRKİYE'DEKİ BÖLGESEL ve KIRSAL KALKINMADA TARIM SEKTÖRÜNÜN DURUMU

Türkiye'nin Birliğe üyelik yolunda aday ülke statüsü edindiği 1999 yılındaki Helsinki Zirvesi sonucunda, Avrupa Komisyonu 8 Kasım 2000 tarihinde üyelik yolunda Türkiye'den beklentilerinin yer aldığı “Türkiye için Katılım Ortaklığı 2000” isimli dokümanı yayımlamıştır. Topluluk Mevzuatının üstlenilmesine ilişkin kısa ve orta vadeli önceliklerin belirlendiği, dokümanın bölgesel politikalar alt başlığı altında Türkiye'den kısa vadede “Topluluk kurallarına uygun bir NUTS (istatistiki bölge birimleri) sınıflandırmasının hazırlanması”, rekabet alt başlığı altında orta vadede “bölgesel yardım programları da dahil olmak üzere, devlet yardımları alanında Topluluk mevzuatına uyumun tamamlanması” öngörülmüştür. Bunun üzerine Türkiye, Katılım Ortaklığı Belgesi ile belirlenen konularda uyum sağlamak amacıyla, 19 Mart 2001 tarihinde “AB Mevzuatının Üstlenilmesine İlişkin Ulusal Program”ını açıklamıştır. Ulusal programda “...mevcut durum itibarıyla uygulanan teşvik mevzuatının uluslararası anlaşmalarda ve AB müktesebatında yer alan rekabet ve devlet yardımları kısıtlarına genel olarak aykırı olmadığı düşünülmele birlikte, uygulamaların ve sistemin tümünün AB'nin NUTS esasına dayalı bölgesel mevzuatı zeminine oturtulmasının zorunlu olduğu...” ve “...ivedilikle bölgesel yardım mevzuat ve tekniklerinin uyumlaştırılmasına ihtiyaç bulunduğu” ifade edilmektedir (hazine.gov.tr). Bu çerçevede, Türkiye'de devlet yardımları alanında AB Müktesebatına uyumu gerçekleştirilirken, AB'nin bölgesel ve kırsal alanlara yönelik yardımları düzenleyen çerçeve kararı ile belirlenen kuralların dikkate alınması gerekmektedir. Böylece:

- Avrupa Birliği bu süreç içerisinde Türkiye'nin diğer aday ülkelerle eşit koşullarda yer alacağını belirterek Aralık 2001'de kabul ettiği “Türkiye için Katılım Öncesi Mali Yardıma Yönelik Çerçeve Tüzük” ile Türkiye'ye yapılacak hibe niteliğindeki yardımları tek bir çerçeve altında toplamıştır.
- Adaylıkla gündeme gelen bir başka konu ise yapılacak yardım miktarının artırılması olmuştur. AB tarafından Türkiye'ye 2000-2006 döneminde 1,04

milyar Euro olarak sağlanması öngörülen mali yardımın, AB Komisyonu'nun Ekim 2002 tarihinde sunduğu, Strateji Belgesi'nde Türkiye'nin ihtiyacı doğrultusunda önemli miktarda arttırılması öngörülmüştür.

- Bu yaklaşım, Aralık 2002 tarihinde gerçekleştirilen Kopenhag Zirvesi'nde de Türkiye'nin 2004-2006 döneminde mali işbirliği çerçevesinde; 2004 yılında 250 milyon Euro, 2005 yılında 300 milyon Euro ve 2006 yılında 500 milyon Euro olmak üzere toplam 1,05 milyar Euro tutarında hibe niteliğinde mali yardım kullanmasına karar verilerek onaylanmıştır.

Ancak, AB'nin geçmişte diğer aday ve/veya üye ülkelere sağladığı mali yardımlar göz önüne alındığında, Türkiye'ye aktarılması düşünülen finansman desteğinin, ülke ölçeği dikkate alındığında, çok tatmin edici olmadığı düşünülebilir.

Türkiye'nin müzakere sürecinde, bölgesel ve kırsal kalkınma amacını gerçekleştirmek için Avrupa Birliği istatistiksel sınıflama sistemine entegre olma çalışmalarını, hızlandırması gerekmektedir. Türkiye'de bu mevzuata uyum amacıyla; bölgesel istatistikler ile ilgili olarak, Topluluğun (NUTS) kriterlerine uygun veri toplamasına imkan sağlayacak, “Türkiye Çapında İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırmasının Tanımlanmasına İlişkin 2002/4720 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı”, 22 Eylül 2002 tarih ve 24884 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır. Türkiye'deki temel idari birim olan 81 il Düzey 3 olarak belirlenmiştir.

Yukarıdaki kriterler çerçevesinde birbirine benzer özellikteki düzey 3 bölgeleri gruplandırılarak 26 adet Düzey 2 bölge birimi, bunların da gruplanmasıyla 12 adet Düzey 1 bölge birimi oluşturulmuştur (<http://www.hazine.gov.tr/arastirma/ABson.pdf>). AB Bölgelerinin 2004 Yıllık İstatistikleri Raporunda ise konuyla ilgili olarak, bölgesel aksaklıklar açısından Türkiye ile Eurostat arasında anlaşmaya varıldığı, ancak Türkiye'nin İstatistik Yıllığında yer alması için yeterli ve düzenli sayısal verilere sahip olunmadığı açıklanmıştır (Regions Statistical Yearbook, 2004c: 11).

Tarım Bakanlığı'nın Türkiye'de belirli bölgelere yönelik alt-yapı ve ekonomik kalkınma amaçlı proje desteği uygulamalarında, AB kırsal kalkınma yaklaşımının etkileri de fazlasıyla görülmektedir. Özellikle doğrudan gelir desteği (DGD) konusunda, AB ilerleme raporlarındaki tarım alt başlığında, Türkiye'de **2000 yılı reform** öncesi ve sonrası durum eleştirildiği düşünüldüğünde; özellikle üreticilere yönelik gelir artırıcı devlet desteğinde hissedilir bir azalma olması söz konusudur. Ayrıca, AB'nin Türkiye'ye yönelik ilerleme raporundaki dikkat çekici diğer bir unsur da kırsal kalkınmayla ilişkilidir. AB Komisyonu, 2007 – 2013 yılları arasındaki yedi yıllık dönemde, aralarında Türkiye'nin de bulunduğu yedi ülkeye (Türkiye, Hırvatistan, Arnavutluk, Bosna Hersek, Makedonya, Sırbistan-Karadağ ve Kosova) toplam 11 milyar Euro düzeyinde mali kaynak tahsis etmiştir. Buna göre, 2007 yılı başına 1.5 milyar Euro düzeyindeki yardımı, söz konusu ülkeler paylaşacaktır.

Türkiye'nin bu ülkeler arasında en büyük ülke olması bakımından kaynağın yarısını alabileceği varsayımı altında (ZMO, 2006), yılda 750 milyon Euro kaynağın, Katılım Öncesi Mali Araç (KMA)'ın beş bölümüne dağıtılacağı sonucuna ulaşılabilir: İlk olarak, geçiş yardımı ve kurumsal yapılandırma, bölgesel ve sınır aşırı işbirliği ile bölgesel kalkınma konularındaki finansal destek, Komisyon kararlarına bağlı olarak aktarılacaktır. Ayrıca, İnsan kaynağı geliştirme ve kırsal kalkınma başlığı altındaki projeler yine AB'nin mali destek konuları içinde yer almaktadır.

Kırsal kalkınmanın Türkiye genelinde desteklenebilmesinde, AB finansal yardım araçlarından yararlanmak için ülkenin tarıma yönelik iyileştirme politikalarında köklü değişikliklere gidilmesi bir zorunluluk olarak algılanmaktadır. Böylelikle, Türkiye, IPARD (AB Kırsal Kalkınma İçin Katılım Öncesi Mali Araç) kapsamında AB'den yılda 150 milyon Euro dolayında bir kırsal kalkınma kaynağı kullanabilmek için, 1963 yılından bu yana geliştirdiği kendi gereksinimlerine uyarlı olan kırsal kalkınma politikalarını terk etmekte ve tümü ile AB'nin belirlediği bir yönetim yapısı içinde, AB politikalarını tercih etmeye, onlar içinden seçim yapmaya zorlanmaktadır (ZMO, 2006).

Türkiye’deki GAP (**Güneydoğu Anadolu Projesi**) gibi bölgesel kalkınma amaçlı projelerin geçmişine bakıldığında tarımsal ve kırsal kalkınma amaçlı eylemlerin aslında uzun bir geçmişi olduğu görülmektedir. Bölgesel devlet yardımlarıyla ilgili olarak; Genel Teşvik Programı, KOBİ Teşvik Programı ve Yalnızca Belirli Bölgeleri Kapsayan Yardım Programları oluşturulmuştur. Örneğin: **2002/4367** sayılı “Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar” kapsamında Bölgesel Gelişmeye Yönelik Yatırımlar ile Kalkınmada Öncelikli Yörelerde (**KÖY**) yapılacak belirli yatırım konuları için bütçe kaynaklarından uygun koşullu kredi tahsisi, bölgelerarası dengesizlikleri gidermek, istihdam yaratmak ve uluslararası rekabet gücünü arttırmak için, Bölgesel Gelişmeye Yönelik Yatırımlar (16. Maddenin (e) fıkrası ile Batman, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Hakkari, Hatay, Kars, Mardin, Muş, Siirt, Şırnak, Tunceli ve Van illerinde) ile KÖY’lerde yapılacak belirli yatırım konuları için (16. Maddenin (g) fıkrası) bütçe kaynaklarından uygun koşullu kredi tahsis edilmesi sağlanmıştır.

(<http://www.hazine.gov.tr/arastirma/ABson.pdf>), (KÖY haritası için ayrıca bkz. Ek-II.)

GAP projesine ek olarak Türkiye’de bölgesel nitelikli; Zonguldak-Bartın-Karabük Bölgesel Gelişme Projesi (ZBK), AB (MEDA projesi) destekli, Doğu Anadolu Kalkınma Programı (DAP), Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı (DOKAP) gibi çalışmalar halen yürürlükte bulunmaktadır. Yeşilirmak Havza Gelişim Projesinin (YHGP) hazırlık çalışmaları ise devam etmektedir (DPT, 2006, Bkz EK II.).

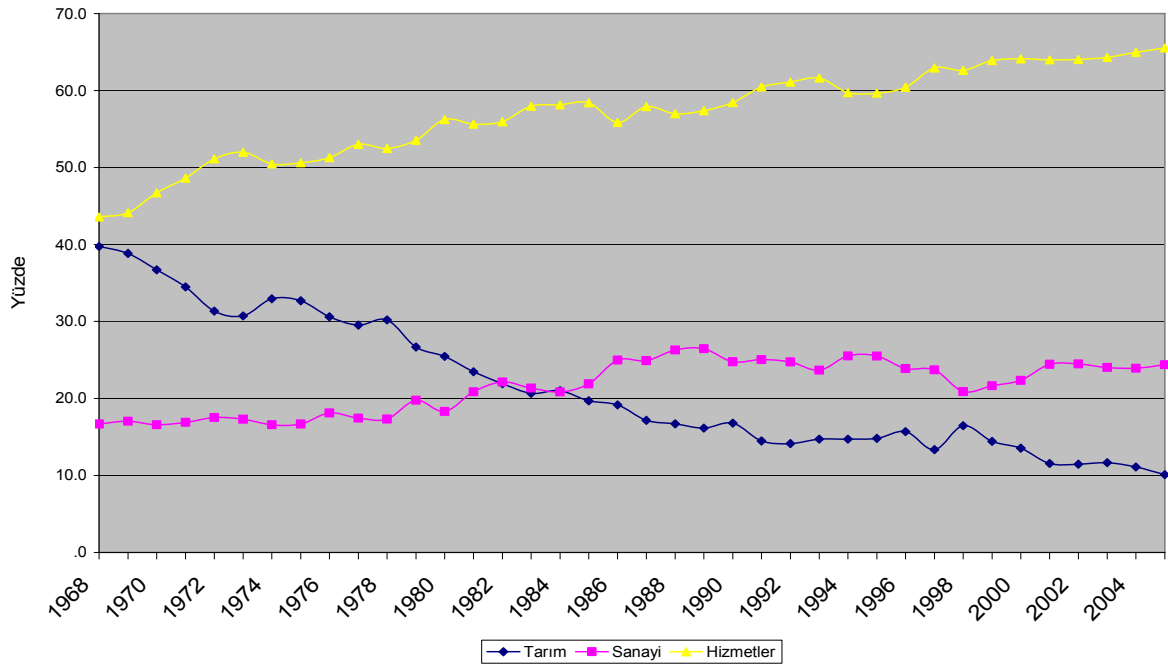
Türkiye genelindeki kırsal kalkınmanın ulusal bir strateji halinde ele alınması; Devlet Planlama Teşkilatı’nın (2006), Tarım Bakanlığı veri ve bilgilerine dayanarak hazırladığı “Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi” ile rapor halinde kamu oyuna duyurulmuştur. Rapor içerisinde ülkedeki mevcut durumun değerlendirilmesi SWOT (Güçlü, Zayıf Yönler ile Fırsatlar ve Tehditlerin analizi) tekniğiyle ortaya konulmuştur (Şekil 7.1).

DPT’nin strateji raporunda, Türkiye’nin bugüne kadarki sosyal ve ekonomik kalkınma sürecinde, modernleşme çabaları, sanayileşme ve sosyo-ekonomik dönüşümün bir sonucu olarak, kentsel ve kırsal alanlar arası gelişmişlik farklılıklarının önemini koruduğu ifade edilmektedir. Türkiye ekonomisinin sanayi ve hizmet sektörleri lehine yapısal dönüşümü (Bkz Çizelge 7.1), bölgeler arası ve kırsal alanlardan kentlere gerçekleşen göç bunun temel nedenleri arasında bulunmaktadır. Bu kapsamda,

günümüze kadarki en önemli gelişmeler; özellikle 1950’li yıllarda tarımdaki mekanizasyon süreci ile başlayan, 1980’lerde Piyasa Reformu Programının uygulamaya konulmasıyla serbestleşen ekonomi politikaları ile yeni bir ivme kazanarak, kırsal nüfusun çözülmesi sonucunu doğuran kentleşme süreci ve 1980’den sonra tarım sektörünün ulusal ekonomiye katkısının yapısal olarak değişmesi, ayrıca oransal olarak azalması öne çıkan etkenler olarak nitelenmektedir. 1950’li yıllarda ülke nüfusunun yüzde 75’i köylerde yaşamaktayken, bu oran 1980’de yüzde 56’ya, 2000 yılında ise yüzde 35’e kadar gerilemiştir. Ancak, nüfus yapısındaki bu hızlı değişime rağmen halen ülke nüfusunun önemli bir bölümü oluşturan 23,7 milyon kişi köy statüsündeki yerleşimlerde yaşamaktadır. 1995-2000 döneminde, 1980-1990 dönemine göre köylerden şehirlere gerçekleşen göçün ivmesi yavaşlamakla beraber, çalışma çağı yaş grubunda bulunan fertlerin köyleri terk etme eğilimi sürmektedir.

Göçün kırsal kesimin ekonomik ve sosyal yapısı üzerindeki etkileri bölgeler arasında önemli farklılıklar göstermektedir. Marmara bölgesi, Ankara ili, Ege ve Akdeniz kıyılarında bulunan illerde köyler göç almakta iken, ülkenin kalan kısmında ağırlıklı olarak göç vermektedir (DPT, 2006: 6).

Çizelge 7.1 Türkiye’de Tarım, Sanayi ve Hizmetler Sektörlerinin GSMH Paylarının Dağılımı (1968-2004 yılları, Yüzde)

Kaynak: TÜİK verilerinden derlenmiştir.

Şekil 7.1 Ulusal ve Kırsal Kalkınma Stratejisi: Güçlü ve Zayıf Yönler

GÜÇLÜ YÖNLER	ZAYIF YÖNLER
<ul style="list-style-type: none"> • Geniş tarım alanlarının varlığı (kuru, sulu ve sulanabilir) ve sulama imkanlarının bulunması, • Tarımsal üretim (bitkisel üretim, hayvancılık, ormancılık, balıkçılık) potansiyelinin zenginliği ve potansiyel ürün çeşitliliği, • Tarımsal sanayi girdi ve hammaddelerinin çeşitliliği, • Kırsal işgücü potansiyeli, • Marka olabilecek yöresel ürün çeşitliliği, • Ulaşım, haberleşme ve elektrik altyapısının önemli ölçüde tamamlanmış olması, • Flora ve fauna zenginliği, çevre kirliliğinin az olması ve organik tarım potansiyelinin bulunması, • Kültür ve turizm varlıklarının zenginliği ve bunların turizm açısından yüksek potansiyel arz etmesi, • Çeşitlilik sergileyen geleneksel zanaat ve el sanatları, • Kırsal kalkınma projeleri deneyimi, • Kırsal kalkınmaya yönelik faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının artması, • Yaygın kamu teşkilatı. 	<ul style="list-style-type: none"> • Kırsal istihdamın ve gelir kaynaklarının ağırlıklı olarak tarımsal faaliyetlere dayanması, tarım sektöründe gizli işsizlik ve tarımda kayıt dışılığın yaygınlığı, • Tarımın yapısal sorunları: • Tarımsal işletmelerin küçük ve parçalı olması, • Tarımsal eğitim ve yayım hizmetleri ile işbirliği konusundaki yetersizlikler, • Kalite ve standartlara uyum konusunda güçlükler, • Tarım-sanayi entegrasyonu ve pazarlama faaliyetlerinde etkinlik sorunları, • Sermaye ve mali kaynak yetersizlikleri, • Üretimin doğal koşullara bağımlılığı ve verim düşüklüğü. • Orman köyleri başta olmak üzere kırsal yerleşimlerde yoksulluğun yaygın olması, • Genel eğitim düzeyinin ve kız çocuklarının okullaşma oranının düşük olması, • Eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik hizmetlerinin etkinleştirilme ihtiyacı, • Yerleşim birimlerinin sayıca fazla, plansız, dağınık ve küçük olması, • Kırsal altyapı yetersizlikleri, mevcut altyapının modernizasyon ihtiyacı, • Doğal kaynakların (toprak, su, orman, çayır ve mera, su ürünleri stokları gibi) koruma-kullanma dengesi ile ilgili sorunlar, • Toprak kalitesinin düşüklüğü, engebeli yapı nedeniyle erozyonun yaygınlığı, toprak kaynaklarının kabiliyetlerine uygun kullanılmaması, • Kırsal alana hizmet götüren kamu kuruluşları arasındaki koordinasyon yetersizliği, • Kırsal alanların ekonomik ve sosyal yapılarının analizinde ihtiyaç duyulan verilerin yetersizliği.
FIRSATLAR	TEHDİTLER
<ul style="list-style-type: none"> • Tarım dışı sektörlerin gelişme eğilimi, • Tüketici bilincinin gelişmesi ve sağlıklı, kaliteli ve organik ürünlere olan talebin artması, • İç ve dış talebe dayalı olarak gıda sanayinin gelişmesi, • Kırsal turizm talebinin artma eğilimi, • Çevrenin korunması ve geliştirilmesi konusunda artan ilgi, • Avrupa Birliği'ne katılım süreci ve AB'ne uyum • Uluslararası kaynaklara-fonlara erişebilirlik, • Dış pazarlara erişim imkanlarının güçlenmesi, • Üretim, haberleşme ve bilişim teknolojilerinin giderek gelişmesi, • Kentsel ekonomilerin gelişmesi, kentsel ve kırsal alanlar arasında işlevsel ilişkilerin güçlenmesi, • Yerel yönetimlerin güçlendirilmesine verilen önemin artması ve kamu yönetiminin etkinleştirilmesi. 	<ul style="list-style-type: none"> • Makroekonomik istikrarın bozulması, • Tarımsal destekleme politikalarının değişme eğilimi ve uluslararası ticaretin giderek serbestleşmesi, • Tarımın yeniden yapılandırılması sürecinde işsizlik ve yoksulluk gibi sosyo-ekonomik olumsuzlukların artması, • Genç ve nitelikli işgücünün kırsal alanlardan göçü, üretken faktörlerin kaybı ve nüfusun yaşlanması, • Hızlı kentleşme ve sanayileşme ile gelişen turizm faaliyetlerinin doğal kaynaklar üzerindeki baskısının artması, • Küresel çevre sorunlarının ülke üzerinde olumsuz etkiler yaratması, • Dünyada petrol ve diğer girdi fiyatlarının yükselmesi, • Bölgeler arasında ve bölge içinde gelişmişlik farklılıklarının derinleşmesi.
Kaynak: DPT,2006	

Türk Anayasası'nın 44.maddesine göre; Türkiye Cumhuriyeti Devleti, toprağın verimli olarak işletilmesini koruyarak, geliştirmek ve erozyonla kaybedilmesini

önlemekle yükümlüdür. Ayrıca, topraksız olan veya yeter toprağı bulunmayan, çiftçilikle uğraşan köylüye toprak sağlamak amacıyla gerekli tedbirleri almak görevi anayasa ile hükme bağlanmıştır. Devlet, tarım arazileri ile çayır ve meraların amaç dışı kullanılmasını ve tahribini önlemek, tarımsal üretim planlaması ilkelerine uygun olarak bitkisel ve hayvansal üretimi artırmak maksadıyla, tarım ile hayvancılıkla uğraşanların işletme araç, gereçlerinin ve diğer girdilerinin sağlanmasını kolaylaştırmakla yükümlendirilmiştir (Sındır,2005).

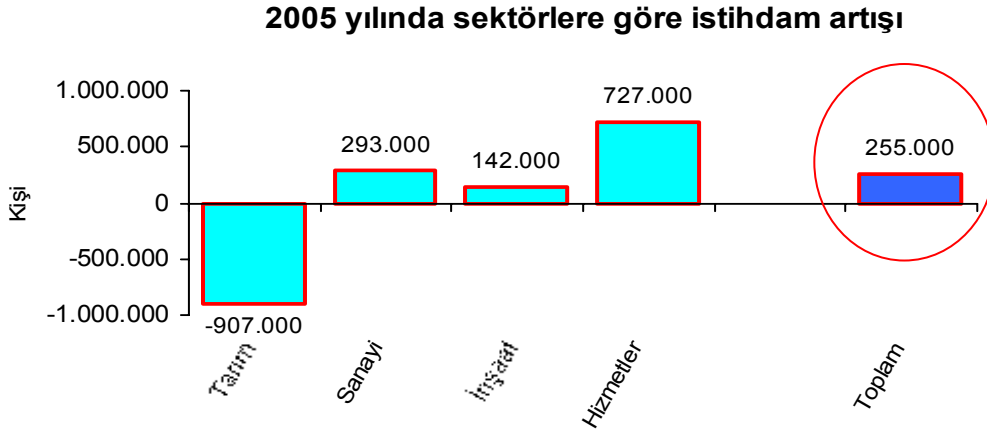
Ancak, Türkiye ve dünya ekonomik koşullarında yaşanan olumsuz gelişmeler ile krizler, özellikle tarım kesimine yönelik devlet yardımların kısılmasına neden olmuştur. Ülkede tarımdaki istihdam yoğunluğunun (2005 yılı için yüzde 29,5) özellikle AB ortalamasından (yaklaşık yüzde 5,5) oldukça yüksek olması, Türkiye'nin kırsal bölgelerdeki kalkınmaya yönelik çalışmaların sosyal boyutunun ifade etmek açısından bir hayli önemlidir.

Çizelge 7.2 İşteki Durumlarına Göre İstihdam Edilen Kişi Sayısı (Türkiye geneli, bin kişi)

	Toplam					
	2004		2005			
	Sayı	(%)	Sayı	(%)		
İşteki durum	21 791	100,0	22.046	100,0		
Ücretli	9 279	42,6	10.358	47,0		
Yevmiyeli	1 800	8,3	1.590	7,2		
İşveren	1 020	4,7	1.132	5,1		
Kendi hesabına	5 388	24,7	5.438	24,7		
Ücretsiz aile işçisi	4 303	19,7	3.527	16,0		
Ekonomik faaliyetler	21 791	100,0	22.046	100,0		
Tarım	7 400	34,0	6.493	29,5		
Sanayi	3 988	18,3	4.281	19,4		
İnşaat	1 029	4,7	1.171	5,3		
Hizmetler	9 374	43,0	10.101	45,8		

Kaynak: TÜİK

Çizelge 7.3 Tarımdan Diğer Sektöre Yönelen İşgücü

Kaynak: TISK, 2006

Tarımda yaşanan istihdam azalışı ve özellikle genç nüfusun kırsal alanlardan sanayi bölgelerindeki istihdam olanaklarına yönelik talepleri sonucunda işsizlik rakamlarındaki olumsuz tablo devam etmektedir (Vorkink, 2006: 5). Ayrıca, tarım sektöründeki kayıt dışı istihdamın varlığı, kalkımda uzun soluklu düzenleyici politika yapılanmalarını ve diğer sosyo-ekonomik planlamaların çözümleyici etkilerini de zayıflatmaktadır.

Çizelge 7.4 Türkiye’de Kayıt Dışı İstihdamın Kentsel-Kırsal İle Tarım Sektöründeki Durumu

	İşçilerin Dağılımı (yüzde)	Sektördeki Kayıt Dışı İşçi Sayısı (yüzde)	Toplam Kayıt Dışı İşçi Sayısı (yüzde)
Tüm İşçiler	100	53	53
Kentsel	54	36	19
Kırsal	46	73	34
Tarım dışı	66	34	22
Tarım	34	90	31

Kaynak: Vorkink, 2006 s: 15

Devlet Planlama Teşkilatının yayınlamış olduğu “Binyıl Kalkınma Hedefleri” (2005) başlıklı çalışmada ifade edildiği gibi: Yoksulluğu azaltmakla sorumlu kuruluşlar arasındaki eşgüdüm eksikliği ve mevcut politikaların işleyişindeki aksaklıkların ortak standartlar ile normların tesisini engelleyen unsurlar olarak nitelenmiştir. Yoksulluğun azaltılmasına yönelik hedefler ise

Hedef 1. 2015 yılına kadar günlük geliri bir doların altında olan nüfusu yarıya indirmek.

Hedef 2. Yine aynı tarihe kadar açlıkla karşı karşıya olan nüfusu yarıya indirmek (DPT, 2005: 12-16), şeklinde ifade edilmiştir. Türkiye’de yoksulluk açısından, kırsal kökenli şehirlerde yaşayan vatandaşlar ve yine kırsal alanlarda çoğunluğunun tarımsal faaliyetle geçimini sağladığı kesimlerin büyük bir orana sahip olduğunu tespit etmek, pek de zor olmasa gerekir. Tarımsal üretim faaliyetlerinin sekteye uğraması, yetiştirme, pazarlama, satış, teşvik ve uluslararası düzenlemeler gibi konuların herhangi birinde yaşanan olumsuzluğun, ilgili kesimleri doğrudan etkilemesi, kalkınmayla ilgili planlama yaklaşımlarının çok geniş kapsamlı ve detaylı olmasını zorunlu kılan başat etkenlerdir.

Uluslararası konjonktür açısından da Türkiye’de, DTÖ Tarım Anlaşmasının ağır koşulları, kısmen kamu finansman kısıtları, esas olarak da Uluslararası Para Fonu (IMF) ile imzalanan Yapısal Uyum Programları’nın bir gereği olarak, kırsal kesimde daha az müdahaleci tarım politikalarına yönelmek durumunda kalınmıştır. Diğer yandan, politikalarda ortaya çıkan liberal eğilimler dünya genelinde tarım kesimine yapılan devlet müdahalelerinin ve korumacılığın yüksek bir düzeyde kalmasını giderek daha da pekiştirmiştir.

Gelişmiş ülkelerde tarımsal destekler 1990-2000 yılları arasındaki dönemde mutlak olarak azalmamış, hatta tam aksine artış göstermiştir. Dolayısıyla, DTÖ Tarım Anlaşması öncesinde, 250 milyar dolar civarında bulunan OECD ülkelerinin toplam tarımsal destek miktarı, 2000 yılından sonra 300 milyar doları da aşmıştır.

DTÖ’nün kısıtları doğrultusunda sübvansiyonların görece olarak gerilediği de görülmüştür. Örneğin, OECD ülkelerinde, tarımsal sübvansiyon miktarının GSMH’ya

oranı, söz konusu dönem için yüzde 2'lerden yüzde 1,3'e ve Üretici Destekleme Eşdeğeri (ESP) oranı yüzde 40'tan yüzde 30'a düşmüştür. Bu son oran AB için yüzde 35, ABD için yüzde 21 ve Türkiye için de **yüzde 15'dir** (TİSK, 2006). Fakat, Avrupa Birliği üye ülkeleri tarım adı altındaki her türlü destek programını farklı sosyo-ekonomik amaçlar doğrultusunda değiştirmiş, çeşitlendirmiş ve mali yardım kapsamalarını da genişletmiştir.

7.1 Türkiye'de Tarımsal Desteklerin Devlet Bütçesindeki Yeri ve Finansman

Türkiye'deki konsolide devlet bütçesi giderlerinin tarımsal destekleme kalemi altında; 1993 – 2006 dönemleri arasında ülke tarımına yapılan katkı ve yıllara göre dağılımı ayrıca Çizelge 7.5'te hesaplanmıştır.

Çizelge 7.5 Tarımsal Desteklerin Bütçe İçindeki Payı (Türkiye, Parite hariç Bin YTL)

Yıllar	Tarımsal Destekleme	Bütçe Harcamaları	GSMH	ABD Doları / TL Paritesi
1994	8,992	902,454	3.887.903	29,848
1995	17,098	1724194	7.854.887	45,952
1996	51,861	3961308	14.978.067	81,795
1997	250,929	8050252	29.393.262	152,804
1998	180.000	15614441	53.518.332	262,232
1999	225,51	28084685	78.282.967	422,152
2000	358,501	46705028	125.596.129	626,711
2001	1.032.578	80579065	176.484.000	1231,322
2002	1.867.600	115682350	273.463.000	1513,102
2003	2.804.999	140454842	356.680.888	1500,269
2004	3.084.019	141.020.860	428.932.343	1429,201
2005	3.707.051	146.097.573	486.401.032	1347,26
2006	4.746.722	175.303.995	416.005.455	1438,01

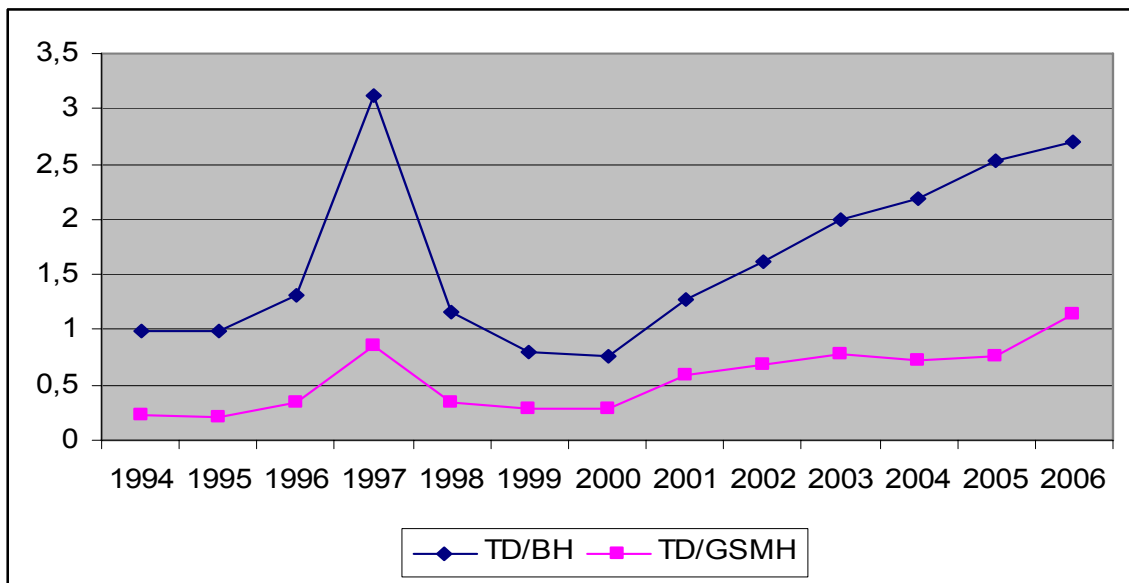
Kaynak: Maliye Bakanlığı: www.maliye.gov.tr, (enflasyondan arındırılmış)

Ayrıca, devlet bütçesindeki tarımsal destekler bölümünde 1994-2003 tarihleri arasındaki alt kalemler biçiminde: Pamuk ve diğer ürünler, gübre, hayvancılık, doğrudan gelir desteği, tekel alımları (tütün), şeker pancarı alımı ile tarım reformu

uygulama projesi adı altında yapılan devlet harcamaları izlenebilmektedir. Ancak, bazı yıllarda bu alt başlıklara yönelik parasal karşılık ayrılmamıştır. Yukarıdaki kalemlerden pamuk ve diğer ürünler, gübre, tekel alımları (tütün), şeker pancarı alımı, 2004 yılında bütçeden çıkarılmış yerlerine ürün destekleme ödemeleri başlığı konulmuştur. Buna ek olarak 2006 yılında, çay desteklemesine ilişkin hizmetler ile tarım ürünleri sigortası, kalemleri tarımsal destekleme ödemeleri bölümüne eklenmiştir.

Devlet bütçesinde, 5018 sayılı kararla, 2006 yılında uygulamaya başlanan değişikliklerle birlikte Merkezi Yönetim Bütçesine geçilmiştir. Ayrıca, tarımsal desteklemelerin kredi desteği amaçlı fonlar ve/veya kamu bankaları yoluyla krediler biçiminde yapılan desteklemeler hesaba katıldığında, GSMH içindeki payın bazı yıllarda daha yüksek yüzde değerlere ulaştığı bilinmektedir (Eraktan, 2001: 89). Ülkedeki dönemler itibariyle yaşanan yüksek enflasyon, döviz kurundaki kırılganlıklar ve bütçe harcamalarının artışının, tarım destekleri kaleminde aynı artış oranlarıyla yansımadağı görülmektedir. Özellikle 1997 yılı sonrasında, tarımsal desteklemelerin bütçe ve milli gelirlerdeki payı yoğun bir düşüş göstermiştir.

Çizelge 7.6 Bütçe Harcamaları İçinde Tarımsal Destekler Kaleminin, Toplam Bütçe ve GSMH'ye Göre Oranlarının Dağılımı (USD, Yüzde Değişim)

Uzun dönemler boyunca finansal krizlerle büyük darbeler alan Türkiye ekonomisinin (1997 ve 2001 yılları) mali sektöründe de büyük çöküntüler yaşanmıştır. Böylelikle, devlet destekleri konusundaki sorunlar; özellikle kırsal kesimdeki tarımsal üretim faaliyetleriyle uğraşan çiftçileri, girdi maliyetlerinin olumsuz etkilerine açık bir konuma düşürmüştür.

Türkiye'deki finansal sistemin kırılganlığı, kredilerde yaşanan ödeme güçlükleri ve de sigorta gibi risk azaltıcı özelliği olan mali güvence araçlarının kullanımında yaşanan aksaklıklar, tarım sektörü ve dolayısıyla da kırsal bölgelerdeki (Türkiye'deki kırsal istihdamın yüzde 50'den fazlasının tarım sektöründe olması) sosyo-ekonomik yaşamda sıkıntı yaratan etkenlerdir. Ülkemizdeki çeşitli doğal afetler, bitki ve hayvan hastalıkları gibi risklerden çiftçiyi tam olarak koruyan etkin bir sistem bulunmamaktadır. Finans kuruluşlarından bazılarının vermiş olduğu sigorta hizmetleri ise Türkiye'de geliri düşük olan çiftçinin katlanamayacağı şekillerde prim ödeme koşullarına sahiptir.

Kırsal kalkınmanın temel bileşenleri olarak nitelenen (Gülçubuk, 2006):

“a- Tarımsal kalkınma: Tarım (bahçe, tarla, hayvan yetiştiriciliği vb. faaliyetler), ormancılık, balıkçılık ile bu alanlarda kalite, pazarlama, üretim artışına yönelik çalışmalar,

b- Kırsal Sanayi: Tarım, orman, tıbbi bitkiler gibi yerel kaynakların, yerinde değerlendirilmesi ve/veya talebe bağlı olarak uluslararası piyasalara satışının yapılmasını sağlayan ticari ilişkiler tahsisi,

c- Kırsal Kalkınma: Tarım, ormancılık, balıkçılık, küçük girişimcilik, kırsal sanayi, ekoloji, çevre, turizm, su, konut, eğitim, sağlık gibi alt-üst yapı hizmetleri, teknoloji, kadın çocuk, topraksızların istihdamı gibi” ve benzeri çok sayıda programı içeren alt bölümlerden oluşmaktadır.

Sonuçta, Tarımda üretken politikaların oluşumu ve sağlıklı finansmanın sektör üzerindeki dağılımının gerçekleştirilmesinde çok yönlü bir yaklaşıma gereksinim duyulmaktadır. Böylelikle:

1. Tarım kesimine yönelik kalkınma ve hizmet faaliyetlerinin tek merkeze bağı, hukuksal alt yapısıyla meşrulaşan ve belirli bölgelerde kurulacak ajanslarla desteklenerek, bilgi toplama sorun tespiti ile analizi süreçlerinde, ülkedeki bölgeler arasındaki farklılıklar, bölge alt alanlarında kırsal-kentsel ayrımı (merkez-çevre etkileşimi), çekim kuvveti olan merkezlerin tespiti ve gücünün ölçümü, göç olgusunun gelişimi ile ileriki dönem projeksiyonuna yönelik, sosyal amaçlı çalışmalar.

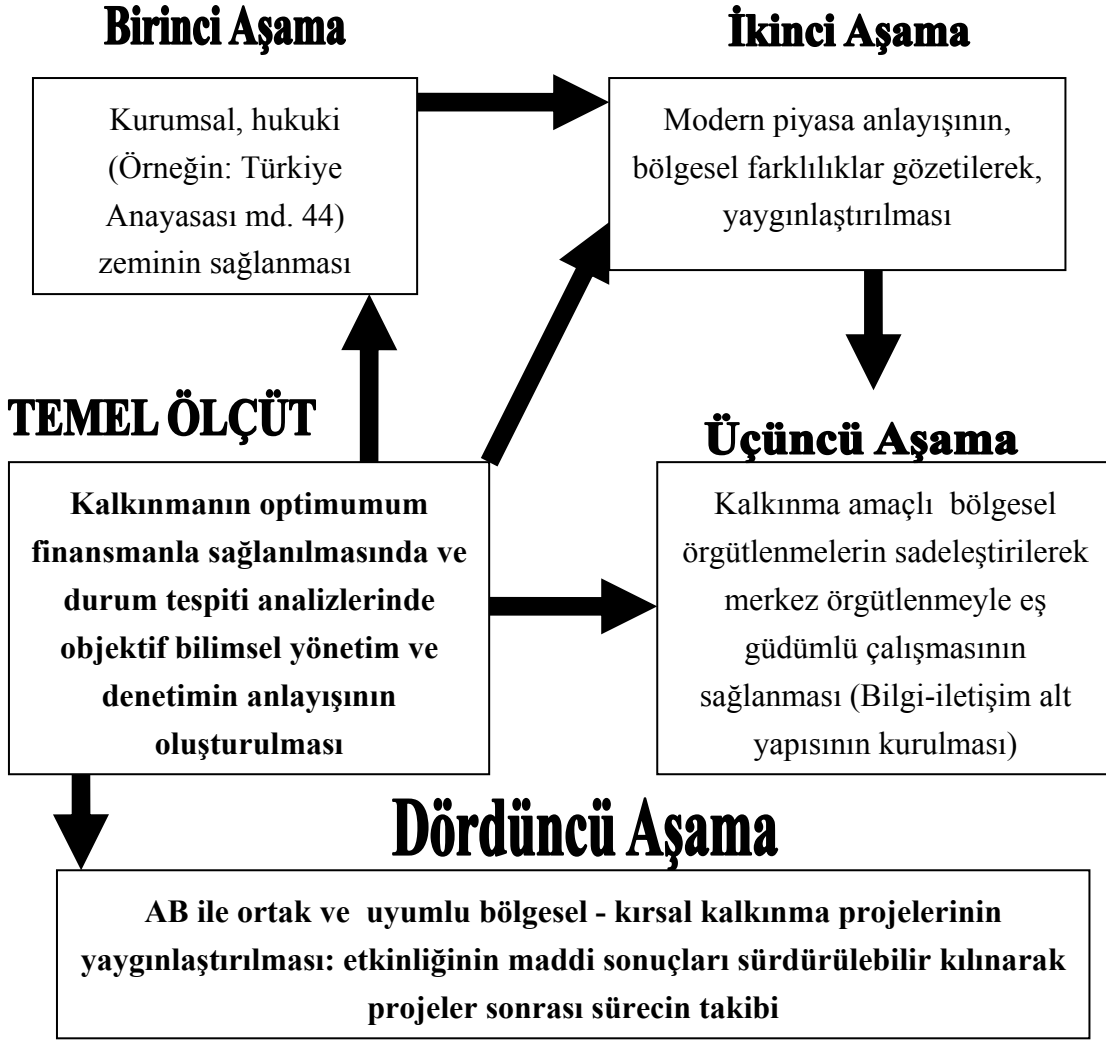
2. Tarım piyasalarının yerel-bölgesel ve uluslararası pazardaki durumunun analizi, ürünü borsalarının kurularak bilgi iletişimini sağlanması. Vadeli İşlem (Opsiyon) Borsalarının kurularak Bölgesel anlamda ekonomik amaçlar doğrultusunda yaygınlaştırılması (Uzunoğlu vd. 2001:98-99).

3. Kooperatifçiliğin etkinleştirilmesi, siyasetten arındırılmış, faaliyet alanlarına göre (pazarlama, kredi vb.) uzman, katılımcı ve profesyonel yönetim anlayışını benimseyen bir örgütlenmenin sağlanması. Ayrıca, işlem maliyetini azaltıcı ortak eylem planlarına açık, sosyal-çevresel sorumluk ilkesini gözeterek sürdürülebilir kılan hedeflerin sosyo-ekonomik amaçlar kapsamında planlanması.

4. Kırsal kalkınma amaçlı finansman desteğinin (mikro kredi alt yapısı gibi) hesaplanmasına yönelik objektif niteliğe sahip bölgesel araştırmaların desteklenmesi, tüm ülkeye yayılması, belirli bölgelerle kısıtlı kalmayan kırsal kalkınma amaçlı mali destekleme fonlarını tahsisi ve kalkınma projelerinin oluşturulması, gerekli görülen tarımsal ve kırsal kalkınmadaki düzenlemelerden bazılarıdır.

Önerilen bu yaklaşımların Türkiye Tarımsal ve Kırsal Kalkınma Politikasına uyarlanma aşamaları ise şekil 7.2’de gösterilmektedir.

Şekil 7.2 Kırsal Kalkınmada Gerekli Görülen Yeniliklerin Oluşum Süreci

Tarım Bakanlığı'na yürütülen kalkınma amaçlı projelerde, alt yapıya yönelik iyileştirme ve modernizasyon çalışmalarında, uzun vadeli kredilendirme yanında hibe niteliğinde mali kaynaklarında kullanımı gerekmektedir. Özellikle çiftçilerin tarımsal kredi finansmanında; Ziraat Bankası ile Tarım Kredi kooperatiflerini kullanmaktadırlar. Kredi faiz oranlarının yüksekliği, ayrıca sosyal güvenlik primlerinin mali yükü çiftçiler üzerindeki ödeme gücünü derinleştiren başlıca faktörlerdir. Üretim tekniği, teknoloji geliştirmede, makine-teçhizat alımlarında, ahır, samanlık, kombine üretim tesisi gibi mekansal oluşumların yaygınlaştırılmasında ise daha geniş kapsamlı, ödeme kolaylığı olan finansman araçlarının kullanımı bütün kırsal kesimin gereksinim duyduğu bir mali yaklaşım olarak nitelenebilir. Ancak, Türkiye'de mali kaynakların etkin ve yerinde kullanımıyla ilgili temel sorunların varlığı, ne yazık ki mevcut kalkınma araçlarının kullanım alanlarını daraltmaktadır. Türkiye'de kırsal kalkınmaya yönelik planlamaların

geçmişi oldukça eskidir. Köy-kent ve tarım-kent gibi kavramların temeli İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planına kadar inmektedir (Çelik, 2005:62). Bu planların uygulamaya geçirilmesinde mali, siyasi ve sosyal bir çok negatif etkenin varlığı söz konusudur. Son yıllarda dünya ekonomisindeki olumsuz dalgaların, ülke ekonomi politikalarını da negatif yönde etkilemesi, mevcut planların sağlıklı sonuçlara ulaşmasına engel olan faktörlerdir.

Türkiye özelinde kırsal kalkınmaya yönelik devlet yardımlarının giderek daraltılmasıyla, tarımsal üretimin sekteye uğramasının yanı sıra, bu bölgelerde yaşayan insanların, sosyo-ekonomik ve kültürel açılarından geri kalmışlıklarının perçinlenmesi söz konusudur. Geçmişten günümüze, ülkedeki üretim faaliyetlerinin büyük bir bölümünün gerçekleştirildiği tarım sektöründeki kırılmaların, ülkedeki refah ve hassas huzur ortamını kısa dönemde olmasa da uzun vadede derinden etkileyeceği yanlış bir tespit olmaz. AB'ye uyum sürecinin fırsat bilinerek, ülkede bulunan köklü tarımsal örgütlenmelerin gelecek açılımlı projelerinin, sadece bu sürece endekslenmesi ise yine stratejik ve politik bir hata olacaktır. Birlik üyesi bazı ülkeler ile dünya tarım ürünleri üretiminde; büyük pay, ulaşım ve pazarlama olanaklarına sahip olan ülkelerde, halen çeşitli mali destek programlarının yürütüldüğü bilinmektedir. Bu destekler, doğrudan tarım desteği altında olmasa da kırsal ve/veya bölgesel kalkınma araçlarıyla gerçekleştirilmektedir. Devlet veya Birlik bütçelerinin alt kalemleri dışında, bankalar, finans kuruluşları ve özel fonlar-projeler yoluyla, kırsal yörelerde yaşayan kişilerin, çağdaş yaşam düzeyine kavuşturulması amacına ulaşmak, günümüzde, yeni bir yaklaşım olarak karşımıza çıkmaktadır. AB genelinde bakıldığında, planlı üretim, geniş pazarlama olanakları, marka yaratma, uluslararası liberal piyasalarla mücadele gibi konularda üretilen korumacı politikaların, Türkiye'de de uygulama alanı bulması mevcut koşullar altında giderek zorlaşmaktadır. Öncelikle kırsal yaşam ve tarımsal üretimle ilgili temel sorunların, Türkiye içindeki bölgesel farklılıklar göz önünde bulundurularak tespit edilmesi gereklidir. Bu sorunlara bölgesel stratejik planlarla çözüm önerileri aranmalıdır. Ülkede tarım-sanayi'nin geliştirilmesi için serbest bölgeler ve uluslararası işbirliği projeleriyle, üretimde dışa bağımlılık olasılığı da giderek düşürülecektir. Bu açıdan **üretim bölgesi ve markalaşma** ekseninde kazanılacak katma değerlerle, ayrıca, doğal ve teknolojik kaynakların içsel modellerle zenginleştirilmesi, ülkedeki çağdaşlaşma projelerini de doğal olarak kolaylaştıracaktır.

8. ARAŞTIRMA BULGULARI

Edirne ilinde tarım ve tarıma dayalı sektörler, coğrafi ve yapısal olarak görece avantajlı olan sektörlerin başında gelmektedir. İldeki nüfusun yüksek oranlarda bu sektörden geçimini sağlaması (TÜİK, 2005), tarımın ve kırsal alanların önemini ifade etmede dikkati çeken bir unsurdur. AB ile Türkiye arasında coğrafi açıdan stratejik bir öneme sahip olan sınır kenti Edirne’de, modern bir kırsal yaşam ihtiyacı giderek yoğunlaşmaktadır. Bu açıdan Edirne’deki mevcut sosyo-ekonomik yapı konusunda bilgilendirme yapılarak, Türkiye’deki kırsal kalkınma projelerine, bölgesel açıdan farklı bir açılım sağlanması amaçlanmaktadır.

8.1 Araştırma Bölgesi Hakkında Genel Bilgiler

Trakya illeri arasında toplam hane halkı sayısı genişliği ve ortalama hane halkı büyüklüğü ile Edirne ikinci sırada yer almaktadır. Türkiye’nin ortalama hanehalkı büyüklüğü 4,5 iken Edirne’de ise bu büyüklük, ortalamanın gerisinde kalarak 3,73 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye’de illerin sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksine göre (2003 yılı), Edirne 16. sırada yer alarak **ikinci derecede gelişmiş** il olmuştur.

Çizelge 8.1 Edirne’nin Aldığı, Verdiği Net Göç ve Net Göç Hızı

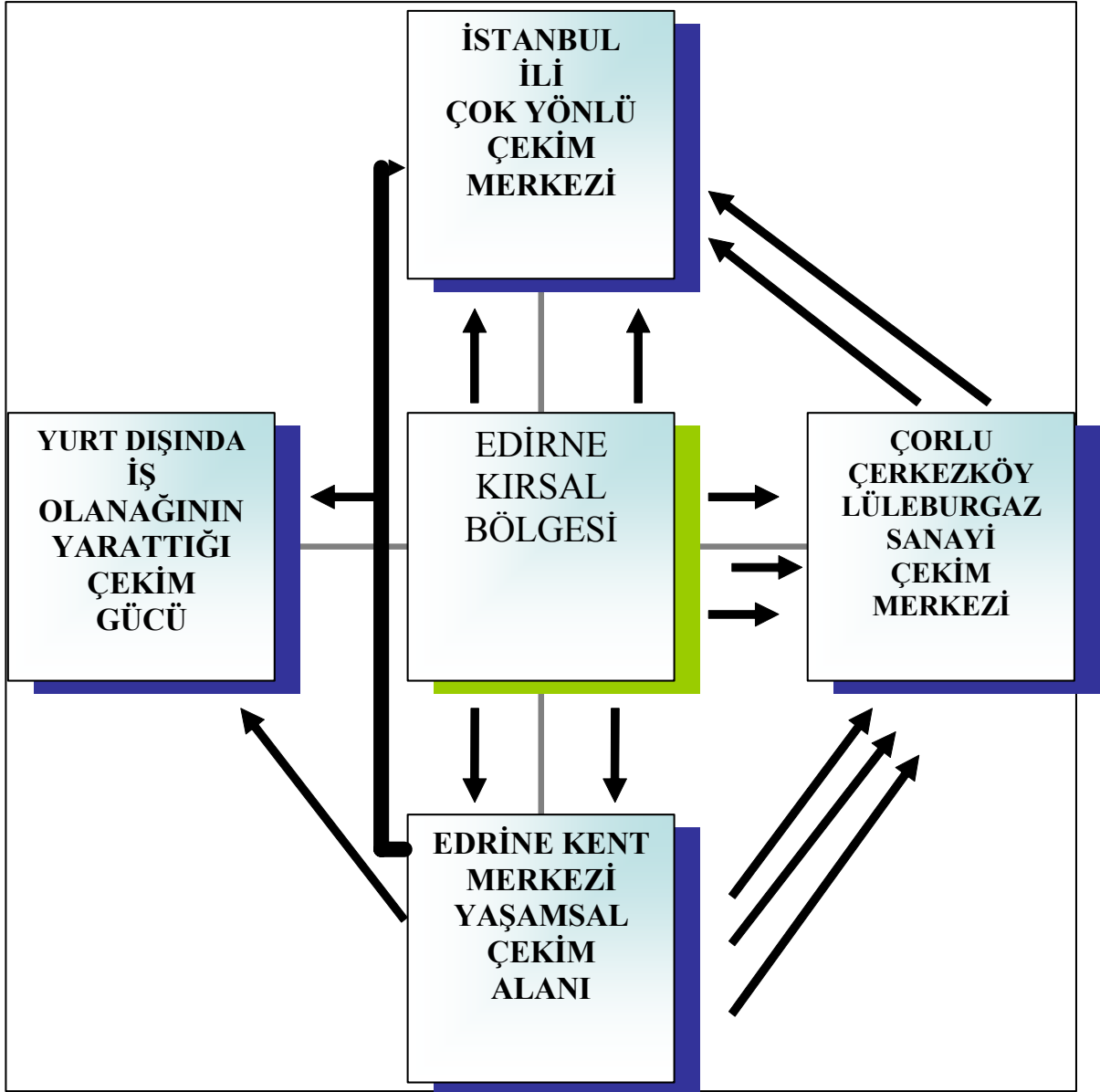
2000 İkametgah Nüfusu	Aldığı Göç(kişi)	Verdiği Göç(kişi)	Net Göç	Net Göç Hızı(%)
361227	35973	41079	-5106	-14,04

Kaynak: TÜİK, Türkiye İstatistiği Yıllığı, 2005 Yayın no: 3009

İstatistiksel açıdan, en son 2000 yılında yapılan nüfus sayımı verileri dikkate alındığında, Türkiye’nin aldığı göç 4.788.193 kişi iken, Edirne ilinin, toplam içindeki payı, 35.973 kişi olmuştur. Trakya illeri içinde, **verilen en yüksek göç oranı** ile Edirne (-14,04) bu dönemde ilk sırada yer almıştır. Edirne’nin verdiği göçe bakıldığında köyden - köye verilen göç en az olurken, yoğunluk şehirden - şehre ve köyden - kente doğru yönelen göçte yaşanmıştır.

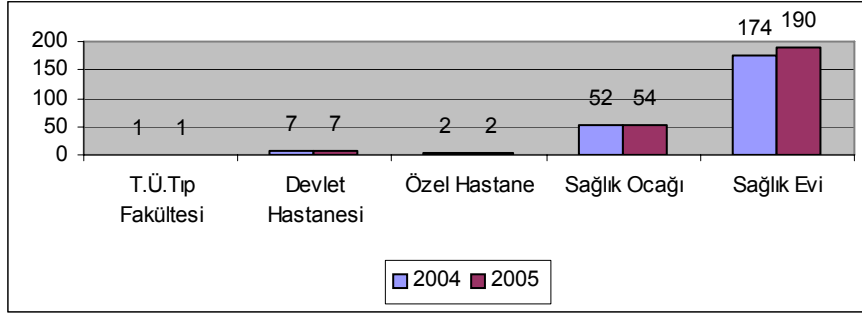
Yıl ortası nüfus tahminlerine göre ise (TÜİK: 2005) **2003-2005** yılları arasında Edirne’de nüfusun azalacağı, köyden şehre göç nedeniyle; köy nüfusunun daralacağı, şehir nüfusunun ise önemli oranda artmayacağı öngörülmüştür. Türkiye İstatistik Kurumunun adrese dayalı nüfus sayımı uygulaması sonrasında, ildeki toplam, kent ve kır nüfusuna yönelik projeksiyonların sağlıklı bir yapıya kavuşması mümkün olacaktır.

Şekil 8.1 Edirne Kırsal Bölgesinden Belli Merkezlere Yönelen/Yönelmiş Göç

Şekil 8.1’de görüldüğü üzere, Edirne İli Kırsal Bölgelerinden, Trakya Bölgesi içinde, genellikle sanayinin yoğun olduğu alanlara doğru iş bulma amacıyla gerçekleşen bir göç söz konusudur. Geçmiş dönemlerde, özellikle Almanya gibi işçi ihtiyacını karşılamak için, göçmen işçi kabul eden Avrupa ülkelerine yönelen işçi akımına, Edirne ili kırsal bölgelerinde yaşayan vatandaşlarında katıldığı bilinmektedir. Ayrıca, kırsal alanlarda halen tarımsal faaliyet gösteren ve büyük ölçekli tarımsal üretim arazilerine sahip olan, üst gelir düzeyine sahip çiftçilerin, farklı ekonomik faaliyetler gerçekleştirmek ve ikamet etmek amacıyla Edirne ili merkezinde yerleşmeyi tercih etmektedirler.

Çizelge 8.2 Edirne İlinde Bulunan Sağlık Birimleri

Kaynak: <http://www.saglik.gov.tr>

Edirne ili merkezinde yer alan, Trakya Üniversite'si ve faaliyet gösteren ilköğretim okulları ile liseler (devlet-özel) **eğitim olanakları açısından** ve şehirdeki Üniversite Hastanesi ile Devlet Hastaneleri gibi **sağlıkla ilgili birimlerin varlığı**, kırsal alanlar üzerindeki diğer bir çekim gücü unsuru olarak nitelenebilmektedir. Türkiye gelişmişlik sıralamasına göre Edirne eğitimde 12., sağlıkta ise 7. sırada yer almıştır. Ancak, bütün olarak Edirne ili merkez ve kırsal alanlarında yaşayan nüfusun azalmasında özellikle, tüm olanaklar açısından İstanbul ilinin ve istihdam açısından sanayi üretim merkezi olarak, Çorlu, Lüleburgaz, Çerkezköy gibi bazı ilçelerin çekim merkezi oluşturdıklarını belirtmek gerekmektedir.

8.1.1 Edirne İli Ekonomisinde Dış Ticaretin Yeri

Sınır kenti olan Edirne ilindeki dış ticaret Türkiye geneli ile paralel bir seyir izlemektedir, ihracat düşük, ithalat ise oldukça yüksektir. 1998-2002 yılları arasında ithalat artışları yaşanırken 2002 yılında ise azalma gerçekleşmiştir.

Çizelge 8.3 Edirne İlinin Dış Ticareti (Milyon \$)

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
İthalat	583	722	701	766	1.481	1.588	1.436
İhracat	37	39	35	33	51	49	52

Kaynak: DİE, Türkiye İstatistiği Yıllığı, 2002

İlde gerçekleşen ihracatta **2005** yılı itibariyle ABD Doları cinsinden, **gıda** sektörü **yüzde 64** ile ilk sırada yer almış, ikinci sırada ise **yüzde 24** ile **tekstil** sektörü bulunmaktadır.

Gıda ürünleri ve içecek imalatı, bitkisel üretim, tekstil ürünleri imalatı ildeki ihracat faaliyetlerinde öne çıkan sektörlerdir. Edirne'nin Kapıkule, İpsala, Hamzabeyli, Pazarkule sınır kapılarına sahip olmasının, ihracat rakamlarına olumlu yansımaları beklenirken, gerçekte bu beklentinin oldukça düşük düzeyde gerçekleştiği görülmektedir (Güler, 2007). Bu da Edirne'de ihracata dayalı bir sanayinin olmadığı ve ihracat yapan şirketlerin genellikle İstanbul (veya diğer büyük şehirler) merkezli olduğu sonucunu doğurmaktadır.

Ancak Edirne'nin özellikle, Bulgaristan'ın da AB'ye tam üye olması sonrasında, bölgesel ticaret merkezi gibi bir konuma sahip olabileceği de göz ardı edilmemelidir. Üç ülkenin (Türkiye, Bulgaristan ve Yunanistan) siyasi sınırlarının bu bölgede kesişmesi ve ulaşım olanaklarının zaman faktörünü giderek daraltması, ilk akla gelen; pirinç, sıvıyağ gibi **Trakya bölge ürünlerinin** ve diğer ülke ürünlerinin pazarlanabileceği bir merkez oluşumuyla, bölgedeki ekonomik canlanma açısından son derece olumlu etkiler yaratılması sağlanacaktır.

8.2 Edirne'de Geçekleştirilen Tarımsal Üretim Faaliyetleri ve Alt Sektörlere Göre Dağılımı

Edirne ili yüzyıllardan beri önemli bir tarım merkezi olmuştur. Edirne'ye hayat veren Meriç Irmağı'nın boyları ile Edirne yakınlarında Meriç'le birleşen Arda ve Tunca ırmaklarının havzalarında tarıma elverişli, zengin, alüvyal topraklar yer almaktadır. Yine Edirne İli'nin ortasında, Ergene Çayı'nın suladığı Ergene Havzası da karasal iklim özellikleri taşıyan ve tarıma elverişli olan Türkiye'nin en büyük ovalarından birisidir. Bu ovada çoğunlukla buğday ve ayçiçeği ekimi yapılmaktadır. Ancak, orta Trakya'da giderek yoğunlaşan sanayi üretimi, Ergene'yi kirletmekte ve tarımsal üretimi tehdit etmektedir. Çevre Bakanlığı tarafından kabul edilen ve yasal mevzuatta yerini alan yeni önlemlerle, Ergene havzasında yaşanan tahribatın önüne geçilmeye çalışılmaktadır.

Edirne ilinde kırsal nüfus başına düşen tarımsal üretim değeri, 2000 yılı DPT verilerine göre; Türkiye ortalaması olan 1.124 TL'nin üstünde gerçekleşmiş ve il genelindeki 1.754 TL katma değer ile 81 il içinde 9. sırada yer almasını sağlamıştır. Ancak, tarımsal üretim değerinin Türkiye içindeki payı açısından bakıldığında; Edirne'nin yüzde 1.13 oranıyla 81 il içinde 36. sırada bulunduğu görülmektedir.

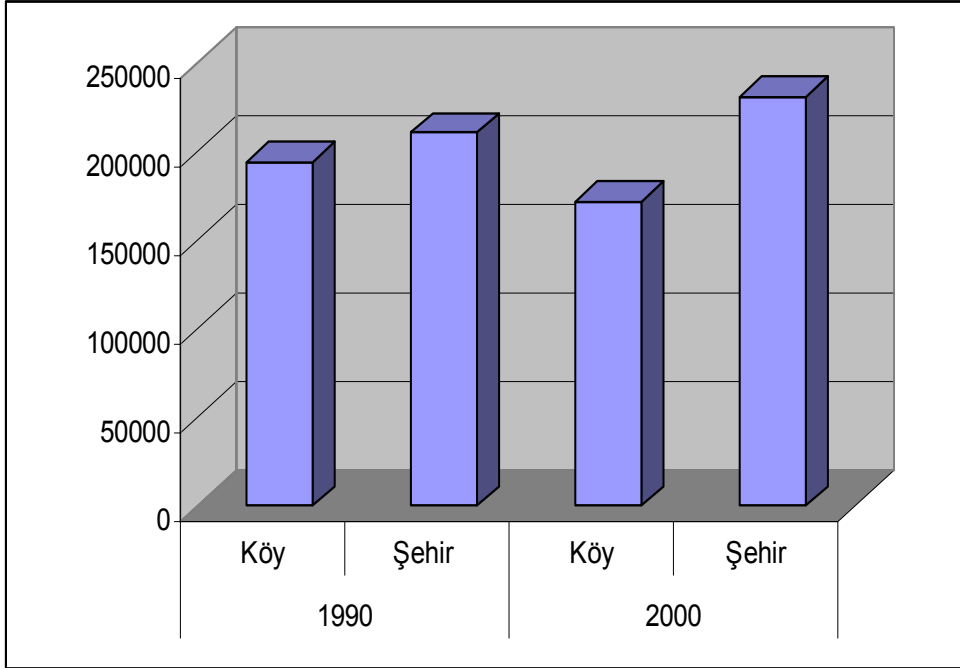
Çizelge 8.4 Türkiye ve Edirne’de Tarımsal Alanlar(hektar)

	Toplam	Ekilen	Nadas	Sebze Bahçeleri	Meyve ve diğer
Edirne	368305	353488	736	11110	2971
TÜRKİYE	26593163	18109842	4956378	805237	2721706

Kaynak: TÜİK, Türkiye İstatistiği Yıllığı, 2005

Edirne’de ilinin merkeze ve ilçelerine bağlı kırsal kesimde 42.292 adet hane halkı yaşamaktadır. Ayrıca, tarımsal faaliyette bulunan hane sayısı 39.707 birim sayısına sahiptir ve bu miktar toplam hane halkının yüzde 93,9 gibi büyük bir oranını içermektedir. Tarımsal faaliyette bulunan hanelerin yüzde 55,2’si (23.331 adet) bitkisel üretim ve hayvancılık, yüzde 37,2’si (15.747 adet) bitkisel üretim ve yüzde 1,5’i (629 adet) ise hayvancılık faaliyetinde bulunmaktadır. Kalan 2.585 hane ise tarımsal faaliyette bulunmayıp, toplam içindeki oranı yüzde 6,1 civarındadır (Güler, 2007: 47).

Şekil 8.2 Edirne’deki Şehir ve Köy Nüfusu Dağılımı

Kaynak: TÜİK, Türkiye İstatistiği Yıllığı, 2005 Yayın no: 3009, (Aktaran, Güler, 2007: 35)

Türkiye’de tarım kesiminde yaşayan faal nüfusun toplam nüfusa oranı yüzde 48.38 iken, Edirne’de bu oran 2004 yılında yüzde 49.5 gibi Türkiye ortalamasına göre bir paralellik göstermektedir.

Çizelge 8.5 Edirne İli Arazi Büyüklükleri ve İşletme Sayılarının Dağılımı

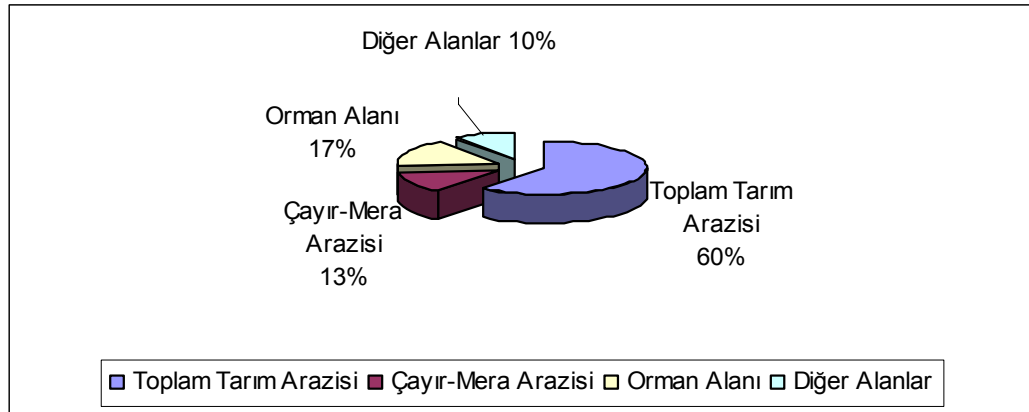
<i>SINIF ARALIĞI</i>	<i>İŞLETME SAYISI</i>	<i>(%)</i>	<i>ARAZİ VARLIĞI (DA.)</i>	<i>(%)</i>
5 DEKARDAN KÜÇÜK	341	0,90	1.282,1	0,05
>=0005 DA, <0010 DA	1.624	4,26	12.553,8	0,46
>=0010 DA, <0020 DA	4.692	12,32	69.368,0	2,56
>=0020 DA, <0050 DA	12.733	33,44	429.091,4	15,83
>=0050 DA, <0100 DA	10.847	28,49	777.019,8	28,67
>=0100 DA, <0200 DA	5.930	15,57	813.281,6	30,01
>=0200 DA, <0500 DA	1.785	4,69	516.323,6	19,05
>=0500 DA, <1000 DA	114	0,30	65.696,2	2,24
>=1000 DA, <2500 DA	10	0,03	12.933,6	0,48
>=2500 DA, <5000 DA	1	0,00	2.655,3	0,10
>=5000 DA	1	0,00	9.980,2	0,37
TOPLAM	38.078	100	2.710.185,6	100,00

Kaynak : Edirne Tarım İl Müdürlüğü (2006).

İlde tarımsal faaliyet gösteren işletmelerin büyük bir oranı küçük tarım işletmeleri olarak sınıflanmaktadır. Çizelge (8.5)'ten de izlenebileceği gibi toplam arazilerin yüzde 50,92'si, 50 dekarın altındadır ve kendi içlerinde de küçük parçalara bölünmüş durumdadır. Ayrıca, 50 ile 200 dekar olan arazilerin, il toplamı içindeki payı ise yüzde 45 civarındadır.

Edirne'deki toplam tarım arazileri, arazi varlığının önemli bölümünü oluşturduğu görülmektedir. Bu arazilerde hububat ve sebze meyve ekim ve dikim işleri de yapılmaktadır.

Şekil 8.3 Edirne'deki Arazi Varlığı'nın Yüzde Dağılımı

Kaynak: Edirne Sanayi ve Ticaret İl Müdürlüğü, 2005 Yıllığı (Güler, 2007)

Toplam tarım arazisinin yüzde 97'si tarla konumundadır ve bazı hububat ürünlerinde, Türkiye üretiminin önemli sayılacak bölümleri Edirne'de yetiştirilmektedir. Ayrıca, il genelinde sebze üretimi son yıllarda artış göstermiştir. Bu eğilimdeki en önemli etken olarak, Enez ilçesinde kurulan Sebze İşleme Fabrikası'nın faaliyete geçmiş olmasıdır. Ancak, sebze tarımının gelişmesine uygun olan Edirne'de üretim planlamasının olmaması nedeniyle, fiyat istikrarsızlıkları ve pazarlama problemleri sebze üretim alanlarının etkin kullanımını engellemektedir.

Çizelge 8.6 Edirne İlindeki Tarla Ürünleri Üretim Miktarları (Ton)

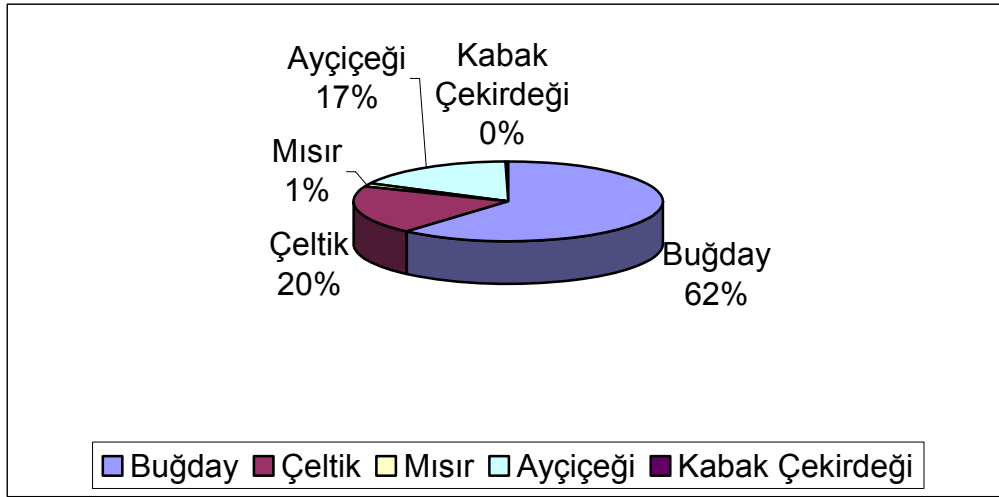
Tarla Ürünleri	1997	2002	2003	2004	2005	2006
Buğday	559.462	526.657	664.262	804.489	916.737	822.990
Arpa	41.045	35.569	32.635	----- *	----- *	30.025
Çeltik	66.249	84.582	88.392	255.123	298.070	347.595
Fasulye	885	1.012	857	----- *	----- *	860
Şeker Pancarı	135.246	92.359	62.295	----- *	----- *	75.455
Ayçiçeği	224.929	149.881	190.098	205.532	256.446	258.169
Soğan (kuru)	8.842	7.231	8.324	----- *	----- *	----- *

Kaynak: Tarım İl Müdürlüğü, 2006 *(İlgili veriler derlenmiş durumda değildir).

Çizelge 8.6'dan da takip edileceği gibi, Edirne'de uygulanan tarla tarımında ağırlıklı olarak yer alan ürünler arasında tahıllardan buğday, çeltik ve arpa, baklagillerden fasulye, endüstriyel bitkilerden şeker pancarı, yağlı tohumlardan ayçiçeği, yumru bitkilerden soğan sayılabilir

Hububat üretimi Edirne'nin yetiştirdiği en önemli ürün grubunu oluşturmaktadır. Edirne tarımında önemli bir yeri bulunan buğdaydan yılda ortalama 600.000-700.000 ton ürün elde edilmektedir. TMO veya tüccarlar tarafından alımı yapılan buğdayın piyasasının oluşumunda, hükümetlerin belirlediği fiyat ve ödemelerin peşin yapılıp yapılmadığı etkili olmaktadır. 2003 yılı verilerine göre Türkiye çeltik ekiminin yüzde 42,9'unu üretiminin ise yüzde 45,4'ünü karşılayan Edirne'nin ortalama çeltik verimi 550-750 kg civarındadır. Edirne'de yedi ilçede ve 107 köyde çeltik tarımı 10.438 üretici tarafından gerçekleştirilmektedir. Ancak, toprakların dağılım ölçüğü ciddi bir sorundur. İl'de üretici başına düşen ortalama çeltik arazisi 31.8 dekar olmasına rağmen, özellikle İpsala bölgesinde tek veya bir aileden birkaç bireye ait olmak üzere büyük çeltik arazileri bulunmaktadır (Güler, 2007: 62).

Şekil 8.4 Edirne'de Hububat Üretimi

Kaynak: Edirne Sanayi ve Ticaret İl Müdürlüğü,2005 Yıllık, (Güler, 2007)

Edirne ilinde hayvancılık yıllardan beri geleneksel bir şekilde bitkisel üretimin yanında ek bir faaliyet kolu olarak yürütülmektedir. Nitekim, TÜİK'in geçmiş dönemlerdeki Tarım Sayımı sonuçlarına bakıldığında; Edirne'deki tarımsal işletmelerin yüzde 1.5 gibi küçük bir oranında yalnızca hayvancılık yapılırken, yüzde 70.3 gibi büyük bir oranında ise bitkisel üretim ve hayvancılığın birlikte yürütüldüğü görülmektedir. Edirne hayvancılığı iki farklı dönem geçirmiştir. Başlangıçta yüzde 50'lere varan çayır-meralarda yoğun olarak meraya dayalı yürütülen hayvancılık, 1950'lerin başında toprak işleme ve tarımsal üretimde traktörün girmesi ile yapısal bir değişikliğe uğramıştır. Çayır-meraların büyük ölçüde ekime açılması ile özellikle buğday, ayçiçeği, çeltik vb. gibi bitkisel ürünlerin üretimi artmış ve ilin geleneksel

etkinliklerinden birisi olan hayvancılık ve mandıracılık gerilemiştir. Günümüzde il toplam arazisinin %13 'ü çayır-mera arazisi olarak kullanılmaktadır.

İlde, damızlık sığır potansiyelinin tam kullanımının sağlanması, sığır yetiştiriciliği sektöründe karlılığın artırılması, ülke şartlarına uygun bir sığır yetiştiriciliği bilgi sisteminin yerleştirilmesi, yetiştirici birliklerinin kurulması ve damızlık taleplerinin yurtiçinden karşılanması amacıyla 1994 yılından bu yana Türk-Alman Teknik İşbirliği çerçevesinde "Sığır Yetiştiriciliği Enformasyon Sistemi Projesi" yürütülmektedir. 1995 yılında 904 sayılı Islah-ı Hayvanat Kanununda yapılan değişiklikle hazırlanan yönetmelik çerçevesinde ilde Holstein Damızlık Sığır Yetiştiriciler Birliği kurulmuş olup yürütülen projeler sonuç vermiştir. Günümüzde Edirne ili, damızlık sığır yetiştirilen bir bölge konumuna gelmiştir.

Çizelge 8.7 Edirne İlindeki Hayvan Varlığı, (2003-2006)

Hayvan Türü	1999	2000	2001	2002	2003
Koyun	247.990	252.020	261.450	260.620	158.533
Kıl Keçisi	53.460	58.720	56.970	33.970	32.544
Sığır	148.990	164.350	167.060	131.470	130.536
Manda	600	560	300	190	182
At	1.450	1.450	1.320	1.380	1.360
Eşek	2.350	2.140	2.020	2.240	1.720
Tavuk	395.729	317.931	411.900	366.800	322.400
Hindi	53.100	52.555	53.000	51.200	43.600
Arı Kovanı	40.394	41.210	43.480	43.959	58.350

Kaynak: DİE, Tarımsal Yapı, 2003

Yukarıdaki Çizelgeden de (8.7) izlendiği gibi, Edirne ili hayvancılığında yıllar itibariyle düzenli olarak artan arı kovan sayısı haricinde diğer hayvancılık faaliyetlerinde azalmalar söz konusu olmuştur. **2004-2006** yılları arasında ise büyükbaş hayvan yetiştiriciliğiyle ilgili, bazı ilerlemeler kaydedildiği Tarım İl Müdürlüğü (2006) verilerinden takip edilebilir (**Edirne ili hayvan varlığıyla ilgili düzenlenmiş veriler için ayrıca bkz. EK-III**).

TEMA Vakfının kırsal kalkınma amaçlı projeleri kapsamında, 2003 yılında Edirne ili Valiliğiyle ortak geliştirilen projelerle, arıcılığın, bölgede yaygınlaştırılması sağlanmıştır. 2004 yılı itibariyle il genelinde; 34 313 adet fenni, 11 515 adet yerli kovan olmak üzere toplam 45 828 adet arı kovani bulunmaktadır.

Edirne ili büyükbaş hayvan varlığı içinde sığırın miktarının hakimiyeti bulunmaktadır. İldeki manda sayısı ise oldukça azdır. Edirne ili sığır varlığının yapısı incelendiğinde; ağırlığın kültür melezi ve kültür ırklarında olduğu dikkati çekmektedir. 2003 yılı itibariyle, 130.536 olan il sığır varlığının %68.9'u kültür melezi, %25.9'u kültür ırkı ve %2.3 gibi küçük bir kısmı da yerli ırk sığırlardan oluşmaktadır.

İl küçükbaş hayvan varlığı içinde koyunculuk büyük önem taşımaktadır. 2003 yılı verileri itibariyle, il genelinde 158.533 koyun ve 32.544 kıl keçisi bulunduğu görülmektedir.

Edirne ili hayvan varlığının Marmara Bölgesi ve Türkiye hayvan varlığı içindeki yeri incelendiğinde ise; özellikle koyun ve sığır varlığının bölge ve ülke içindeki payının diğer hayvan türlerine kıyasla daha yüksek olduğu tespit görülür. Yine 2003 yılı itibariyle ildeki sığır varlığı 130.536 baş olup, bu miktar Marmara Bölgesi sığır varlığının %9.40'ını, Türkiye sığır varlığının da %1.05'ini oluşturmaktadır.

Küçükbaş hayvan varlığı açısından bakıldığında; Edirne ili koyun varlığı Marmara Bölgesi koyun varlığının %9.40'ını, Türkiye koyun varlığının yüzde 7.8'ini oluştururken il keçi varlığının Bölge keçi varlığının yüzde 6.65'ini ve Türkiye keçi varlığının binde 5.8'inin bu bölgede yer aldığı bilinmektedir (www.tuik.gov, 07.08.2006).

Ayrıca Çizelge (8.8)'de ise Edirne ilinde üretilen hayvansal ürünlerin, Türkiye, Marmara Bölgesi ve Edirne ilindeki yüzde dağılımı gösterilmektedir.

Çizelge 8.8 Hayvansal Ürünlerin Ülke ve Bölgesel Dağılımları

Hayvansal ürünler	Miktar (Ton)			Pay (%)	
	TURKIYE(3)	MARMARA (2)	EDİRNE(1)	(1)/(2)	(1)/(3)
Süt	9.970.531	1.729.637	165.849	9,59	1,66
Koyun sütü	813.078	72.357	6.102	8,43	0,75
Kıl keçisi sütü	240.121	28.671	1.854	6,47	0,77
Tiftik keçisi sütü	5.458	20	0	0,00	0,00
İnek sütü	8.832.059	1.617.626	157.775	9,75	1,79
Manda sütü	79.815	10.963	118	1,08	0,15
Et (1)	532.504	116.618	5.279	4,53	0,99
Koyun eti	144.703	32.338	836	2,59	0,58
Kıl keçisi eti	22.775	1.573	64	4,07	0,28
Tiftik keçisi eti	655	26	0	0,00	0,00
Sığır eti	359.273	81.250	4.379	5,39	1,22
Manda eti	4.762	1.117	0	0,00	0,00
Deve eti	22	0	0	0,00	0,00
Domuz eti	314	314	0	0,00	0,00
Deri (adet)	12.447.592	2.672.690	69.005	2,58	0,55
Koyun derisi	8.584.518	2.053.440	42.161	2,05	0,49
Kıl keçisi derisi	1.391.964	123.015	3.296	2,68	0,24
Tiftik keçisi derisi	41.108	1.743	0	0,00	0,00
Sığır derisi	2.395.325	484.097	23.544	4,86	0,98
Manda derisi	29.983	5.784	4	0,07	0,01
Deve derisi	83	0	0	0,00	0,00
Domuz derisi	4.611	4.611	0	0,00	0,00
Yapağı	44.368	3.586	295	8,23	0,66
Kıl	2.981	283	22	7,77	0,74
Tiftik	608	2	0	0,00	0,00
Beyaz et	487.488	198.153	0	0,00	0,00
Tavuk eti	486.682	198.117	0	0,00	0,00
Hindi eti	680	29	0	0,00	0,00
Ördek eti	22	2	0	0,00	0,00
Kaz eti	104	5	0	0,00	0,00
Yumurta (2)	867.992	168.895	2.704	1,60	0,31
Bal	67.490	6.561	810	12,35	1,20
Balmumu	3.324	330	27	8,18	0,81
İpek kozası	136	72	0	0,00	0,00

Kaynak. DİE Tarımsal Yapı, 2003

Çizelgede 8.8'de 2003 yılı itibariyle, 165.849 ton olan il süt üretiminin (Marmara) bölgenin yüzde 9.59'unu, Türkiye'nin yüzde 1.66'sını; 5.279 ton olan il kırmızı et üretiminin bölgenin yüzde 4.53 'ünü, Türkiye'nin yaklaşık yüzde 1 'ini; 69.005 adet olan il deri üretiminin bölgenin yüzde 2.58'ini, Türkiye'nin binde 5.5'ini; 295 ton olan il yapağı üretiminin bölgenin yüzde 8.23'ünü, Türkiye'nin binde 6.6'sını ve 810 ton olan il bal üretiminin bölgenin yüzde 12.35'ini ve Türkiye'nin yüzde 1.20'sini oluşturduğu gösterilmektedir. İl süt üretiminin yüzde 95'inin inek sütü ve kırmızı et üretiminin yüzde 83'ünün sığır etinden oluşması ise dikkat çekicidir.

Edirne ilinde sağılan hayvanların verim durumu incelendiğinde ise; yıllık ortalama olarak koyundan 59 kg/baş, kıl keçisinden 82 kg/baş, inekten 2.534 kg/baş ve mandadan 819kg/baş süt verimi alınması söz konusudur. Yine kesilen hayvanların verim düzeyi incelendiğinde, kesilen koyunların birim karkas ağırlığının 21 Kg., kıl keçisinin 20 Kg. ve sığırın da 204 Kg. olduğu tespit edilmektedir.

İl verim düzeyleri Marmara Bölgesi ve Türkiye ile karşılaştırıldığında; il küçükbaş süt verimlerinin bölge ve Türkiye verimlerinin üstünde, il inek sütü veriminin bölgenin altında ancak Türkiye veriminin üstünde ve manda sütü veriminin bölge ve Türkiye veriminin altında olduğu görülmektedir. İl et verimleri ise her türde bölge ve Türkiye verimlerinin üstünde yer almıştır.

Enez ve Keşan ilçelerinin denize kıyısı olması nedeniyle denizde ve karaya girintili lagünler su ürünleri avcılığında önemli bir yer teşkil etmektedir. Enez ilçesinde Su Ürünleri Kooperatifi mevcut olup, deniz mahsulü ürünlerinin daha iyi pazarlanmasını amaçlanmaktadır. Bu açıdan, Edirne ilinin su ürünleriyle ilgili üretim bilgileri aşağıdaki Çizelgede (8.9) özetlenmiştir. Tatlı su balığı üretiminde yapılan uygulamaların genişletilmesiyle, bu yönde faaliyet gösteren kesimlerin gelir kazanımlarına yapılacak katkıların, bölge ekonomik koşulları altında projelendirilerek değerlendirilmesi gerekir.

Çizelge 8.9 2006 Yılı İtibariyle Edirne İlindeki Su Ürünleri Üretim Miktarları

CİNSİ (Tatlı Su)	ÜRETİM MİKTARI (kg)	CİNSİ (Deniz)	ÜRETİM MİKTARI (Kg)
Sazan	25.904	Dil Pisi	33.144
Sazan (Cıbrı)	-----	Dülger	20.980
Sudak	-----	Hamsi	1.058.200
Kefal	2.600	Çipura	44.100
Yılan	1.350	Sardalye	1.298.760
Yayın	10.032	Sarpa	115.810
Turna	6.002	Tekir	74.380
Perka	-----	Ahtapot	85.463
TOPLAM	45. 888	Mürekkep Balığı	19.226
		TOPLAM	4.045.864 *

Kaynak: Tarım İl Müdürlüğü, 2006 (*) Diğer balık türleri miktarı genel toplama eklenmiştir.

8.2.1 Edirne’de Faaliyet Gösteren Tarımsal Birlik-Kooperatifler ve Finansman Sorunu

Tarım sektöründen beklenen üretim seviyelerine ulaşılabilmesi, işletmelerde yetersiz olan işletme sermayesi unsurlarının tam olarak tamamlanması ile mümkün kılınabilir. Tarımsal üretimde işletme sermayesindeki eksiklikler modern üretim girdilerinin kullanımını veya yatırımın kapasitesini sınırlamaktadır. Tarımda kredi gereksinimini artıran en önemli nedenler ekonomik ve sosyal nedenlerdir. Bu nedenlerin başlıcaları, tarım işletmelerinin yeterli büyüklükte olmayışı ve sermaye yetersizliği, piyasa içi üretim ve verimliliğin artırılması arzusu, veraset ve intikal işlemlerinin düzenlenmesi ve tarımsal ürün fiyatlarındaki dalgalanmalar gibi olgulardır.

Trakya ve Güney Marmara bölgesindeki il ve ilçe merkezlerinde faaliyette bulunan yağlı tohumlar tarım satış kooperatiflerinin üst örgütü olan TRAKYABİRLİK Edirne il merkezinde faaliyetini göstermektedir. Ancak, Tarım Satış Kooperatif Birlikleriyle ilgili henüz tam olarak uygulanmayan 2000 yılında çıkarılan, 4572 sayılı yasaya göre birliklerin yeniden yapılanması gerekmektedir. Birliklerin sahip oldukları

fabrikaların anonim şirketlere dönüştürülmesi yeniden yapılanma olarak gösterilmektedir. Böylelikle, anonim şirkete dönüşen birlikler her türlü ipoteğe ve hacze açık konuma gelmektedir. Ayrıca, devletin birliklere düşük maliyetli kredi vermemesi ve destekleyici alımlarda bulunamaması çiftçilerin finansman sorununu derinleştirmektedir. Böyle bir durumda birliklerin alım yapabilmesi için, özel bankalara sahip oldukları fabrikaları ipotek ederek yüksek faizli kredi almaları gerekmektedir (İnan, 2003b).

Çizelge 8.10 Edirne İlinde Üretici Örgütleri ve Ortak Sayıları

Üretici Örgütü	Kooperatif Sayısı	Ortak Sayısı
Tarım Kredi Kooperatifleri	39	25 543
Yağlı Tohumlar Tarım Satış Kooperatifleri	9	24 418
T. Kalkınma Kooperatifleri	105	10 896
Pancar Kooperatifleri	7	42 903
Sulama Kooperatifleri	69	10 873
Su Ürünleri Kooperatifleri	11	741
Hizmet Birlikleri	8	20 245
Damızlık Yetiştiricileri Birliği	1	185
Arı Yetiştiricileri Birliği	1	150
TOPLAM	250	135 954

Kaynak : Edirne Tarım İl Md., Tarım Kredi Bölge Md., Trakyabirlik Genel Md. ve Pancar Bölge Şeflikleri Kayıtları, 2002.(Aktaran, İnan 2003b).

Edirne ili genelinde **2004 yılı 31 Aralık tarihi** itibariyle, kamu işletmeleri biçiminde, **103** Tarımsal Kalkınma Kooperatifi, **78** Sulama Kooperatifi ve **11** Su Ürünleri Kooperatifi olmak üzere toplam **192** Kooperatif bulunmaktadır (www.cedgm.gov.tr, 05.01.2007). 2003 yılında 105 adet olan Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinde iki tanesi mevcut ekonomik problemler sebebiyle dağılmıştır. Diğer yandan sulama hizmetine yönelik örgütlenme çabasında bir artış olduğu dokuz yeni kooperatifin 2004 yılında faaliyete geçtiği görülmüştür.

Tarımsal üretimin birçok dışsal faktör altında düşük olduğu dönemlerde ve girdi maliyetlerinin uluslararası ekonomik konjonktürdeki gelişmeler altında yükseliş göstermesi, çiftçilerin almış oldukları kredi gibi çeşitli mali yükümlülüklerini geri ödemelerinde zorluk yaşamalarına neden olmaktadır. Çeşitli kooperatifler ve birlikler (pazarlama, satış, kredi gibi) biçiminde örgütlü görülen çiftçilerin gün geçtikçe zorlaşan mali baskılar altında ezilmelerinin önlenmesi, çözülmesi gereken en temel sorun olarak ifade edilebilir.

8.3 Edirne İlindeki Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Ölçütleri ve İstihdam

DPT'nin 2003 yılında yapmış olduğu Edirne ili gelişmişlik performansı çalışmasında sosyo-ekonomik gelişmişlik açısından 81 il içinde, Edirne 16. sırada yer almıştır. Yine aynı çalışmaya göre gelişmişlik endeksi 0,56234 olan Edirne'nin Merkez ilçesi, Türkiye'nin 872 ilçe içinde 2,14004 gelişmişlik endeksi ile 30. sırada yer alarak, sosyo-ekonomik açıdan iyi sayılabilecek bir durumda olduğunu göstermiştir. 2000 yılında Edirne ilinin sektör oranlarına bakıldığında, istihdam; tarımda yüzde 59,7, hizmetler sektöründe yüzde 8,4, ticarete yüzde 4,1, sanayide ise yüzde 2,6 olarak gerçekleşmiştir. 2002 yılında ise, tarım sektöründe çalışanların, ülke genelindeki duruma benzer biçimde, toplam istihdama olan oranı yüzde 49,6 olarak hesaplanmıştır. Bu da tarımdan başka iş kollarına doğru yoğun göç yaşandığı gerçeğini ifade etmektedir.

Çizelge 8.11 Türkiye ve Edirne'de İstihdam Oranları, 2002 yılı (%)

	Edirne	Türkiye
Tarım İşkolunda Çalışanların Toplam istihdama Oranı	49,6	48,38
Sanayi İşkolunda Çalışanların Toplam istihdama Oranı	9,01	13,35
Ticaret İşkolunda Çalışanların Toplam istihdama Oranı	8,42	9,67
Mali Kurumlarda Çalışanların Toplam istihdama Oran	2,07	3,11
Ücretli Çalışanların Toplam istihdama Oranı	43,29	43,52
Ücretli Çalışan Kadınların Toplam istihdama Oranı	7,61	8,81
İşverenlerin Toplam İstihdama Oranı	1,69	2,61

Kaynak: DPT

İldeki toplam istihdam içinde çalışan erkek sayısı 63.788, kadın sayısı ise 66.971'dir. Çizelge 8.11'den takip edilebileceği gibi, tarım işkolunda çalışanların toplam istihdama oranı Türkiye ortalamasının (yüzde 48.38) üstünde gerçekleşirken, Edirne 81 il içinde **65.** sırada yer almaktadır. İmalat sanayinde ise çalışanların ortalama sayısı 5.298 ile 81 il içinde 35. sıradadır. Ücretli çalışanların toplam istihdama oranı, Türkiye ortalaması ile paralellik göstermiştir ve Edirne 81 il içinde 18. sırada yer almıştır. Edirne'de; gıda ürünleri ve içecek imalatı, tekstil ürünleri imalatı, giyim eşyası imalatı ile madencilik ve taşocakçılığı sektörlerinde istihdamın yoğunlaştığı görülmektedir. Edirne, tarım ürünleri içinde ayçiçeği ve çeltik üretiminde söz sahibi olduğundan özellikle yörede ham ve rafine ayçiçeği yağı üretimi ile çeltik işleme fabrikaları oldukça fazla sayıda bulunmakta ve ülkemizin üretim ile istihdamına katkı sağlamaktadır.

8.4 Edirne İli Sınır ve Merkeze Yakın Kırsal Alanların Kalkınma Açısından Analizi

Edirne ili bulunduğu konum itibariyle Türkiye'nin Batıya, daha açık biçimde ifade edilirse, Avrupa Birliği'ne açılan en önemli kapısı olarak tanımlanabilir. Ayrıca yine konumu dolayısıyla Edirne ili Güney Doğu Avrupa topraklarında yer alan bir sınır kentidir.

İstanbul şehrinin 225 km. kuzey batısında yer alan Edirne ili, Marmara Bölgesi'nin Trakya bölümünde bulunmaktadır. Meriç Havzası'nda yer alan il toprakları, 40° 30' ve 42° 00' kuzey enlemleri ile 26° 00' ve 27° 00' doğu boylamları arasında kalmaktadır. Toplam 6.276 km²'lik alanıyla, Türkiye topraklarının % 0,8'ini kaplayan ilin merkezinin denizden yüksekliği ise yaklaşık 41 metredir.

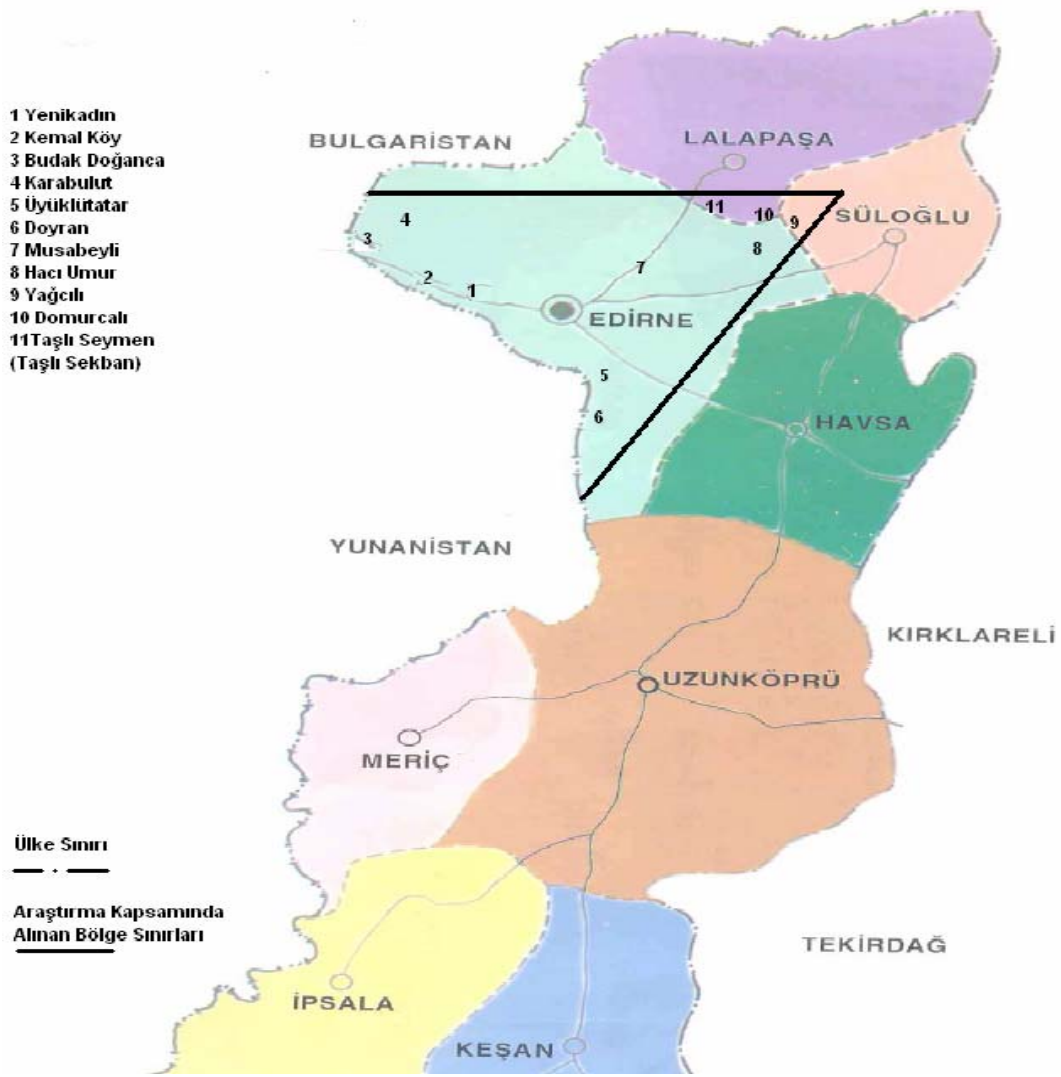
Analiz kapsamında odaklanılan bölgede tespit edilen kırsal alanlar dahilinde, saha anketi uygulaması yapılan hanehalkı reislerinin köylere göre dağılımı aşağıdaki çizelgede açıklanmaktadır.

Çizelge 8.12 Örneklemeye Alınan Köyler ve Dağılımı (Hane sayısı, Merkez köyü olma ve Merkeze yakın olma durumu)

Köyün Adı	Merkez Köyü	İl Merkezine Yakın Köy	Köyde Sürekli İkamet Eden Hane Halkı Sayısı	Hanehalkı Reisleriyle Yapılan Anket Sayıları
Yeni Kadın	Evet, Bulgaristan Sınırlarında		120	12
Doyran	Evet, Yunanistan Sınırlarında		260	45
Karabulut	Evet		40	9
Üyüklü Tatar	Evet, Yunanistan Sınırlarında		240	23
Kemal Köy	Evet, Bulgaristan Sınırlarında		280	11
Budak Doğanca	Evet		80	6
Musabeyli	Evet		150	16
Hacı Umur		Evet	100	7
Domurcalı		Evet	80	6
Taşlı Sekban		Evet	70	7
Yağcılı		Evet	140	14
Toplam			1560	156

Edirne ili merkezine ve Bulgaristan ile Yunanistan sınırına yakınlık derecesine göre analiz kapsamında tespit edilen toplam 33 köy içinde tarımsal üretim açısından analogi gösteren ve sosyo-ekonomik yapıda birbirine benzer bulunan onbir adet köy örnek olarak seçilmiş ve araştırma kapsamında mercek altına alınmıştır. Aşağıdaki şekilde; araştırma havzası olarak tespit edilen bölgenin ülke sınırları dahil olmak üzere, kapsamı gösterilmektedir.

Şekil 8.5 Araştırma Kapsamına Alınan Bölgenin Ölçeksiz Harita İşlenmiş Hali (Köylerin Ölçeksiz Dağılımı)

8.4.1 Uygulama Kapsamındaki Hanehalkı Reislerinin Yaş, Eğitim ve Gelir Durumlarının Dağılımı

Anket uygulanan hanehalkı reislerinin yaşları en küçük 26 ve en büyük 87 olmak üzere toplam dağılım açısından medyan değer 50,00 (yaş) olarak hesaplanmıştır.

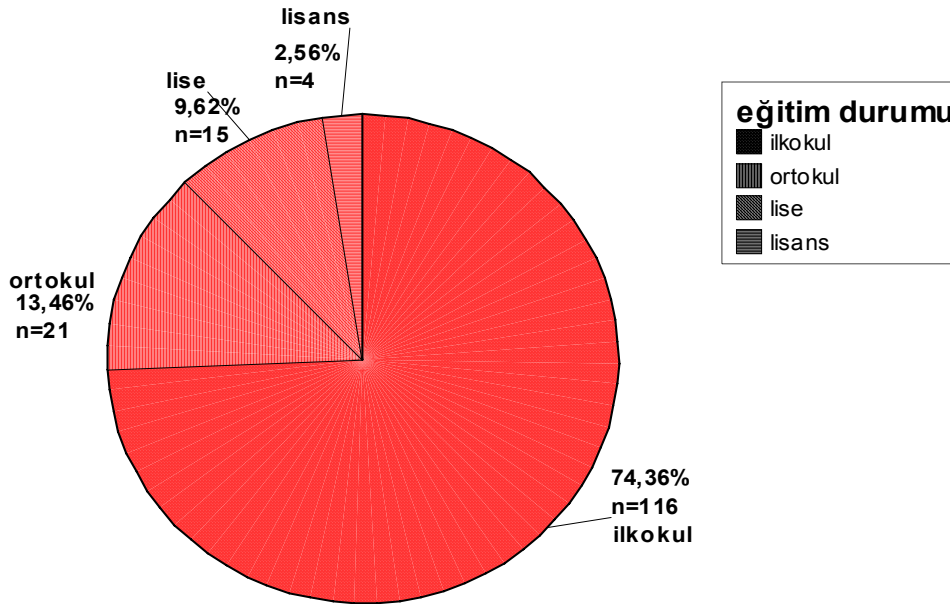
Çizelge 8.13 Anket Uygulanan Kişilerin Yaş Dağılımı

En Küçük Yaş	En Büyük Yaş	Medyan
26	87	50,00

Araştırma kapsamına alınan köyler ve hepsi erkek olan hanehalkı reislerinin bu açıdan bakıldığında, oldukça yüksek bir yaş ortalamasına sahip olduğu görülmektedir. Böylelikle araştırma havzası genelinde genç hanehalkı reislerinin sayısının oldukça az ve kırsal nüfusun ise giderek yaşlanması gibi bir durum söz konusudur.

Anket uygulamasına katılan kesimlerin eğitim durumlarına göre dağılımı da ayrıca gösterilmektedir. Zorunlu eğitim sistemi düzenlemesi öncesinde, Orta okul mezunu kişilerin toplam katılımcılar içindeki oranı yüzde 13,46, lise mezunları yüzde 9,62 ve lisans mezunu oranı da yüzde 2,56 biçimindedir.

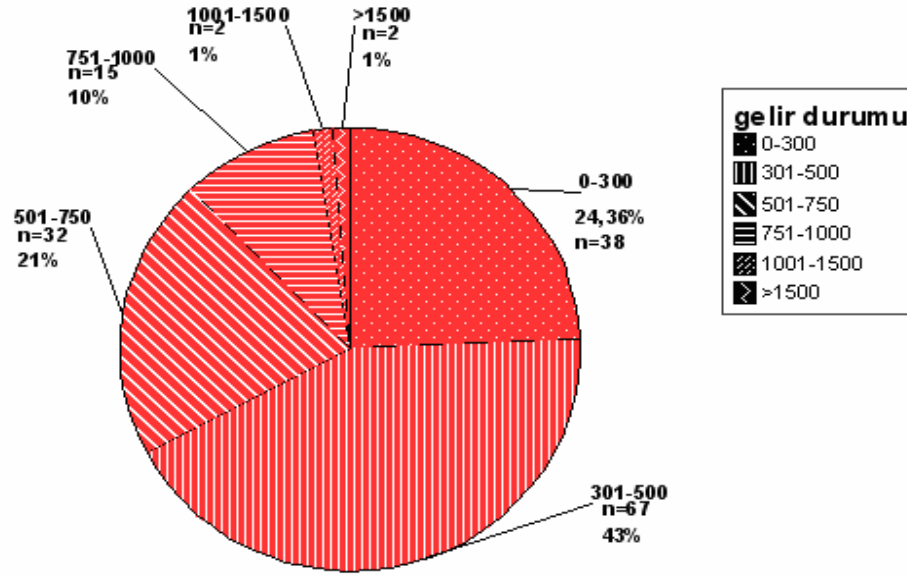
Şekil 8.6 Anket Uygulanan Hanehalkı Reislerinin Eğitim Durumunun Dağılımı (%), (n = kişi sayısı)

Yukarıdaki şekilden de izlenebileceği gibi anket kapsamında katılımcıların yüzde 74,36 gibi büyük bir çoğunluğu ilkokul mezunudur.

Katılımcıların araştırma bölgesinde yapılan ön çalışma neticesinde asgari ücretler baz alınarak tespit edilen gelir durumlarına göre dağılımı yine analiz kapsamında değerlendirilmiştir. Şekil 8.7’de gelir durumu parametrelerine göre katılımcıların dağılım payları gösterilmektedir.

Şekil 8.7 Ankete Katılan Hanehalkı Reislerinin Aylık Gelirlerinin Toplam İçindeki Dağılımları

Gelir durumu açısından oluşturulan dağılım aralığının açılımı, şekil 8.7'nin yanındaki Çizelgede özetlenmektedir. Katılımcılar arasındaki gelir dağılımında 301-500 TL aralığında **düşük orta düzey** betimlemesiyle, 67 kişi yüzde 43 oranıyla, toplam içerisindeki en büyük dilimi oluşturmaktadır. 0-300 TL olarak **düşük düzey aralığında**, 38 kişi, yüzde 38 oranıyla toplam içinde ikinci büyük gruptur. Üçüncü grupta 501-750 TL olan **orta düzey gelir aralığında** 32 kişi, toplam içinde yüzde 21 oranıyla yer almaktadır. **Yüksek orta düzey** 751-1000 TL gelir aralığında 15 kişi genel içinde yüzde 10'luk bir paya sahiptir. **Yüksek ve üst düzey** gelir aralıklarındaki kazanç sahipleri ise (sırasıyla; 2 katılımcı 1001-1500 TL, yine 2 katılımcı 1500 TL'den büyük gelire sahip olanlar) toplam içinde yüzde birlik paylara sahip durumdadır.

Şekil 8.7'de belirgin bir biçimde görüldüğü gibi orta düzeyin altında gelir durumuna sahip katılımcıların, toplam içinde yüzde 81 oranıyla oldukça büyük bir payı oluşturmaktadır. Türkiye'nin AB ile sınırını oluşturan bu bölgedeki düşük gelir dağılımının yarattığı sosyo-ekonomik sıkıntı fazlasıyla dikkat çekicidir. Eğitim faktörünün gelir üzerine olan etkisi bir sonraki bölümde irdelenmektedir.

8.4.2 Ankete Katılan Hanehalkı Reisi Üreticilerin Gelir, Arazi, Üretim Faaliyetlerine Göre Durumlarının Dağılımları ve Faktör Analizi

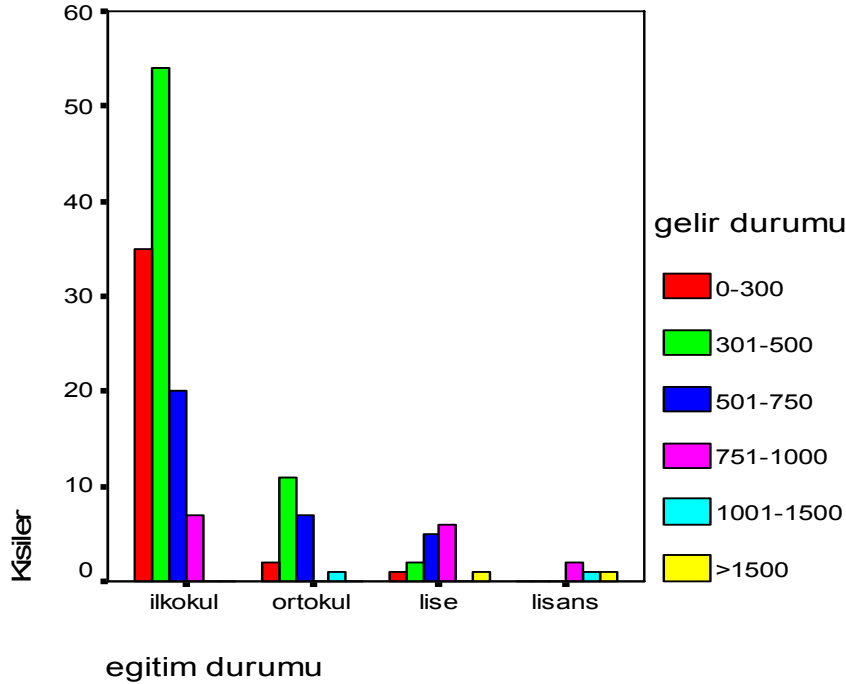
Katılımcıların gelir dilimlerine göre tespit edilen alan içerisindeki dağılımı köylerin birbirleri arasındaki farklılığı göstermede temel bir ölçüt olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şekil 8.8’de katılımcıların eğitim durumlarına göre gelir dağılımı yüzde 95 güven aralığıyla tek örnekleme (one sample) test uygulamasına göre analizi açıklanmıştır.

Tek Örnekli İstatistik (T-Testi)

	N=Toplam Anket Sayısı	Medyan	Standart Sapma	Standart Hata Medyanı
eğitim durumu	156	1,40	,769	,062
gelir durumu	156	2,24	1,050	,084

Şekil 8.8 Katılımcıların Eğitim Durumuna Göre Gelirlerinin Dağılımı

Eğitim durumu ile gelir dağılımı arasında pozitif yönlü artan bir ilişki tespit edilmiştir. Şekilde görüldüğü gibi ilk ve orta okullardan mezun ve tarımsal faaliyetlerle geçimini sağlayan üreticiler arasında düşük orta ve düşük gelir kazananların payı oldukça yüksek bir konumdadır. Eğitim düzeyi arttığında tarım yanında, diğer gelir araçlarına sahip olan kesimlerde ise orta ve yüksek seviyede gelir elde etme olasılığı da paralel bir biçimde artış göstermektedir. Ancak, diğer değişkenler sabit kabul edildiğinde, orta okul ve lise mezunu katılımcılar açısından gelir dağılımında doğrusal bir ilişki olmadığı görülmektedir. Bu bağlamda, diğer bağımsız değişkenlerin analiz kapsamında değerlendirilmesi eğitim durumu yanında tarımsal faaliyet dışı gelire sahip olma, arazi büyüklüğü, ürün pazarlama olanaklarının varlığı, üretim araçlarının

kullanımı, verimliliği sağlayan diğer faktörlerin (sulama, ürün çeşitlendirilmesi gibi) analize katıldığında, katılımcıların gelir dağılımı ölçütleri farklı açılardan da saptanabilmektedir.

Korelasyon İlişkisi (Eğitim ve Gelir durumunun karşılıklı bağımlılık ilişkisi)

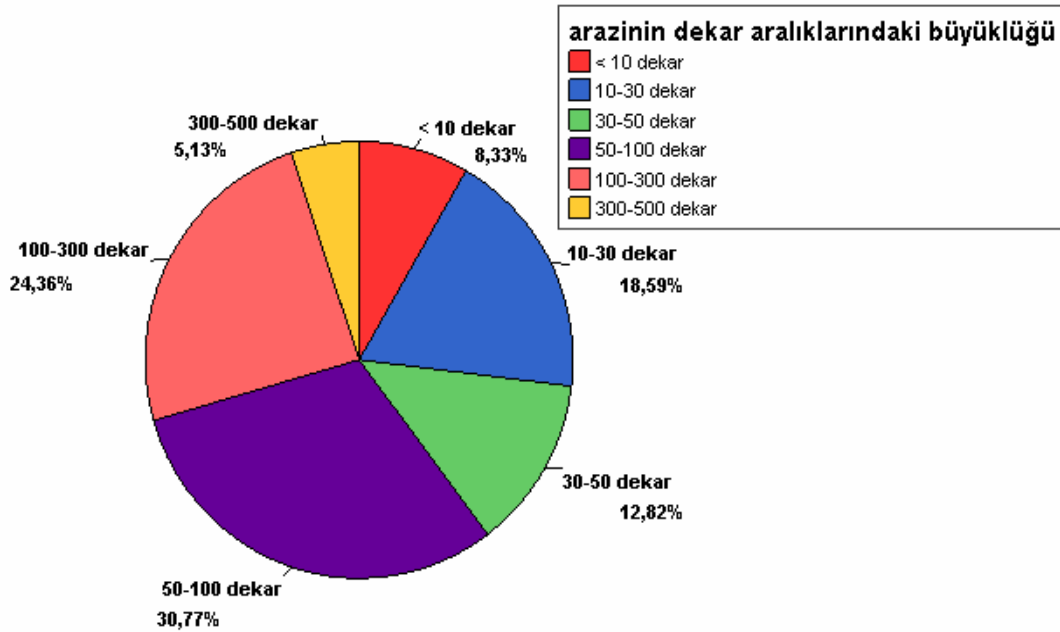
		eğitim durumu	gelir durumu
eğitim durumu	Pearson Korelasyonu	1	,525**
	Sig. (2-kuyruklu)	,	,000
	N	156	156
gelir durumu	Pearson Korelasyonu	,525**	1
	Sig. (2-kuyruklu)	,000	,
	N	156	156

** Korelasyon katsayısı 0.01 düzeyinde anlamlıdır (2-kuyruklu).

Yukarıdaki tabloda, gelir durumu ile eğitim durumu arasında korelasyon ilişkisi de analiz edilmiştir. Gelir dağılımı çerçevesinde **iki faktör arasında zayıf bir ilişki** olduğu ayrıca tespit edilmiştir.

Katılımcıların sahip oldukları tarımsal arazilerin toplam ana kütle içindeki dağılımı şekil 8.9'da gösterilmektedir.

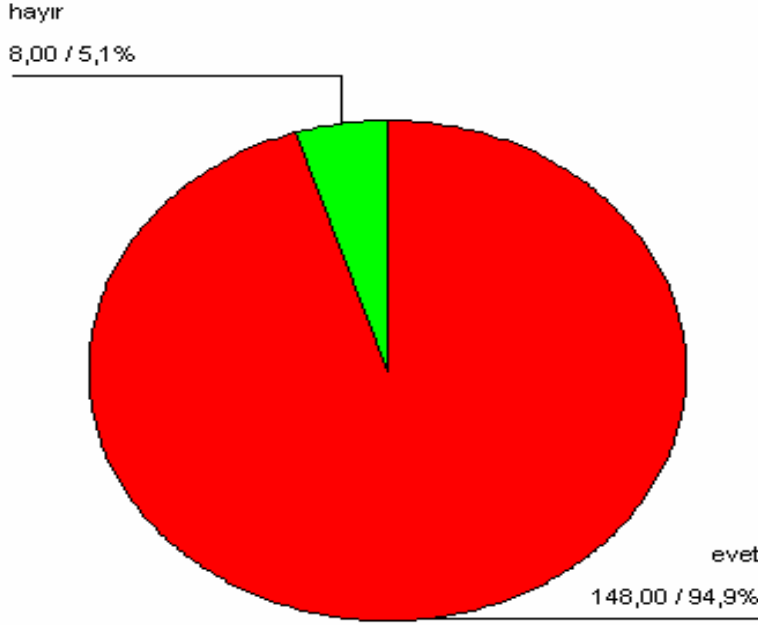
Şekil 8.9 Toplam Arazilerin Dekar Aralıklarına Göre Dağılımı

Ankete katılan üreticilerin toplam arazilerinin dağılımına bakıldığında, 50-100 dekar aralığında arazisi bulunanların oranı, yüzde 30,77 ile ilk sırada yer almaktadır. Dağılımda ikinci sırayı yüzde 24,36 ile 100-300 dekar araziye sahip olanlar bulunurken, üçüncü sırada 10-30 dekar aralığındaki toprak sahipleri yüzde 18,59 oranıyla anket sıralamasına girmişlerdir.

Anket kapsamındaki katılımcıların arazilerinin parçalılık durumu hanehalkı reislerine yöneltilmiş olan diğer bir sorudur. Parçalılık durumuna evet ve hayır diyen kişilerin dağılımı aşağıdaki şekilde betimlenmiştir.

Şekil 8.10 Arazinin Parçalılık Durumu (Evet, Hayır diyen katılımcıların dağılımı)

Arazi toplulaştırılmasının sıkça tartışıldığı günümüzde, çiftçilerin üretim sorunlarının başında gelen arazilerin parçalı olması durumu, Trakya Bölgesinde de sıklıkla karşılaşılan bir durumdur.

Araştırma alanında da katılımcıların büyük bir çoğunluğunun arazilerinin parçalı bir durumda olduğu ve toplulaştırma projelerine ivedilikle ihtiyaç duyulduğu gözlenmektedir. Bu yöndeki çalışmaların, özellikle de Edirne Tarım İl Müdürlüğü ve Valiliğin gerçekleştirdiği ortak projelerle genişletilmesi gereği, gün geçtikçe daha da belirginleşmektedir.

Gelir açısından sahip olunan arazi büyüklüğü ile gelir dilimi arasında bir ilişki olup olmadığı, tek örnekli istatistik yöntemiyle ayrıca test edilmiştir.

Tek Örnekli İstatistik (T-Testi)

	Test Değeri = 0					
	t	df	Sig. (2- kuyruklu)	Ortalama Farklılık	Güven aralığı: %95	
					Alt Sınır	Üst Sınır
gelir durumu	26,699	155	,000	2,24	2,08	2,41
arazinin dekar aralıklarındaki büyüklüğü	32,418	155	,000	3,60	3,38	3,82

Tek örnekli istatistik analizi kapsamında gelir durumu t değeri 26,699, arazinin dekar aralıklarındaki büyüklüğü de 32,418 olarak hesaplanmıştır.

Tanımlayıcı istatistiksel hesaplama yöntemiyle, arazi büyüklüğü ve gelir arasında paralel bir değişim veya ilişki olup olmadığı tespit edilebilir. Bilgisayar programıyla, bu iki grup arasındaki ortalama değerlere göre ilişkinin olup olmadığı hesaplanabilmektedir.

Çizelge 8.14 İstatistiksel Tanımlayıcılarla Gelir ve Arazi Büyüklüğü Arasındaki İlişki Analizi

	N	Ortalama Gelir	Std. Sapma	Std. Hata	% 95 Güvenilirlik Ölçütü		Minimum	Maksimum
Arazi Büyüklüğü					Alt Sınır	Üst Sınır		
< 10 dekar	2	1,00	,000	,000	1,00	1,00	1	1
10-30 dekar	40	1,90	,632	,100	1,70	2,10	1	3
30-50 dekar	20	1,95	1,050	,235	1,46	2,44	1	4
50-100 dekar	48	2,42	1,318	,190	2,03	2,80	1	6
100-300 dekar	38	2,50	,923	,150	2,20	2,80	1	5
300-500 dekar	8	3,00	,886	,313	2,01	3,49	1	4
Toplam	156	2,24	1,050	,084	2,08	2,41	1	6

Yukarıdaki Çizelgede gelir grupları arasındaki arazi dağılımının ortalama değerleri hesaplanmıştır. Yüzde 95 güven aralığıyla bu değerlerin “Tek Yollu ANOVA” testi ile anlamlılığının ölçülmesi ayrıca gerekmektedir.

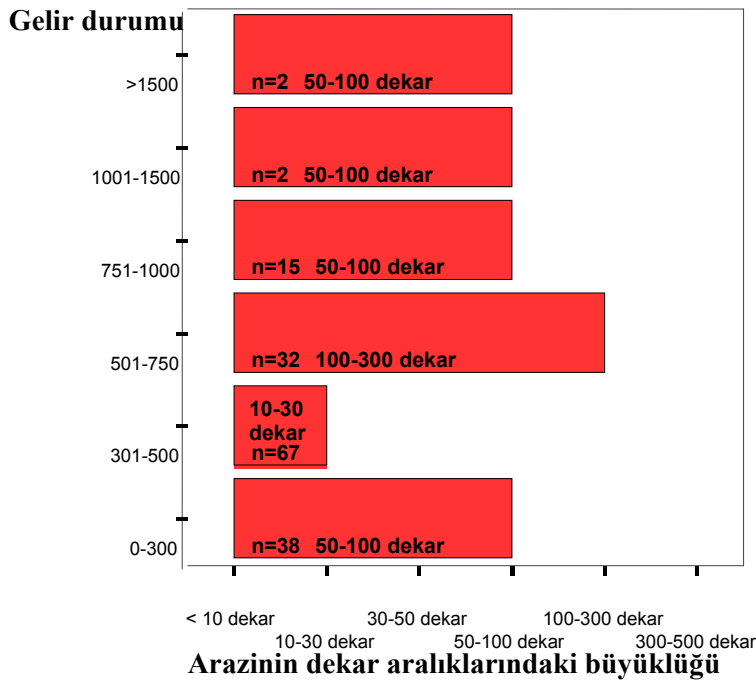
Çizelge 8.15 Gelir durumu ANOVA Testi (Varyans Analizi)

	Karelerin Toplamı	df	Ortalama Kareler	F	Sig.
Gruplar arası	15,527	5	3,105	3,001	,013
Gruplar içi	155,217	150	1,035		
Toplam	170,744	155			

Gelir durumu ile arazilerin büyüklüğü arasında ilişkinin anlamlılığının sorgulandığı Çizelgede, gruplar arası dağılımda Sig. (anlamlılık) değeri **,013** düzeyinde

oluşmaktadır. İncelenen gruplar arasındaki değişimde ilişkinin varolduğundan bahsedebilmek için Sig. değerinin ,05 düzeyinde olması beklenmektedir (Özdamar, 2002). Böylelikle gelir durumu ortalama verileriyle, arazi büyüklüğü ortalama verileri arasında üst ve alt sınırlar açısından doğrusal bir ilişki olduğu yorumu yapılabilir Şekil 8.11’de gelir gruplarına göre sahip olunan arazi büyüklüğünün dağılımları da gösterilmektedir.

Şekil 8.11 Gelir Gruplarına Göre Sahip Olunan Arazi Büyüklüklerinin Dağılımı (n: kişi sayısı)

Çizelge 8.14’de görüldüğü gibi ortalama gelir ile ortalama arazi büyüklükleri arasında küçükten (<10 dekar – 1,00 gelir seviyesi (0-300 TL gelir aralığı)), büyüğe (300-500 dekar – 3,00 gelir seviyesi (501-750 TL gelir aralığı)) doğru artan düzeyde bir dağılım bulunduğu saptanmıştır.

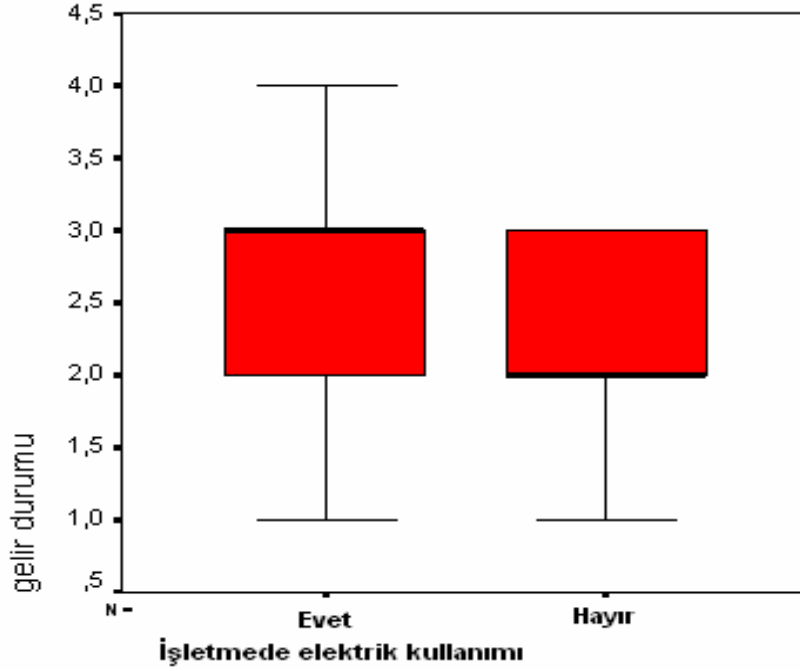
Ancak, net dağılım değerleri ölçüt alındığında kişiler, gelir grupları ve sahip olunan arazi büyüklüğünün dağılımı yukarıdaki şekilde (8.11) görselleştirilmiştir. Böylelikle sahip olunan arazi büyüklüğünün tam değerler açısından, geliri doğrudan etkilemediği gibi bir durum ortaya çıkmaktadır. Tarımsal üretim biçimi, sulama-elektrik ile ürün pazarlama olanaklarının genişliği, gibi diğer değişkenler ve tarımsal faaliyet dışı gelire sahip olma, araştırmada gözlemlenen bir bulgu biçiminde, çiftçilerin kazançlarının farklılaşmasına neden olan etkenler olarak saptanmıştır.

Bu saptamalara göre tarımsal işletmelerinde (arazi ve diğer varlıklar) elektrik kullanabilen çiftçilerin gelir dağılımında doğrusal bir ilişki saptanmıştır.

Hesaplama İşlemlerinin Özeti (Varyans, Medyan, Standard Sapma, Çarpıklık, Basıklık Durumu)

Vakalar (% 95 Güven aralığı)							
		Geçerli		Eksik		Toplam	
	işletmede elektrik olup olmadığı	N	Yüzde	N	Yüzde	N	Yüzde
gelir durumu	evet	31	33,0%	63	67,0%	94	100,0%
	hayır	21	33,9%	41	66,1%	62	100,0%

Şekil 8.12 İşletmede Elektrik Kullanımının Gelir Dağılımına Etkisi

Şekil 8.12'deki dağılıma bakıldığında işletmede elektrik kullanan üreticilerin gelirlerinin 3,0 seviyesinde yani, ortalama 501-750 TL aralığında gerçekleştiği, diğer yanda arazi ve/veya işletmelerinde yeterli elektrik kullanım olanaklarına sahip olamayan katılımcıların gelirlerinin 2,0 ölçeğinde; ortalama 301-500 kazanç aralığında yer almaları söz konusudur. Elektrik kullanımının, üretim açısından gelir üzerinde pozitif yönlü bir etkisi olduğu ifade edilebilir. Diğer yandan elektrik kullanımı tek başına geliri etkileyen bir faktör değildir. Tarımsal faaliyetlerde elektrik enerjisinin kullanımı aydınlatma, süt sığırcılığında tesisat ve en önemlisi sulama gibi verimliliği sağlamak amacıyla hizmet etmektedir.

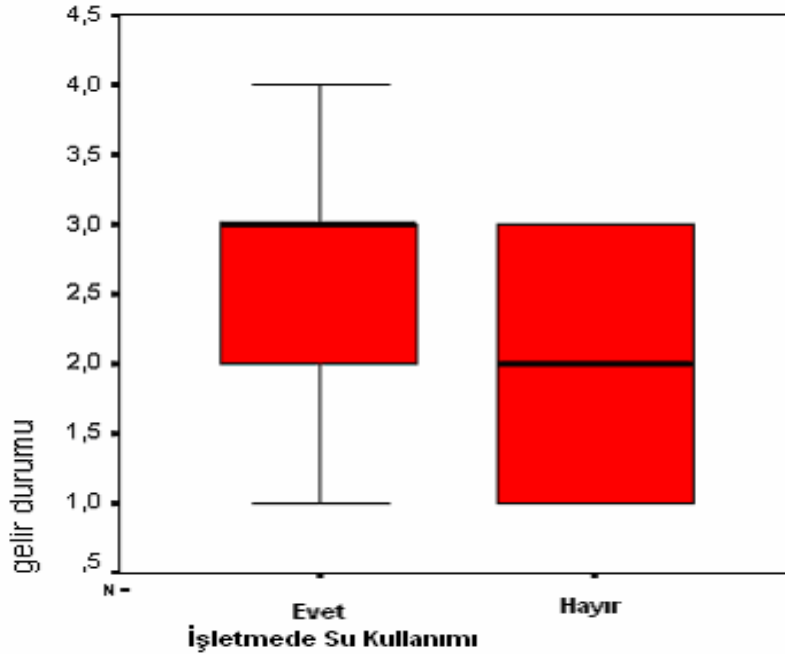
Araştırma alanındaki birimlerde gelir arttırıcı en önemli unsurlardan biri de sulama olanaklarına sahip olmanın yarattığı pozitif etkidir.

Dağılım açısından ortalama değerler ve diğer istatistiksel dağılımı etkileyen faktörler aşağıdaki hesap tablosunda tanımlanmaktadır.

Hesaplama İşlemlerinin Özeti (Varyans, Medyan, Standard Sapma, Çarpıklık, Basıklık Durumu)

Vakalar (% 95 Güven Aralığında)							
		Geçerli		Eksik		Toplam	
	işletmede su olup olmadığı	N	Yüzde	N	Yüzde	N	Yüzde
gelir durumu	evet	34	35,4%	62	64,6%	96	100,0%
	hayır	18	30,0%	42	70,0%	60	100,0%

Şekil 8.13 İşletmede Su Kullanımının Gelir Dağılımına Etkisi

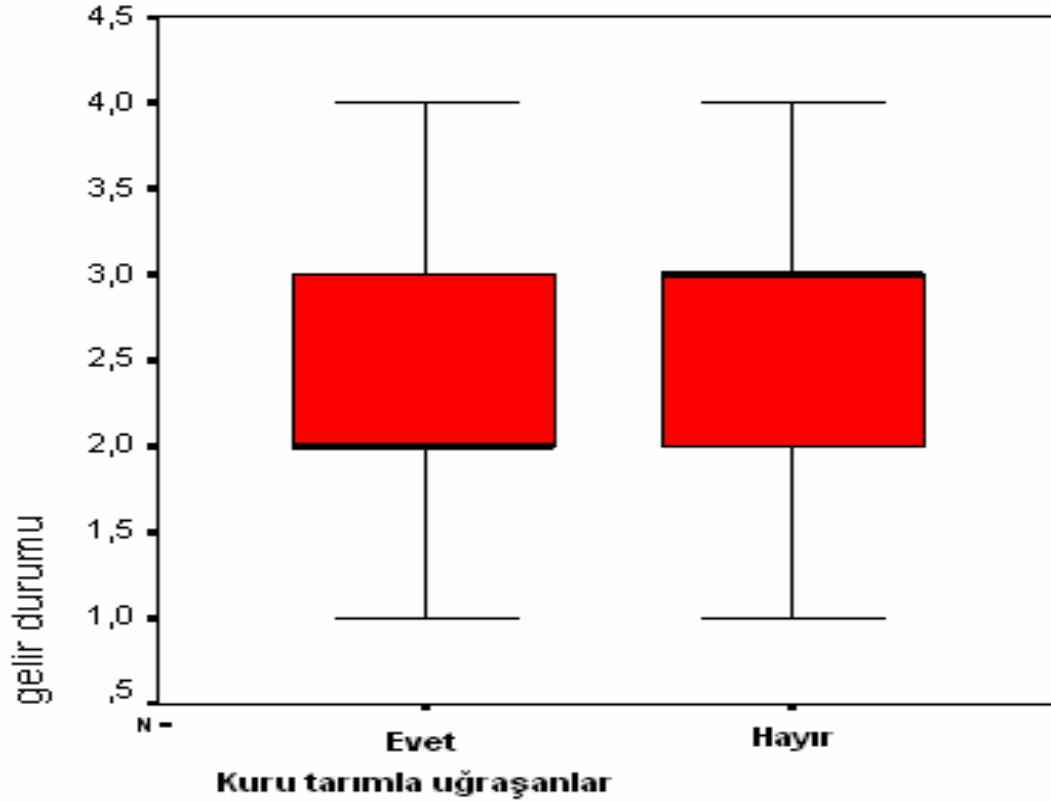

Elektrik kullanımına göre değişen gelir dağılımı farklılığındaki durumun bir benzeri de su kullanım olanaklarının var olmasıyla ortaya çıkmaktadır. Arazi ve işletmelerinde su kullanım olanakları bulunan katılımcıların gelirlerinin 3,0 değerinde; 501-750 TL gelir aralığında yer alması söz konusudur. Ancak, işletme ve arazilerinde, tarımsal üretim açısından sulama olanlarından mahrum olan katılımcıların gelirlerinin ortalama 2,0 seviyesinde yani 301-500 gelir aralığında bulunduğu tespit edilmiştir. Üretim faaliyeti olarak sulu tarım yapan üreticilerin gelir durumundaki dağılım da yukarıdaki durumla örtüşmektedir.

Üreticiler açısından sulama olanlarından yeterli biçimde faydalanamama durumunda, tarımsal faaliyetlerin yarattığı gelirin düşük seviyede gerçekleşmesi, önemli ve üzerine dikkatle gidilmesi gereken bir sorundur. Sulama kooperatiflerinin yaygınlaştırılması, ürün çeşitliliğini de perçinleyerek tarımsal üretimde katma değeri olan meyve ve sebze üretimi gibi yeni üretim alanlarının bölgede yaygınlaşmasını sağlayacaktır. Uygun pazarlama olanaklarının yaratılması ve çiftçiler arasında örgütlenmeye katılımın başarılmasıyla, oluşacak potansiyel katma değer doğrudan doğruya üreticilere ulaşmasına da zemin sağlanacağı açıktır.

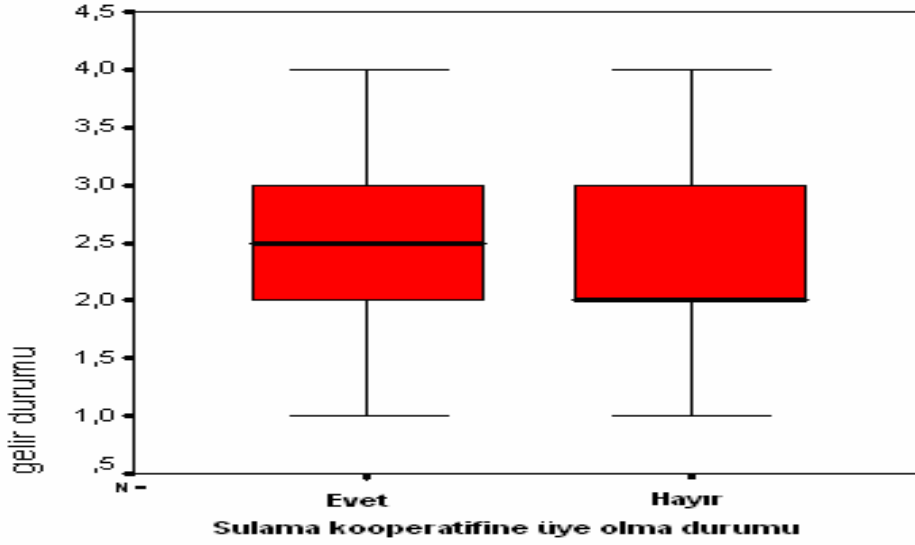
Kuru tarım faaliyetleriyle uğraşan katılımcıların gelir açısından dağılımı da bir örnek teşkil etmesi açısından aşağıdaki şekilde gösterilmektedir.

Şekil 8.14 Kuru tarımla Uğraşma Durumuna Göre Katılımcıların Gelir Dağılımı (% 95 Güven Aralığında)

Kuru tarımla üretim faaliyetlerine “evet” diyen kesimlerin ortalama gelir dağılımlarının 2,0 değerinde (301-501), hayır diyenlerin ortalama kazanç değerinin ise 3,0 (501-750) olduğu anket çalışmasında ortaya çıkan, diğer bir geliri etkileyen faktör/unsur olduğu ortaya çıkmaktadır.

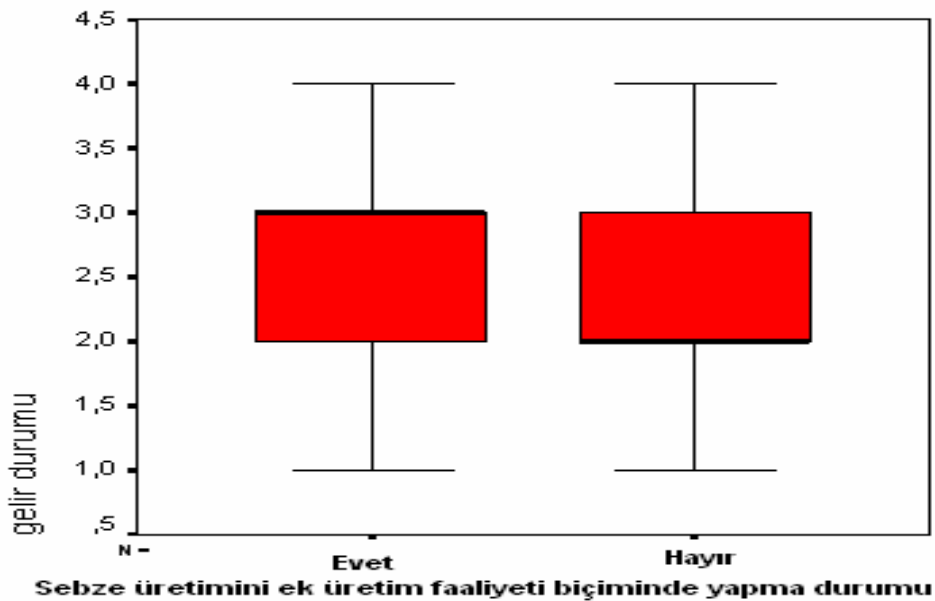
Şekil 8.15 Sulama Kooperatifine Üyelik Durumuna Göre Gelirin Dağılımı (%95 Güven Aralığında)

Şekil 8.15’de görüldüğü üzere sulama kooperatifine üye olan katılımcıların kazançlarının üye olmayanlara göre **0,5 puan/değer** avantajlı bir konumda olması, bilinçli ve örgütlü sulama faaliyetlerinin gelir artırıcı bir etken olduğu çıkarımını ispatlamaktadır.

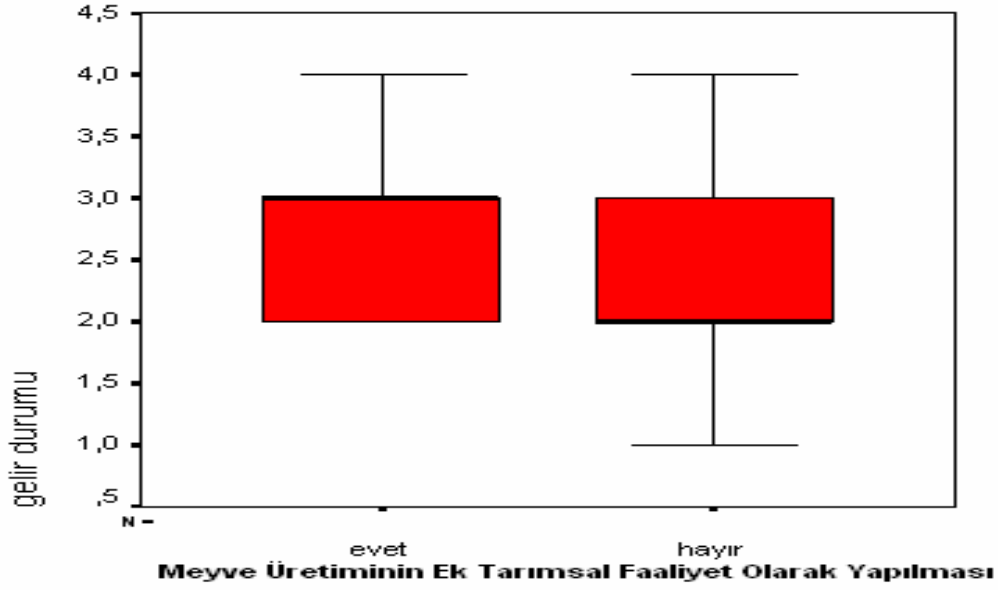
Ayçiçeği, buğday veya çeltik üretimi yanında, ayrıca, sebze ve meyve üreticiliği de yapan katılımcıların, gelirlerindeki ortalama dağılım farklılığı, ürün çeşitliliğinin gerekliliğini ispatlayan diğer bir bulgu olarak çalışmada ortaya çıkarılmıştır.

Şekil 8.16 Tarımsal Faaliyetlere Ek Olarak Sebze Üretimi Yapanların Gelir Dağılımı (%95 Güven Aralığıyla)

Şekil 8.16'daki durum dikkate alındığında, ortalama gelir dağılımlarına göre tarımsal üretim faaliyetlerine ek olarak, sebze üretimi yapan katılımcıların ortalama gelirlerinin 3,0 (501-750 TL) seviyesinde bulunduğu, çeşitli imkansızlıklardan dolayı sebze üretimi yapamayan kesimlerin ortalama gelir seviyesinin ise 2,0 (301-500 TL) seviyesinde kalması diğer bir çıkarımdır. Ayrıca ek üretim faaliyeti olarak meyve üretimi açısından da bu dağılımın incelenmesi gereği ortaya çıkmaktadır.

Şekil 8.17 Tarımsal Faaliyetlere Ek Olarak Meyve Üretimi Yapanların Gelir Dağılımı (%95 Güven Aralığıyla)

Yukarıdaki şekilde sebze üretiminden farklı biçimde, meyve üretimi yapan kesimlerin alt sınır olarak 2,0 (301-500 TL) gelir seviyesi ile üst sınır olan 4,0 (751-1000 TL) seviyesinde bir dağılım sergilediği görülmektedir. Mevcut gelir dağılımında meyvecilikle uğraşan kesimlerin ortalama gelirinin 3,0 aralığında (501-750 TL), meyvecilik yapma olanağına sahip olmayan katılımcıların ise ortalama 2,0 (301-500 TL) gelire sahip olmaları, meyve üretiminin gelir üzerinde yarattığı katma değer in ispatlanması açısından kullanılabilir bir bulgudur.

Gerçekleştirilen saha anket çalışmasında katılımcılar açısından gelirin dağılım aralığının, çok çeşitli değişkenler altında farklılık gösterebileceği düşünüldüğünde, nedensellik olgusu etrafında bir çok faktörün gelir üzerinde bir etken olduğu varsayımı geçerlilik kazanmaktadır.

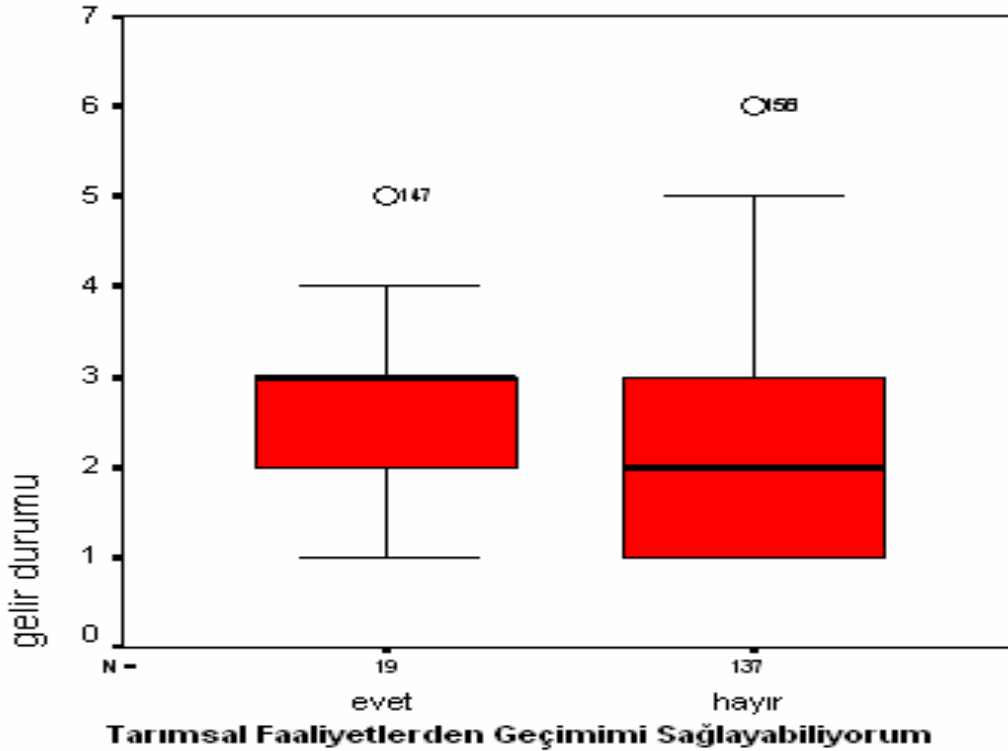
Ancak, bu varsayımın yanında somut olarak katılımcıların, tarımsal faaliyetlerden geçimini sağlayıp sağlayamadığının da araştırılması gerekir.

Hesaplama İşlemlerinin Özeti (Varyans, Medyan, Standard Sapma, Çarpıklık, Basıklık Durumu)

		Vakalar					
		Geçerli		Eksik		Toplam	
		N	Yüzde	N	Yüzde	N	Yüzde
gelir durumu	tarımsal faaliyetlerden geçimimi sağlayabiliyorum						
	evet	19	100,0%	0	,0%	19	100,0%
	hayır	137	100,0%	0	,0%	137	100,0%

Hesaplama özetinde görüldüğü gibi anket kapsamında, katılımcıların gelir durumları ile tarımsal faaliyetlerden geçimlerini sağlayıp sağlayamama faktörü arasındaki ilişkide eksik değer bulunmamaktadır. Medyan (ortalama) değerler açısından güvenilirlik aralığı da en az yüzde 95 oranındadır.

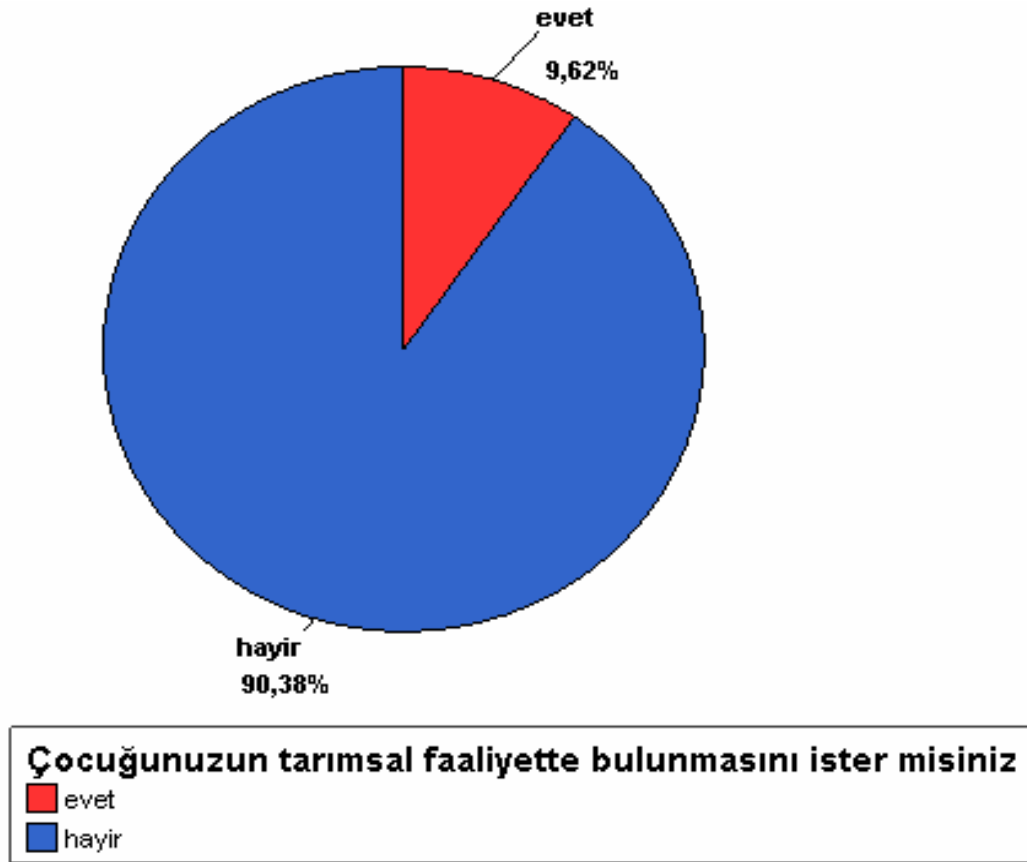
Şekil 8.18 Tarımsal Faaliyetlerle Geçinebilme ve Gelir Arasındaki İlişki

Tarımsal faaliyetlerden geçimini sağlayabilenlerin ortalama gelirlere göre dağılımı 3 seviyesinde yani **501-750 TL** gelir aralığında yer almaktadır. 19 katılımcı bu bağlamda, tarımsal faaliyetlerle geçinebildiklerini belirtmişlerdir. Diğer yandan, (ortalama **301-500 TL** gelir aralığındaki) ankete katılan hanehalkı reislerinin büyük bir çoğunluğu (137 kişi) “tarımsal faaliyetlerle geçimlerini sağlayamadıklarını” ifade etmişlerdir.

Sürdürülebilir tarımsal faaliyetin bölge ölçeğinde tespit edilmesi ve fikir edinilmesi açısından hanehalkı reislerine yöneltilen diğer bir belirleyici soru olarak, çocuklarının tarımsal faaliyetle geçimlerinin sağlamalarına yönelik ifadelerinin test edilmesidir.

Şekil 8.19 Katılımcıların Çocuklarının Tarımsal Faaliyet Yapmaları Hakkındaki Görüşlerinin Dağılımı

Tarımsal faaliyetlerle geçimini sağlama uğraşında olan, araştırma hedef kitlesindeki hane halkı reislerinin yüzde 90 gibi büyük bir çoğunluğu çocuklarının tarımsal aktivitelerle uğraşmalarını benimsememektedir. Diğer yüzde 10'luk dilimdekiler ise ek bir geçim faaliyeti olarak ve toprakların boş kalmasından duydukları endişe sebebiyle, çocuklarının tarımla uğraşmaları gerektiğini düşünmektedirler. Bu açıdan özellikle yüksek gelir kazandıran tarımsal üretiminin giderek daha da zorlaştığı şartlar altında, katılımcıların gösterdiği bu tepkinin yadırganmaması gerekir.

8.4.3 Araştırma Alanındaki Mevcut Finansal Sorunlarının Değerlendirilmesi

Türkiye gündeminde sürekli yerini koruyan en önemli sosyo-ekonomik tartışma zeminin oluşturan gelir dağılımındaki eşitsizlik, kişi başına düşen gelirlerin AB üyesi ülkeler nezdindeki düşük seviyesi halen çözümlenmeyi bekleyen temel problemler olarak tanımlanmaktadır.

Kırsal kesimlerin her geçen gün ağırlaşan geçim sıkıntısı, tasarruf edememe ve sonucunda da yatırım yapamamaya ilişkin sorunları da hayati bir sektör olan tarımsal üretimin karşısında derinleşen en büyük sorundur.

Trakya Yöresinin AB ile olan sınır bölgesinde de durum, ülke geneline göre pek farklı değildir. Çiftçilerin yatırım amaçlı çeşitli yollarla edindikleri (Banka, Kredi Kooperatifi gibi) kredileri ödemelerindeki güçlüklerin yarattığı olumsuzluklar, araştırma bölgesindeki üreticilerin gelecek beklentilerini karamsarlaştıran temel nedenlerden biridir.

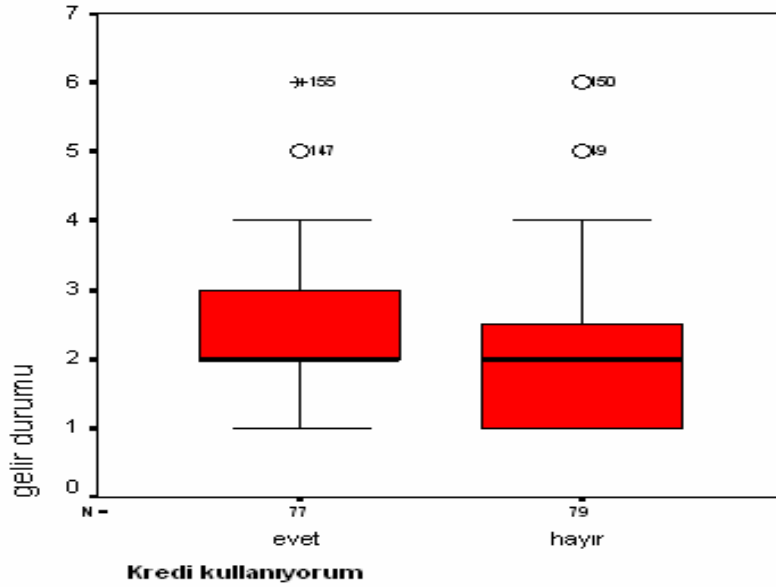
Anket çalışması kapsamında mercek altına alınan hanehalkı reisi çiftçilerin, gelir durumları ile kredi kullanımı arasındaki istatistiksel ilişki dağılımı, bölge de yaşayan kesimlerle ilgili ödeme güçlüğü ve finansal sorunların derinliğini göstermede bir araç olarak kullanılmıştır.

Hesaplama İşlemlerinin Özeti (Varyans, Medyan, Standard Sapma, Çarpıklık, Basıklık Durumu)

Vakalar							
		Geçerli		Eksik		Toplam	
	kredi kullanılıyor mu	N	Yüzde	N	Yüzde	N	Yüzde
gelir durumu	evet	77	100,0%	0	,0%	77	100,0%
	hayır	79	100,0%	0	,0%	79	100,0%

Banka ve/veya diğer kuruluşlardan **toplam 77 katılımcının** kredi kullandığı araştırma kapsamında tespit edilmiştir.

Şekil 8.20 Kredi Kullanan Katılımcıların Gelir Aralığındaki Dağılımı (% 95 Güven Aralığında)

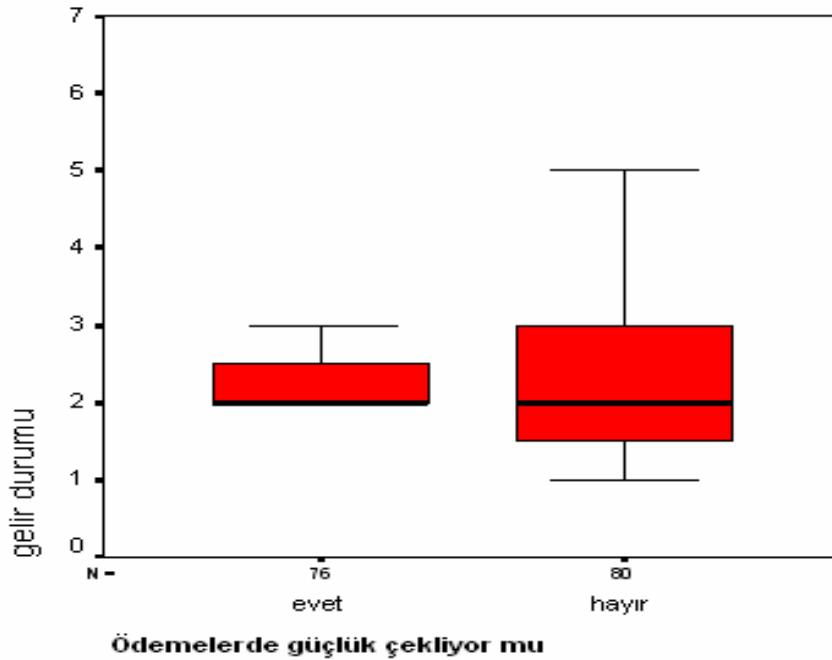
Şekil 8.20’de görüldüğü gibi kredi kullanan katılımcıların gelir aralığı 1 (0-300 TL) ve 4 (751-1000 TL) arasında yer almaktadır. Evet ve hayır diyenlerin gelir üst sınırı aynıdır. Ayrıca, kredi kullanan kesimin ortalama olarak 301-500 TL (2) aralığında bulunduğu yapılan istatistiksel değerlendirmelerle saptanabilmektedir (Ayrıca, 147. değer evet için, 150 ile 49. değerler ise hayır cevabındaki orantısız sapma gösteren değer niteliğindedir).

Araştırma bölgesinde yerleşik konumda bulunan katılımcılara yönlendirilen diğer bir soru da kredi ve borçlarıyla ilgili ödeme güçlüğü çekip çekmedikleriyle ilgilidir.

Hesaplama İşlemlerinin Özeti (Varyans, Medyan, Standard Sapma, Çarpıklık, Basıklık Durumu)

Vakalar							
		Geçerli		Eksik		Toplam	
	ödeme güçlüğü çekiliyor mu	N	Yüzde	N	Yüzde	N	Yüzde
gelir durumu	evet	76	100,0%	0	,0%	76	100,0%
	hayır	80	100,0%	0	,0%	80	100,0%

Şekil 8.21 Gelir ile Ödeme Güçlüğü Arasındaki Dağılım Analizi (%95 Güven Aralığında)

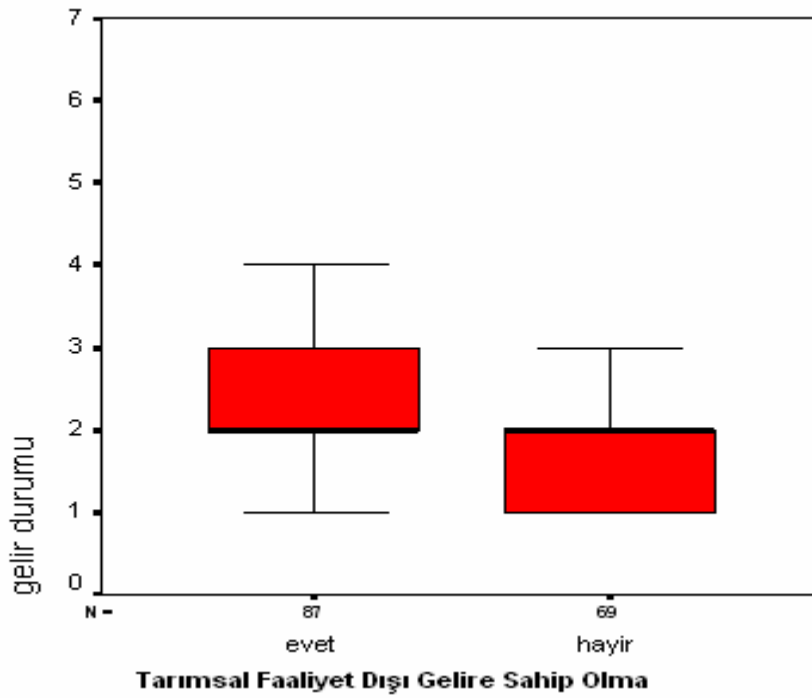
Katılımcılar arasında ödeme güçlüğü çeken çiftçilerin sayısı 76 kişi olarak tespit edilmiştir (Şekil 8.21). Ödeme güçlüğü çekenlerin toplam katılımcılar içindeki oranında, yaklaşık olarak yüzde 49'luk bir paya sahip olması söz konusudur. Gelir gruplarına göre bakıldığında, ödeme güçlüğü çeken kesimin 2 ile 3 gelir grubu kapsamında yani, 301-500 ve 501-750 TL dağılım aralığında yer aldığı görülmektedir. Bu gruptaki ortalama gelir dağılımı ise 2 (301-500) düzeyinde olduğu da Şekil 8.21'den takip edilebilir.

Çeşitli finansman araçlarından faydalanmak suretiyle gelecekteki gelirlerinin bugünden değerlendirme tercihinin sahip olan çiftçilerin, ayrıca ödeme güçlüğünde bulunmaları ve gelirlerinin oldukça düşük bir düzeyde olması tarımsal faaliyetlerin diğer ekonomik uğraşlarla desteklenmesi gereğini doğurmaktadır.

Hesaplama İşlemleri Özeti(Varyans, Medyan, Standard Sapma, Çarpıklık, Basıklık Durumu)

Vakalar							
		Geçerli		Eksik		Toplam	
	tarımsal faaliyet dışı gelir olup olmadığı	N	Yüzde	N	Yüzde	N	Yüzde
gelir durumu	evet	87	100,0%	0	,0%	87	100,0%
	hayır	69	100,0%	0	,0%	69	100,0%

Şekil 8.22 Tarımsal Faaliyet Dışı Gelire Sahip Olma İle Gelir Arasındaki İlişki

Tarımsal faaliyet dışı gelire sahip olan kesim için üst gelir sınırı 4 (751-1000 TL) alt sınır ise 1 (0-300) olarak saptanmıştır. Tarımsal faaliyet dışı geliri olmayanlar için üst sınır 3 seviyesi (501-750) alt sınır da yine 1 seviyesinde yer almaktadır. Tarım dışı gelire sahip olduğunu belirtenlerin sayısı 87, bunun dışında kalan grup ise 69 kişidir. Her iki grup içinde ortalama gelir düzeyi 2 (301-500 TL) olarak hesaplanmıştır. Tarımsal faaliyet dışı gelire sahip olan kesimin gelir aralığı, olmayan gruba nazaran daha yüksek bir ölçektir. Ancak, çalışma ekseninde, gelirlerin ortalama değişimlerine göre tarımsal faaliyet dışı gelire sahip olma durumunun, doğrudan bir etken olmadığı yorumu gerçekçi olacaktır.

8.4.4 Araştırma Alanında Türkiye Tarım ve AB Politikalarına Yönelik Yaklaşım ve Tutumların Analizi

Tarım ürünlerinin üretiminde teknoloji kullanımı, pazarlama olanaklarında işlem maliyetlerinin düşüşü, dış ticarete gümrük duvarlarının kısıtlanması, korumacılık, engellemeler gibi, sektörü tüm boyutlarıyla etkileyen dünya ölçeğindeki değişimler, son yıllarda en çok tartışılan konuların başında gelmektedir. Yarı sanayileşmiş, tarıma dayalı sanayi ile kalkınmaya çalışan ülkelerin gittikçe artan mali sorunlarının yanı sıra, dünya ticaretinde söz sahibi olan üretici ülkelerin, ticaretin serbestleşmesi uğruna

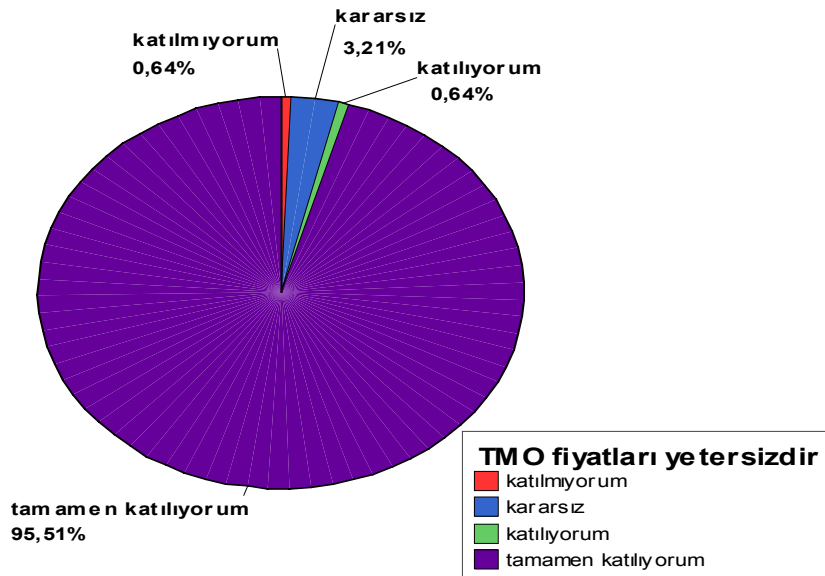
geliştirmekte oldukları politikalar, rekabet gücü düşük, ürün pazarlama olanakları sınırlı olan az gelişmiş ülkelerdeki tarım sektöründe derin yaralar açmaya devam etmektedir.

Konumuz itibariyle değerlendirmeye aldığımız araştırma bölgesinde, Türkiye’deki tarım politikasına yönelik katılımcıların yaklaşımları, AB tarım politikası konusundaki bilgi düzeyleri, mali açıdan giderek daralan desteklemelere ilişkin üreticilerin görüşlerinin tespiti, kırsal kalkınmaya yönelik gelecekteki çalışmalara da eğilim kazandırması açısından dikkate alınması gereken hususlardır.

Araştırma kapsamında gerçekleştirilen ankette, katılımcılara yönlendirilen sorularda “beşli Likert tipi tutum ölçeği” kullanılmış ve katılımcıların görüşleri hakkındaki bilgilerin derlenerek analizi sağlanmıştır (Tavşancıl, 2005). Böylelikle çeşitli ölçütlerde hanenalkı reislerinin saptanan bazı çıkarımlara katılma oranları aydınlatılmıştır

Tarımsal ürünlerin fiyatlamasında yaşanan olumsuzluklar ve pazarlama ile ilgili sorunlar, çiftçilerin gelirlerini ve de gelecek beklentilerinin karamsarlaşmasına neden olan temel faktörlerdir. Analiz kapsamında TMO (Toprak Mahsulleri Ofisi) tarafından açıklanan ürün fiyatların yetersiz olup olmadığı katılımcılara sorulmuştur.

Şekil 8.23 TMO Fiyatları Yetersizdir Fikrine Katılma Oranları

Anket uygulamasında yer alan üreticilerin yüzde 95,51’i “ofis fiyatları yetersizdir” önermesine tamamen katılmışlardır. Yüzde 0,64’ü bu ifadeye katılmakta, yüzde 0,64 katılamamakta ve yüzde 3,21’lik oranındaki katılımcıların ise kararsız olduğu

şekil 8.23'teki dağılımda ayrıca gösterilmiştir. Son yıllarda dünya genelinde en çok tartışılan ve tüm üretim faaliyetleri açısından, bütün sektörler üzerinde en fazla olumsuzluk yaratan girdi maliyeti olarak, akaryakıt fiyatlarının artışı karşımıza çıkmaktadır. Tarımsal faaliyetlerin optimum maliyetlerle gerçekleştirilmesi gereği dikkate alındığında, sürekli artan bir eğilime sahip olan yakıt fiyatları ile Türkiye'de uygulanan özel tüketim vergisinin kattığı ek maliyetler ve yakıt desteğinin yetersizliği katılımcıların üretim faaliyetleri ile gelirlerini olumsuz etkileyen faktörlerin başında gelmektedir.

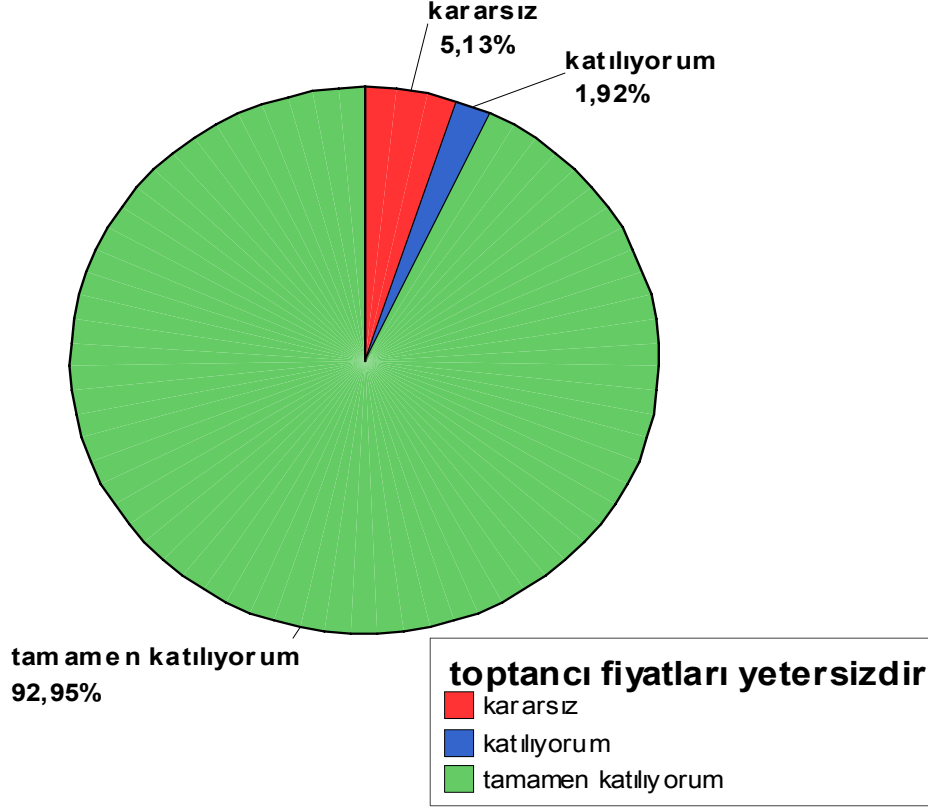
Şekil 8.24 Akaryakıt Fiyatları Geliri Olumsuz Etkilemektedir Çıkarımına Katılım Oranı

Katılımcıların yüzde **94,87'si** akaryakıt fiyatlarının gelirlerini olumsuz yönde etkilediği çıkarımına **tamamen katılmaktadır**.

Yüksek maliyetlere karşın çiftçiler için diğer bir pazarlama-satış aracı olan toptancılarla ilgili, ürünlere verilen fiyatlara yönelik katılımcıların sergilediği yaklaşımlarda aşağıdaki şekil 8.25'te özetlenmektedir

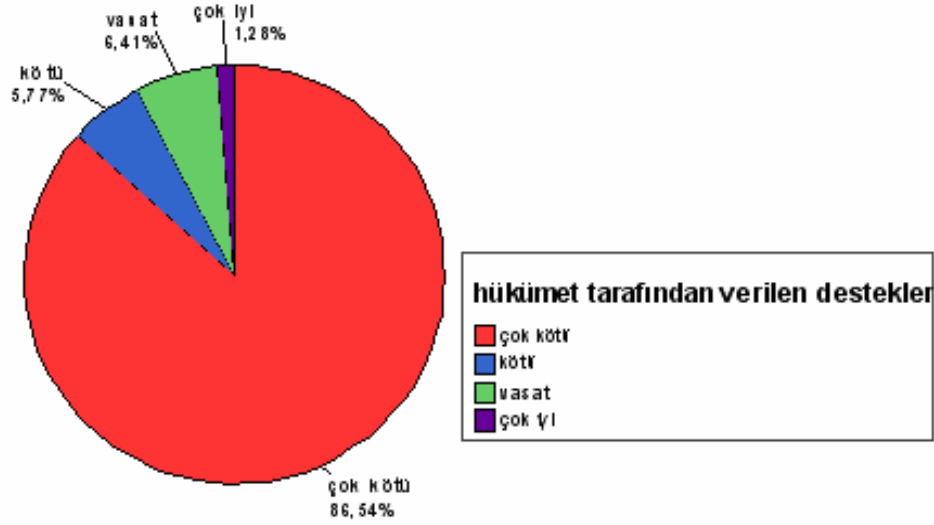
Şekil 8.25 Hanehalkı Reislerinin Toptancı Fiyatları Yetersizdir Önermesine Katılım Oranları

Toptancı fiyatlarının çiftçilerin beklentilerinin oldukça aşağısında olması analize yansıyan diğer bir durumdur. Ankete katılanların yüzde **92,95'i** fiyatların yetersiz olmasından duydukları rahatsızlığı, önermeye **tamamen katıldıklarını** ifade ederek vurgulamışlardır.

Tarımsal üretim ve planlama açısından günümüzde giderek daha da daraltılan devlet desteği hakkında katılımcıların görüş ve değerlendirmelerine başvurulmuştur. Objektifliğin sağlanması açısından hanehalkı reislerine sorulan sorudaki cevapların dağılım ölçüsü; çok kötü, kötü, vasat, iyi, ve çok iyi biçiminde hazırlanmıştır. Ayrıca soruda herhangi bir siyasi lider, parti ve grup adı belirtilmemiştir. Genel olarak, tarım alanındaki devlet desteğindeki yorumlar bu bağlamda dikkate alınmalıdır.

Şekil 8.26 Tarıma Yönelik Devlet Desteğinin Katılımcılar Tarafından Değerlendirilmesi

Katılımcıların yüzde **86,54** gibi yüksek bir çoğunluğu, tarımsal faaliyetlere yönelik desteklemelerin **çok kötü** (yetersiz) olduğu görüşünde hem fikirdir (Bkz. Şekil 8.26). Ankete göre katılımcıların yüzde 5,77 desteklemeleri kötü, yüzde 6,41'i vasat, diğer yandan yüzde 1,28'lik bir kesim desteklemelerin çok iyi olduğunu düşünmektedir.

Çapraz sorgulama tekniği göz önünde bulundurularak, ülkedeki tarım politikalarına yönelik anket kapsamında katılımcıların fikirlerine de bu bağlamda başvurulmuştur.

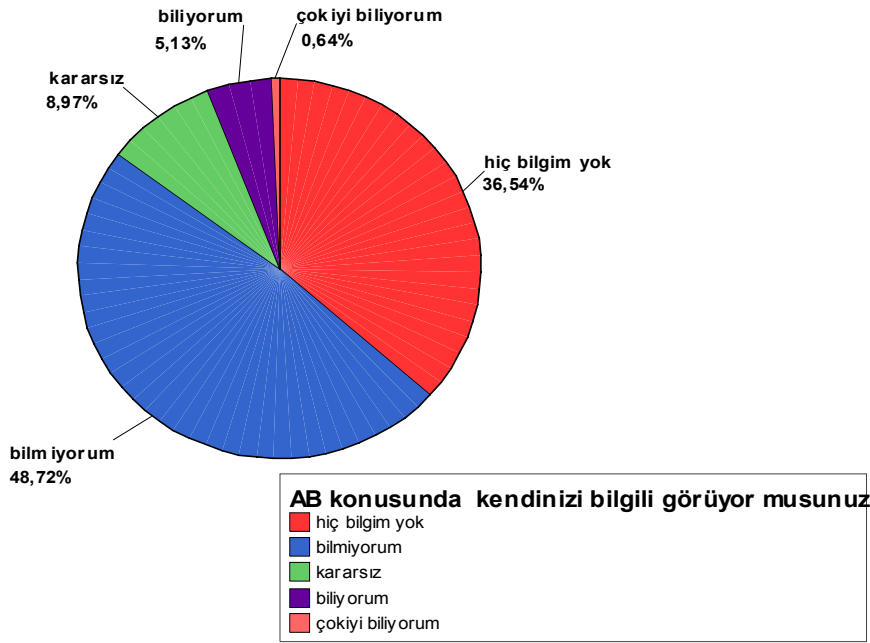
Şekil 8.27 Türkiye'nin Tarım Politikası Doğrudur Saptamasının Araştırma Bölgesindeki Hanehalkı Reisleri Arasında Değerlendirilmesi

Türkiye’de tarım politikaları yönündeki tartışmalar ışığında, katılımcıların da **yüzde 86,54** gibi yüksek bir oranda, genel olarak “ülkede yürütülen tarım politikasının doğru olduğuna” dair bir ifadeye **tamamen katılmamaktadır**. Ancak, ülkedeki politik yaklaşımları doğru bulanların, toplam katılımcılar arasındaki dağılımında yüzde 4,49’luk bir paya sahip olduğu da görülmektedir (Bkz, Şekil 8.27).

Türkiye’deki cumhuriyet tarihinin en uzun süreli polemik konularından biri olarak da tanımlanabilecek, AB ile olan ilişkiler ve tam üyelik konusundaki tartışmaların, en kritik alt başlıklarından biri de tarım sektörünün geleceğidir. Anket sorularından biri de katılımcıların AB’yle ilgili genel bilgi düzeylerinin ölçümünü hedeflemektedir.

Şekil 8.28 Hanehalkı Reislerinin AB Konusundaki Bilgi Düzeyleri

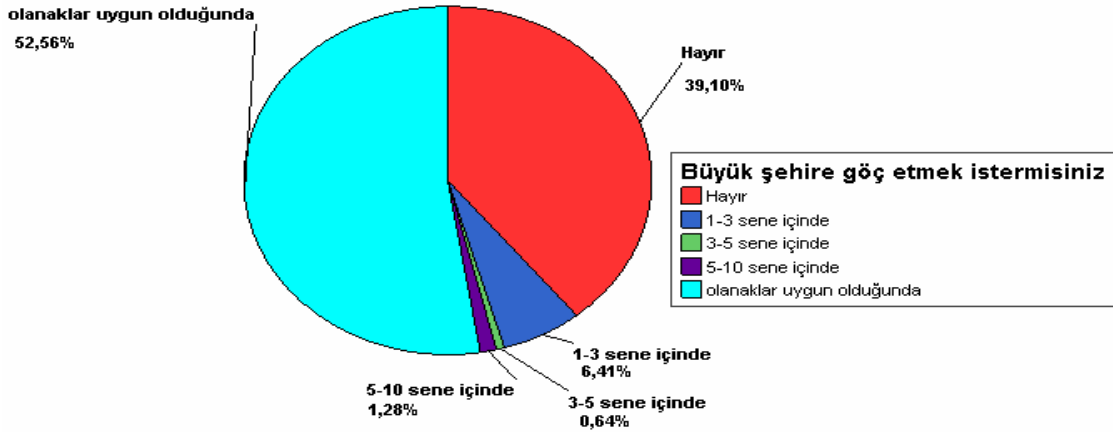

AB hakkında genel anlamda hiç bilgisi olmayanların katılımcılar toplamı içindeki payı yüzde **36,54** oranındadır. Avrupa Birliğiyle ilgili kendilerinin yetersiz bilgiye sahip olduğunu düşünenlerin oranı yüzde **48,72**’dir. Diğer yandan, AB konusunda gazete ve diğer basın yayın organlarından gelişmeleri takip eden ve konuyla bilgi sahibi olanların toplam (biliyorum ve çok iyi biliyorum ifadeleri altında) içinde, yaklaşık **yüzde 6** civarında oldukça düşük bir paya sahip olduğu görülmektedir. Türkiye’nin iç ve dış politikasında çok kapsamlı bir yere sahip olan AB ile ilgili yaklaşımlar bir kenarda tutulursa, politika üreticilerin, konuyla ilgili açılımlar geliştirirken, dikkate almaları gereken en önemli hareket noktası, halk tarafından AB hakkındaki bilgi düzeyinin nerede olduğunun sorgulanmasıdır. Tarım konusunda, AB

ile üyelik müzakereleri kapsamında yapılan veya ileriki dönemlerde yapılacak yeni düzenlemelerin yaratacağı avantaj ve/veya dezavantajlar hakkında üreticilerin bilgilendirilmesi gereği göz ardı edilmemelidir. Özellikle tarımsal ve kırsal kalkınma konusunda AB fonlarından yararlanabilme olanaklarının ülke çapında genişletilmesi için çiftçilerin bilgilendirilerek aydınlatılması yoluyla, projelere yönelik talebin büyük ölçüde artırılması sağlanacaktır.

Yapılan tüm değerlendirmelerin sonucunda, katılımcıların yaşadıkları kırsal alanlardan göç etme eğilimlerinin tespit edilmesi yoluyla, Türkiye'nin tarımsal açıdan avantajlı görülerek, **kalkınmada öncelikli yöre kapsamı dışında bırakılan** araştırma bölgesi hakkında konuyla ilgili bilgi sahibi olunabilecektir.

Şekil 8.29 Hanehalkı Reislerinin Şehre Göç Etme Eğilimlerinin Dağılımı

Katılımcıların toplam içindeki göç etme eğilimlerinin payı yüzde 60,89 oranındadır (Şekil 8.29). Şehirde yaşamayı tercih etmeyen katılımcılar ise yüzde 39,10 oranıyla dağılımda yerlerini almışlardır. Göç eğilimi açısından bakıldığında yüzde 52,56 oranıyla “olanaklar uygun olduğunda” büyük bir şehre yerleşmeyi düşünenlerin, toplam katılımcılar içinde en yüksek kesimi oluşturduğu görülmektedir. Kente, 1-3 sene içinde yerleşmeyi planlayanların yüzde 6,41’lik bir paya sahip olmaları da dikkat çekicidir.

Kırsal alanlardan göçü engelleyici en temel yaklaşımlardan biri olan, bu bölgelerin kentsel yaşam düzeyine yaklaştırılması olgusu çerçevesinde; alt yapı, sağlık, eğitim ve sosyo-kültürel aktivitelerin yaygınlaştırılmasının önemi, sürekli gündeme getirilerek tartışılan, fakat somut önemlerin alınmasında kararlı olunamayan bir sorun şeklinde nitelenebilir. Katılımcılık prensibini esas alan projelerin geliştirilerek uygulanmasıyla birlikte, kırsal bölgelerinde yaşanabilecek yerler haline dönüştürülmesi, her anlamda kararlı olduğunda, gerçekleştirilmesi ütöpik bir amaç olmaktan çıkacaktır.

9. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bölgesel ve kırsal kalkınmayı sağlamak, dünya ölçeğinde bazı toplumların ulaşmayı amaçladığı; çağdaş, modern, gelişmiş bir yaşam düzeyi ülküsünün en temel hedefi olarak tanımlanmalıdır. Ülkeler arası gelişmişlik seviyesinin eşit olamayış nedenleri incelendiğinde, geri kalmış yada az gelişmiş ülkelerin kendi içlerindeki en temel sorunun da yine, genel açıdan bölgesel farklılıklar, özel çerçevede düşük kırsal gelişmişlik düzeyine sahip olmanın yarattığı dezavantajların, ülke ekonomileri üzerinde oluşturduğu olumsuzluğun bir sonucu olduğu saptamasına ulaşılır. Bu saptama, ekonomik kalkınmanın sağlanamamış olmasının tek nedeni olarak nitelenemez. Kırsal bölgeler açısından, modern yaşam düzeyine erişilmemiş olunmasının yanı sıra, bu tip ülkelerde kentsel yaşamların durumu da aslında pek parlak değildir.

Neden ve sonuç ilişkisi bu bağlamda sorgulandığında; coğrafi, tarihi, ekonomik, sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik nedenler doğrultusunda, kentsel alanların sahip olduğu çekim gücü giderek arttığı bulgusuna ulaşılır. Kırsal alanlarda yatırımların giderek daralmasıyla; tarımsal üretimin, artan maliyetler ile uluslararası tarım piyasasının yarattığı rekabetin çapraz baskısı altında, gün geçtikçe eziliyor olması ve sonuçta günümüzde sıkça tartışılan, “kırdan-kente göç” fenomeninin hareket noktasında bu etkenlerin itici gücü oluşturması, sağlam ve geçerliliği olan bir tespittir. Yoğun göç alan **kentlerin**, nüfus/altyapı/iş imkanlarının dağılım orantısızlığı sebebiyle, güvensiz ve çarpık yerleşimli **mega-köylere** dönüşmesi de rastlantısal değildir. Kısa dönemde ekonomik olumsuzlukların doğurduğu göç etme eylemine, kırsal alanlarda yaşayan küçük tarımsal işletmeleri olan, ürün/üretim çeşitliliğini sağlayamamış ve kendilerini kaderine terkedilmiş gibi gören kesimlerin, sahip oldukları varlıkları düşük fiyatlarla likide çevirerek katıldığı bilinen bir gerçektir. Diğer yanda, uzun dönemde tarım sektöründe görülecek olan göçün tanımı daha farklı yapılacaktır. Öncelikle, büyük arazileri olan, kentlerde yatırım yapmaya eğilimli, çocuklarının eğitimi ve tarım dışı sektörlerde istihdam edilmesinden yana olan, hasat zamanı dışında, sosyo-kültürel nedenlerden dolayı kentlerde ikamet eden kesimlerin sayısındaki artış hesaplanmalıdır. Bu kesimlerin çocuklarının ileride tarımsal üretimden kopmalarının, giderek dışa bağımlılığı artan, Türkiye tarımı üzerindeki makro-ekonomik ölçekte yaratabileceği olumsuz etkilerin neler olabileceği de ayrıca bir tartışma konusu olacaktır.

Türkiye ve Avrupa Birliği üye ülkeleri açısından son yıllarda ekonomi ve maliye politikaları içerisinde, kırsal kalkınma ile dönüşüm kavramlarının kullanılmasında bir artış olduğu gözlemlenmektedir. Aslında sosyal, ekonomik hatta

kültürel politikalarda devletlerin temel amaçları arasında, kırsal olarak tanımlanan; parçalanmış, verimi ve üretim düzeyi düşük, kişi başına düşen gelirin son derece az olduğu yörelerdeki vatandaşların, ülkedeki endojen (içsel) standart yaşam düzeyine ulaştırılması önemli bir yere sahiptir. Kırsal alanlarda yaşayan insanların genellikle tarımsal üretim yolu ile geçimlerini sağladıkları, bölgesel ve kırsal kalkınma politikalarının şekillendirilmesinde bu durumun göz önünde bulundurulması gerektiği unutulmamalıdır.

Bölgesel ve kırsal kalkınmayla ilgili katılımcı yaklaşımların benimsenmesi, konuyla ilgili çözüm önerilerinin “fikir” düzeyinde kalmaması, teze, senteze ve sonrasında eyleme dökülmesi gerekmektedir. Türkiye’deki sosyo-ekonomik yaşam koşullarında, DPT hedeflerine ulaşılabilmesi için aktif ve katılımcı kırsal kalkınma planlamalarının ivedilikle hazırlanmasının gereği, oldukça önemli bir tespit olarak karşımıza çıkmaktadır.

Avrupa Birliği uygulamaları örneklemeyle, Trakya Bölgesinin Edirne ili merkezinde sınıra yakın kırsal alanlarında kalkınmaya yönelik politika üretici çalışmalarda görülen **mikro** düzeydeki yaklaşım eksikliği ve de özellikle uygun bir finansman aracının nasıl hayata geçirilip sürdürüleceği konusunda orijinal bulgular ve çözüm önerilerinin derinlemesine irdelenmesi, bu araştırma vasıtasıyla gerçekleştirilmiştir.

Bu çalışmada, Türkiye’nin AB sınırında bulunan ve Edirne kent merkezine yakınlık-uzaklık kıstasına göre sınıflanarak örnekleme gerçekleştirilen köylerdeki, tarım sektöründe ve kırsal alanlarda yaşanan olumsuzlukların, ekonomik, finansal ve sosyal nedenleri mercek altına alınmıştır. Bu bağlamda, katılımcı bir yaklaşım sergilemek amacıyla, ortalama aylık gelir, arazi, eğitim seviyesi ve üretim olanakları bakımından farklı biçim/düzeylerdeki, 156 hanehalkı reisine anket uygulaması yapılmıştır. Ekonomik açıdan Türkiye’deki iller sıralamasında uzun dönemler itibarıyla, her zaman ilk 20 içinde yer alan Edirne ilinin kırsal kesiminde gerçekleştirilen araştırma kapsamında, gelir dağılımı çarpıklığı, tarımsal faaliyetten kopma, dolayısıyla göç etme eğilimi, üretim ve verimlilik olanaklarına sahip olan ve olmayan kesimlerin karşılaştırmalı istatistiksel analizi yapılmıştır.

Araştırma konusunun kapsamı, AB'nin kuruluşundan itibaren büyük bir dikkat ve titizlikle uyguladığı Ortak Tarım Politikasının, günümüzde temel bir açılımı olan kırsal kalkınmanın finansman araçlarıyla gösterdiği gelişim örneğiyle genişletilmiştir. Avrupa Birliği'nin geliştirdiği tarımsal üretim, istihdam ve gıda ürünlerindeki katma değer yaratımı, sağlık, eğitim, sosyo-kültürel yaklaşımların, bölgesel ve kırsal kalkınma odaklı planlama anlayışı çerçevesindeki gelişim nedenlerinin sorgulanması, çalışma kapsamında amaçlanmıştır.

Ulaşılan sonuçlar açısından, AB genelinde yaratılan, düşük tarımsal istihdam (2005 yılı itibariyle yaklaşık yüzde 5,2), yüksek verimlilikle sağlanan gelir artışı (2007 yılı için yüzde 3,8 ve 2005-2013 döneminde beklenen yüzde 23,2'lik kişi başına tarımsal işgücündeki gelir artışı), işlem maliyetleri açısından nitelikli piyasa gücü ile uluslararası rekabet yeteneği ve son olarak, sosyo-ekonomik açıdan kırsal alanların da dünya ölçeğinde arzulan bir düzeye sahip olduğu tespit edilmiştir. Ancak, AB'nin edindiği tüm bu deneyimler dikkate alındığında, özellikle sürdürülebilir tarımsal ve kırsal kalkınmanın yaygınlaştırılmasının yanı sıra, ekolojik dengenin korunması, çevresel zenginliğin yaratılması kapsamında, yeni üye olan ülkelerdeki dezavantajlı sektörlerin başında gelen tarım ile gıda üretiminin, bölgesel-kırsal politikalarla desteklemesi gibi sorunlarla, halen yoğun biçimde mücadele ettiği görülmektedir. Özellikle DTÖ'nün savunduğu önlemler itibariyle, serbest ve liberal tarım ticareti adına, gümrük duvarlarının aşındırıldığı, devlet desteklemelerinin giderek sıfırlandığı bir süreç içerisinde, AB neden bu politikalara milyarlarca Euro finansal kaynak tahsis etmektedir ? Aslında bu sorunun cevabı çok yönlü olmasına rağmen oldukça basittir. İlk olarak, dünya savaşı sonrası, Avrupa ülkelerinin tarım sektöründe yaşadığı çöküntünün yarattığı kıtlık akıllara gelmektedir. Sonrasında, ÖTP'nin yarattığı ivmeyle sektörde yaşanan yoğun arz fazlası neticesinde, planlı-sürdürülebilir tarım anlayışının her bakımdan topluluk içindeki hayati (vital) bir konuma ulaştırılmış olmasıdır.

Kentsel yaşamın en temel sorunlarından biri olan yoğun göç hareketlerinin engellenmesinde de AB geliştirmiş olduğu kırsal kalkınma perspektifiyle, bu bölgelerin her açıdan yaşanabilir kılınması gerektiği yaklaşımını, somut ve yapıcı politikalarla çok uzun bir süredir sergilemektedir. Ayrıca AB'nin çimento, plastik sanayi gibi kırsal bölgeleri daraltan ve çevresel riskleri arttıran üretim faaliyetlerini de Birlik sınırları dışına yani, gelişmekte olan ve yabancı sermaye ile yatırımları kurtarıcı gibi gören ülkelere kolayca kaydırıldığı unutulmamalıdır. Türkiye örneğinde ise kırsal açıdan köy-kent, merkez köy gibi anlayışların ikinci beş yıllık kalkınma planından (1968-1972), günümüze değin gelişme gösterdiği bilinmektedir. Özellikle, AB'nin tarımdaki düşük yoğunluklu istihdam seviyelerine ulaşabilmek için, Türkiye'de kırsal kesimlerde

yaşayan milyonlarca kişiye ek iş imkanı yaratılması gerekmektedir. Eğitim, sağlık gibi hizmetlerde merkez köy ve taşınmalı/gezici sistem gibi uygulamaların, Türkiye'deki kırsal alanların yaşanabilir kılınmasında ne derecede etkin yürütüldüğü ise kırdan-kente yönelen göç rakamları göz önüne getirildiğinde kolayca saptanabilir. Bu bakımdan, çevresel riskler taşıyan, yerli ve/veya yabancı sanayi üretim tesislerinin, Trakya Bölgesi'nde gün geçtikçe artan sayıları dikkate alındığında, AB normlarına uygun bir kırsal yaşam seviyesine ulaşma amacı da tehlikeye sokulmaktadır.

Araştırma havzası olarak tespit edilen bölgede, katılımcıların yaklaşık yüzde **altmışının**, büyük şehre göç etme eğiliminde oldukları bulgusuna ulaşılmıştır. Bu bakımdan, Türkiye'nin bölgesel gelir dağılımında ülke ölçeğinde üst düzeyde yer alan Trakya Bölgesi'ndeki bazı kırsal alanların, içinde bulunduğu sosyo-ekonomik durumun iyileştirilmesi için, yatırım çalışmalarının bu bölgede genişletilmesi gereğiyle karşılaşılmıştır. Böylelikle, Edirne ili Valiliği'nin mevcut arazi toplulaştırma, topraksız köylülere toprak sağlama yönündeki girişimleri, sivil toplum örgütlerinin desteği sağlanarak genişletilmelidir ifadesi yanlı ve yanlış olmayacaktır.

Edirne Tarım İl Müdürlüğü 2006 yılı verilerine göre, arazilerin Edirne ölçeğindeki dağılımı özelinde, toplam 385,621 hektarlık tarımsal üretim alanının, 75.338 hektarında sulu tarım, geriye kalan 310.283 hektarında ise kuru tarım yapıldığı ifade edilmektedir. Araştırma kapsamında tespit edilen sonuçlar itibariyle, özellikle ortalama gelir dağılımı açısından sulu tarımla uğraşan üreticilerin küçük ölçekte arazilere sahip olmalarına rağmen, kuru tarımla uğraşan ve geniş ölçekte arazilere sahip olan üreticilere göre, daha avantajlı bir konumda yer aldıkları tespit edilmiştir. Su kaynaklarına yakın ancak, örgütlenme ve planlama açısından yoksun olan, kuru tarım faaliyetiyle geçimlerini sağlayan kesimlere yönelik sulama projeleri, ürün çeşitliliğinin bölge ölçeğinde gelişimine; meyvecilik, sebzeçilik gibi katma değeri olan üretim faaliyetlerinin gelişmesine olanak sağlayacaktır.

Sosyal güvence açısından, katılımcıların yaklaşık **yüzde yirmilik** bir oranda **herhangi bir sosyal güvenceye sahip olamayışı** da tarımsal faaliyetlerle uğraşan kesimlerin, gelecek beklentileriyle ilgili risk faktörünün derinleşmesindeki en büyük etkidir. Herhangi bir sosyal güvenceye sahip olanların da yaklaşık **yüzde 45'inin**, **bağlı kurumlarla mali sorun** yaşamaları mevcut sosyal güvenlik sisteminin olumsuz koşullarını sergilemek açısından önemli bir bulgu olarak nitelenebilir. Tarımdan toplanan vergilerin yatırımlarla geri dönüşündeki sıkıntılar ve üreticilerin sosyal güvenlik kurumlarına olan prim ödeme borçlarının artmasının, ileride büyük sosyo-ekonomik çöküntülere neden olabileceği de bu bulgular çerçevesinde tartışılmalıdır.

Dünyada son yıllarda etkisini giderek daha da hissettiren küresel ısınma olgusu yörüngesinde, özellikle bölgedeki, yer üstü ve yer-altı suyu kaynaklarının tespitiyle, olası istenmeyen senaryolara yönelik projeksiyonların yapılarak, gelecek öngörülerinin hesaplanmasına, giderek daha yoğun bir biçimde ihtiyaç duyulacağı açıktır. Bu yaklaşıma ek olarak, Trakya topraklarının tarımsal üretim ve optimum sulama olanakları açısından analizinin yapılması da gelecek dönemler için son derece kullanışlı bilgilerin açığa çıkmasına olanak sağlayacaktır.

Öneriler kapsamında geliştirilen diğer bir çıkarım ise Türkiye ölçeğinde, kırsal kalkınma gereksiniminin bölgesel değil, tüm ülke için gerekli olduğu yargısına varılmış olunmasıdır. Bilimsel açıdan, dünya genelinde formel (resmiyet kazanmış) bir kırsal kalkınma teorisi henüz bulunmamıştır. Yaklaşım açısından ise kırsal alanların tanımlanış ilkelerine bağlı kalınarak, ülke genelinde optimum tarımsal destekleme finansmanı, gelir arttırıcı önlemler, modern (örneğin, türev pazarının genişletilmesi) piyasa anlayışının tahsis edilmesi, kırsal kalkınma programlarının bölgesel bütünlük çerçevesinde ülke genelinde sağlanması gerekir. Bölgesel desteklerdeki ayrımcılığın demokratik ilkeler açısından ve bilimsel bulgular etrafında giderilmesinin bir elzem olduğu, uygulamalarda göz ardı edilememesi gereken bir unsurdur. Günümüzde sıkça tartışılan, katılım öncesi AB fonlarından en etkin biçimde yararlanma amacının sağlanmasına yönelik, Türkiye katılım öncesi kırsal kalkınma planı (IPARD) ve Tarım ile Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu gibi oluşumların yalnızca bu hedefe hizmet etmemesi gereğinin altı çizilmelidir. Avrupa Birliği'nin, Bölgesel ve Kırsal kalkınma anlayışını, özellikle bütünsellik ilkesi etrafında oluşturduğu göz önünde bulundurulmalıdır. 2007-2013 mali döneminde AB, yeni bir uygulamayla, bazı özel amaçlı fonlar birleştirilmiş ve **Leader+** ile **FEOGA**, European Agricultural Fund for Rural Development (**Kırsal Kalkınma için Avrupa Tarımsal Fonu**) adıyla tek bir çatı altında toplanmıştır. Böylelikle bölgesel uyum fonundan **ayrı bir yasal statüyle**, tarım ve kırsal kalkınmadaki dağılık yapılanma giderilmiş olmaktadır.

Türkiye'deki bölgesel açıdan yapılan tanımlamalardaki gelişmiş ve gelişmemiş bölgeleri arasındaki ekonomik farklılıklar ekseninde, gelişmiş görülen bölgelerin yerinde kalması, gelişmemiş olanların, hedef gelişmiş yerleşimlerin mevcut düzeyine yaklaştırılması şeklinde analizsel bir hataya düşülmemesi gerekmektedir. Bu bağlamda, kırsal kalkınma sorununun çeşitli ölçütlerde, bölgesel farklılıklar özelinde değişik sosyo-ekonomik nedenlere bağlı olması ve farklı çözüm önerileri ile reçetelere gereksinim duyması da kuvvetli bir olasılıktır. Kırsal alanlara sanayi projeleri getirilerek, istihdam ve gelir artışının sağlanması felsefesinde eksik olan, çevresel etki ve tarım alanının sanayi bölgesine çevrilmesinde, sürdürülebilir ekolojik sistemin zarar

görmesi gibi sonuçların, dikkatle hesaba katılması da temel bir sosyal sorumluluk olarak algılanmalıdır.

Türkiye’de yakın bir gelecekte hizmete başlayacak olan Tarımsal ve Kırsal Kalkınma Kurumunun siyasi baskılardan uzak, bilimsel-objektif ilkelere bağlı kalarak, kırsal alanlarda mevcut sorunların tespitini ve sürdürülebilir çözüm önerilerini içeren projelerin oluşturulmasında, üniversiteler ile sivil toplum örgütlerinin destek ve görüşleri ışığında, ayrımcılık gözetmeyen bir işleve sahip olması, ülkedeki tüm kesimler için en rasyonel beklenti olmalıdır.

AB geneli ve Türkiye için ortak bir sorun da gelecekle ilgili öngörülerde, kırsal kesimler hakkında sağlam ve tutarlı bilgilere erişilmesi amacıyla yaşanan güçlüklerin, eldeki araştırmaların yürütülmesindeki negatif etkileridir. AB için konuyla ilgili bilimsel geçerliliği olabilecek modelleme çalışmalarının yapılmasını engelleyen en önemli faktör olarak, genişlemeler sonrasında, yeni üye ülkelerdeki tarıma yönelik istatistiksel verilerin uzun zaman serileri halinde yer almayışı gösterilebilir. Fakat, AB’nin bölgesel ve kırsal açıdan kendi bölgeleri hakkında, Türkiye’deki bilgi düzeyine göre oldukça ileride olduğu ifadesi de doğru bir saptama olacaktır. Üye ülkeler içerisinde, tarımsal açıdan planlı üretim, gerektiğinde ekim yapmama (set- aside), tarımsal işletmelerde maliyet-muhasebe hesaplamaları, kooperatifçiliğin yaygınlaştırılmasında işlem maliyelerinin azaltılması ile sosyal sorumluluk ilkeleriyle başarılı olmuş olması gibi bir çok konuda, Birliğin oldukça modern ve sürekli gelişen bir yapıda olduğunu belirtmek gerekir.

Türkiye’de güncel bir **Bölgesel Coğrafi-Ekonomik Bilgi Sistemi** kurularak, çok yönlü istatistiksel analizlerin, tarımsal üretim biçimi, verimlilik, nüfusun yaş-gelir dağılımı, eğitim yatırımları, mikro kredi-hibe niteliğindeki yatırım desteklerinin adil paylaşımına yönelik gelecekle ilgili projeksiyonların yapılmasına fırsat yaratılacaktır. Bu çalışmayla hedeflenen belirli alanlara yönelik kalkınma amaçlı araştırmaların artışıyla, sonuçları sürekli izlenebilecek, dönemsel bilgilerin sağlanıp derlenmesiyle, sektörel gelişimlerin de sağlıklı takip edilebileceği bir bilgi yoğun sistemin oluşturulması, sosyo-ekonomik problemlerin çözümündeki olumsuz koşullar karşısında, bilimin avantaj kazanmasını kolaylaştıracaktır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

A. KİTAP VE MAKALELER:

Akder, H. 2000, “Regional Disparities and Rural Poverty in Turkey: (Human Development Approach)”, (in) *State Reform: Regional Development and Rural Poverty*, Türkiye Ekonomik ve Sosyal Edütler Vakfı, İstanbul

Aksu, F., 2000, “Sınır Bölgelerinin Kalkınmasına Yönelik Sınır Ötesi Stratejiler”, *Trakya Üniversitesi Dergisi Sosyal Bilimler C Serisi*, pp: 61-68

Aktan, C. (ed.), 2002, *Yoksullukla Mücadele Stratejileri*, Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayınları.

Anderson, J., O’ Dowd, L., 1999, “Borders, Border Regions and Territoriality: Contradictory Meanings, Changing Significance”, *Regional Studies*, vol.33.7, pp: 593-604

Anderson, J.R., 2003, “Risk in Rural Development: challenges for managers and policy makers”, *Agricultural Systems*, No: 75, pp: 161-197

Anonim, 2007, www.tarimsurasi.tarim.gov.tr/PDFLER/VIII.Komisyon.pdf

Anonim-a, 2007, www.eu.int.

Armaoğlu, Fahir. 1995, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914 – 1995)*, İstanbul: Alkım Yayınevi, 12. Baskı.

Arndt H.W., 1981, “Economic Development: A Semantic History”, *Economic Development and Cultural Change*, Vol:29, No:3.

Atlan, Ç.,” Şeytan’ın gör dediği”; Köşe Yazısı, Milliyet; 24 Eylül 2006, s; 4

Avrupa Komisyonu, 2006, *Türkiye 2006 İlerleme Raporu (COM(2006) 649 nihai)*, Brüksel

Baddeley, M., 2006, "Convergence or Divergence? The Impacts of Globalisation on Growth and Inequality in Less Developed Countries", *International Review of Applied Economics*, Vol. 20, No. 3, pp: 391–410,

Bar-El, R., Schwartz, D., 2006, "Regional development as a policy for growth with equity: The State of Ceara (Brazil) as a model", *Progress in Planning*, No: 65, pp: 131-199

Birand, M.A., 1978, *Bir Pazar Hikayesi*, İstanbul: Milliyet Yayınları

Bostanoğlu, B., 1999, *Türkiye-A.B.D. İlişkilerinin Politikası*, İmge Kitabevi, Ankara

Bozkurt, V. 1993, *Avrupa Birliği*, Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları

Chirtaller, W. 1933, *Central places in southern Germany*, Jena, Germany: Fischer Verlag

Coudenhove-Kalergi, R. N., 1926 *Pan Europe* , Knopf, New York

Dixit, A.K., Stiglitz, J.E. 1977 "Monopolistic Competition and Optimum Product Diversity", *American Economic Review*, June, pp: 297-308.

Doğanca, M.Y. 1975, *Ege Bölgesinde seçilmiş bir kırsal toplumda modernleşme açısından tarımsal yeniliklerin yayılmasını ve benimsenip uygulanmasını etkileyen, sosyo-ekonomik faktörler üzerinde bir araştırma*, Doktora Tezi (Yayınlanmamış), Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

DPT, 2005, *Binyıl Kalkınma Hedefleri Raporu*, Başbakanlık Yayınları, Ankara

Edwards, M., 1989, "The irrelevant of development studies", *Third World Quarterly*, vol. 11, no: 1, p. 117

Eraktan, G., 2001, *Tarım Politikası Temelleri ve Türkiye'de Tarımsal Destekleme Politikası*, Uzel Yayınları, Ankara

Esenpek, A. 1982, *Sosyal Kontrol, Sapma ve Sosyal Değişme*, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayını, Ankara

European Commission, 1997, *Outcome of proceedings*, <http://ue.eu.int/> (11.07.2006)

European Commission, 2005, *Speech of Commissioner Mariann Fischer Boel*, 10, 06, 2005; <http://europa.eu.int>.

European Commission, 2006a, *2007- European Year of Equal Opportunities for All*, Publications Office, Brüksel

European Commission, 2006b, *Guidelines for The Evaluation of Rural Development Programmes Supported by SAPARD*, Publications Office, Brüksel

European Commission, 2006c, *Rural Development In The European Union: Statistical and Economic Information Report*, Publications Office, Brüksel

European Communities, 2004a, *Financial Perspective: added value and delivery instruments*, Office for Official Publications of The European Communities, Belçika

European Communities, 2004b, *EU Regional Policies, working for the regions*, Luxembourg, Office for Official Publications of The European Communities, Belçika

European Communities, 2004c, *Regions Statistical Yearbook*, Office for Official Publications of The European Communities Council Decision, No: (2006/144/EC), Luxembourg

Fisher, J.S., 1992, *Geography and Development: A World Regional Approach*, Macmillan Publishing Company, Newyork.

Freidmann, J., 2005, "Globalization and the emerging culture of planning", *Progress in Planning*, No: 64, pp: 183-234.

Fujita, M., Krugman, P., Mori, T., 1999, "On the evolution of hierarchical urban systems", *European Economic Review*, No: 43, pp: 209-251

Galbraith, J.K., 1962, *Economic Development In Perspective*, Fawcett Publications Inc., New York

Ghura,D, vd., 2002, *Is Growth Enough?*, Macroeconomic Policy and Poverty Reduction, IMF Working Paper, no:118.

Gujarati, N.D. 2006, *Temel Ekonometri*, Literatür Yayınları, Dördüncü Bsm., İstanbul

Gülçubuk, B., 2005, “Önce Doğa Önce İnsan”,
<http://www.bugday.org/article.php?ID=758>, (Erişim tarihi: 15.12.2006)

Gülçubuk, B., 2006, “Social Dynamics in Rural Development and The GAP Region”,
International Conference-Sustainable Development and New Technologies for Agricultural Production in GAP Region, May 29-31, Şanlıurfa

Güler, E.G., 2007, *Markalaşma Sürecinde Edirne*, Ege Basım, İstanbul

Haas, E. B., 1968, *The Uniting of Europe: Political, Social and Economic Forces 1950-1957*, 2. Basım Stanford University Press, Stanford

Haeussler, E.F., Paul, R.S. 1993, *Matematiksel Analize Giriş*, Ekin Kitabevi, Bursa

Hale, W. Avcı, G. 2002, “Türkiye ve Avrupa Birliği: Üyeliğe doğru Uzun Yol” in Barry Rubin,, Kemal Kirişçi (ed), *Günümüzde Türkiye'nin Dış Politikası* İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, s: 63-81

Han, E., Kaya, E.A., 2004, *İktisadi Kalkınma ve Büyüme*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir

Hix, S. J., 2004, *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, Science Direct Elsevier, pp: 12922-12925

Hobe, S., 2006, “Will the the European constitution lead to a European super-state?”, *Futures*, Amsterdam: Elsevier, 38, s. 196-179

Huizer, G., 1997, *Participatory action research and people's participation: Introduction and case studies*, <http://www.fao.org/sd/PPdirect/PPre0021.htm>, (Erişim Tarihi: 04.12.2006)

Isserman, A. M., 1998, "Conclusion: What do we want from theory in rural development ?", *Growth and Change*, Vol; 29, pp: 344-351

İktisadi Kalkınma Vakfı (İKV), 2005, "Avrupa Birliği'nin Bölgesel Politikası", *15 Soruda 15 AB Politikası Serisi*, No: 4, 3. Bsk., İstanbul.

İnan, İ. H., 2003a, *Temel Ekonomi*, TÜ Tekirdağ Ziraat Fakültesi Yayınları, Tekirdağ.

İnan, İ. H., 2003b, "Edirne Ekonomisinde Tarımın Yeri ve Önemi", *Edirne İlinin Ekonomik Gelişmesi*, İktisadi Araştırmalar Vakfı Yayınları.

İşyar, Ö. Göksel, 1998, "Avrupa Örgütlenme ve Bütünleşme Arayışları Örneğinde Uluslararası Entegrasyon Modelleri", *Uludağ Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 16, Sayı 2.

Jaksch, H. J., 1974, "Income distribution as an objective in development planning", *De Economist*, No: 122 (1), pp: 1-22

Jones, C.I., 2001, *İktisadi Büyümeye Giriş*, Literatür yayınları, İstanbul

Kazgan, G., 2006, *İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi*, 12.Bsk., İstanbul: Remzi Kitabevi

Keleş, R., vd. 1999, *Kentsel Toprak Rantının Kamuya Kazandırılması*, Öteki Yayınevi, Ankara.

Kim, K.S., 1997, "Income distribution and poverty: an interregional comparison", *World Development*, No: 25, pp: 109-1924

Kotler, P. vd., 2000, *Ulusların Pazarlanması: Ulusal Refahı Oluşturmada Stratejik Bir Yaklaşım*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul

Krugman, P 2005, *Bunalım Ekonomisi*, 4. Bsk., Literatür Yayınları, İstanbul

Krugman, P., 1991, "Increasing Returns and economic geography", *Journal of Political Economy*, No: 91, pp: 483-499

Krugman, P., 1999, "The role of geography in development", *International Regional Science Review*, No: 22 (2), pp: 142-161

Krugman, P., Obstfeld, M., 2000, *International Economics: Theory and Policy*, 5. Bsk., Massachusetts,: Addison-Wesley Publishing Company

Kurtuluş, K., 2004, *Pazarlama Araştırmaları*, 7. Bsk., Literatür yayınları, İstanbul

Kuznets, S., 1955, "Economic growth and income inequality", *The American Economic Review*, Vol. XLV, No: 1

Küçük, U. ve Altuğ, S.G., 2006, "Türkiye'de Bölgesel Farklılıklar ve Yatırımların Seyri: Yoksul ve Zengin Bölgeler Arasındaki Fark Azalmakta mı ?", (in) *Ekonomik Büyümenin Dinamikleri ve İstihdam*, Editör, Bilin Neyaptı, Ankara

Li, H. , Zou, H-F., 1998, "Income Inequality is not Harmful for Growth: Theory and Evidence," *Review of Development Economics*, No:2, pp: 318-334.

Lindberg, L. 1963, *The Political Dynamics of European Economic Integration*, Stanford University Pres, Stanford CA

Lösch, A. 1940, *The economics of location*, Jena, Germany: Fischer Verlag

Manisalı, E. 2006, *Hayatım Avrupa: Askeri Darbeden Sivil Darbeye İkinci Kitap*, Truva Yayınları, İstanbul

Meinzen-Dick, R., (vd.), 2004, "Methods for studying collective action in rural development", *Agricultural Systems*, No: 82, pp: 197-214

Merter, F. 1990, *1950-1988 Yılları Arasında Köy Ailesinde Meydana Gelen Değişmeler, (Malatya Örneği)*, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Bilim Serisi: 2, Ankara

Niebhurr, A., Stiller, S., 2003, "Territorial disparities in Europe", *Intereconomics*; May/Jun 38 C., 3. S. ; ABI/INFORM Global

Nicholas M., 2004, *Avrupa Birliği Politikalarına Giriş Rehberi*, Mega Pres, İstanbul (Birleşim Dağıtım).

Oran B. [vd]. 2002, “*Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar: 1980-2001*”, cilt 2, 3. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul

Özdamar, K., 2002, *Paket Programlar İle İstatistiksel Veri Analizi: SPSS-MINITAB*, 4. Bsk., Kaan Kitabevi, Eskişehir

Özkan, E., 1999, *Arazi Toplulaştırma Uygulamalarında Sosyo Ekonomik Yapı Özellikleri ve Benimsemeyi Etkileyen Faktörlerin Etkinliği (Edirne-Uzunköprü Örneği)*, Doktora Tezi, Yayınlanmamış, Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Edirne

Peterson, J., 2004, *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, pp: 4923-4925, *Science Direct Elsevier*

Pınar, A., Arıkan, S.İ., 2003, “Avrupa Birliği ve Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Bağlamında Devlet Yardımları”, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Ankara, Güz/2003, 3.C., 1. S. p: 93-111

Pollard, S., 1974, *European Economic Integration, 1815-1970*, Thames and Hudson, London

Rizov, M., 2005, “Rural Development Under The European CAP: The Role of Diversity”, *The Social Science Journal*, No: 42, pp: 626-628

Ruben, R., Pender, J., 2004, “Rural diversity and heterogeneity in less-favoured areas: the quest for policy targeting”, *Food Policy*, No: 29, pp: 303-320

Rupp, A., 2001, *AB Mevzuatına Uyumun Ekonomik, Siyasi ve Sosyal Yaşama Etkileri*, İstanbul, İKV yayınları

Saraçoğlu, T. 1992, *Türkiye-Avrupa Ekonomik Topluluğu Ortaklığı (Anlaşmalar)*, Akbank Ekonomi Yayınları, İstanbul

Sehnbruch, K., 2004, *From the Quantity to the Quality of Employment: An Application of the Capability Approach to the Chilean Labor Market*, Working Paper No: 9 Center for Latin American Studies, University of California, Berkley

Selowsky, M. 1981, “Income Distribution, basic needs and trade-offs with growth: the case of semi-industrialized Latin american countries”, *World Development*, Vol.9, Issue, 1; pp: 73-92

Shim, S.K., Siegel, J.G., 1995, *Dictionary of Economics*, John Wiley & Sons, Inc., Newyork

Sındır, O. 2005, *Kırsal Yoksulluk ve Tarımda İstihdam*, ZMO Yayınları, Ankara.

Smith, A. 2006, *Milletlerin Zenginliği*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul

Spinelli, A, 1972, “The Growth of the European Movement since the Second World War” , (in) M. Hodges (ed.), *European Integration*, Penguin, Hormondworth

Şener, O., 2006, *Teori ve Uygulamada Kamu Ekonomisi*, 8. Bsk., Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul.

Şenesen, Ü., 2004, *İstatistik: Sayıların Arkasının Anlamak*, Literatür Yayınları, İstanbul.

Tanrıkulu, K., 1983, *Türkiye’de Ekonomik Büyüme ve Dış Borç İlişkisinin Değerlendirilmesi*, DPT, Ankara.

Tavşancığil E., 2005, *Tutumların Ölçülmesi ve SPSS ile Veri Analizi*, Nobel Yayınları, Ankara

Tekeli, İ., 1991, “Kentsel Topraklarda Mülkiyet Kurumunun Varlığının Toplumsal Sonuçları ve Yeniden Düzenleme Olanakları Üzerine”, *Türkiye Kent Kooperatifleri Merkez Birliği, Altıncı Teknik Semineri; Sarıgerme, 30 Ekim-3 Kasım 1991*, Türkkent Yayın No; 4, Ankara

Tolunay A. 2005, *Sosyal Ormancılık Projeleri Nasıl Hazırlanır ve Uygulama Başarıları Nasıl Ölçülür?*, <http://www.ormuh.org.tr/dergi/20053sy/sosyalorman.htm>

Uzunoğlu, S. (vd.), 2001, *Tarım Kesiminde Yeniden Yapılanma*, İTO Yayınları, No: 2000-52, İstanbul

Vorkink, a. 2006, *Sosyal Politika Toplantıları: Dünya Bankası’nın Ülkemiz İşgücü Piyasasına İlişkin Yorumları*, TİSK, İşveren Dergisi Özel Eki, Ankara

Ward, W.A., Hite, J.C. 1998, “Theory in Rural Development: An Introduction and Overwiev” *Growth and Change*, Vol: 29, pp: 245-258

WATSON, A., 1972, *Europe At Risk, 'A Penetrating Analysis of the History and Future of the Politics and Economics of European Integration'*, London: George G. Harrap and Co. Ltd.

Weiler, J. H, 1999, *The Constitution of Europe*, Cambridge University Press, Cambridge, UK

Westhoek, H.J. vd. 2006, "Scenario development to explore the future of Europe's rural areas", *Agriculture, Ecosystems and Environment*, No: 114, pp: 7-20

Williams, D.G., 1981, "Objective function tradeoff curves in a rural economic development, activity analysis planning model", *The Annals of Regional Science*, No: 15 83), pp.: 55-72

Würtenberger, L., (vd.), 2005, "Virtual land use and agricultural trade: Estimating environmental and socio-economic impacts", *Ecological Economics*, No; 57, pp: 679-697

Yavilioğlu, C., 2002, "Geri kalmışlık olgusu ve ekonomistik kalkınma teorileri: (Eleştirel bir yaklaşım)", *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 3, Sayı 1

Yenal, O. 2001, *Cumhuriyetin İktisat Tarihi*, TSKB Yayınları, İstanbul

B. INTERNET KAYNAKLARI:

<http://www.dtm.gov.tr/ab/rakamlar/ditcaret.htm>. (Erişim Tarihi: 05.01.2007)

<http://devdata.worldbank.org>. (Erişim tarihi: 04.01.2007)

<http://www.milliyet.com.tr/2006/12/12/siyaset/asiy.html>. (Erişim Tarihi, 13.12.2006)

<http://www.project-syndicate.org/commentary/sachs92>, (Erişim Tarihi; 11.09.2006)

<http://www.ikv.org.tr/abtarihce.php>. (Erişim Tarihi; 10.11.2006)

http://www.wwf.org.tr/tr/docs/sunum_bulentgulcubuk.pdf.(Erişim Tarihi; 11.09.2006)

<http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/11992M/htm/11992M.html#0001000001>.(Erişim Tarihi; 05.11.2006)

<http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/11992M/htm/11992M.html#0001000001>.(Erişim Tarihi; 15.11.2006)

<http://www.ikv.org.tr/abtarihce.php>. (Erişim Tarihi; 20.12.2006)

http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/regulation/newregl0713_en.htm, (Erişim Tarihi: 01.02.2007).

http://www.zmo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=4593&tipi=3&sube=0, (Erişim Tarihi: 08.01.2007)

http://www.tisk.org.tr/isveren_sayfa.asp?yazi_id=1364&id=72. (Erişim Tarihi; 07.10.2006)

<http://www.kirsalcevre.org>. (Erişim Tarihi; 11.09.2006)

ekutup.dpt.gov.tr/bolgeyel/strateji/kirsal.pdf, (Erişim tarihi: 10.08.2006)

EKLER

EK 1. KIRSAL KALKINMAYA YÖNELİK 2000-2006 DÖNEMİNDE YAPILAN HARCAMALAR (FEOGA BÜTÇESİ GENELİNDE)

Kırsal Kalkınma Ölçütleri	Milyon Euro	Toplam Bütçedeki Pay (Yüzde)
Çiftliklere Yapılan Yatırımlar	4,682	9.5
Genç Çiftçilerin Desteklenmesi	1,824	3.7
Mesleki Eğitim	344	0.7
Erken Emeklilik	1,423	2.9
Çevresel kısıtlılıklar sebebiyle tercih edilemeyen bölgelere yönelik mali yardımlar	13,480	27.5
	6,128	12.5
Agro-çevre (Tarımsal Çevre)	3,760	7.7
Ormancılığın ve orman alanlarının desteklenmesi	12,649	25.8
Toplam Kırsal Kalkınma Ölçütlerine Yapılan Harcama	49,097	100

Kaynak: USDA: <http://www.fas.usda.gov/gainfiles/200411/146118181.pdf>

FEOGA Garanti Bölümünden Üye Ülkelere Yapılan Mali Yardımın Dağılımı (2000-2006)

AB-15

Üye Devletler	Milyon Euro	Paylaşım Oranı (Yüzde)
Avusturya	3,207,9	9.7
Belçika	379,2	1.2
Danimarka	348,9	1.1
Fransa	5,763,6	17.5
Almanya	5,308,6	16.1
Yunanistan	993,5	3.0
İrlanda	2,388,9	7.3
Lüksembourg	91,0	0.3
Hollanda	417,1	1.3
Portekiz	1,516,7	4.6
İspanya	3,480,9	10.6
İsveç	1,130,0	3.4
İngiltere	1,167,9	3,45
Toplam	32,905,9	100

2004 Yılında Üye Olan 10 Ülke

Üye Devletler	Milyon Euro	Paylaşım Oranı (Yüzde)
Güney Kıbrıs	74,9	1.3
Çek Cumhuriyeti	542,9	9.4
Estonya	150,5	2.6
Macaristan	602,5	10.5
Letonya	328,1	5.7
Lituanya	489,5	8.5
Malta	26,8	0.5
Polonya	2,867,0	49.8
Slovakya	397,2	6.9
Slovenya	281,6	4,9
Toplam	5.761,0	100

Kaynak: USDA: <http://www.fas.usda.gov/gainfiles/200411/146118181.pdf>

EK II. Türkiye’de Kalkınmada Öncelikli Yörelere Dağılım Haritası (Koyu Renkli Bölgeleri Kapsar Biçimde) 2003 Yılı İtibariyle (Kaynak DPT).

Türkiye’de Kırsal Kalkınma Projesi Yürütülen (1976-2000) İllerin Dağılımı.

Türkiye’de Mevcut Bölgesel Kalkınma Projelerinin Dağılımı (2007 yılı)

EK -III Edirne İli Büyükbaş Hayvan Varlığının Yıllara Göre Dağılımı (Mikar/Adet)

<i>Cinsi</i>	<i>2004</i>	<i>2005</i>	<i>2006</i>
İnek	3.656	6.251	10.720
Düve	1.789	3.013	4.531
Dişi Dana	858	1.234	2.208
Dişi Buzağı	349	477	912
Boğa	691	679	772
Tosun	587	1.484	2.606
Erkek Dana	873	1.205	2.074
Erkek Buzağı	330	520	1.003
Toplam	6.794	14.863	24.826

Kaynak: Edirne Tarım İl Müdürlüğü 2007

ÖZGEÇMİŞ

1977 yılında Adana'da dünyaya geldim. Zorunlu eğitim öncesi dönemde İlkokul eğitimimi Tekirdağ Namık Kemal İlkokulunda 1988 yılında tamamladım. Lise öğrenimimi de Tekirdağ Anadolu Lisesi'nde 1995 yılında bitirdikten sonra aynı yıl, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dokümantasyon ve Enformasyon Anabilim Dalında yüksek öğrenimime başladım. 1999 yılında Lisans eğitimimi tamamladım. 2003 yılında Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde Yüksek Lisans derecesi almaya hak kazandım. Doktora programına Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Bölümünde 2003 yılında başladım. Avrupa Birliği destekli Erasmus Öğrenci Değişim Programıyla, Yunanistan'ın Girit Adasının Hanya kentinde bulunan Mediterranean Agronomic Institute of Chania enstitüsünde doktora ders aşamalarımı başarıyla tamamladım.

Halen, Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinde Öğretim Elemanı görevime devam etmekteyim. İktisat Politikası, Kalkınma Ekonomisi ve Avrupa Birliği ekonomi-politik konularında araştırma ve yayın çalışmalarımı sürdürmekteyim. Evliyim ve bir çocuk babasıyım.